

IKÄÄNTYMINEN MAALAI SKYLÄSSÄ

Leena Vuorinen

Sosiaalipolitiikan väitöskirja

Helsingin yliopisto
Yhteiskuntapolitiikan laitos

(Päijät-Hämeen ja
Itä-Uudenmaan sosiaalialan
osaamiskeskus Verso 2009)

**Päijät-Hämeen ja
Itä-Uudenmaan sosiaalialan
osaamiskeskus**

Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Verso 2009
Saimaankatu 11, 15140 Lahti

ISBN 978-952-10-4803-6
M&P Paino, Lahti 2009
Kannen suunnittelu: Vinjetti Ky Antti Tapola
Sivuntaitto: Sari Ruuhiala

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ	4
ABSTRACT, AGING IN A COUNTRY VILLAGE	5
KIITOKSET	6
1 JOHDANTO	8
TUTKIMUSKYSYMYKSET	9
AINEISTOT JA MENETELMÄT	11
TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET	11
TUTKIMUKSEN RAKENNE	12
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	15
TUTKIMUKSEN YMPÄRISTÖGERONTOLOGINEN VIITEKEHYS	16
MAALAISIKÄÄNTYJÄT TUTKIMUSTEN VALOSSA	19
SUOMALAISIA KYLÄTUTKIMUKSIA	22
3 KYLÄILEMÄSSÄ	26
KENTÄLLE PÄÄSY	27
AVAINKYLÄLÄINEN	28
HIRVIPEIJAISET	29
KYLÄN TILAISUUDET JA TAPAHTUMAT	32
ASUKKAANA	35
OIKEA KYLÄLÄINEN	36
YLLÄTYSVIERAILUJA JA SOVITTUJA KYLÄILYJÄ	37
KAHVITTELUA JA PULLAN SYÖNTIÄ – VAKAVASTI OTETTAVAA TIEDETTÄ?	39
JÄÄHYVÄISET KYLÄLÄISILLE	40
AINEISTOT JA ANALYSOINTI	41
EROTTAVIA JA YHDISTÄVIÄ TEKIJÖITÄ	46
TUTKIMUSEETTISIÄ POHDINTOJA	49

4 PELTOLA	51
KYLÄÄ ETSIMÄSSÄ	51
PELTOLALAINEN MAISEMA	52
PELTOLAN HISTORIAA	55
KYLÄN SOSIAALISEN HIERARKIAN MUOTOUTUMINEN	57
KYLÄ KENTTÄJAKSON AIKANA	61
5 KYLÄ IKÄÄNTYMISYMPÄRISTÖNÄ	64
IKÄÄNTYMISYMPÄRISTÖ	64
YMPÄRISTÖN JA YKSILÖN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS	66
ETÄISYYDET, VÄLIMATKAT JA SÄÄOLOSUHTEET	67
SOSIAALINEN IKÄÄNTYMISYMPÄRISTÖ	77
SOSIAALISEN ELÄMÄN HILJENEMINEN	81
ONKO KYLÄ HYVÄ IKÄÄNTYMISYMPÄRISTÖ?	83
6 PELTOLALAISET IKÄIHMISET JA HEIDÄN PAIKKA- SUHTEENSA	86
IKÄÄNTYNEET PELTOLALAISET	86
PAIKKA	93
PAIKALLISUUS JA PAIKALLISYHTEISÖ	95
IKÄÄNTYJÄN PAIKKASUHDE	97
PAIKALLISIDENTITEETIT	99
7 ARKIELÄMÄÄ PELTOLASSA	105
JOKAPÄIVÄINEN RYTMİ	106
SYÖMINEN JA JUOMINEN	107
UNIRYTMİ OSANA PÄIVÄRYTMİÄ	110
PUILLA LÄMMITTÄMINEN	111
VIKKORYTMİ	113

AJANVIETTEET JA HARRASTUKSET	115
ELÄKELÄISEN KIIRE	121
AVUNTARVE	122
IHMISSUHTEET	130
8 IKÄÄNTYJIEN ELÄMÄNTAVAT	135
ELÄMÄNTAPA, ELÄMÄNTYYLI VAI ELÄMÄNMUOTO?	135
ELÄMÄNTAPA, ARKI JA KULTTUURI	138
LUONTOSUHDE ELÄMÄNTAPOJEN TAUSTALLA	140
TRADITIONAALINEN ELÄMÄNTAPA	144
PERHEKESKEINEN ELÄMÄNTAPA	147
LIIKKUVA ELÄMÄNTAPA	149
ORIGINELLI ELÄMÄNTAPA	151
ELÄMÄNTAPOJEN TYPOLOGIA	154
9 TULEVAISUUS VANHUUDESSA	157
TOIVEET JA UNELMAT	157
ASUMINEN	158
MUUTTAMINEN	160
KUOLEMA	164
PUOLISON KUOLEMA JA LESKEYS	166
AJATUKSIA OMASTA KUOLEMASTA	167
10 MATKAN PÄÄTTYESSÄ	171
LÄHTEET	178
LIITE	196

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, millaista on ikääntyä pienessä maalaiskylässä, keitä ja millaisia ikääntyvät kyläläiset ovat ja millaista heidän arkielämänsä on. Tutkimuksen kvalitatiivinen aineisto, joka on kerätty etnografisin menetelmin eteläsuomalaisessa maalaiskylässä, koostuu sekä tutkijan kirjoittamista kenttämuistiinpanoista että 34 iäkkään kyläläisen haastatteluista. Tutkimus sijoittuu sosiaaligerontologian ja kylätutkimuksen tutkimusperinteisiin. Tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat ikääntymisympäristö, paikallisuus ja paikallisidentiteetti sekä elämäntapa.

Kylää tarkastellaan fyysisenä ja sosiaalisena ikääntymisympäristönä. Liikkumisen ongelmat ovat iäkkäille kyläläisille keskeisin arjen haaste. Sosiaalinen ikääntymisympäristö on rakentunut historiallisten, kulttuuristen ja paikallisten tekijöiden myötävaikuttamana. Kyläyhteisö muodostuu useista alayhteisöistä. Iäkkään kyläläisen asema kyläyhteisössä ja sosiaaliset taidot vaikuttavat siihen, millaiseksi hänen sosiaalinen tukiverkostonsa kylässä muotoutuu ja millaiseksi ikääntymisympäristöksi kylä hänelle osoittautuu.

Tutkimuksessa tarkastellaan myös iäkkäiden kyläläisten paikallisidentiteettiä ja suhdetta kylään. Monelle kylä on tärkeä paikka, mutta paikallisidentiteetti rakentuu usein myös muistojen tai monien paikkojen varaan. Joillekin ikääntyjille paikalla tai paikoilla ei ole suurta merkitystä. Ikääntyjän paikallisidentiteetti vaikuttaa siihen, miten hän kokee ikääntymisen kylässä ja miten hän suhtautuu muuttoon pois kylästä.

Maalaiskylässä asuvan ikäihmisen arki rakentuu rytmien, rutiinien ja toistojen varaan. Ikäihmisten arjen järjestymisessä on kuitenkin merkittäviä eroja, joita selitetään elämäntavan käsitteen avulla. Tutkimuksessa hahmottuu neljä elämäntapaa, joiden kaikkien taustaksi piiryy läsnä oleva luonto ja sen tärkeys. Traditionaalinen elämäntapa rakentuu jatkuvuuden ja työnteon varaan, perhekeskinen elämäntapa perheen ja läheisten varaan. Liikkuvaa elämäntapaa leimaa sekä symbolinen että konkreettinen liikkuvuus ja originellia elämäntapaa ”itsellinen yksinäisyys”. Käytännössä yksittäisen ihmisen elämäntapa on yhdistelmä kahdesta tai useammasta elämäntavasta

ABSTRACT

AGING IN A COUNTRY VILLAGE

This dissertation examines what kind of environment of aging a small country village is, who elderly villagers are and what kind of everyday life they have. The qualitative material gathered through ethnographic field work at a village situated in Southern Finland consists of a field work diary and 34 interviews of elderly villagers. The dissertation is based on social gerontology and village research. The key concepts are: the environment of aging; locality and local identity; and way of life.

The village is examined as a social and physical environment of aging. Difficulties regarding mobility are the biggest challenges for elderly villagers in their everyday life. The social environment of aging is constructed by historical, cultural and local factors. The village community is formed by many small sub-communities. An elderly villager's status in a village community and her/his social competence affect the formation of her/his social network and the quality of her/his environment of aging.

The dissertation examines the local identities of older villagers and their relationships to the village. The local identities can be based on the village, memories or on many places, or a place and places may not be of great importance for a person's identity. The local identity of an older villager affects her/his experiences of living in the village and her/his future plans to move away from the village.

The everyday life of an older villager is constructed by rhythms, routines and repetitions. However, there are differences between how everyday lives are arranged among elderly villagers, which are explained by the concept of a way of life. Four ways of life were found. Nature and its importance are a background to all four ways of life. A traditional way of life is based on continuity and hard work, a family-oriented way of life on family members and relatives. A mobile way of life is characterized by symbolic and concrete mobility. An original way of life is marked by "independent loneliness". In practice, a person's way of life is always constructed by two or many ways of life.

KIITOKSET

Lähelläni on ja on ollut monia ihmisiä, jotka ovat tavalla tai toisella myötävaikuttaneet tämän väitöstitkimuksen valmistumiseen. Tukenne ja apunne ovat olleet korvaamattomia.

Ensimmäiseksi kiitän tutkimani kylän asukkaita, erityisesti iäkkäitä kyläläisiä. Avasitte minulle kotienne ovet ja kerroitte minulle kylästäne, elämästäne ja itsestänne. Ilman teitä tästä tutkimuksesta ei koskaan olisi tullut totta. Kiitos!

Tutkimuksen tekemiseen tarvitaan myös rahoitusta. Kiitän Kunnallissalan kehittämissätiötä, La Carita-säätiötä, Kyösti Haatajan säätiötä ja Oskar Öflundin säätiötä väitöstyöni rahoittamisesta. Verso otti työni julkaistavakseen. Kiitän Sari Ruuhialaa taitosta ja työn saattamisesta julkaisukuntoon.

Tutkimuksen alku- ja loppumetreillä olen ollut mukana Ikääntyminen, hyvinvointi ja teknologia-tutkijakoulussa. Tutkijakoulun puitteissa järjestetyissä seminaareissa ja kesäkouluissa olen tavannut muita ikääntymisen saralla väitöstyötään tekeviä. Kahvi- ja lounastauoilla olemme käyneet mielenkiintoisia keskusteluja. Tutkijakoulun johtaja, professori Jyrki Jyrkämä on opastanut, rohkaissut ja kannustanut. Kiitos, Jyrki ja koko tutkijakoulu.

Under största delen av mina avhandlingsstudier har jag bott i Eskilstuna, Sverige. NordForsk beviljade mig ett mobilitetsstipendium för ett års studier vid Mälardalens högskola – men jag stannade där i nästan tre år. Jag var gästdoktorand vid f.d. Institutionen för vård- och hälsovetenskap (IVF), nuvarande Akademin för hälsa, vård och välfärd (HVV). Jag tackar professor Roland Svensson och administrativa chefen Gunnel Gustafsson, som välkomnade mig med värme och vänlighet. Högskolan erbjöd fina möjligheter för forskning och avhandlingsskrivande. Jag tackar särskilt bibliotekspersonalen, som alltid var hjälpsam och vänlig. På Finskt språk- och kulturcentrum träffade jag finskspråkiga forskare. Det var så roligt att prata finska med dem utan att behöva tänka på grammatik eller rätt ordval hela tiden. Raija, ett särskilt tack till dig.

Vid seminarier, doktorandverksamhet och i Ingegerd Fagerbergs doktorandgrupp lärde jag känna andra doktorander. Att ha en möjlighet att diskutera med andra doktorander, även om vi inte forskade inom samma område, var väldigt viktigt för mig. Ett stort tack, Petra, Åsa, Helena, Anna-Karin, Christine, Kerstin och många, många andra! I fikarummet och på luncher utbytte jag gärna tankar med Sara, Åke, Karin, Lena, Birgitta, Susanne, Lillemor, Ing-Britt, Lilian, Maja... och alla andra på IVF. Att arbeta på IVF var det bästa under min tid i Sverige. Jag blev bekant med Carina Forsman Björkman, som arbetar som samordnare för Forskning och utveckling (FoU) i Sörmland och har sitt arbetsrum på högskolan. Carina, ett stort tack till dig för alla intressanta och roliga stunder vi haft tillsammans. Jag trivdes så bra. I Australien har jag längtat tillbaka till högskolan och IVF. Tack till er alla och ha det så bra!

Vaikka olen asunut ulkomailla suurimman osan tämän tutkimuksen tekoajasta, on Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos ollut oma laitokseni. Helsingissä käydessäni on ollut voimauttavaa tavata laitoksen väkeä, varsinkin kolmannen kerroksen tutkijoita ja ikääntymisen tutkimuksen seminaarilaisia. Erityisesti kiitän Paulaa ja Annea, joiden kanssa käytyt sähköpostikeskustelut ovat olleet verratonta vertaistukea.

Työni esitarkastajina ovat toimineet Sinikka Vakimo ja Marja Saarenheimo, joiden tarkkanäköiset ja rakentavat korjausehdotukset kannustivat minua vielä viime hetkellä paneutumaan käsikirjoitukseeni. Työni ohjaajana on ollut Antti Karisto. Antti, olen pitänyt mutkattomasta ja paneutuvasta tavastasi ohjata minua. Myös Tiina Silvasti on tukenut minua monin tavoin tutkimuksen teossa ja kommentoinut käsikirjoitustani. Kiitos teille!

Arjen suuria nautintojani ovat hyvät ystävät, joiden kanssa jaan ilot ja surut. Erityisesti kiitän Anjaa, Erja-Riittaa ja Päiviä kuuntelemisesta ja arjen avustuksesta. Kiitos kuuluu myös sukulaisilleni. Omistan tämän kirjan isälleni ja äidilleni, jotka ikääntyvät pienessä maalaiskylässä omien murtumiensa keskellä. Kiitos, isä ja äiti, hyvistä elämän eväistä.

Viimeiseksi kiitän omaa perhettäni, miestäni Tommia ja lapsiamme Annia, Iinaa, Apelia, Tuomasta ja Minnaa. Olette pitäneet minut kiinni elävässä elämässä. Kiitos, Tommi, vierellä olosta, tuesta, kannustuksesta ja rohkaisusta.

Helteisessä Brisbanessa tammikuussa 2009
Leena Vuorinen

1 JOHDANTO

Toppo-setä kävelee edelläni. Hän on vanha mies, ainakin 70-vuotias. Karvalakin läpät heilahtelevat askelten tahdissa. Topolla on harmaa sarkatakki ja harmaat housut sekä mustat huopikkaat. Minullakin on huopikkaat jalassa ja punainen toppatakki. Siristelen silmiäni auringon loistaessa valkoisilla hangilla. Toppo on heittänyt selkäänsä suuren pärevasun. Olemme matkalla suoniityn ladolle hakemaan hevoselle heiniä. Yritän pysyä ison miehen vauhdissa. Taaperran niin reippaasti kuin vain kuusivuotiaan voimilla jaksan. Silloin tällöin kysyn jotain Topolta, muuten kuljemme peräkkäin hiljaisuuden vallitessa pientä polkua pitkin. Kun saavumme takaisin pihamaalle, olen niin uupunut reissusta, että menen suoraan tupaan. Kipuan uunin ylisille Topon koiran kanssa ja käperryn päiväunille.

Yllä on muistikuva lapsuuteni ehkä parhaasta vuodesta, jolloin kuljin kodinhoitajana työskentelevän äitini matkassa. Kenties lapsuudenkokemukseni jättivät minuun syvän jäljen, sillä tässä väitöstutkimuksessani matkaan samojen teemojen äärelle. Ihmettelen maalaisvanhuutta ja ikääntymistä maalaiskylässä. Muisto peilaa myös tämän tutkimuksen toteutustapaa; olen kulkenut maalaiskylässä asuvien ikäihmisten matkassa, tarkkaillut heidän arkielämäänsä, kysellyt ja kuunnellut. Työ on tuottanut paljon mielihyvää, vaikka se on ollut toisinaan myös raskasta.

Käsillä olevan tutkimuksen keskiössä on ikääntyminen maalaiskylässä. Selvitän, millaista on ikääntyä suomalaisessa maalaiskylässä, ja millaisia ikääntyvät kyläläiset ovat. Maaseudun väestörakenne on ikääntynyt ja ikääntyy edelleen sekä nuorien ja työikäisten poismuuton että yleisen väestön ikääntymisen vuoksi. Väestön vähetessä maaseudun infrastruktuuria, muun muassa palvelurakennetta, on täytynyt supistaa (Nivalainen & Haapanen 2002). Maaseudulla pitkät välimatkat, vähäiset tai kokonaan puuttuvat palvelut sekä harva asutus vaikeuttavat arkielämää. Normaaliin vanhenemiseen kuuluu sellaisia muutoksia, jotka alentavat toimintakykyä ja vaikeuttavat jokapäiväistä selviytymistä. Lisäksi erilaiset sairaudet tai vammat ovat yleisiä ikäihmisillä. Vanhetessa arjessa selviytyminen muuttuu haasteelliseksi. (Jylhä 1990, 168–173.) Näin maaseudulla asuva ikäihminen elää sekä asuinympäristöstä että omasta vanhenemisestä johtuvien haasteiden keskellä.

Maalaiskylää pidetään sellaisena paikallisyhteisönä, joka tukee ja auttaa jäseniään. Kuvitellaan, että iäkkäät kyläläiset selviävät naapuriavun ja lähellä asuvien sukulaisten turvin, vaikka sekä maaseutu-asuminen että vanheneminen vaikeuttavat jokapäiväistä elämää. Sosiaalinen tukiverkosto oletetaan vahvaksi ja kattavaksi. Todellisuudessa hoivan ja tuen saanti sukulaisilta tai naapureilta on vaikeutunut, sillä kanssakäyminen on muuttunut ja kyläyhteisön sosiaalinen merkitys sen jäsenille on vähentynyt (Lehtola 2001, 15). Samassakaan ympäristössä asuvat ikääntyvät ihmiset eivät samalla tavoin hyödy ja hyödynnä tarjolla olevia mahdollisuuksia eikä vuorovaikutussuhteista synny samankaltaisia (Sarola 1996). Sekä yksilön että ympäristön resurssit vaikuttavat siihen, millaiseksi vuorovaikutussuhde muotoutuu ja millaiseen toimijuuteen ikääntyjä yltää (Keating & Phillips 2008, 4). Kotimaista tutkimustietoa on niukasti siitä, miten kyläyhteisö tukee ikääntyviä jäseniään ja millaista ikääntyminen maalaiskylässä on. On aiheellista ja ajankohtaista tutkia maalaiskylän ikäihmisiä.

Käsillä oleva tutkimus edustaa ikääntymisen tutkimusta, ennen kaikkea sosiaaligerontologista tutkimusotetta. Tarkastelen ikääntymistä ja ikäihmisiä yhdessä paikalliskontekstissa, maalaiskylässä, mikä nivoo tutkimuksen myös kylätutkimuksen traditioon. Sosiaaligerontologian ja kylätutkimuksen lisäksi tämä tutkimus kiinnittyy etnografiseen tutkimusperinteeseen. Etnografia on enemmän kuin aineistonhankintamenetelmä. Se on lähestymistapa, joka läpäisee tutkimuksen sen suunnittelusta ja aineistonkeruusta analysointiin ja tutkimusraportin kirjoittamiseen (Lappalainen ym. 2007). Etnografisen tutkimusotteen yhtenä tavoitteena on kuvata paikallisuutta ja paikalliskulttuureja tai -yhteisöjä sekä sitä, miten ihmiset ilmaisevat ja kokevat paikkasuhteensa (Gray 2002). Etnografia mahdollistaa yhteisöllisten tekijöiden, prosessien ja muutosten tarkastelun. Koska tämän tutkimuksen yksi kantava ajatus on tutkia maalaiskylän ja nimenomaan siitä mahdollisesti muodostuvan kyläyhteisön merkitystä ikäihmiselle, päädyin etnografisiin menetelmiin.

TUTKIMUSKYSYMYKSET

Lähestyn ikääntymistä maalaiskylässä kolmen kysymyksen avulla. Tutkimuskysymykset ovat:

- 1. Millainen ikääntymisympäristö on maalaiskylä?*
- 2. Millaisia ovat maalaiskylän ikääntyjät?*
- 3. Millaista on ikääntyvien arki maalaiskylässä?*

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaamiseksi katse käännetään itse kylään. Mikä ja millainen maalaiskylä on? Millaiset puitteet ikääntymiselle se tarjoaa? Krout (1988) on hahmotellut maaseutuikäntymisen tutkimustarpeita. Selvää tutkimustietoa ei ole sellaisten keskeisten tekijöiden kuten ympäristön fyysisten, sosiaalisten, taloudellisten, ekologisten ja kulttuuristen tekijöiden suorasta ja välillisestä vuorovaikutuksesta yksilön psyykkisten ja biologisten prosessien kanssa. Tämä tutkimus vastaa osaltaan Kroutin peräänkuuluttamiin tutkimustarpeisiin. Tarkastelen kylän fyysisiä, sosiaalisia, kulttuurisia ja historiallisia piirteitä, jotka todentuvat kyläläisten välisessä vuorovaikutuksessa ja arkielämässä sekä kyläläisten kuvauksissa kylästä. Pohdin sitä, miten kylän piirteet vaikuttavat siellä asuvan vanhan ihmisen elämään ja vanhenemiseen.

Aloitin kylän hahmottamisella. Etsin kylän rajoja niin maantieteellisesti kuin sosiaalisesti. Tämän jälkeen tarkastelen kylän fyysisiä piirteitä. Pohdin sitä, millaisia mahdollisuuksia ja haasteita maaseutu-asuminen asettaa ikäihmiselle. Haasteita muodostuu muun muassa pitkistä etäisyyksistä, jolloin liikkumisesta tulee jokapäiväinen pulma. Sää on huomioitava arjen askareita ja menemisiä suunniteltaessa. Toisaalta maaseudulla mahdollistuvat monet sellaiset vapaa-ajankäyttömahdollisuudet, joita olisi vaikeaa tai mahdotonta toteuttaa kaupunkimaisessa asuinympäristössä. Marjastaminen, metsätyöt ja puutarhan hoito ovat juuri sellaisia tekemisiä, joiden vuoksi moni valitsee maaseutu-asumisen. Kysyn, miksi ikääntyjät asuvat maaseudulla. Onko maaseudulla asuminen valintaa ja vapaaehtoista? Vai onko se monelle ikäihmiselle pakon sanelemaa?

Viime vuosina sosiaaligerontologiassa on havaittu tarvetta tutkia ikääntymistä erilaisissa paikallisissa konteksteissa (Phillipson & Scharf 2005; Jyrkämä 2003). On todettu, että ikääntymisen ehdot ja mahdollisuudet muotoutuvat ratkaisevasti paikallisen kontekstin suomissa puitteissa. Asuinpaikan sosiaaliset ja kulttuuriset piirteet muokkaavat sille erityisen ja omanlaisen paikalliskulttuurin. Käsillä olevassa tutkimuksessa selvitän, millaisia sosiaalisia, kulttuurisia ja paikallisia piirteitä tähän tutkimukseen valitulla kylällä on. Pohdin myös sitä, millainen merkitys menneisyydellä ja kylän historialla on siellä ikääntyvien ihmisten elämään.

Usein kuvitellaan, että maaseudulla asuvilla ikääntyjillä on vahva sosiaalinen tukiverkosto, joka muodostuu sukulaisista, naapureista ja muista kyläläisistä, ja että tämän tukiverkoston vuoksi ikääntyjällä ei ole suurtakaan tarvetta julkisiin palveluihin (Wegner 2001). Naapuriapu, välittäminen ja auttaminen mielletään jopa maaseudun kulttuuriseksi normiksi: kyläyhteisö on sellainen paikallisyhteisö, joka kannattelee ikääntyjää ja mahdollistaa asumisen omassa kodissa. Tällaista kuvaa rakennetaan myös monissa lehtiartikkeleissa (Kotimaa 8.11.2007; Keski-suomalainen 16.10.2007). Ihmisten liikkuvuuden ja yksilöllisen elämäntavan myötä paikallisyhteisöjen ja sukulaisverkostojen merkitys on kuitenkin murentunut (Oksa 2002, 48, 140). Voidaan olettaa, että samalla myös naapuriapu ja auttaminen ovat murenemassa. Tässä tutkimuksessa selvitän sitä, miten iäkkäät ihmiset kokevat mahdolliset muutokset ja millainen merkitys kylällä ja muilla kyläläisillä on kylässä asuvalle ikäihmiselle.

Toiseksi kysyn, keitä ja millaisia maalaiskylän ikääntyjät ovat. Etsiessäni vastausta tähän kysymykseen kuvaan ensimmäiseksi kylässä asuvia ikäihmisiä. Selvitan, kuinka vanhoja he ovat, millaisissa suhteissa he elävät, kenen kanssa ja miten he asuvat. Tarkastelen heidän aiempaa elämänkulkuaan ja heidän sosiaalisia verkostojaan. Kartoitan sitä, missä heidän sukulaisensa, ystävänsä ja tuttavansa asuvat. Koska toisen tutkimuskysymyksen tähtäyspisteenä on selvittää, millaisia maalaiskylän ikääntyjät ovat, tarkastelen myös heidän suhdettaan kylään. Ovatko he aina kylässä asuneita vai myöhemmin kylään muuttaneita? Miten he itse paikantavat itsensä suhteessa kylään ja kyläläisiin? Ylipäätään, millainen paikkasuhde ja paikallisidentiteetti maalaiskylässä asuvilla ikäihmisillä on?

Kolmanneksi tarkastelen maalaiskylässä asuvan ikäihmisen arkielämää. Arki on muodostunut merkittäväksi tutkimuskohteeksi, joka *on kaikkialla, mutta kiinni sitä ei saa* (Jokinen 2005, 10). Pyrin saamaan otteen ikääntyjän arjesta. Teen selkoa siitä, miten maalaiskylässä asuvan ikääntyjän jokapäiväinen arkielämä rakentuu. Kaupassakäynnit, pankkiasiat, apteekki- ja lääkärireissut ovat kaikkien arkipäivää, mutta maaseudulla palvelujen vähennyttyä välimatkat ja liikkuminen muodostavat ratkaisua vaativan haasteen. Ikäihmisille liikkumisesta muodostuu vieläkin tärkeämpi kysymys, sillä kaikilla ei ole omaa autoa, ei ehkä edes ajokorttia, ja julkinen liikenne toimii heikosti. Tutkin, miten ikääntyviltä maaseudun asukkailta sujuvat arjen välttämättömyydet, miten he käyttävät vapaa-aikaansa ja mitä he harrastavat. Etsin eroja ja yhtäläisyyksiä ikääntyvien arkielämän järjestymisessä. Arkielämän tarkastelu johdattaa yksilön elämäntavan äärelle. Onko hahmotettavissa jokin yksi ja yhteinen maalaisikäntyvien elämäntapa vai paljastuuko heidän keskuudestaan elämäntapojen kirjo?

AINEISTOT JA MENETELMÄT

Etsin vastauksia edellä esitettyihin tutkimuskysymyksiin etnografian avulla. Etnografinen aineistoni koostuu osallistuvaan havainnointiin perustuvista kenttämuistiinpanoista ja etnografisista haastattelusta. Olen kirjoittanut havainnoistani kenttämuistiinpanoja, jotka muodostavat ensimmäisen osion analysoitavasta aineistosta. Muistiinpanojeni lisäksi haastattelin ikääntyneitä kyläläisiä. Tavoitteeni oli haastatella jokaista kylän ikäihmistä, mutta muutama heistä kieltäytyi, useimmiten terveydellisiin syihin vedoten. Loppujen lopuksi minulla on yhteensä 28 nauhoitusta ja haastateltuja henkilöitä 34. Haastattelut ovat keskustelunomaisia teemahaastatteluja. Keskustelimme arkielämän järjestymisestä, kanssakäymisestä sukulaisten, ystävien ja naapureiden kanssa, vapaa-ajanvietosta sekä tulevaisuudensuunnitelmista. Usein minulle kerrottiin koko elämänhistoria.

Aineiston voi luonnehtia koostuvan erilaisista ikääntymiskertomuksista samassa paikallisessa ympäristössä. Tästä muodostuukin yksi aineiston mielenkiintoisimmista piirteistä: jokainen haastattelemani kyläläinen kertoo oman tarinansa samassa paikallisessa kontekstissa. Aineiston avulla olen päässyt havainnoimaan sitä, miten eri tavoin ihmiset elävät ja ikääntyvät samassa paikallisyhteisössä ja samassa ympäristössä.

Aineiston analyysi on ollut temaattista luentaa. Olen lukenut aineistoa erilaisten teemojen ja kysymystenasettelujen lävitse. Luentaa voisi kutsua erilaisten silmälasien käytöksi. Lukiessa minulla on ollut erilaisia linsejä, joiden läpi teksti on näyttäytynyt erilaisena ja nostanut esille erilaisia teemoja, kysymyksiä ja aiheita. Silmälasia on lukemattomia ja lukemista voisi jatkaa silmälasia vaihdellen lähes loputtomiin. Etnografisen tutkimuksen kiehtovuus ja samalla myös vaikeus on siinä, että se tuottaa laajan ja moniaineeksisen aineiston. En voi tuoda esille kaikkea tärkeää ja kiinnostavana pitämääni. On tehtävä rajauksia, jotta kokonaisuus säilyisi eheänä. Tässä tutkimuksessa rajaamisen periaatteena on ollut etsiä vastauksia edellä esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET

Käsillä olevan tutkimuksen keskeisinä käsitteinä ovat ikääntymisympäristö, paikka ja paikallisuus sekä elämäntapa. Tässä esittelen käsitteet vain lyhyesti, sillä tarkastelen niitä perusteellisemmin tuonnempana soveltaessani niitä aineistoon. Ikääntymisympäristö on se ympäristö, jossa yksilö ikääntyy. Ikääntymisympäristö voi olla oma koti, kortteli, kaupunginosa, maalaiskylä tai kokonainen maa. Tässä tutkimuksessa kylä ymmärretään ikääntymisympäristöksi. Lähestyn kylää ikääntymisympäristönä erilaisista aspekteista käsin. Erittelen kylää fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena, kulttuurisena ja historiallisena ikääntymisympäristönä. Sovellan Lawtonin (1986) teoriaa yksilön ja ympäristön välisestä vuorovaikutuksesta.

Käytän ilmaisia paikka, paikallisuus ja paikallisidentiteetti selittäessäni ikääntyvän suhdetta kylään. Paikallisuus ilmenee paikallisina tapoina sekä paikallisena tietona historiasta ja kulttuurista, joilla on käyttöä ja merkitystä vain tässä nimenomaisessa paikassa ja paikallisten ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Yksilön kiinnittyminen paikkaan luo paikallisidentiteettiä. Tässä tutkimuksessa tarkastelen nimenomaan yksilön paikkaan kiinnittyvää identiteettiä, en paikan omaa identiteettiä. Sarola (1994, 124) on esittänyt, että Suomessa on ollut vain kaksi alueyksikköä, joissa paikallisidentiteetti ja -solidarisuus ovat voineet kehittyä; maalaiskylä ja kaupunkien työväen asuinalueet. Tarkastelen sitä, miten ikääntyvän kyläläisen paikallisidentiteetti muodostuu ja uusiutuu, miten se kiinnittyy kylään ja millaisia vaikutuksia paikallisidentiteetillä on elämäntapaan ja elämäntapaan. Paikallisidentiteetin avulla hahmottuu kuva siitä, keitä maalaiskylän ikääntyvät ovat. Tarkastelemalla ikääntyvien paikkaan kiinnittyviä identiteettejä paljastuu heidän keskinäinen erilaisuutensa.

Elämäntapa on tutkimuksen kolmas keskeinen käsite. Yksilön elämäntapa ohjaa jokapäiväistä arkielämää, sen valintoja ja toteuttamista. Elämäntapa on tapa elää ja sillä voidaan kuvata niin yksilön kuin ryhmän arkielämän teoista, valinnoista ja toiminnoista koostuvaa kokonaisuutta. Se linkittyy ajankäyttöön, arvoihin, hyvinvointiin ja elämänhistoriaan. (Roos 1988.) Teen selkoa maalaiskylän ikääntyvien elämäntavan toteutumisesta arkielämässä sekä niistä arvoista ja asenteista, joihin elämäntapa perustuu. Elämäntavan avulla hahmottuu kuva siitä, keitä tai millaisia maalaiskylän ikääntyvät ovat ja millaista heidän arkielämänsä on.

Nämä kolme käsitettä kiertyvät toisiinsa. Ikääntymisympäristö asettaa puitteet sille, millaiset elämäntavalliset vaihtoehdot ovat tarjolla ja miten elämäntapaa on mahdollista toteuttaa. Elämäntapa puolestaan heijastelee yksilön identiteettiä, myös hänen paikallisidentiteettiään. Kylä on sekä ikääntymisympäristö että paikka, johon ikääntyjällä voi olla joko vahvempi tai heikompi suhde.

TUTKIMUKSEN RAKENNE

Tämä tutkimus kiinnittyy sekä sosiaaligerontologisen tutkimuksen että kylätutkimuksen traditioon. Ensimmäisessä luvussa luon katsauksen aiempiin tutkimuksiin ja paikannan omaa tutkimustani suhteessa niihin. Tarkastelen etupäässä suomalaista sosiaaligerontologista tutkimusta, jonka painopiste on ollut joko maaseudun ikääntyjissä tai vanhenemisen paikallisuudessa. Teen selkoa suomalaisista kylätutkimuksista ja pohdin sitä, miten käsillä oleva tutkimus suhteutuu niihin.

Toisessa luvussa paneudun etnografiseen työskentelyyn ja aineistonkeruuseen. Luku rakentuu niin, että aluksi selostan, mitä etnografia on ja miten itse toteutin etnografista tutkimusotetta. Kuvailen kentälle pääsyä, kentällä oloa ja sieltä poistumista. Esittelen erilaisia tyypillisiä tilanteita, joissa olen ollut läsnä, ja sitä, mitä olen kylässä tehnyt ja kokenut. Samanaikaisesti reflektoin kenttätutkimustyöskentelyäni ja omaa positiotani kyläläisten keskuudessa. Pohdin, millainen vaikutus omalla persoonallani on ollut aineiston muotoutumiseen ja muotoon. Arvioin vahvuuksia ja onnistumisia, mutta myös heikkouksia ja epäonnistumisia sekä itse aineistossa että omassa kenttätutkimustyöskentelyssäni.

Tämän jälkeen siirryn kylän ja kyläläisten esittelyyn, joka taustoittaa ja helpottaa ymmärtämään koko tutkimusta. Kuvailen maisemia, teitä, peltoja ja metsiä, sekä kyläläisiä ja kyläelämää. Kylän historiaa selostan sen verran kuin on välttämätöntä tutkimuksen ymmärtämiseksi. Kuvatessani kylää hyödynnän myös kenttämuistiinpanojani ja kyläläisten haastatteluja, joita osin analysoin ja tulkitseen jo tässä luvussa. Kuvaillessani kylää ja pohtiessani sen erityispiirteitä on syytä pitää koko ajan mielessä, että tässä tutkimuksessa kylää tarkastellaan ikääntymisen näkökulmasta.

Seuraava luku aloittaa aineiston lähemmän tarkastelun. Määrittelen ja selkeytän käsitettä ikääntymisympäristö, sillä se ei ole vakiintunut tieteellisessä kielenkäytössä. Tarkastelen maalaiskylää kokonaisvaltaisesti ja yksityiskohtaisesti ikääntymisympäristönä. Tämä tarkoittaa sitä, että analysoin sekä eri tekijöiden että näistä tekijöistä muotoutuvan kokonaisuuden vaikutusta ja merkitystä ikääntymiselle ja ikääntyjälle. Huomio kiinnittyy sosiaalisiin, fyysisiin, kulttuurisiin, historiallisiin, maantieteellisiin ja paikallisiin tekijöihin. Lopuksi pohdin, voidaanko väittää, että maalaiskylä on hyvä ikääntymisympäristö.

Viides luku koostuu haastattelemieni ikäihmisten esittelystä ja heidän paikkasuhteensa tarkastelusta. Kuvaan haastateltuja henkilöitä muun muassa iän, sukupuolen, siviilisäädyn ja aiemman ammattiaseman avulla. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan kylää paikkana ja ikäihmisten paikkasidonnaisia identiteettejä. Pohdin sitä, mikä paikka ylipäätään on. Teen selkoa siitä, miten ikääntyjän paikkakokemus muodostuu. Esittelen ikääntyjien erilaisia paikallisidentiteettejä ja niiden merkitystä elämäntapaan ja -valintoihin.

Kuudennessa luvussa siirryn tarkastelemaan ikääntyjien arkielämää yleisellä, kuvailevalla tasolla. Selostan ikääntyjän arjen rutiineja ja rytmiä, arkiaskareita ja vapaa-ajanviettotapoja ja sosiaalisia suhteita. Kartoitan myös avuntarvetta ja -saantia. Seitsemännessä luvussa erittelen ikääntyjien arkielämää elämäntavan avulla, joka ohjaa yksilön jokapäiväistä arkielämää, sen valintoja ja toteuttamista. Hahmotan neljä elämäntapaa: traditionaalisen, liikkuvan, perhekeskeisen ja originellin. Kuvailen niiden toteutumista arkielämässä ja niiden taustalla olevia asenteita ja arvoja. Kahdeksas luku keskittyy ikäihmisten tulevaisuudenpohdintoihin. Näitä pohdintoja hallitsevat kaksi vahvaa teemaa: muuttaminen ja kuolema. Viimeisessä luvussa kertaan tutkimuksen kysymyksenasettelun ja keskeisimmät tulokset ja vastaukset. Pohdin myös jatkotutkimusten aiheita ja tarpeellisuutta.

Olen viitannut sekä tutkimuspäiväkirjamerkintöihin että haastatteluihin. Päiväkirjalainauksien osalta olen merkinnyt päivämäärän. Haastattelulainauksien suhteen olen käyttänyt kahdenlaista esitystapaa. Keskustelumudossa olevissa näytteissä käytän itsestäni omaa etunimeäni ja haastateltavista niin ikään etunimeä. Lainauksen loppuun olen merkinnyt haastateltavan nimen perään hänen ikänsä. Kun aineistokatkelma on vain yhden ihmisen kommentti, olen merkinnyt lainauksen loppuun puhujan sukupuolen ja iän. Vaikka sukupuoli ja ikä eivät ole tämän tutkimuksen keskiössä, tarjoaa tällainen merkitsemistapa lukijalle kiintoisaa tietoa aineistolainauksen puhujasta.

Matkani tutkimuskylään alkoi syksyllä 2003. Toden teolla pääsin kenttätöiden pariin tammikuussa 2004. Lähdin kylään usein lapsiperheen aamukiireiden keskeltä viime tingassa ja automatkan aikana yritin orientoitua päivän tapaamisiin:

Lähden kotoa kohta seitsemän jälkeen ajelemaan kohti Peltolaa. Ajosää on hyvä. Tänään on kylläkin kireää pakkasta, kahdenkymmenen asteen tietämällä, mutta tiet ovat hyvässä ajokunnossa. En onneksi juutu pahoihin ruuhkiin täällä päässä ja olen kymmentä vaille yhdeksän perillä. (Tutkimuspäiväkirja 20.1.2004)

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Gerontologia on tieteenala, joka tutkii vanhenemista. Tavallisesti sen pääosa-alueiksi nimetään biogerontologia, psykogerontologia, geriatria ja sosiaaligerontologia. Biogerontologia keskittyy vanhenemisen fyysisiin ilmiöihin ja tekijöihin. Psykogerontologia tutkii vastaavasti vanhenemisen psykologisia ilmiöitä ja tekijöitä. Geriatria on kliinistä gerontologiaa, joka tutkii ikäihmisten sairauksia sekä niiden hoitoa ja ennaltaehkäisyä. Sosiaaligerontologia keskittyy ikääntymisen sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin ilmiöihin. (Pohjolainen 1990, 17.) Gerontologinen tutkimus on voimakkaasti lisääntynyt. Jo yksinomaan Suomessa on tehty satoja gerontologian alaan kuuluvia opinnäytetöitä viimeisen kymmenen vuoden aikana (Vanhustyön tutkimuksia). Ikääntymisen tutkimukseen on sovellettu erilaisia lähestymistapoja ja teoreettisia näkökulmia ja menetelmät ovat monipuolistuneet. Gerontologiasta on tullut poikkitieteellinen ja monimenetelmällinen tieteenala. Tästä kehityksestä kertoo esimerkiksi se, että Vaarama ja Koskinen (2005) mainitsevat peräti neljätoista gerontologian osa-alueita. Heidän mainitsemistaan osa-alueista ainakin sosiaaligerontologia, maaseutugerontologia ja ympäristögerontologia ovat sovitettavissa käsillä olevaan tutkimukseen. Ensisijaisesti tämä tutkimus edustaa sosiaaligerontologiaa, sillä sosiologinen tulkinta hallitsee tutkimuksen kulkua.

Sosiaaligerontologia tutkii sosiaalista vanhenemista, jota tapahtuu kahdella tasolla. Makrotasolla sosiaalinen vanheneminen tarkoittaa väestön ikääntymisestä aiheutuvia rakenteellisia ja toiminnallisia muutoksia yhteiskunnassa, kun taas mikrotasolla sosiaalinen vanheneminen heijastelee ikääntyvän yksilön ja yhteiskunnan välillä tapahtuvia muutoksia ja ilmiöitä, joita yksilön vanheneminen saa aikaan (Pohjalainen 1990, 26). Tämä tutkimus edustaa mikrotason sosiaaligerontologiaa, sillä tutkimuksessa tarkastellaan ikääntyvää ihmistä kyläyhteisössä. Pohtiessaan sosiaaligerontologian rajautumista ja määrittelyä Vakimo (2001, 65) päätyy ymmärtämään sosiaaligerontologian väljänä sateenvarjokäsitteenä, joka kattaa yhteiskuntatieteellisen, antropologisen, historiallisen ja kulttuuritutkimuksellisen ikääntymisen tutkimuksen. Antti Karisto (2007) toteaa sosiaaligerontologian gerontologian osaksi, jossa:

Vanhuutta ja vanhenemista tutkitaan sosiaalisesta näkökulmasta, sosiokulttuuriseen ihmis- ja vanhuskuvaan nojautuen. Vanhaa ihmistä ei nähdä vain rappeutuvana ruumiina vaan toimivana subjektina, jossakin yhteiskunnassa ja yhteisössä elävänä ihmisenä, elämäkerrallisena olentona. Vanhenemista tutkitaan historiallisissa, taloudellisissa, kulttuurisissa ja muissa sosiaalisissa yhteyksissään.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen ikääntymistä ja ikäihmisiä maalaiskylässä edellä kuvatuista lähtökohdista käsin.

TUTKIMUKSEN YMPÄRISTÖGERONTOLOGINEN VIITEKEHYS

Ympäristögerontologia (environmental gerontology) on 1960-luvulta lähtien muodostunut merkittäväksi gerontologisen tutkimuksen osa-alueeksi, jossa huomio kiinnittyy ympäristön merkitykseen ikääntymisessä ja ikääntyvän yksilön ja ympäristön väliseen vuorovaikutukseen, sen kuvaamiseen, selittämiseen, mallintamiseen ja teoretisointiin. Ympäristögerontologian juurien voidaan sanoa olevan jo 1920- ja 1930-luvun sosiologisessa, psykologisessa ja ekologisessa tutkimuksessa. (Golant 1984, 2; Peace ym. 2006, 11.) Wahl ja Weisman (2003) luonnehtivat ympäristögerontologista tutkimusta pluralistiseksi niin teorioiden, empiiristen tutkimusten, tutkimustulosten kuin tutkimusten taustalla olevien arvojen suhteen. Teorioiden runsaudesta huolimatta vallitsee kuitenkin yksimielisyys siitä, että ympäristöä on fyysinen, sosiaalinen, kulttuurinen, historiallinen ja rakenteellinen ympäristö, ja että ympäristö punoutuu merkittävällä tavalla ikääntyjän todellisuuteen ja kokemusmaailmaan (Wahl & Weisman 2003).

Tutkimuksia ikääntyvän yksilön ja ympäristön välisestä suhteesta on toteutettu karkeasti jaotellen kolmella taholla. Ensinnäkin on tutkittu ikäihmisiä, jotka asuvat itsenäisesti omissa kodeissaan. Tutkimukset ovat kohdentuneet kotiin ja sen merkitykseen sekä kodin ulkopuoliseen lähiympäristöön. Käsillä oleva tutkimus edustaa tällaista lähestymistapaa. Toiseksi tutkimuksia on toteutettu institutionaalisissa tai ikääntyjille suunnitelluissa ympäristöissä, esimerkiksi vanhainkodeissa tai palvelutaloissa. Kolmanneksi ympäristögerontologista tutkimusta on tehty muutostilanteista, jolloin ympäristö vaihtuu tai on vaihtunut – vaikkapa silloin, kun muutetaan omasta kodista vanhainkotiin tai vaihdetaan asuntoa. Myös skaalaltaan ja tyypiltään erilaisia ympäristöjä on tutkittu, aina kodeista kaupunkeihin, jopa maihin saakka. (Wahl & Weisman 2003.)

Monet tutkimukset todentavat sitä, että subjektiiviset tekijät ovat merkittäviä ikääntyjän ympäristökokemuksen muotoutumisessa. Tähän päätyvät esimerkiksi Rowles (1978) ja Golant (1984). Rowlesin (1978) etnografinen tutkimus lancesterilaisista ikäihmisistä on kohonnut klassikon asemaan. Käsillä olevan tutkimuksen näkökulmasta Rowlesin tutkimus on metodologisilta ratkaisuiltaan mielenkiintoinen. Tuossa tutkimuksessaan Rowles seuraa intensiivisesti haastatellen ja havainnoiden viiden iäkkään ihmisen, kahden miehen ja kolmen naisen, arkista elämää puolen vuoden aikana. Tutkimukseen osallistuvat henkilöt ovat asuneet useita kymmeniä vuosia saman kadun varrella. Rowlesia (1978) kiinnostaa se, miten ikääntyvän yksilön kokemus ympäröivästä maantieteellisestä tilasta (geographical experience) muodostuu. Hän nimeää neljä modaliteettia; toiminnan, orientaation, tunteet ja mielikuvituksen, jotka rakentavat yksilön kokemusta ympäristöstä. Rowles hahmottaa iäkkään henkilön ympäristökokemusten tapahtuvan viidellä sisäkkäisellä kehällä (mt. 167–170, myös Rowles 1983). Ensimmäisenä on turvallinen kodin piiri, joka muodostaa ytimen. Sen ympärille kietoutuu lähiympäristö tai valvonta-alue (ks. myös Sarola 1994), jota tarkkaillaan esimerkiksi oman kodin ikkunoista. Seuraavan kehän muodostaa naapurusto, jonka sosiaalinen merkitys on suuri ja fyysiset rajat epäselvät. Naapurustoa laajempaan ympäristöön on koko kaupunki, joka hahmottuu pirstaleisena ja katkonaisena. Viidentenä Rowles mainitsee sellaiset tilat, jotka ovat tavalla tai toisella yksilölle tärkeitä ympäristöjä, ja joihin on muodostunut merkityksellinen tunnesuhde. Näihin tiloihin ihmisellä on pääsy esimerkiksi muistojen, ihmissuhteiden tai matkustelun avulla. Näistä ympäris-

töistä Rowles käyttää ilmausta *beyond spaces*. Rowles korostaa, että eri ulottuvuudet hahmottuvat yksilöllisesti, kunkin oman elämänsä pohjalta.

Lehtola (2001, 149–151) hyödyntää Rowlesin tilallisia kehiä tutkiessaan palvelujen ja sosiaalisten tukiverkostojen maantieteellisiä sidoksia. Hän toteaa, että palvelujen tuottamistavan lisäksi palvelut jäsentyvät myös spatiaalisesti. Lehtolan hahmottelemassa elämistilojen hierarkiassa kylä asettuu kolmannelle kehälle, yhteisötasolle. Käsillä olevassa tutkimuksessa kylä voidaan hahmottaa jokaiselle Rowlesin nimeämälle ulottuvuudelle kotia lukuun ottamatta. Jokaisen tutkimukseen osallistuneen koti sijaitsee kyllä kylässä, mutta kylä ei silti asetu intiimiksi kodin tilaksi kehien ytimeen. Ikääntyvän maalaiskylän asukkaan muut kokemukselliset kehät on löydettävissä maalaiskylästä. Kylä tai osa kylästä muodostaa sen lähiympäristön tai valvonta-alueen, jota tarkkaillaan. Yhdelle tarkkailtava alue on kapeampi, toiselle laajempi. Lehtola (mt. 150) toteaa, että maaseudulla lähiympäristö mahdollistaa naapurien vastavuoroisen tarkkailun ja valvonnan. Luontevat lähiympäristön naapurisuhteet tarjoavat tukea arkielämän tarpeisiin. Kylästä tai sen osasta muodostuu naapurusto, joka voi laajeta myös kylän ulkopuolelle. Naapurustoa voi kutsua myös tuttavapiiriksi, koska sillä on tärkeä sosiaalinen merkitys. Laajemmin kylää saatetaan tuntea heikosti, jolloin siitä muodostuu pirstaleinen ja hajanainen. Viimeksi kylä hahmottuu myös muistojen ja menneisyyden pohjalta, joten kylää voidaan pitää myös *beyond spaces*-tyyppisenä ympäristönä. Rowlesin (1978, 194) toteamus siitä, että yksilön persoonallisuus ja elämänsä historia muovaavat ikääntyvän ympäristökokemusta ratkaisevalla tavalla, vahvistuu myös tässä tutkimuksessa.

Rowles kehitti teoriaa siitä, millaiset tekijät rakentavat yksilön ympäristökokemusta. Golantin (1984) tavoitteena oli puolestaan etsiä selittäviä tekijöitä sille, miksi ikääntyvät yksilöt kokevat saman ympäristön eri tavoin. Miksi sama ympäristö tuottaa yhdelle positiivisia, mutta toiselle negatiivisia kokemuksia? Lähtökohtana on se, että yksilöt eroavat toisistaan ensinnäkin ympäristön tuntemisen ja toiseksi ympäristön hyödyntämisen ja ympäristössä toimimisen suhteen (mt. 110–115). Tästä Golant jatkaa, että ympäristön tunteminen ja hyödyntäminen muodostuvat monien yksilöllisten ominaisuuksien pohjalta. Esimerkiksi ikääntyjillä on erilaisia odotuksia ympäristön suhteen ja he pyrkivät erilaisin tavoin täyttämään nämä odotuksensa. Teorian toimivuutta testattiin yhdessä pohjoisamerikkalaisessa pikkukaupungissa haastatteleamalla 400 yli 60-vuotiasta itsenäisesti asuvaa ja kohtalaisen tervettä ihmistä. Golant (mt. 348–356) toteaa, että soveltaminen paljasti teorian kehitystarpeiden ohella sen, että ikääntyvän yksilön ympäristökokemukseen eivät ensisijaisesti vaikuta objektiivisesti mitattavissa olevat kriteerit. Sen sijaan subjektiiviset tekijät, eli se, miten koko ihminen elämänsä historiaan, elämäntapoihin, mieltymyksiinsä, tottumuksiinsa ja erilaisiin kokemuksiinsa kokee ympäristön, on ratkaiseva.

Tunnetuimpana ympäristögerontologina pidetään Powell Lawtonia ja runsaimmin sovellettuna hänen ekologista malliansa ikääntyvän yksilön ympäristösuhteesta (Wahl & Weisman 2003; Golant 2003). Lawtonin (1986) teorian mukaan ympäristötekijöiden vaikutus kasvaa yksilön kompetenssitason laskeessa. Kompetenssi, samoin kuin toimintakyky, jota toisinaan käytetään kompetenssin synonyyminä, on vaikeasti määriteltävissä oleva käsite. Tässä tutkimuksessa tarkoitetaan kompetenssilla selviytymistä ja suoriutumista jokapäiväisistä toiminnoista. Se ei ole vain fyysinen ominaisuus, vaan sillä on myös psyykinen ja sosiaalinen ulottuvuus. (Jylhä 1990, 173–178.) Käytän kompetenssia ja

toimintakykyä toistensa synonyymeinä. Ikääntymisen nähdään usein tuovan mukanaan kompetenssitason laskua, mikä puolestaan asettaa ympäristölle uusia vaatimuksia. Lawton erottaa kolme ympäristön perustehtävää: kompensoimisen, tukemisen ja stimuloimisen. Käsillä olevan tutkimuksen lähtökohtana on lawtonilainen näkökulma. Lawtonin teoriaan palataan lähemmin tarkasteltaessa maalaiskylää ikääntymisympäristönä.

Ikääntyvän yksilön ja ympäristön välistä vuorovaikutusta on tutkittu paljon myös suomalaisen gerontologisen tutkimuksen kentässä. Sarolan (1996) postuumina ilmestyneessä kahden joensuulaisen kaupunginosan iäkkäiden asukkaiden selviytymistä ja sosiaalisia verkostoja vertailevassa tutkimuksessa pohditaan seikkaperäisesti ympäristön käsitettä ja vanhenemisen merkitystä ympäristö- tai paikkakokemukselle. Sarola tarkastelee muun muassa asumisajan pituuden ja sosiaalisten suhteiden merkitystä iäkkään ympäristösuhteelle. Vaikka tutkimus on jäänyt osin keskeneräiseksi, se sisältää ansiokkaan yhteenvedon ympäristögerontologisista teorioista ja käsitteistä.

Merkittävin kotimainen tutkimus ikääntymisestä suhteessa ympäristöön lienee Jyrki Jyrkämän (1996) väitöstutkimus, jossa hän vertailee neljää paikkakuntaa vanhenemisen sosiaalisena ympäristönä. Tutkimus on ennen kaikkea sosiaaligerontologinen, ei niinkään ympäristögerontologinen, sillä lähtökohtana on ikääntymisen sosiaalinen aspekti. Tutkimuksen perustehtävänä on selvittää, miten erilaiset ja eritasoiset yhteiskunnalliset tekijät muovaavat ja rakenteistavat vanhenemista sosiaalisena prosessina (mt. 8). Jyrkämä toteaa sosiaalisen vanhenemisen olevan *ajallis-paikallinen prosessi, joka muotoutuu ja rakenteistuu ympäristön ja yksilön välisenä vuorovaikutuksena* (mt. 223). Jyrkämän mukaan vuorovaikutus tapahtuu toimintakäytänteissä, jotka ovat yksilöiden ja ryhmien välisiä vakiintuneita suhteita (mt. 227). Toimintakäytänteissä ympäristön sosiaalinen tila ja yksilön elämäntila leikkaavat. Toimintakäytänteissä, jotka ovat Jyrkämän mukaan rutiineja, toistuvia vuorovaikutustilanteita tai rituaalinkaltaisia siirtymävaiheita, luodaan, uusinnetaan ja muokataan tietoa ikääntymisestä.

Jyrkämä vertailee ikääntymistä neljässä ympäristössä ja selvittää ympäristöjen paikallisten piirteiden merkitystä ikääntymiskokemukselle. Aineistonkeruu on toteutettu neljällä paikkakunnalla, joista kahta voi luonnehtia maaseutumaiseksi. Yhtenä keskeisenä havaintona on paikallisten tekijöiden merkitys sosiaalisessa vanhenemisessä (Jyrkämä 1996, 211). Paikkakuntien välillä on löydettävissä niin eroja kuin yhtäläisyyksiäkin. Erot ovat niin merkittäviä, että mitään yleispätevää ja kaikkia koskevaa suomalaista ikääntymistä tai suomalaista ikäihmistä ei ole löydettävissä. Tutkimuksessa ei myöskään paljastunut erityistä kaupunkilais- tai maalaisvanhuutta. Esimerkiksi kahdella maaseutumaisella paikkakunnalla, Parikkalassa ja Taivalkoskella, ikääntymistä leimaavat erilaiset piirteet. Jyrkämän (mt. 232) mukaan parikkalalainen ikääntyminen koetaan iloiseksi ja turvallisuudentuntoiseksi, kun taas Taivalkoskella ikääntyminen on kaksijakoista, mikä juontuu paikkakunnan lestadiolaisuudesta. Jyrkämä toteaa, että paikkakuntien vertailu on ryhmien vertailua eikä se pureudu ryhmien sisäisiin eroihin. Jatkotutkimukset paikallisyhteisöjen sisäisistä rakenteista ja eroista ovat tarpeen. Jyrkämän tutkimuksen keskiössä ovat ajalliset ja paikalliset tekijät, ei niinkään ikääntyvien ihmisten oma toiminta ja sen subjektiivinen merkitys (mt. 210). Sen sijaan tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella ikääntyvien yksilöiden toimintaa samassa ympäristössä, samassa paikallisessa kontekstissa.

MAALAIKÄÄNTYJÄT TUTKIMUSTEN VALOSSA

Ikääntymistä maaseudulla on tutkittu ja tutkitaan runsaasti. Tutkimuksissa on muun muassa selvitetty, miten maaseudun vähäiset palvelut, pitkät matkat ja liikkumisen ongelmat vaikuttavat iäkkään ihmisen elämään (Dobbs & Strain 2008; Sims-Gould & Martin-Matthews 2008; Keeling 2001). Myös maaseudun yhteisöllisten ja sosiaalisten piirteiden ja tekijöiden merkitystä ikäihmisille on tutkittu (Shenk 1991; Rowles 1983; Rozanova ym. 2008; Scharf & Bartlam 2008). Esimerkiksi Rowles (1983) havaitsi, että ympäristö tarjosi maaseudulla asuville vanhoille ihmisille sekä avointa että piilevää sosiaalista tukea. Ensiksi mainittu on naapureiden, ystävien ja sukulaisten tarjoamaa konkreettista apua. Piilevä tuki on iäkkään ihmisen kokemus siitä, että hän kuuluu paikkaan ja että hänet tunnetaan siellä. Paikkaan kätkeytyi paljon muistoja, jotka vahvistivat iäkkään ihmisen identiteettiä.

Hiljattain ilmestyneessä antologiassa *Rural ageing, good place to grow old?* (Keating, 2008) tarkastellaan ikääntymistä maaseudulla useasta eri näkökulmasta. Huomiota kiinnitetään maaseudun maantieteellisiin, sosiaalisiin, rakenteellisiin, yhteisöllisiin ja kulttuurisiin piirteisiin. Maaseutuikäntymisestä piirtyvä kuva on kaksinaipainen. Yhtäältä maaseutu ympäristö tarjoaa ikääntyjälle sosiaalista tukea, kuulumisen kokemuksen ja mielekästä tekemistä. Toisaalta maaseudulla liikkumisen ongelmat, palvelujen puute ja yhteisön ulkopuolelle ajautuminen johtavat vanhan ihmisen eristymiseen ja yksinäisyyteen. Kysymys siitä, onko maaseutu hyvä paikka ikääntyä, jää lopultakin yksiselitteistä vastausta vaille. Vanhat ihmiset ovat heterogeeninen ryhmä ja maaseutu on moninaista, minkä vuoksi tyhjentävää vastausta on mahdotonta löytää. Maaseudun hyvyys ikääntyjälle riippuu hänen elämäntilanteestaan ja nykyisestä elämäntilanteestaan, ympäristön piirteistä ja siitä, millaiseksi ikääntyjän ja ympäristön välinen suhde rakentuu.

Ulkomaisten tutkimusten osalta on pidettävä mielessä maaseutujen erilaisuus maitten välillä. Suomalaisista maaseutua leimaavat huomattavan pitkät välimatkat, erittäin harva asutus ja heikko infrastruktuuri verrattuna esimerkiksi keskieurooppalaiseen maaseutuun. Sen tähden tutkimustulosten soveltamisessa suomalaiseseen maaseutuikäntymiseen on oltava varovainen. Kiinnostus ikääntymistä ja ikäihmisiä kohtaan suomalaisella maaseudulla on viime aikoina lisääntynyt. Viime vuosina on ollut tutkimusprojekteja, joiden keskiössä on nimenomaan maalaisvanhuus (esim. KyläELVI-projekti). Samoin on tehty tutkimuksia maaseudun ikäihmisistä (Andersson 2007).

Sirpa Andersson (2007) selvittää väitöstutkimuksessaan pitkän parisuhteen olemusta maaseudulla asuvien iäkkäiden avioparien keskuudessa. Tutkimusta varten on haastateltu 16 pariskuntaa, jotka asuvat eteläsuomalaisella maaseudulla. Keskeisinä käsitteinä ovat arkielämä ja elämäntapa. Andersson määrittelee arjen ihmisten kokemusmaailmaksi (mt. 22) ja elämäntavan arkielämän käytännöiksi, tavoiksi ja totumuksiksi (mt. 58). Myös käsillä olevassa tutkimuksessa arki ja elämäntapa ovat keskeisiä käsitteitä, joille annetaan sama merkitysisältö kuin Anderssonin tutkimuksessa. Molemmista tutkimuksista kuvaukset maaseudun ikäihmisten arjesta ovatkin monessa suhteessa samankaltaisia. Anderssonin tutkimuksessa esitetään maaseudun vanhoilla pareilla olevan yhden ja yhteisen elämäntavan, jota ohjaa jatkuvuus. Tätä elämäntapaa Andersson luonnehtii esimerkiksi maaseutumaiseksi (mt. 7), perinteiseksi (mt. 138, 139) ja kotiin vetäytyväksi (mt. 8). Haastateltavien

valikoituneisuus selittänee suurimmaksi osaksi tutkittavien elämäntavallista samankaltaisuutta. Tässä tutkimuksessa kuvaan elämäntavan avulla maaseudun ikäihmisten keskinäistä erilaisuutta, jolloin elämäntapojen moninaisuus korostuu. Hahmotan neljä elämäntapaa, joista yksi, traditionaalinen elämäntapa, vastaa Anderssonin kuvailemaa elämäntapaa.

Maaseudun infrastruktuuri, erityisesti palvelurakenne, on heikentynyt viimeisten vuosikymmenten aikana. Väitöstutkimuksessaan Lehtola (2001) selvittää sitä, miten palvelut kytkeytyvät osaksi syrjäkylässä asuvan ihmisen arkielämää ja miten asukkaat ovat reagoineet palvelujärjestelmissä tapahtuneisiin muutoksiin. Lehtola kutsuu strategioiksi niitä tapoja, joiden avulla maaseudun asukas voi tyydyttää palvelu- ja avuntarpeensa (mt. 148). Tutkimuksen seitsemästä tapausesimerkistä viisi on vanhoja ihmisiä. Jokaiselle heistä lähisuku, ensisijaisesti omat lapset perheineen, tarjoaa merkittävästi apua ja tukea, myös silloin, kun lapset asuvat kaukana. Lasten antamaa apua täydennetään joko kunnallisilla tai kolmannen sektorin tukitoimilla ja palveluilla tai naapuriavulla. Vaikka tähtäyspisteenä on ennen kaikkea selvittää, miten asukkaat turvaavat selviytymisensä jokapäiväisessä elämässä, hahmottuu samalla myös kuvaus maaseudun ikäihmisistä. Sosiaalinen elämä on supistunut tai supistumassa kodin piiriin. Puhelin korvaa kyläilyä ja muutoinkin liikkuminen on vähentynyt välttämättömiin lääkäri- ja kauppareissuihin. Moni on jättänyt kaupassa käynninkin pois, kun kauppias, naapuri tai lapsi tuo ostokset kotiin. Tutkimukseen osallistuneilla vanhoilla ihmisillä on vahva paikallissidos, joka on muodostunut pitkän asumishistorian myötä (mt. 193–200).

Sinikka Vakimo (2001) puolestaan tarkastelee väitöstutkimuksessaan vanhoja naisia koskevia kulttuurisia käsityksiä ja vanhojen naisten omia elämäntapanteita. Vakimo nimeää tutkimustehtäväksi selvittää sitä, *miten naisen vanhuutta erilaisissa teksteissä rakennetaan ja miten vanhat naiset kommentoivat näitä käsityksiä puhuessaan omista elämäntapanteistaan* (mt. 16). Keskiössä on iän ja sukupuolen kietoutuminen toisiinsa kulttuurisessa merkityksenannossa. Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu kahdesta erityyppisestä osiosta. Ensimmäisessä osiossa tarkastelu kohdentuu teksteihin ja niissä tuotettuihin vanhaa naista käsitteleviin representaatioihin ja diskursseihin, jotka edustavat kulttuurisia käsityksiä (mt. 302). Vakimo toteaa, että enimmäkseen julkisessa diskurssissa vanha nainen kuvataan joko humoristisesti tai värityneesti korostaen vanhenevan ruumiin kurjuutta. Realistista, arkista kuvausta ei juuri ole. Tekstien tuottamassa vanhaa naista koskevassa representaatioissa ei huomioida vanhan naisen omaa näkökulmaa. Sen tavoittaakseen Vakimo analysoi vanhojen naisten elämäntapantöitä hyödyntäen etnografiaa eläkeläistansseista ja maalaiskylässä asuvien ikääntyneiden naisten haastatteluja. Vanhojen naisten tuottama identiteetti poikkesi julkisen diskurssin representaatiosta. Vanhat naiset rakensivat menevää ja aktiivista, tekevää ja kykenevää kuvaa itsestään. He sanoutuivat irti vallitsevat vanhuusdiskurssista, joka kangistaisi vanhat ihmiset, niin naiset kuin miehet, keinutuoleihin kiikkumaan. läkkäät maalaiskylän naiset puhuivat itsestään myös olemisen kautta, mitä Vakimo tulkitsee antautumisena vanhenemiselle.

Tämän tutkimuksen tiimoilta on mielenkiintoista tarkastella lähemmin Vakimon tutkimia maalaiskylän naisia. Haastatellut naiset asuvat tai ovat asuneet samassa pohjoiskarjalaisessa syrjäkylässä, Rasinäessä. He siis puhuvat samasta paikalliskontekstista käsin. Rasinäkeä leimaa lyhyt historia ja väestön etninen koostumus: rintamamiehet ja siirtokarjalaiset asuttivat sen sodan jälkeen. Elantonsa he saivat pienviljelystä, karjanhoidosta ja metsätöistä. Kaikki haastatellut olivat työskennelleet pien-

tilojen emäntinä. Hyvän emännyyden eetos leimaa rasiinmäkeläisten vanhojen naisten identiteettiä. Heidän kuvauksensa kylästä ja arkielämästä maaseudulla on samankaltainen tässä tutkimuksessa esiin tulevien kuvausten kanssa. Kylä oli ennen elävä ja vilkas, nyt hiljainen ja hiipuva. Naisen arkielämää siivitti uuttera työnteko ja jatkuva yrittäminen, nyt on puntaroitava, jatkaako asumista kylässä vai muuttaako kirkonkylälle.

Vakimo löytää niin tekevää kuin olevaa vanhuutta maalaishylän naisten kuvauksista. Heille luonto on hyvin tärkeä ja he kykenevät itse sääntelemään omaa elämäänsä. Tekevät vanhat naiset edustavat kolmatta ikää (ks. Laslett 1996). Olemiseen asettuneet vanhat naiset ovat toisten hoivasta riippuvaisia ja heidän elämäänsä leimaa verkkaisuus ja arjen ajassa pysyttelemine. Nämä naiset lähestyvät neljättä ikää tai ovat sen jo saavuttaneet. Vakimo toteaa, että olemisen vanhuus jäi vieraaksi, ja että sen ymmärtämiseksi tarvitaan etnografinen tutkimusote. Tässä tutkimuksessa jatkan sosiaaligerontologien ja kylätutkimuksellisten tutkimustraditioiden ja kysymyksenasettelujen yhteen nivomista etnografisesta tutkimusotteesta käsin. Tarkastelen sekä ikääntyviä naisia että ikääntyviä miehiä, jotka asuvat samassa maalaishylässä.

Ikääntymistä maalaishylässä on aiemmin tarkasteltu muun muassa Lapin yliopiston poikkitieteellisessä *KyläELVI – Elämisen välineitä ikääntyjille* -hankkeessa, jossa toimintatutkimuksen keinoin pyritään *kehittämään kyläyhteisön toimintaa vanhenemista tukevaksi ja luomaan ikääntyneille toiminta-areenoita ja tukemaan sukupolvien välisiä suhteita sekä lisäämään kylän yhteistoiminnallisuutta* (KyläELVI – Elämisen välineitä ikääntyjille). Tutkimus on ennen kaikkea kehittämishanke, jonka puitteissa on esimerkiksi kehitetty sellaisia geronteknologisia innovaatioita, joiden turvin ikääntyjä voi asua mahdollisimman pitkään itselle tärkeässä ympäristössä. Hankkeeseen osallistui useita kyliä eri puolelta Lappia. ELVI-projektin valossa pitkä asumishistoria samalla paikkakunnalla on tärkeä voimavara lappilaiselle ikäihmiselle. Ympäröivä luonto ja luontoon liittyvät aktiviteetit sekä agraarisen elämäntavan jatkuvuus osoittautuivat hyvän elämän ja hyvän ikääntymisen tekijöiksi. Myös toimiva sosiaalinen suhdeverkosto, erityisesti suhteet omiin apua tarjoaviin lapsiin, muodostaa Lapin maaseudulla asuvan ikäihmisen arkielämää helpottavan tukipilarin. (Outila, Koskinen & Piekkari 2002.)

Ikihyvä Päijät-Häme -projekti on poikkitieteellinen pitkäaikainen tutkimus kolmesta päijäthämäläisestä ikäkohortista. Projekti tuottaa tutkimustietoa päijäthämäläisten terveyskäyttäytymisestä, terveydentilasta ja sosiaalisesta pärjäämisestä. Lisäksi selvitetään vanhenemisen kokemuksellisuutta. Sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista aineistoa kootaan kolmen vuoden välein, siten että ensimmäinen aineistonkeruu toteutui vuoden 2002 aikana. Tutkimus tuottaa kokonaisvaltaisen kuvan päijäthämäläisestä ikääntymisestä ja ikääntymisen kulusta. (Karisto ym. 2003.)

Ikihyvä Päijät-Häme -projektissa rakennetaan myös kuvaa ikääntymisestä päijäthämäläisellä maaseudulla. Siellä väestö ikääntyy hieman nopeammin koko maahan tai Päijät-Hämeen kaupunkialueisiin verrattuna. Samoin naisten osuus vanhemmissa ikäkohorteissa on korkeampi. Päijät-Hämeessä yksin asuminen on harvinaisempaa siirryttäessä kaupunkimaisesta asuin ympäristöstä maaseutumaisempaan asuin ympäristöön. Yksin asuminen on tavallisempaa naisten ja iäkkäämpien keskuudessa. Haja-asutusalueella ja vanhemmissa ikäkohorteissa keskimääräinen tulotaso on alhaisempi verrattuna kaupunkimaiseen asumiseen tai nuorempiin ikäkohortteihin. Sen sijaan tuloerot ovat suuremmat

nuorimpien tutkimukseen osallistuneiden keskuudessa. Puutteellinen asuminen on maaseudun ongelma, joskaan ei enää kovin yleistä sielläkään. Palveluita ja vapaa-ajanviettopaikkoja on niukasti ja etäisyydet lähimpiin palveluihin, esimerkiksi lähimpään kauppaan, ovat pitkät. Päijäthämäläiselle maaseutukääntymiselle on tyypillistä vahva paikallissidos, ainakin samalla paikkakunnalla tai samassa asunnossa asumisen ajalla mitattuna. (Karisto ym. 2003, 15–17.)

Käsillä oleva tutkimuksessa kiinnittyy löyhästi edellä esiteltyyn Ikihyvä Päijät-Häme -projektiin. Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, millaisena päijäthämäläinen ikääntyminen näyttää läheltä katsottuna, ikääntyjän kokemusmaailmasta käsin ja syvennetään ymmärrystä ikääntymisestä päijäthämäläisessä maalaiskylässä, mihin Ikihyvä Päijät-Häme -projekti tarjoaa mainion pohjan.

Tutkimukset, joissa tutkitaan maaseudun ihmisiä muista kuin ikääntymiseen kytkeytyvistä kysymyksenasetteluista, tarjoavat vertailupinnan ja kaikupohjan ymmärtää ja tulkita tässä tutkimuksessa muotoutuvaa kuvaa maalaiskylän ikäihmisistä. Tutkimuksissa on tarkasteltu muun muassa maanviljelijöitä (Silvasti 2001), emäntiä (Sireni 2002), maaseudulla asuvia miehiä (Jokiranta 2003) ja naisia (Högbacka 2003). Toisinaan tutkimuksiin on osallistunut jo eläkeiässä olevia henkilöitä, kuten Silvastin (2001) tutkimuksessa. Toisinaan taas eläkeikäiset ovat rajattu tutkimuksen ulkopuolelle. Tällaiseen ratkaisuun on päädytty esimerkiksi maaseudun miesten hyvinvointia ja miesten selviytymistä tarkastelevassa tutkimuksessa (Jokiranta 2003). Riippumatta siitä, ovatko eläkeikäiset mukana tutkimuksessa vai eivät, aiemmat tutkimukset maaseudun ihmisistä taustoittavat tätä tutkimusta. Esimerkiksi Riitta Högbackan (2003) tutkimuksen maaseudulla asuvien naisten elämänmuodot muodostavat ikään kuin jatkumon alkupään tämän tutkimuksen ikäihmisten elämäntavoille.

SUOMALAISIA KYLÄTUTKIMUKSIA

Ympäristö- ja sosiaaligerontologisen tutkimusotteen lisäksi käsillä oleva tutkimus edustaa myös kylätutkimuksen traditiota. Suomessa kylätutkimusta on harjoitettu jo pitkään. Esimerkiksi Konrad ReijoWaraan (Relander 1992) tutkimusta kivulloisuudesta, jonka hän toteutti 1800-luvun loppupuolella, voidaan hyvällä syyllä kutsua vertailevaksi kylätutkimukseksi. Pehkonen (2004, 26) toteaa, että varsinaisesti suomalainen kylätutkimus alkoi 1920-luvulla, vaikkakin se sittemmin tyrehtyi. Kylätutkimus virkosi jälleen 1950-luvulla, jolloin käynnistyi Seurasaarisäätiön laaja kylätutkimushanke. Tuosta eteenpäin kylätutkimuksella on ollut tärkeä sijansa monien tieteenalojen joukossa.

Pohjois-Karjalassa toteutettu kylätutkimus on varsin tunnettu. (Knuutila ym. 2008; Knuutila ym. 1996; Rannikko ym. 1984). Siinä on seurattu kahden pohjoiskarjalaisen kylän, Rasinmäen ja Sivakan, kehitystä aina 1970-luvulta saakka. Tutkimus on tuottanut arvokasta tietoa syrjäkylistä. Samalla se ilmentää laajemmin suomalaisen kylätutkimuksen muuntumista viimeisten neljän vuosikymmenen aikana. 1970- ja vielä 1980-luvulla huoli maalaiskyläen katoamisesta sävytti kysymyksenasetteluja (Knuutila 2008, 10). Menneisyysdiskurssi hallitsi kylätutkimusta (Vakimo 2008, 164). 1990-luvultaessa menneisyyteen suuntautuneen tutkimustradition rinnalle tulivat monitieteelliset ja tieteidenväliset tutkimusotteet (Knuutila 2008, 12). Kylätutkimuksissa vaikuttivat moniääniset ja kriittiset

tulkintatavat (Vakimo 2008, 159). Muun muassa naistutkimusta sovellettiin kylätulkintoihin. Esimerkiksi edellä esitelty Vakimon (2001) väitöstutkimuksen osatutkimus vanhoista maalaiskylän naisista, joka on osa kyseistä pohjoiskarjalaista kylätutkimusprojektiä, edustaa kriittistä feminismiä. 2000-luvulla on vallalla uudelleenmäärittelyn ja monitulkinnallisuuden tendenssi. Tämä heijastuu myös kylätutkimuksiin. Kysytään, mikä on kylä ja miten kylä organisoituu uudelleen uusien toimijatahojen, esimerkiksi turistien, luonnonsuojelijoiden ja kesäasukkaiden, myötä. (Knuutila 2008, 15.)

Usein kylätutkimukset ovat maalaiskyläiden historiankirjoitusta (esim. Tupala 1993; Seppälä 1978) tai kansanperinteen keräämistä (esim. Kirveennummi & Räsänen 2000). Tällaiseen historiankirjoitukseen tai kansanperinteen keräämiseen ei tässä tutkimuksessa ole pyritty, vaikka historialla, ja erityisesti kylän historialla, on tärkeä painoarvonsa. Kylähistoriaa olen hyödyntänyt sen verran kuin se on ollut välttämätöntä nykytilanteen ymmärtämiseksi.

Etnografisille kylätutkimuksille teemallisuus vaikuttaa olevan ominaista. Tällä viitataan tutkimuksiin, joiden lähtökohtana on ollut selvittää, miten kyläyhteisö kohtaa ja käsittelee tutkimuksen teemaksi valittua aihetta. Esimerkiksi Holmila (2001) tarkastelee sitä, miten kyläyhteisössä käsitellään ja koetaan vaarallista tai vaaralliseksi koettua. Vaarallinen uhkaa ihmisen kokemusta jatkuvuudesta, jolla on vertikaalinen ja horisontaalinen ulottuvuutensa. Vertikaalinen jatkuvuus on jatkuvuutta ajassa, joka ylittää ihmisen eliniän. Tavallisesti omat jälkeläiset takaavat vertikaalisen jatkuvuuden kokemuksen, mutta myös teot ja työt, kuten oman talon rakentaminen, voivat luoda tuollaisen kokemuksen. Horisontaalinen jatkuvuuden tunne syntyy yksilön kuulumisen kokemuksesta. Kun yksilö kokee voivansa olla osallisena jostakin tai johonkin, se tuottaa turvallisuuden tunnetta. Holmila (mt. 138) korostaa, että on tärkeää huomata kyläyhteisöön kuulumisen tarjoavan horisontaalisen, mutta myös vertikaalisen jatkuvuuden kokemuksen. Toimiminen yhteisössä, joka muistaa yksilön hänen kuoltuaankin, luo vertikaalista jatkuvuuden tunnetta. Kyläläisten horisontaalista jatkuvuutta uhkaa vaara, että kaupungistuminen aiheuttaa tiiviin kyläyhteisön purkautumisen. Näin näyttääkin tapahtuneen. Holmilan tutkimus nojautuu kahteen etnografiseen kenttäjaksoon samassa kylässä, siten että toinen kenttäjakso toteutettiin lähes kaksikymmentä vuotta myöhemmin ensimmäisestä kenttäjaksosta. Tämän ajanjakson aikana kyläyhteisön merkitys horisontaalisen jatkuvuuden turvaamisessa heikentyi.

Jatkuvuuden katkeamisen uhka aiheuttaa epävarmuutta. Susanne Ådahl (2007) selvittää väitöstutkimuksessaan sitä, miten maalaiskylän maanviljelijät elävät epävarmuuden ja siitä koituvan kärsimyksen läsnäolossa. Epävarmuuden kanssa elämistä ja sen käsittelemistä Ådahl tarkastelee niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Yksilötasolla esimerkkinä on sairauden aiheuttaman epävarmuus. Alueella, jossa tutkimusaineisto on kerätty, sairastetaan paljon syöpää. Yhteisötasolla ulkoapäin tulevat muutokset aiheuttavat epävarmuutta. Ådahl tulkitsee kyläläisten puheen syövästä ja sen ilmenemismuodoista metaforaksi yhteisön kokemalla jatkuvuuden uhkalle. Syöpään sairastunut ruumis on kuin yhteisö, joka kohtaa sosiaalisista muutoksista aiheutuvat uhkat. Tulevaisuus ei enää ole ennakoitavissa, vaan tilalle astuu kärsimystä synnyttävä epävarmuus. Kärsimys on sekä seuraus tapahtuneesta muutoksesta että vastaus muutokselle. Ådahl löytää kärsimyksestä kaksi puolta, sekä kielteisesti koetun fragmentoituneen kärsimyksen että positiivisen, merkityksellisen kärsimyksen. Ensin mainittu johtaa enenevään epävarmuuteen, mutta jälkimmäinen on toimeenpanevaa kärsimystä, joka saa ihmiset yrittämään ja vaikuttamaan omaan elämäänsä (mt. 66).

Ådahlin (2007) tutkimus on tehty saaristolaiskylässä, jossa asuu niin ruotsin- kuin suomenkielisiäkin. Ådahl kuvaa sitä, miten kieli jakaa kyläyhteisöä ja kuinka kyläyhteisön jäsenet ovat jo lapsuudesta saakka sosiaalistuneet kielen varaan rakentuvalle järjestykselle (mt. 109–115). Poliittiset mielipideerot ovat aiemmin jakaneet kyläläisiä, mutta niiden vaikutus on jo laantunut. Tässä tutkimuksessa on havaittavissa samankaltaisia piirteitä. Poliittiset näkökannat eivät enää ole merkityksellisiä kyläyhteisössä. Sen sijaan kylässä on hierarkkinen järjestys perustuen maanomistukseen, johon haastatellut kyläläiset ovat sosiaalistuneet lapsuudestaan tai kylään muuttamisesta saakka.

Telinkankaan (2003) tutkimuksessa syrjäytymisen ja syrjäisyyden teemat ohjaavat tutkimuksen kulkua. Tutkimus on toteutettu sekä etnografian että toimintatutkimuksen keinoin, joiden avulla on kartoitettu syrjäseutujen asukkaiden voimauttamiseen tarvittavia lähestymistapoja, menetelmiä ja välineitä. Telinkangas toteaa, että oikeat menetelmät, kuten kansalaistasoinen verkostoituminen, avaavat uusia näköaloja ja keinoja muuttaa syrjäisen maaseudun kriisiytyntä tilaa. Hän korostaa tasavertaisen toiminnan olevan edellytys toimintaresurssien käyttöönotolle. Tutkimus on toteutettu siten, että kyläläisiä on mahdollisimman laajasti kutsuttu mukaan yhteistyöhön, myös sellaisia toimijatahoja, jotka ovat usein unohdettuja ja syrjäytettyjä. Tutkimuksessa korostetaan, että on tärkeää tuottaa syrjäisen seudun ihmisille omanarvon tuntoa ja tasa-arvoisuuden kokemuksia.

Riippumatta siitä, milloin, miten ja millaisessa kylässä tutkimukset on toteutettu, suomalaisista maalaiskyläistä tuotetuissa kuvauksissa on löydettävissä ainakin kaksi kylälle yhteistä piirrettä. Ensinnäkin tutkimuksissa kuvataan kyläelämän hiljenemistä ja kylän merkityksen vähenemistä sen asukkaille. Aina 1960- ja jopa 1970-luvulle saakka kylät ovat olleet elinvoimaisia ja vireitä. Kylät tarjosivat asukkailleen toimentulomahdollisuuksia ja työpaikkoja. Maatalouden lisäksi monessa kylässä oli esimerkiksi pien- ja sahateollisuutta sekä palvelualan yrityksiä, ennen kaikkea kauppoja. Kylien seura- ja harrastetoiminta oli vilkasta, mistä kertoo edelleenkin useassa kylässä oleva seuran- tai työväentalo. 1950-luvulta lähtien yhteiskunnallisten rakennemuutosten seurauksena maaseudun nuori ja koulutettu väestö alkoi pakkautua asutuskeskuksiin. Maaseudun väestön väheneminen ja vanheneminen olivat alkaneet. Asukkaiden vähetessä työpaikat, palvelut ja vapaa-ajan viettomahdollisuudet vähenivät. Joukkotiedotusvälineiden ansiosta kyläläisillä oli yhä tiiviimmät yhteydenpitomahdollisuudet kylän ulkopuoliseen maailmaan. Vähitellen kylien sosiaalinen merkitys niiden asukkaille alkoi heiketä. Kyläläisten välinen sosiaalinen kanssakäyminen muuntui ja väheni. (Rannikko & Oksa 1973; Oksa & Rannikko 1988; Holmila 2003.) Nykyisin maaseutua ja maalaiskyläiä leimaavat pitkät välimatkat, palvelujen vähäisyys tai puuttuminen, harva asutus ja huonosti toimiva julkinen liikenne. Tällaiset tekijät vaikeuttavat kyläläisten arkielämää. 2000-luvulle tultaessa kylissä on havaittavissa uutta liikehdintää ja eloa erilaisten uusien toimijatahojen myötä. Kesä- ja viikonloppuasukkaat, turistit, virkistyjät, luonnonsuojelijat ja monet muut toimijat ovat löytämässä tiensä kyliin (Telinkangas 2003).

Toinen kylien yhteinen piirre on kylän väestöpohjan heterogeenisyys tai jakautuneisuus. Maalaiskylät kuvitellaan helposti harmonisiksi yhteisöiksi ja maalaiskylän asukkaat keskenään samankaltaisiksi, mutta todellisuudessa pienessäkin kyläyhteisössä on alayhteisöjä (Holmila 2001, 140). Kylien asukkaiden moni-ilmeisyys on siten tärkeää pitää mielessä. Kielelliset, uskonnolliset, poliittiset ja kulttuuriset tekijät erottavat ja jakavat kyläläisiä ja muodostavat kylän sisäisiä alayhteisöjä. Esimerkiksi Pohjois-

Suomessa kylien väestö koostuu niin suomalaisista kuin saamelaisista, läntisillä ja eteläisillä alueilla ruotsin- ja suomenkielinen väestö asuu rinta rinnan samoissa kylissä. Idässä sekä ortodoksisuus että luterilaisuus ovat edustettuina. Monin paikoin Suomessa on kyliä, joissa on siirtokarjalaista ja kylän vanhempaa ns. paikallista asutusta.

Samankaltaisuuksista ja yhteisistä piirteistä huolimatta on syytä pitää mielessä, ettei suomalainen maaseutu ole yhtenäinen eikä sen käsitteellistäminen ole yksinkertaista (Telinkangas 2005, 13–17). Samoin eivät suomalaiset maalaiskylät ole keskenään samanlaisia. Knuutti ja Rannikko (2008, 10) toteavat, että pohjoiskarjalaisten syrjäkyläiden tutkimusta ei voi laajentaa koskemaan kaikkia suomalaisia maalaiskyläitä. Yhteiskunnalliset muutokset on koettu voimakkaammin Pohjois-Karjalassa kuin esimerkiksi Etelä- ja Lounais-Suomen maaseudulla. Sivukylissä tulevaisuus näyttää valoisampana.

Käsillä olevan kylätutkimuksen teemana on ikääntyminen. Sitä ei tosin tarkastella koko kyläyhteisön näkökulmasta. Tämä tutkimus on siinä suhteessa poikkeuksellinen kylätutkimus, että näkökulma on yhden asukasryhmän läpäisemä. Tutkimus ei huomioi eikä kuuntele laaja-alaisesti ja tasa-arvoisesti kaikkia kyläläisiä. Muiden kuin ikääntyneiden kyläläisten näkökulmat ja kokemusmaailma jäävät katveeseen. Tutkimukseen valittu kylä ei ole syrjäkylä, vaan sivukylä ydinmaaseudulla, jossa harjoitetaan elinvoimaista maataloutta. Tutkimuksen kysymyksenasettelu ei kuitenkaan kumpua maatalouden kokemasta murroksesta tai kiinnity ylipäätään mitenkään maatalouspoliittisiin kysymyksenasetteluihin. Kylän sijainnin voi paikantaa myös eteläsuomalaiselle vuorovaikutusalueelle, jossa väestöennusteet ovat suotuisat (Nivalainen & Haapanen 2002).

3 KYLÄILEMÄSSÄ

Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty etnografisin keinoin. Etnografiasta on viime aikoina tullut sateenvarjokäsite, joka kokoaa suojiinsa mitä erilaisimpia metodeja. Menetelmillä ei aina ole edes liiemmin yhtymäkohtia toisiinsa (Gans 1999). Vaikuttaa myös siltä, kuin etnografia olisi kärsimässä inflaatiosta, kun jopa aivan tavallisia haastattelututkimuksia kutsutaan etnografiaksi.

Etnografia on ennen kaikkea kenttätutkimista, mukanaoloa tutkittavan ilmiön tai kulttuurin keskuudessa. Se on konkreettista, fyysistä ja emotionaalista läsnäoloa, jolloin tutkija herkistää kaikki aistinsa havainnointiin. Tavoittaakseen tutkittavien näkökulman etnografi tutkii ihmisiä niissä olosuhteissa, joissa he elävät. Koska tutkija ja tutkittavat kohtaavat vuorovaikutuksellisesti, kasvokkain, tutkimuksen keskiöön nousee elävä, koettava elämä. Tällainen tutkimusote vaatii aikaa. Yksi etnografian keskeisistä piirteistä onkin ajan antaminen tiedonkeruulle. Kun tässä yhteydessä puhun etnografiasta, tarkoitan sillä tutkijan pitkäaikaista läsnäoloa ja osallistumista tutkittavien jokapäiväiseen elämään katsellen, kuunnellen, kysellen ja keräten aineistoa. (Hammersley & Atkinson 1995, 1; Eriksen 2004, 45–47; Lappalainen 2007, 9–11.)

Mikä tahansa läsnäolo tai havainnointi ei vielä ole etnografiaa. Etnografinen tutkimusote on osallistuvaan havainnointiin ja haastatteluihin perustuvaa systemaattista tutkimusongelman läpäisemää tiedonhankintaa (Grönfors 1982, 92–93). Tiedonhankintaa ohjaavat tutkimuskysymykset ja -asetelmat ja tavoitteena on aineistojen ja menetelmien monipuolisuus (Lappalainen 2007, 11). Etnografisen tutkimuksen tavoitteena on tuottaa kuvaus tutkittavasta ilmiöstä, tulkita ja analysoida tutkittavien toimintaa ja heidän arkielämälleen antamia merkityksiä heidän kokemusmaailmastaan käsin (Spradley 1980, 5–6). Etnografia auttaa tutkittavan ilmiön tai kohteen kontekstin hahmottamisessa eli huomio kiinnitetään siihen, missä ja milloin tapahtuu (Palmer 2001).

Tutkimuskysymykset ohjasivat metodologisia valintojani. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää sekä sitä, miten ikäihmiset elävät maalaiskylässä että sitä, mitä he itse kertovat elämästään maalaiskylässä. Koska havainnointi on lähes ainoa mahdollisuus silloin, kun tutkitaan sitä, mitä ihmiset tekevät, eikä ainoastaan sitä, mitä ihmiset sanovat tekevänsä (Gans 1999), päädyin hankkimaan aineiston osallistuvan havainnoinnin menetelmin. Halusin myös kuulla ihmisten omia kuvauksia ja tulkintoja elämästä kylässä, joten haastattelin heitä. Lisäksi otin valokuvia, keräsin kyläläisten kirjoittamia tai kyläläisistä kirjoitettuja tekstejä, niin runoja, lehtiartikkeleja kuin kirjojakin, vaikka ne lopulta muodostuivat enemmän muistojeni virkistäjiksi kuin varsinaiseksi tutkimusaineistoksi.

Toteuttamani etnografia on ennen kaikkea osallistuvaa havainnointia, jossa yhdessäolo on keskeisessä asemassa. Olen ollut läsnä erilaisissa tilaisuuksissa ja tapahtumissa, mutta ennen kaikkea olen kyläillyt kyläläisten luona ja viettänyt aikaa heidän kanssaan. Lisäksi asuessani kylässä kesällä 2004 sain omakohtaisen kokemuksen (tilapäis)kyläläisyydestä. Tuona kesänä elin omaa tavallista elämäni kylässä, valmistin ruokaa, siivosin ja tein muita arkisia askareitani, lenkkeilin ja ulkoilin sen lisäksi, että kyläilin kyläläisten luona, haastattelin ja havainnoin.

Etnografia tarkoittaa myös tiettyyn kirjoittamisen tyyliin tai tapaan sitoutumista. Tähän liittyy ensinnäkin oman kentällä olemisen ja toimimisen esiintuominen, mikä ilmenee usein, kuten tässäkin tekstissä, minä-äänenä (Salo 2007; minäkirjoittamisesta ks. esim. Karisto 2004, 310–312). Toiseksi etnografinen kirjoittaminen on prosessinomaista (Hakala & Hynninen 2007, 214). Etnografinen teksti on tutkijan tuottama tulkinta, joka ei koskaan voi täydellisesti tavoittaa todellisuutta (Tapaninen 1997, 118). Tulkintaa muovaillessaan tutkija keinahtelee useiden totuuksien ja kuvauksien ristiaallokossa. Tutkijan, tutkittavien ja muiden toimijoiden tulkintojen ja kuvauksien eroavaisuudet ja samankaltaisuudet sekä kielen rajalliset mahdollisuudet pukea kentällä koettu ja eletty tekstin muotoon haastavat tutkijan tulkinnan teossa. (Hakala & Hynninen 2007, 211–213). Tutkijan tekemä tulkinta on lopultakin vain arvaus, joka jää väistämättä epätarkaksi ja puutteelliseksi (Geertz 1973, 20–29).

Havainnoitavan runsaus muodostuu usein etnografisissa tutkimuksissa ongelmaksi. Etnografi ei kykene samanaikaisesti havainnoimaan montaa läsnä olevaa henkilöä ja päällekkäin tapahtuvia tilanteita, vaan katsetta täytyy keskittää (Gordon ym. 2007, 42). Itselläni ei ollut tätä pulmaa, sillä havainnointitilanteet olivat pääsääntöisesti hidastempoisia ja läsnäolijoita oli enimmilläänkin vain muutama. Koin kyllä pulmaksi sen, että ollessani yhtäällä kylässä, jäi minulta tietämättä, mitä toisaalla tapahtui. Erityisesti aineistonkeruun alkuaikoina tämä häiritsi minua, mutta pian totesin, että tapahtumisia on sen verran vähän, ettei tilanne ole ongelmallinen.

Se, miten tutkija kiinnittyy tutkittavaan yhteisöön, riippuu paljon itse yhteisöstä, siitä, mihin tutkijalla on mahdollisuus kiinnittyä (Berg 2004, 150–162). Itse koen, että kiinnityin kaikkeen siihen, mihin minulla oli mahdollisuus kiinnittyä, mutta lopulta kiinnittymispintoja oli kohtalaisen vähän. Kyse ei ollut siitä, etteivätkö kyläläiset olisi hyväksyneet läsnäoloani. Pikemminkin voisi sanoa, ettei kylässä ollut kovinkaan paljon pintoja, joihin kiinnittyä.

KENTÄLLE PÄÄSY

Etnografian paradigmaan kuuluu avauskertomus, jossa tutkija kuvaa kentälle pääsyään. Avauskertomuksen tehtävänä on ottaa lukija mukaan tutkimusmatkalle, kuvata kenttätöskentelyä niin, että lukija voi eläytyä niihin kokemuksiin ja tilanteisiin, joita tutkija on kohdannut tutkimusaineistoaan kerätessään. Avauskertomus on välttämätön, jotta lukija pystyy seuraamaan tutkimuksen etenemistä, ymmärtämään tutkijan argumentointia ja ajattelua. (Eräsaari 1995, 57–62.) Etnografinen tutkimus ei ole neutraalia, vaan aina sekä jonkun paradigman että tutkijan subjektiviteetin läpäisemää (Hegelund 2005), joten avauskertomuksen tehtävänä on myös tehdä tutkimuksesta läpinäkyvää.

Avauskertomus, kuten koko etnografinen kirjoittaminen, on paljolti kuvailevaa kirjoittamista. Kuvamisella korvataan tutkimuksen toistettavuus. Etnografinen tutkimus ei ole koskaan toistettavissa. Jonkun toisen on mahdotonta mennä samaan yhteisöön, samalle kentälle ja kerätä täsmälleen samanlainen aineisto, jota vielä tulisi tulkita samalla tapaa (ks. Knuuttila 2004). Etnografiassa per-

soonallisilla tekijöillä on oma painoarvonsa ja vaikutuksensa (Eriksen 2004, 48). Pekkala (2003,91) pitää itse kenttätutkijaa ja hänen toimiaan tärkeimpänä elementtinä aineiston rakentumisessa. Toisto ei ole mahdollista edes silloin, kun sama tutkija menee samalle kentälle ja pyrkii jäljittelemään kenttätutkimustaan. Etnografinen tieto on ennen kaikkea tietystä ajasta ja paikasta yhdessä tutkittavien kanssa muodostunutta ainutkertaista tietoa (Hakala & Hynninen 2007, 210–211; Pekkala 2003, 97). Kenttätutkimuksen huolellinen kuvaus on tarpeen, jotta lukija voi vakuuttua aineiston, analyysin ja johtopäätösten oikeellisuudesta. Avauskertomusta voi luonnehtia tutkimuksen luotettavuuden mittariksi myös siinä suhteessa, että kuvatessaan kentälle pääsyä ja kenttätutkimusta tutkija todistaa lukijalle, että hän on todella kerännyt aineistonsa (Aro 1996, 29; Tolonen 2001, 44). Myös tulkinnan vastaavuutta reaalielämään on pidetty etnografisen tutkimuksen luotettavuuden mittarina (Jorgensen 1989, 17–23).

Avauskertomukset ovat usein ahdistavaa luettavaa. Monesti tutkija kuvaa niitä vaikeuksia ja vastoinkäymisiä, joita hän on joutunut kokemaan kenttätutkimuksen alkuvaiheessa. Kentälle pääsy on ollut kiven takana, tutkijan on täytynyt anella lupaa tutkimuksen teolle ja kenttätutkimuksen alkuvaihe on kaikin puolin ollut psyykkisesti raskasta ja voimia vievää. Esimerkiksi Leena Eräsaari (1995) kuvaa omaa avauskertomustaan konntausharjoituksina, niin vaikeaa hänen oli päästä tutkimaan työvoima- ja sosiaalitoimen toimintatapoja. Minun avauskertomukseni – ja tämä koskee koko kenttätutkimusta – ei sisällä kurjuuskuvauksia tai suuria vastoinkäymisiä. Kentälle pääsyäni kuvaavat sellaiset adjektiivit kuin luontevuus, mutkattomuus ja yksinkertaisuus. Asiat vain luistivat toivottuun suuntaan, kiitos monelle myötävaikuttaneelle henkilölle. Jotta lukija voi seurata ajatuksenkulkuani ja argumentointiani, kuvaan seuraavaksi kentälle pääsyäni ja kenttätutkimusta.

AVAINKYLÄLÄINEN

Vaikka kunta oli myötämielinen ja yhteistyöhaluinen kanssani, se ei merkinnyt sitä, että olisin kunnan kautta saanut yhteyden kyläläisiin. Minun oli itse löydettävä kontakti kyläläisiin. Niin kuin monessa kylässä, myös Peltolassa on kylätoimikunta. Usein kylätoimikunnassa toimii aktiivisia ja motivoituneita kyläläisiä, joilla on intressejä kehittää ja ylläpitää kyläelämää¹. Ounastelin, että voisin saada tukea ja apua kylätoimikunnalta päästäkseni kanssakäymisiin kyläläisten kanssa. Minulle oli annettu kunnan kaikkien kylätoimikuntien puheenjohtajien nimet jo aiemmin, joten löysin helposti Peltolan kylätoimikunnan puheenjohtajan yhteystiedot internetin avulla. Otin häneen puhelimitse yhteyttä ja esittelin itseni sekä asiani. Sovimme tapaamisesta hänen työpaikalleen.

Tapaaminen oli häkellyttävä. Puheenjohtaja totesi, että tokihan peltolalaiset lähtevät hankkeeseeni mukaan. Olin etukäteen suunnitellut, että mikäli kylässä järjestetään hirvipeijaiset, olisi tämä hyvä

1 Kylätoimikunta ei edusta kyläläisiä tasapuolisesti eikä sitä ole välttämättä valittu demokraattisesti. Toimintaan saattaa osallistua ensisijaisesti aktiivisia, sosiaalista pääomaa omaavia kyläläisiä. Näin kylätoimikuntatoiminta voi edistää poissulkemisen ja mukaanottamisen prosesseja, jotka luovat segregatiota ja eriarvoisuutta kyläläisten keskuuteen.

tilaisuus esittäytyä. Lisäksi toivoin voivani asua kylässä jonkin aikaa. Esitin nämä toivomukset ja monta muutakin ajatustani puheenjohtajalle, joka auliisti lupautui ottamaan asioista selvää ja auttamaan

minua. Hän soitti kyläkoulun opettajalle kysyäkseni, arveliko tämä, että koululla voisi ainakin kesäloman aikana asua. Tapaamisen jälkeen suunnistin kohti kyläkoulua, jossa tapasin koulun rehtorin. Hän esitteli minulle koulun ja kertoi omia arvioitaan kylästä.

Olin päässyt salamavauhdilla alkuun ja saanut kontaktin ensimmäiseen kyläläiseen. Seuraava askel olisi hirvipeijaiset. Siellä esittäytyisin koko kylälle ja siitä alkaisi todellinen kenttätyöskentely, näin suunnittelin. Kylätoimikunnan puheenjohtaja lupautui kysymään metsästysseuralta, voisinko osallistua hirvipeijaisiin. Kellään ei ollut mitään sitä vastaan ja jäin odottamaan tietoa siitä, milloin hirvipeijaiset ovat.

Kentälle pääsyä edeltää usein tutkimusluvan saanti. Toisinaan se voi olla virallinen (ks. Vuorinen 2003, 13), mutta sen lisäksi tarvitaan myös epävirallinen, tutkittavien taholta saatu tutkimuslupa, heidän suostumuksensa ja hyväksyntänsä tutkijan läsnäololle ja tutkimuksen tekoon (Grönfors 1982, 77). Mitään virallista tutkimuslupaa tekemäni kylätutkimus ei edellyttänyt, mutta yhteydenotollani kylätoimikunnan puheenjohtajaan hain puolivirallista tutkimuslupaa. Kylätoimikunta toimii eräänlaisena kylän äänitorvena esimerkiksi kunnan poliittisiin päättäjiin nähden ja näin ollen kylätoimikunnan voidaan tulkita edustavan kylää ja kyläläisiä, jos ei aivan virallisesti, niin ainakin puolivirallisesti. Puheenjohtajan suostumus tutkimuksen suorittamiselle oli ensimmäinen tutkimuslupani. Varsinaiselle havainnointityölle en muita tutkimuslupia kysellyt, vaikka toki kerroin aina, millä asialla liikun kylässä. Sen sijaan jokaiselta iäkkäältä kyläläiseltä kysyin erikseen suostumusta haastatteluun. Vaikka näin vähin luvun olen suorittanut aineistonkeruun, katson toimineeni tutkimuksen eettisten rajojen puitteissa (ks. Pekkala 2003, 93–95).

HIRVIPEIJAISET

Viestiä hirvipeijaisista ei kuulunut ja pelkäsin jo, että minut oli unohdettu. Tavallisesti hirvipeijaiset olivat marraskuussa, mutta toisinaan ne pidettiin aivan joulun alla ja ellei hirviä kaatunut, hirvipeijaisia ei järjestetty lainkaan. Onneksi hirviä alkoi kaatua ja hirvipeijaiset järjestettiin marraskuisena lauantai-iltana Peltolan seurantalolla. Minulle annettiin tilaisuus esittäytyä ja kertoa hankkeestani. Valmistauduin kirjoittamalla lyhyen esitteen, jossa kuvasin hanketta:

Hei!

Olen Leena Vuorinen ja teen tutkimusta ikääntymisestä maalaiskylässä väitöskirjaani varten. Olen kiinnostunut siitä, miten arkielämä sujuu ikääntyvältä kyläläiseltä. Miten kauppa-asiat, lääkärikäynnit ja muut välttämättömät asiat hoituvat, kun palvelut ovat kaukana kylältä, useamman kilometrin päässä? Millainen paikka maaseutukylä on asua ja vanheta? Toivon jokaisen kyläläisen, niin nuoren kuin vanhankin, mukanaoloa. Nyt pyydän sinua, hyvä peltolalainen, mukaan tähän tutkimukseeni.

Mitä osallistuminen tutkimukseen käytännössä merkitsee? Ennen kaikkea toivon tutustumista ja mukavaa yhdessä oloa. Tavataan, rupatellaan ja jutellaan. Pääasiassa tapaamme siis hyvin tuttavallisissa merkeissä. Olen iloinen myös puheluista, sähköpostista ja muustakin postista. Kaikenlainen yhteydenpito on minulle arvokasta. Toisinaan minulla on aivan tiettyjä kysymyksiä ja aiheita, joista haluan keskustella. Näillä kerroilla pyydän aina erikseen luvan nauhoittaa keskustelut. Tutkimukseen osallistuminen merkitsee yksinkertaisesti juttelua kanssani. Tutkimuksessa ei ole kyselylomakkeita tai muitakaan "paperitehtäviä". Laadittavissa julkaisuissa nimet ja henkilötiedot on muutettu, joten Peltolaa ei voi tutkimuksesta tunnistaa. Näin yksityisyytenne on turvattu.

Miten kauan tutkimus kestää? Oleskelen kylällä paljon seuraavan puolentoista kahden vuoden ajan. Tapaan teitä kyläläisiä, osallistun koulun juhliin ja muihin kylässä järjestettäviin juhliin ja tapahtumiin. Tarkoitukseni on jopa asua ensi kesänä kylässä. Todennäköisesti myös perheeni on silloin paljon täällä Peltolassa.

Tutkimus on osa Ikihyvä Päijät-Häme -projektia. Työtäni ohjaa sosiaaligerontologian professori Antti Karisto Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselta.

Toivon teiltä jokaiselta yhteydenottoa. Tutustutaan ja pidetään yhteyttä! Parhaiten tavoitat minut: (yhteystietoni)

Antoisaa ja mukavaa yhdessäoloa odotellen

Leena Vuorinen

Näin jälkikäteen luettuna esite on yliampuvan pirteä. Siitä on myös havaittavissa etnografialle tyypillinen piirre: kenttätöyön alussa ei edes tutkijalla itsellään ole selkeää käsitystä siitä, mitä tuleman pitää (Gordon ym. 2007, 43). Jos esimerkiksi olisin jättäytynyt odottamaan kyläläisten yhteydenottoja, ei tätä tutkimusta olisi koskaan tullut. Pyrin luomaan tuttavallista ja helppoa mielikuvaa. Lupailin tutkimukseen osallistumisen olevan rupattelua. Tämä oletus oli paikkansapitävä, sillä aineistonkeruuni oli suurimmaksi osaksi kahvittelua ja jutustelua. Esitteestä kuultaa myös intoni tutkimuksen tekoon ja hieman lapsekas touhuaminen. Ehkäpä kyläläiset lappua lukiessaan naureskelivat hupsulle ja intomieliselle tutkijanalulle. Selkokieliisyys on esitteen ansio. Siinä ei ole sivistyssanoja eikä vaikeasti ymmärrettäviä sanakäänteitä, vaan tutkimuksen tavoitteita esitellään helposti ymmärrettävällä arkikielellä (vrt. Jokinen 2005, 171). Kenties minut muistettiin hieman paremmin, kun kotiin viemisinä peijaisista oli pieni paperinpalanen. Yhtään puhelua, postikorttia tai muunlaisia yhteydenottoja en ole saanut ikääntyviltä kyläläisiltä. Sen sijaan ikäiseni kyläläiset ottivat minuun oma-aloitteisesti yhteyttä.

Koko kenttäjaksoni ajan kerroin avoimesti kylässä oleskeluni tarkoituspelistä (ks. Grönfors 1982, 78–79). Tästä syystä kirjoitin myös edellä olleen esitteen. Avoimuus helpotti silloin, kun syntyi vää-

rinkäsityksiä. Esimerkiksi kerran, kun eräs kyläläinen luuli, että olisin muuttamassa Peltolaan, oikaisin, että tarkoitukseni olisi asua vain tilapäisesti kylässä eikä muuttaa edes kesäasukkaaksi.

Hirvipeijaiset olivat ensimmäinen tapaamiseni kyläläisten kanssa. Ensitapaamiset ovat merkittäviä, sillä niissä muodostetaan toisista mielikuvia ja annetaan itsestä vaikutelmia. Ensitapaamisella muodostetut käsitykset kannattelevat usein hyvin pitkälle ja ovat vaikeasti muutettavissa. Tietoisena tästä valmistauduin huolellisesti hirvipeijaisiin:

Ilta pimeni ja loppumatkan ajoin todella huonoissa olosuhteissa. Jännitinkin. Saavuin seurantalons pihan tavoilleni uskollisena paria minuuttia ennen iltasetsemää. Olisin voinut olla hieman aikaisemminkin. Piha oli jo täynnä autoja, kymmenittäin. Ja siellä täällä paloivat pihatulet. Parkkeerasin auton ja astelin seurantalons ovelelle. Oven avattuani minut toivotti tervetulleeksi kaksi miestä, nuorempi ja vanhempi, hienosti pukuihin sonnustautuneina. Nämä peijaiset ovat todelliset juhlat! Vein takkini naukaan ja katselin hämillisenä ympärilleni. Minkä näköinen se kylätoimikunnan puheenjohtaja olikaan? Hän oli ainut kyläläinen, jonka olin tähän mennessä tavannut. Puheenjohtaja oli luvannut olla minua seurantalolla vastassa. Nuorempi miehistä ohjasi minut saliin, jossa oli lähes parisataa ihmistä istumassa pöytien äärellä. Jännitykseni ja epävarmuuteni kasvoivat kohisten. Täälläkö minun pitäisi esittäytyä? Nuori mies ohjasi minut kylätoimikunnan puheenjohtajan luokse, joka oli varannut minulle paikan heidän pöydästään. Hän esitteli minut vaimolleen ja appivanhemmilleen.

Tilaisuus alkoi. Hirviseuran puheenjohtaja piti lyhyen puheen, sen jälkeen kuuntelimme pari musiikkiesitystä ja sitten olikin aika käydä aterialle. Juhlapöytä notkui herkuista. Tarjolla ei ollutkaan vaatimattomasti hirvikeittoa, vaan todellinen juhla-ateria: hirvipaistia, rosollia, suomalaisia perinteisiä joulunajan laatikkoruokia. Ruokailun jälkeen ohjelma jatkui musiikilla. Sitten oli minun vuoroni. Jouduin astelemaan esiintymislavalle mikrofonin taakse. Vaikka olin etukäteen huolella suunnitellut, mitä ja miten sanon, tahtoivat sanat väkisin mennä sekaisin. Vapisevin jaloin astelin paikalleni. Ihmiset taputtivat puheenvuoroni jälkeen. Se kuulosti kuin lupaukselta yhteistyöstä.

Paikalleni päästyäni kylätoimikunnan puheenjohtajan vaimo tarttui minua käsivarresta ja sanoi, että nyt mennään kiertelemään pöytiin. Hän otti nipun esitteitäni ja alkoi kierrättää minua pöydästä toiseen. Hän esitteli ihmisiä minulle ja minua ihmisille, vaikka hän itse tuona iltana tapasi minut ensimmäistä kertaa. Koko illan kiertelin kyläläisten keskuudessa, juttelin ja kyselin puhelinnumeroita ja osoitteita, halukkuutta haastatteluihin ja tapaamiseen.

Täytekakkukahvit oli juotu, arvat arvottu – minäkin voitin ison ruisleivän – ja tanssittukin jo jonkun aikaa. Kyläläiset lähtivät vähitellen koteihinsa. Lopulta minäkin aloin hankkiutua kotimatalle. Edessä olisi pitkä ajomatka räntäsateessa sohjoisella tiellä. Jännitys laukesi ja väsymys alkoi painaa päälle. Päätäni särki ja tunsin, kuinka migreenioireet tykyttivät otsalohkossa. Silti olin tavattoman iloinen ja tyytyväinen. Kenttätyöskentelyni oli saanut erinomaisen alun. (Tutkimuspäiväkirja 29.11.2003)

Hirvipeijaiset antoivat mainion alun aineistonkeruulleni. Läsä oli runsaasti sekä kyläläisiä että muulla tavoin Peltolaan kiinnittyneitä ihmisiä. Monet toivoivat, että ottaisin yhteyttä vasta joulunpyhien mentyä, loppiaisen jälkeen. Ehkä itselleni olisi ollut helpompaa heti hirvipeijaisten jälkeen soitella ihmisille ja aloittaa kyläily, josta muodostui tärkein kenttätöskentelyni muoto. Mutta kunnioitin ihmisten toiveita, joten en päässyt varsinaisen kenttätöskentelyn alkuun ennen joulua. Koululla oli tosin joulujuhla, johon minäkin menin. Hirvipeijaisista ehti kulua lähes kuukausi ennen kuin soitin kyläläisille ja kysyin tapaamismahdollisuutta. Ensimmäiseksi päädyin soittamaan eräälle leskirouvalle, jolle tuloni sopi mainiosti. Tammikuusta 2004 alkoi noin puolitoistavuotinen intensiivinen kenttäjakso, joka päättyi kesäkuussa 2005.

Usein etnografien ongelmat tulevat kentän taholta. Tutkimuslupaa on vaikea saada, ihmiset kieltäytyvät vastaanottamasta tutkijaa, hänet suljetaan pois tilanteista tai muulla tavoin osoitetaan epäluuloisuutta (Tolonen 2001, 56; Eräsaari 1995, 33–39). Minun kohdallani ongelmat kumpusivat omien toimintatapojeni etsinnästä. Missään vaiheessa kyläläiset eivät kääntäneet minulle selkäänsä, vaan he pyrkivät monin eri tavoin ottamaan minua mukaan ja helpottamaan alkuun pääsemistäni.

KYLÄN TILAISUUDET JA TAPAHTUMAT

Erilaisissa tilaisuuksissa ja tapahtumissa mukanaolo on yksi tapa aloittaa kenttätöskentely. Kaikille avoimiin tilaisuuksiin ja tapahtumiin on luontevaa mennä. Tutkijan ei tarvitse etukäteen tiedustella osallistumismahdollisuuksia tai läsnäolonsa sopivuutta. Kun koolla on useampi ihminen, tutkijankin on helppo sujahtaa joukkoon. Tilaisuuksissa myös hahmottuu se sosiaalinen kenttä, jossa tutkimusta tehdään.

Kenttätöskentelyn alkuvaiheessa otin selvää kylän tilaisuuksista. Eteenkin iäkkäämmille kyläläisille suunnattuja tilaisuuksia oli niukasti. Merkittävin yksittäinen toiminnan järjestäjä on paikallinen luterilainen seurakunta. Heti alkuvuodesta kylässä järjestettiin kinkerit, joihin myös osallistuin. Kinkerit ovat Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toimintaa, jolla on pitkät perinteet. Nykyisin kinkereitä järjestetään usein juuri maaseudulla ja niillä nähdään olevan merkittävä sekä yhteisöllinen että perinnearvonsa (Kinkerit ovat kylien...).

Peltolassa kinkerit ovat hirvipeijaisten kanssa toinen vuotuinen tapahtuma, johon jokainen kyläläinen, nuorimmasta vanhimpaan on tervetullut. Ajankohta ilmoitetaan paikallislehdessä. Ne järjestetään jonkun kyläläisen kodissa ja ovensa avannut myös järjestää kahvituksen. Otin kinkeripaikan ja -ajankohdan selville soittamalla kirkkoherranvirastoon. Minut otettiin vastaan tavallisena kinkerivieraana:

Isäntä kätteli oven suussa jokaisen tulijan. Minutkin. Kuistille jätin vaatteet ja kengät, niin kuin muukin seurakunta teki. Minua tervehdittiin ja kerroin samalla itsestäni, että teen tutkimusta väitöskirjaani varten täällä Peltolassa. Sitten tapasin Marjan. Hän oli hämmästynyt minut nähdessään. Sanoi, ettei osannut arvata, että tulisin tännekin. Ei sen takia ollut ilmoitellut

kinkereistä. Marja kysyi, mistä tämän huomasin ja kutsui minua vakoojaksi, kun kaiken otan selville. Vakooja kai vähän olenkin. (Tutkimuspäiväkirja 28.1.2004)

Saapumiseni kinkereille herätti joissakin läsnäolijoissa ihmetystä. Tuosta eteenpäin ilmestymiseni kylässä järjestettäviin tilaisuuksiin ja tapahtumiin ei enää herättänyt kummastelua. Ihmiset tottuivat siihen, että olen mukana. Kenttäpäiväkirjassani olen kuvannut kinkereitä seuraavan tapaan:

Kinkeriväki istui ikään kuin piirissä. Sohvan vasemmalla puolella oli irtotuoleja, joilla istui kaksi naista. Talon emäntä tuli istumaan sohvan ja tuolien väliin, hiukan keskemälle tuolille. Takan edessä istui kaikki kolme vierasta miestä. Pöydän toisella puolen istui neljä vanhempaa naista. Sitten olikin pappi ja kanttori. Oikealle kirjahyllyn eteen oli nostettu keittiön tuoleja. Tuoleilla istui neljä vanhempaa naista. Kaksi rippikoulutyttöä istui minua vastapäätä nahkaisilla nojatuoleilla. Minun vieressäni istui nainen, joka oli kirjahyllyn edessä istuvan naisen sisar. Vereeni istuutui kaksi naista, jotka kertoivat muuttaneensa Peltolaan päästyään eläkkeelle. Läsnä oli yhteensä 25 henkilöä. (Tutkimuspäiväkirja 28.1.2004)

Piirissä istuminen oli tyypillistä kaikissa niissä tilaisuuksissa, jotka järjestettiin kyläläisten kodeissa. Piirissä istuessa jokainen osallistuja näki melko hyvin toisensa ja tilaisuus säilytti lämpimän tunnelman, toisin kuin jos tuolit olisi aseteltu riveittäin niin, että niiden eteen olisi muodostunut esiintymislavan kaltainen tila.

Kerran vuodessa järjestettävien kinkereiden lisäksi seurakunta järjestää säännöllistä toimintaa niin aikuisille kuin lapsillekin. Kyläkoululla pidetään perhekerhoa, jonne lapset äiteineen, isineen, isovanhempineen tai jonkun muun aikuisen seurassa ovat tervetulleita. Perhekerho on kerran kahdessa viikossa aamupäivisin. Ohjelmassa on pieni hartaus, jonka jälkeen lapset syövät omia eväitään, leikkivät ja lisäksi ohjaajat järjestävät heille lyhyen ohjatun tuokion. Aikuiset kahvittelevat ja rupattelevat, toisinaan ohjelmassa voi olla lasten ja aikuisten yhteistä tekemistä, esimerkiksi askartelua. Lisäksi lapsille on päiväkerhotoimintaa, joka kokoaa sekä alle kouluikäisiä että alaluokilla olevia lapsia.

Alkuvuodesta menin mukaan perhekerhoon. Olin ottanut yhteyttä ohjaajiin, jotka kertoivat minulle, että perhekerhossa kävi äitejä lapsineen, mutta myös muutama isoäiti lapsenlastensa kanssa. Perhekerho mahdollisti tutustumisen kyläläisiin laajemmin ja siellä tutustuin ikäisiini naisiin, jotka avustivat minua kontaktien solmimisessa. Kävin perhekerhossa säännöllisesti lähes joka kerta kevään 2004 aikana. Perhekerhokäynnit eivät olleet varsinaisia aineistonkeruutilanteita, mutta ne olivat portti kyläyhteisöön. Lopetin perhekerhoihin osallistumisen siinä vaiheessa, kun se ei enää edesauttanut varsinaisessa työssäni.

Ikäiseni naiset, joihin tutustuin perhekerhossa, oivalsivat tutkimusideani ja olivat apuna ja tukena koko kenttätöni ajan. He muodostivat kylässä olevan tukiaseman minulle. He kertoivat minulle auliisti, missä taloissa asui ikäihmisiä. Kyläilin heidän luonaan ja he tarjosivat minulle myös yöpaikkaa, jonka otin ilomielin vastaan. Kylässä yöpyminen helpotti kenttätöskentelyäni. Yhtään kertaa en yöpynyt vanhempien kyläläisten luona. He eivät tosin tarjonneetkaan minulle yöpaikkaa, enkä itse kehdannut kysyä sitä. Koin, että se olisi ollut liian suuri taakka heille. Kesällä 2004 asuin kylän koululla.

Seurakunta järjesti kylässä myös lähetyspiiritoimintaa. Lähetyspiiriä veti eräs jo eläkkeellä oleva kyläläinen, mutta lisäksi lähes aina joko seurakunnan lähetyspappi tai lähetys sihteeri osallistui tilaisuuteen. Tilaisuus kesti noin puolitoista tuntia, jonka aikana laulettiin yhdessä muutama virsi, kuunneltiin maallikkovetäjän ja seurakunnan työntekijän puheenvuorot ja rukoiltiin. Lopuksi talonväki tarjosi kahvit kahvileipineen. Osallistujilla oli mahdollisuus antaa haluamansa summan kahvirahaksi, joka meni lyhentämättömänä piiriin itse valitsemille lähetyskohteille. Kenttäjaksoni aikana piiri kokoontui keskimäärin kerran kuukaudessa kyläläisten kodeissa, kuntakeskuksessa sinne muuttaneen kyläläisen luona tai seurakuntakeskuksessa. Lähetyspiiri alkoi kohta puolenpäivän jälkeen, joten se kokosi nimenomaan iäkkäämpiä, jo eläkkeellä olevia kyläläisiä tai muita sellaisia, joilla oli mahdollisuus osallistua toimintaan keskellä arkipäivää. Osallistujat olivat suuremmaksi osaksi hyvin iäkkäitä.

Kun menin ensimmäisen kerran lähetyspiiriin, talon emäntä totesi ovella, että nyt tulee sellainen emäntä, jota minä en ainakaan tunne. Tervetuloa kuitenkin. Olin tuntematon, mutta koska tilaisuus oli kaikille avoin, minun oli mahdollista tulla mukaan. Hän oletti kuitenkin, että olen kyläläinen. Jo ensimmäisen osallistumiskerran jälkeen minut muistettiin, tunnistettiin ja tunnettiin. Tämän jälkeen olin lähes osa vakioporukkaa. Minua alettiin enemmänkin pitää tavallisena, omien lähetysintressiensä vuoksi paikalle saapuneena kuin tutkimuksellista syistä paikalla olevana henkilönä. Sinällään tilanne oli otollinen: minulla ei ollutkaan tutkijan positiota ja roolia, vaan perusosallistujan rooli. Ihmisten käyttäytymiseen ei enää vaikuttanut tutkijan läsnäolo, koska en enää ollut sitä heidän silmissään. Toisaalta tilanteessa oli uhkia. Kun tuollaiseen toimintaan tulee uusi ja vielä nuori, voimissaan oleva henkilö, herää ryhmässä toive ja oletus, että uusi tulija kenties voisi olla avuksi ja ottaa sellaisia tehtäviä vastuulleen, joita vanhemmat piiriläiset eivät enää jaksaa suorittaa. Onnekseni tutustuin lähetyspiiriin maallikkovetäjään hyvin ja hän ymmärsi ensisijaiset intressini, tutkimusaineiston keräämisen, minä vuoksi minun ei tarvinnut käydä lähetyspiirissä neuvotteluja roolistani (vrt. Lappalainen 2007, 70–74).

Lähetyspiirit olivat oivallinen tutustumispaikka. Arvioni mukaan kaikille osallistujille uskonnollisuus ja seurakunta-aktiivisuus olivat kohtalaisen tärkeitä, joten lähetyspiirin kautta tutustuin vain tietynlaisiin ikääntyviin kyläläisiin. Lähetyspiiritoiminta oli minulle ennestään tuttua, siksi en jännittänyt itse tilaisuutta tai kokenut oloani kiusaantuneeksi ja vaivautuneeksi. Tilaisuuden tuttuudesta johtuen saatoin enemmän keskittyä havainnointiin ja tarkkailuun.

Kylässä on myös marttatoimintaa. Marttajärjestö on kansalaisjärjestö, joka edistää kotien ja perheiden hyvinvointia sekä kotitalouden arvostusta. Martat on poliittisista puolueista riippumaton järjestö, joka tarjoaa jäsenilleen monipuolista toimintaa ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksia. Martoilla on viisi toiminta-aluetta: järjestötoiminta, ruoka ja ravitsemus, kodin talous ja kulutus, koti-puutarha ja ympäristö sekä kansainvälinen toiminta. Yksittäiset ihmiset liittyvät jäseniksi paikallisiin yhdistyksiin, jotka puolestaan kuuluvat alueellisiin piireihin. Piireistä muodostuu valtakunnallinen marttajärjestö. (<http://www.martat.fi/>) Marttayhdistys, josta kyläläiset käyttivät myös ilmauksia marttaseura tai marttapiiri, kokoaa kylässä asuvia iäkkäämpiä naisia. Varsinainen Peltolan marttayhdistys lakkautettiin kenttäjaksoni alkupuolella. Kun itse sain kuulla tästä piiristä, oli jäljellä enää viimeinen

kokoontuminen, jota martat olivat sopineet juhlistavansa menemällä ulos syömään. Koska kyseessä oli ikään kuin jäähyväisjuhlat kohtalaisen pienelle joukolle, katsoin viisaimmaksi jättäytyä pois. En edes kysynyt mahdollisuutta osallistua tilaisuuteen. Marttatoiminnan loppuminen hämmensi minua sikäli, että tiesin kylässä olevan aktiivisia marttoja. Minulle selitettiin, että nämä aktiivisemmat martat ovat jäseniä eräässä toisessa marttayhdistyksessä, joka kokoontuu ja toimii pääasiassa kuntakeskuksessa. Marttatoimintakin heijastelee osaltaan sitä muutosta, joka kylässä on tapahtumassa: vapaa-ajan aktiviteetit keskittyvät yhä enemmän kuntakeskukseen.

Metsästysseura järjestää hirvipeijaisten lisäksi riistapolun kesän alussa. Eräs metsästysseuran jäsen kertoi minulle, että riistapolun tarkoituksena on katsastaa metsästäjien aseenkäyttötaidot, ja että 70 vuotta täyttäneet eivät enää käytä asetta, vaan he osallistuvat muulla tavoin toimintaan. Itse en hyvistä aikeistani huolimatta päässyt mukaan riistapolulle sairastumiseni johdosta. Tutustuin myös kylässä oleviin kunnallisiin palveluihin, kuten sairaanhoitajan vastaanottoon ja palvelulinjaan. Palvelutilanteissa solmin kyllä uusia kontakteja, mutta sosiaalisina areenoina – lukuun ottamatta palvelulinjaa – ne eivät olleet kovinkaan rikkaita, sillä ihmiset vain käväisivät paikan päällä ja poistuivat saatuaan tarvitsemansa palvelun. Lisäksi oli tiekuntien ja kyläyhdistyksen kokouksia. Näihin tilaisuuksiin en osallistunut.

ASUKKAANA

Kesällä 2004 minulla oli mahdollisuus asua kyläkoulun opettajanasuntolassa. Olisin mielelläni asunut siellä talvikautenakin, mutta asuintilat olivat lukuvuosien aikana koulun opetustiloina. Asunto oli niukasti kalustettu, pöytä penkkeineen, keittiössä keittomahdollisuus ja ainoassa tilavassa huoneessa vain liitutaulu. Raahasin koulun asuntolaan kaikkein välttämättömimmän: perheen, patjat lattialle, tikit ja tyynyt, astioita. Odotin aurinkoista ja lämmintä kesää.

Tämä kenttäjakso alkoi ankeasti flunssalla. Lattialle sijatulla vuoteella makaaminen kuumeen kourissa ei ollut mieltä ylentävää. Lisäksi en oikein tiennyt, mitä aion kesäkuukausina tehdä. Olin suunnitellut aiemmin talvella, että kesän aikana kokoan urakalla aineistoa: kyläilyjä, haastatteluja, läsnäoloa ja osallistumista. Mutta kenttätyöskentelyni oli ollut kohtalaisen tiivistä jo kevään aikana, joten suurtaakaan tarvetta esimerkiksi haastatteluille ei ollut. Halusin kuitenkin ehdottomasti kokea kylässä asumisen.

Suurin osa asumisajastani kylässä oli oleilua. Kävelin ja katselin uteliain silmin jo tutuksi tullutta kylää, mutta ennen kaikkea olin sisätiloissa ja tuskailin säiden kurjuutta: kesä 2004 oli poikkeuksellisen sateinen. Lisäksi tutkimuskyläni sijaitsee juuri sillä alueella, jossa tuona kesänä oli hyvin runsaita sateita (Kesän 2004 säät). Muistoja kesäiseltä kenttäjaksoltani hallitsee mielikuva aamuisesta ikkunäkymästä: harmaa usva lepää peltojen yllä, sataa tasaisen rauhallisesti, pihalla oleva vesilammikko lähenee lammen mittasuhteita. Koko kylä on vetäytynyt sisätiloihin. Silloinkin kun ei sada, pitää pukea kumisaappaat, sillä ulkona on joka tapauksessa märkää.

Huomasin, kuinka ratkaisevasti säät ohjaavat ja vaikuttavat ihmisten elämään maaseudulla. Kaupungissakaan ei ulkoilmaelämä tuona kesänä sujunut tavalliseen tapaan, mutta ainahan ihmisiä liikkuu katetuissa ostoskeskuksissa. Kylä oli hyvin hiljainen. Vain yhden kerran pesäpalloporukka tuli pelaamaan koulun kentälle. Silloin tällöin näin jonkun pyörilevän tiellä, toisen olevan kävelyllä tai naapurin isännän ajavan traktorilla. Muutamia autoja hurahteli kuntakeskustaan päin.

Vaikka kyläelämä ei ollutkaan niin vilkasta kuin olin kuvitellut sen olevan, niin sain omakohtaisen kokemuksen siitä, millaista on asua tutkimassani kylässä. Seuraavankaltaisia mietteitä on muistiinpanoissani lähes koko kesän ajalta:

Minähän nukun huonosti aina vieraassa paikassa. Yöllä heräsin ja aloin pelätä. Entä jos joku tulee ja murtautuu autoon? Kuulin jo melkein auton ääniä, jotka sammuivat koulun pihalle. Olisiko auto pitänyt ajaa ikkunan alle? Nyt olisin pompannut katsomaan sitä. Ajattelin niitä monia yksin asuvia vanhoja naisia, joiden luona olen käynyt. Eikö heitä tosiaankaan koskaan pelota?(Tutkimuspäiväkirja 29.6.2004)

Tuollaisten kokemusten myötä aloin ymmärtää syvällisemmin ikäihmisten puhetta kylässä asumisesta. Vaikka en tavoittanutkaan kylästä sellaista yhteisöllistä tai sosiaalista ilmapiiriä, jonka olin kuvitellut löytäväni, tavoitin hetkellisesti kyläläisen aseman. Ehkäpä tuo sosiaalisuuden aspekti oli oma kuvitelmani, jota olisin halunnut ylistää tutkimuksessani. Kun sitä ei löytynyt, petyin ensin. Jossain vaiheessa jopa kuvittelin, että olen epäonnistunut kenttätyöskentelyni suhteen, mutta aineistoa analysoituani voin todeta, että löysin ja koin juuri sen, mikä oli löydettävissä ja koettavissa. Osallistuvan havainnoinnin riskinä on, että tutkija jää vieraaksi ja ulkopuoliseksi, jolloin hänen tekemänsä johtopäätökset ovat hänen omien oletustensa ja ennakkoluulojensa tuotosta (Yodanis 2006). Osallisuuteni kyläläisyydestä, vaikkakin vain tilapäisesti, antoi lujan pohjan analyysivaiheelle ja lisäsi ymmärrystäni.

OIKEA KYLÄLÄINEN

Tilaisuuksissa, tapahtumissa ja erilaisissa tilanteissa, esimerkiksi palvelubussin kyydissä, tutustuin suurimpaan osaan kylän ikäihmisistä. Kerroin itsestäni ja hankkeestani ja tiedustelin, saisinko tulla kylään. Monet heistä vähättelivät itseään. *Ei minusta ole mitään hyötyä, mutta tule nyt jos tahot* oli tavanomainen vastaus. Vakuutin, että se kuinka suurta hyötyä heistä on tutkimukselle, on täysin minun vastuullani, heidän ei tarvitse siitä huolehtia. Muutama vastusteli vedoten siihen, etteivät he ole *oikeita kyläläisiä*. Tällä he viittasivat esimerkiksi siihen, että heidän puheensa ja näkökulmansa ovat arvostelevia ja kriittisiä kylää ja kyläläisiä kohtaan. Oikea kyläläinen on aktiivinen, pidetty ja arvostettu henkilö, joka muistaa kylän tapahtumat tarkkaan ja kertoo ne oikeassa valossa.

Vaikka pääsääntöisesti kyläläiset auliisti kertoivat ja vinkkasivat minulle uusista haastateltavista, antoivat puhelinnumeroita ja jopa soittivat tuttavilleen ja sopivat tapaamisen minun puolestani, kävi

myös niin, että minulta pimitettiin kyläläisiä. Kerran katselin erään rouvan olohuoneen ikkunasta ja kysyin, keitä naapurissa asuu. Hän totesi, ettei oikein tunne naapureitaan. Heillä kyllä näyttää olevan pieni autokorjaamo pihassa, mutta hän ei tiedä naapureistaan sen enempää. Myöhemmin minulle selvisi, että naapurissa asuu kohtalaisen iäkäs kyläläinen, mutta minulle häntä ei haluttu esitellä. Yhdeksi selitykseksi olen löytänyt elämäntapojen ja arvojen eroavaisuudet. Niissä kyläläisissä, joita minulle ei osoitettu, on monia elämäntavaltaan originelleja. Heihin suhtaudutaan helposti karttelevasti ja vähätellen, joten minunkin haluttiin ohittavan heidät. Viitattiin mielenterveysongelmiin, huonokuuloisuuteen ja epäsiisteyteen. Minua haluttiin suojella, mutta myös kylän suojeleminen vaikuttaa olleen estelyn taustalla. Yhtä ainoaa taloutta lukuun ottamatta en noudattanut neuvoja. Tapaamiset olivat miellyttäviä ja antoisia. Huonokuuloisuus ei häirinnyt keskusteluamme eikä epäsiisteydestä ollut haittaa. (Vrt. Karisto 2004, 305–308.)

Kyläilykäyntejä kertyi vähintään 60. Vain kolmessa perheessä kävin ainoastaan sen yhden kerran, jolloin haastattelin heitä, ja kahden henkilön kanssa olen ollut yhteydessä puhelimitse haastattelutapaamisen lisäksi. Muiden peltolalaisten ikääntyneiden kanssa olen ollut tekemisissä enemmän. Olen soitellut heille, en ainoastaan tiedustellakseni tapaamismahdollisuutta, vaan esimerkiksi vain rupatellakseni ja kysyäkseen kuulumisia. Monia tapasin kylän tilaisuuksissa tai palvelubussin kyydissä. Useimpien luona olen käynyt kahdesta neljään kertaan puhelinoitojen lisäksi. Seitsemän perheen kanssa kanssakäymiseni oli runsasta. Kävin heidän luonaan useita kertoja, olen soitellut heille ja tavannut heitä erilaisissa tapahtumissa. Heidän kanssaan yhteydenpito muodostui tiiviiksi kuin itsestään, mutta pyrin myös tietoisesti luomaan läheisen kontaktin muutamiin kylän ikääntyjiin, jotka olivat keskenään erilaisia.

YLLÄTYSVIERAILUJA JA SOVITTUJA KYLÄILYJÄ

Kyläilemisestä muodostui minulle keskeisin kenttätöyön muoto. Kyläilyjä on neljänlaisia. Ensimmäkin on sovittuja tapaamisia jo ennestään tuttujen kanssa. Suurimmaksi osaksi vierailuni olivat tällaisia. Olimme tutustuneet aiemmin esimerkiksi palvelubussin kyydissä, jolloin olin saanut kyläläisen puhelinnumeron. Olimme sitten puhelimitse sopineet tulostani. Lisäksi on edellä mainitsemiani kyläläisten järjestämiä tapaamisia, jolloin kyläläinen toimi puhemiehenä ja sopi tapaamisen puolestani, jolloin kyläilyä voi luonnehtia sovituksi tapaamiseksi tuntemattoman kyläläisen kanssa.

Yllätysvierailuja on myös kahdenlaisia. Ensimmäkin minulla oli tapana poiketa vanhojen tuttujeni luokse noin vain, mikäli minulla oli ylimääräistä aikaa. Saatoin hetken mielijohteesta ajella jonkun kyläläisen pihaan, koputtaa ovelle ja kuulostella, josko talonväki olisi kotosalla. Nämä vierailut muisuttivat tuttavien tai ystävien vierailuja. Niissä oli arkista mutkattomuutta:

Sieltä lähtiessäni mietin, ajanko kotiin vai pyörähdäkö jonkun luona. Jostain syystä nokka lähti kohti Uusimäentietä ja Eeva Hirveä. Eeva tuli avaamaan oven ruoka suussa. Hän oli syömässä. Eeva sanoi: "Ota sinäkin". Ja minä otin. Perunoita, jauhelihakastiketta, porkkanaraastetta ja

herne-maissi-paprikaa. Ruoka maistui. Enhän ollut syönyt mitään aamupalan ja Helmisten kahvien lisäksi. (Tutkimuspäiväkirja 26.10.04)

Yllätysvierailuja ei tehdä kenen tahansa luokse. Ilmoittamatta voi mennä vain sellaisen henkilön luokse, jonka kanssa on syntynyt luottamukselliset välit. Tuttavuuden täytyy olla jo kohtalaisen vakiintunut, ennen kuin yllättävät yhteydenotot ovat mahdollisia. Joistakin kyläläisistä muodostui minulle tällaisia vakiintuneempia tuttavuuksia. Tuloni ei aiheuttanut suurta hämmennystä, pikemminkin minusta tuntui, että olin tervetullut enkä häirinnyt talonväen elämää liiemmin. Lämmin ailahdus kävi sisälläni, kun eräs vanha rouva totesi yllätyskäynnistäni: *se on kuin ystävä kävis, kun sinä käyt.*

Tein yllätysvierailuja myös minulle ennestään tuntemattomien luokse. Olin saanut muilta kyläläisiltä vihiä heistä ja sen perusteella tiesin mennä soittamaan ovikelloa. Nämä henkilöt, joiden luokse menin täysin yllättäen, olivat usein kohtalaisen vähän tekemisissä muiden kyläläisten kanssa. Muut kyläläiset eivät ikään kuin voineet – tai toisinaan eivät halunneet, kuten edellä kuvasin – ilmiantaa heitä lopullisesti eli kertoa puhelinnumeroa tai jopa soittaa heille. Kyläilyni tavoitteena oli ensisijaisesti haastatella heitä, ei niinkään kyläillä ja tutustua. Joidenkin kanssa tutustuin paremmin ja kävin myöhemminkin heidän luonaan.

Vaikka saavuin joidenkin kyläläisten ovien taakse yllättäen, niin keskustelut muuttuivat pian hyvinkin tuttavallisiksi ja avoimiksi (vrt. Aro 1996, 84). Laskimme leikkiä ja nauroimme, vaikka olin saapunut ilmoittamatta etukäteen:

Paavo: Olisit laittanu punasta huulipunaa (laitan huulirasvaa)

Leena: Mulla ei oo nyt ku huulirasvaa tänään.

Paavo: No, ei se mitään. Kyl se välttää.

Leena: Mä aattelin, ettei mun tartte tänne Peltolaan tällätä itteeni.

Paavo: Kyl se välttää sekini. Ei se mitään. Ei se [nauhuri] viel päällä ole.

Leena: On. (naurua) On. (Paavo, 74 vuotta)

Yllätysvierailujenkin päätteeksi minulle tarjottiin lähes poikkeuksetta kahvit. Toisinaan olin aistivinani, että talonväki ikään kuin puntaroi mielessään kahvin tarjoamista, vaikka siihen lopulta päätyivätkin.

Kyläilyt, olipa ne sitten haastattelutarkoituksessa tehtyjä tai muuten vain, olivat pääsääntöisesti samankaltaisia: joimme kahvia ja juttelimme. Kyläilyt kestivät usein kolmisen tuntia. Sisääntuloseremonioiden jälkeen minut ohjattiin joko olohuoneeseen tai keittiöön. Keittiövierailuissa oli tunnelma alusta saakka tuttavallisempi ja kotoisampi. Olohuonevierailuissa minulle osoitettiin avoimemmin arvonantoa ja asemani tutkijana korostui. Toisaalta on huomioitava myös isäntäväen mieltymyksiä. Yhdelle keittiö on ominta minää ja myös vieraat otetaan siellä vastaan, kun taas toinen on vieraiden kanssa omimmillaan olohuoneessa. Toisaalta olin myös havaitsevinani, että minut vietiin ensimmäiseksi lähinnä eteistä olevaan tilaan, oli se sitten keittiö tai olohuone eikä muuten kotia sen enempää

haluttukaan näyttää. Olin – ainakin aluksi – ventovieras, joka tunkeutuu noin vain toisen kotiin. Kun olimme tutustuneet paremmin, vierailujen yhdeksi keskeiseksi elementiksi muodostui kodin esittely tai jokin muu isäntävälle tärkeän esineen tai asian esittely. Esittelystä kuului aina tyytyväisyys ja ylpeys. Esiteltävä asia tai esine oli lähes poikkeuksetta omien ponnistelujen aikaansaannos. Havaittiin selkeän sukupuolieron. Naisten esittelemät aikaansaannokset liittyivät pääsääntöisesti lapsiin ja heidän perheisiinsä. Lukuisia kertoja katselin valokuvia lapsista, heidän puolisoistaan, lapsenlapsista ja jopa lapsenlapsenlapsista. Minulle näytettiin lakkiaiskuvia, hääkuvia, kuvia taloista ja kesämökeistä. Ne olivat aarteita muistojen pankista (Keeling 2001). Miehet esittelivät omilla käsillä aikaansaatuja tuotoksia. Kenttätyöni aikana olen käynyt kenties useammassa verstaassa kuin yhteensä aiemmin elämässäni. Olen ihmetellyt metsäkoneen kunnostusta, sähköllä toimivaa teroituskonetta, autonomista koottua tuuliviiriä ja monia muita vempaimia, joita kylässä asuvat miehet ovat rakentaneet.

KAHVITTELU JA PULLAN SYÖNTIÄ – VAKAVASTI OTETTAVAA TIEDETTÄ?

Yksi keskeinen elementti vierailuissa oli yhdessä kahvitteleminen. Muistiinpanoissani on runsaasti kahvittele- ja ruokailukuvauksia. Ne kertovat siitä, miten yhdessä syöminen ja kahvitteleminen ovat sosiaalisesti tärkeitä tapahtumia. Jos talonväki tiesi tulostani, niin he olivat varautuneet kahvin tarjoamiseen. Toisinaan minulle etukäteen mainittiin siitä:

Helmisillä minua odotti ruoka. Aino oli sanonut jo puhelimesta keittävänsä keittoa. Pöydän ääressä istui myös Harri. Heillä oli nimittäin viljanlasku tiedossa. Harri siitä jatkoi töihinsä ja minä kävin syömään. Harri ennätti kysyä, ovatko kyläläiset haukkuneet häntä. Kiusoittelin vähän, että totta kai ja kovasti. Ei vaikaan vaan kehuneet paljon, ei yhtään paha sanaa. Sitten lisäsin, etten voi oikeastaan kertoa, minun pitää pysyä suu supussa. Jonkinlaista tutkimusetiikkaa täytyy olla. Ruuaksi oli jauheliuhakeittoa, jälkiruokana mustikkakukkoa ja jäätelöä. Olipa ruoka herkullista. (Tutkimuspäiväkirja 17.3.04)

Voiko kahvin juonti, pullan syönti ja siinä lomassa tapahtuva rupattelu olla vakavasti otettavaa tieteellistä tiedonhankintaa? Ja erityisesti, vastaako tällainen aineisto esitettyihin tutkimuskysymyksiin? Tavoittaako sen avulla arjen? Tulonihan päinvastoin katkaisi arjen. Olin vieras, joka keskeytti arkisen päivärytmin ja elämäntilanteen (myös Jetsu 2001, 76). Vierailu, onpa se kuinka vaatimaton tai vähäpätöinen tahansa, on eräänlainen tapaa arjen vastakohta. En voinut olla läsnä täydellisessä arjessa, vaan toin aina mukani muutoksen. Osittain voi siis väittää, etten ole havainnoinut ikääntyneiden arkielämää, vaan itse tuottamiani kyläilyhetkiä. Mutta tutkijan ei ole koskaan mahdollista heittäytyä karpäsenä kattoon niin houkuttelevalla ajatuksella kuin ajatus tuntuukin. Oma läsnäolonani on joka tapauksessa jollakin tapaa vaikuttanut aineistonkeruuseeni. Tutkijan vaikutuksessa on myös etunsa. Åkesson (1991, 15) toteaa, että tutkijan läsnäolo ja myötävaikutus ovat myös väyliä syventää aineistoa. Ilman tutkijan aktiivista osallisuutta aineisto voi jäädä jopa pinnalliseksi tai paljastumatta. Tapaamisista muodostui monien kanssa niin luontevia tilanteita, että saatoinkin osallistua arkisiin askareisiin, kuten kahvin keittoon. Osallistuin, tuotin ja toistin peltolalaisten ikääntyneiden arkea yhdessä heidän kanssaan.

Kyläilytavoistani on helppo löytää sekä entisiä että nykyisiä käytänteitä. Yhtäältä tein entisajan yllätysvierailuja tupsahtaen ilmoittamatta pihaan ja toisaalta sovin kalenteri kädessä tapaamisajankohtaa. Ensin mainitut olivat vanhojen hyvien aikojen kyläilykäytänteitä, joita kaivattiin. Tämä saattoi synnyttää odotuksia ja toiveita kyläläisissä. Muutaman kerran saapuessani yllätysvierailulle on talonväki todennut *juuri äsken ajatelleensa, mitä minulle mahtaa kuulua*. Tämä on ollut kuin vihjaus, että minua on odotettu. Suurimmaksi osaksi yllätysvierailuihini suhtauduttiin kuitenkin luontevasti ja rauhallisesti. Yllätysvierailuilla olen ikään kuin halunnut tavoittaa ikääntyjät itse teosta, keskeltä arkipäivää ja arkielämää.

Olisin tahtonut olla mukana vierailuissa, joissa naapurit tapaavat toisiaan, mutta sellaista tilannetta ei päässyt yrityksistäni huolimatta syntymään. Kerran jopa varta vasten poikkesin erääseen taloon, kun huomasin sinne menneen vähän aikaisemmin naapurin rouvan. Olisin halunnut olla mukana tavanomaisessa naapureiden kyläilytuokiossa ja tuossa tilanteessa toivoin myös tutkimuksesta aiemmin kieltäytyneen naapurin suostuvan haastatteluun. Paikalla olisi samalla kyläläinen, jota olin jo aiemmin haastatellut, ja jolla oli kanssani hyvät välit. Hän voisi rohkaista kieltäytyjää haastatteluun. Tuvassa naapuri kuitenkin pian totesi *tästä lähtevänsä, että saatte puhua tärkeistä asioista rauhassa*, jolloin jäin yksin vieraaksi.

Yhdessä kahvittelu tai ateriointi on lähelle päästämistä. Yhteisissä kahvi- ja ruokahetkissä tutustuimme toisiimme, ystävystyimme ja jaoimme elämäämme, ajatuksiamme, kokemuksiamme ja tunteitamme. (Ks. Jetsu 2001, 71.) Näin kyläläisten ja minun välille syntyi luottamuksellinen suhde, jonka turvissa keskustelut muodostuivat avoimiksi. Vaikka läsnäoloni katkaisikin arjen enkä voinut olla siinä mukana, kuulin kuitenkin kuvauksia tavallisesta arjesta.

JÄÄHYVÄISET KYLÄLÄISILLE

Olin suunnitellut etukäteen tekeväni aineistonkeruun yhden vuoden aikana, hirvipeijaisista hirvipeijaisiin². Olin suunnitellut, että samalla tavoin kuin olin esittänyt kyläläisille hirvipeijaisissa, samalla tavoin sanoisin myös hyvästit heille, julkisesti ja yhteisesti hirvipeijaisissa. Seuraavan vuoden peijaisia ei kuitenkaan järjestetty, sillä yksi hirvimiehistä menehtyi jahdin aikana ja osanotosta peijaisia ei järjestetty. Minä jäin roikkumaan kylään. En osannut irrottautua kyläläisistä.

Olin jo tavoittanut kaikki haastatteluun suostuvat kyläläiset eivätkä oleiluni ja kyläilyt tuottaneet paljoakaan uutta tietoa, mutta en kyennyt jättämään heitä. Minua painoi vastuu ja velvollisuus. Kun iäkkäät kyläläiset pyysivät minua jäämään vielä hetkeksi tai kysyivät, olisiko minulla aikaa katsoa heidän kanssaan televisiota tai juoda vielä kuppi kahvia, tiesin olevani heille tärkeä ja tuovani heidän päiväänsä vaihtelua. Oli vaikea kieltäytyä jäämästä ja vielä vaikeampaa ilmoittaa, etten tule enää jatkossa. Yritin vähentää kylässä käyntejä, mutta minua vaivasi se, etten ollut sanonut selkeitä hyvästejä. Lisäksi huomasin, että analyysiin paneutuminen oli vaikeaa. Ihmiset eivät muuttuneet

2 Esitteeseen, jonka kirjoitin kyläläisille, olin varmuuden vuoksi kirjoittanut viipyväni kylässä pidempään, sillä en kenttätyötä aloittaessani tiennyt, kuinka kauan aineiston keruuseen menisi.

aineistoksi, vaan ne pysyivät tuttuina kasvoina. En ollut etääntynyt tutkittavistani enkä siksi kyennyt analyyttiseen luentaan. Pelastukseksi koitui muuttoni Ruotsiin. Ennen muuttoa matkasin kylään ja kävin usean kyläläisen luona kertomassa, että muutan pois enkä tule enää kovinkaan usein käymään kylässä. Joillekin soitin ja kerroin kuulumisiani. Pyysin myös ihmisiä välittämään terveisiä niille, joita en silloin voinut tavata. Kerroin myös, että saatan käydä lomalla ollessani kylässä. Olin jo tuolloin päättänyt, että pidän joihinkin kyläläisiin yhteyttä aina työni valmistumiseen saakka.

Maantieteellisen etäisyyden kasvaessa mahdollistui etääntymiseni kylästä ja kyläläisistä. Velvollisuuden tunne ei poistunut kerta heitolla, vaan vähitellen. Kyseessä olivat myös kiintymyksen ja välittämisen tunteet. Monista kyläläisistä oli tullut minulle tärkeitä ihmisiä, joiden kanssa viihdyin ja joista pidin. Assmuth (1997, 49) puhuu rakastumisesta kuvatessaan omaa suhdettaan tutkimiinsa sardinialaisiin ja Sardiniaan. Hän toteaa, että syvästä ihastumisesta ja kiintymisestä voi olla myös etua itse tutkimukselle. Myös vanhoja ihmisiä tutkittaessa tällaisesta aidosta tunnepitoisesta kiintymisestä on apua. Ajattelen, että ikäihmisiä tutkittaessa ihastuminen tai tutkittavista pitäminen ylläpitää tutkijan mielenkiintoa silloinkin, kun toisto tai pitkäveteyisyys uhkaa vaikkapa tutkijan kuullessa saman sairaskertomuksen kuudetta kertaa.

Koska kyse oli kohtalaisen iäkkäistä ihmisistä, minun piti varautua myös suruviesteihin. Kun kuulin erään minulle tärkeän kyläläisen kuolemasta, en itkenyt ainoastaan hänen poismenoaan. Itkin myös omaa suruani tietäessäni, etten voi enää pitää yhteyttä minulle tutuksi tulleisiin kyläläisiin ja että joka tapauksessa etäännyin ihmisistä, joiden kanssa olin ollut paljon tekemisissä puolentoista vuoden ajan. Tuon tunnepitoisen etääntymisen jälkeen analysointi alkoi sujua kivuttomammin. Kykenin suhtautumaan tasapainoisemmin sekä aineistoon että itse kyläläisiin tavatessani heitä tai soittaessani heille. Ihmiset ja heistä kertova aineisto ovat etääntyneet toisistaan.

Eläytyminen ja etääntyminen ovat välttämättömiä etnografisessa tutkimusotteessa. Eläytymisen avulla tavoitetaan aitoa *emic*-tietoa, sisäpuolisen tai natiivin kokemusta ja käsityksiä, minkä vastapainoksi tutkijan täytyy etääntyä tutkittavistaan voidakseen päästä analyttiselle ja selittäväällä *etic*-tasolle (Eriksen 2004, 58–59). Eläytyminen on kenttätyön välttämätön perusedellytys ja etääntyminen välttämätöntä analyttiselle tutkimiselle. Gothóni (1997, 142–143) kuvaa kauniisti omaa pyhiinvaltaajakokemustaan, siihen eläytymistään ja siitä etääntymistään. Hän kuitenkin varoittaa liiallisen tunteenomaisen eläytymisen synnyttämästä sitoutumisesta, jolloin uhkaa subjektiivisuuden vaara. Gothónin neuvo on, että tutkijan tulee jo kenttävaiheen aikana kyetä sukkuloimaan eläytymisen ja etääntymisen välillä. Aina sukkulointi ei ole aineistonkeruuvaiheessa helppoa, mutta oleellista on, että tutkija kykenee tiedostamaan nämä kaksi välttämätöntä etnografisen tutkimuksen perusedellytystä ja pohtimaan niitä analyttisesti ja myös saavuttamaan ne molemmat tutkimusprosessin kuluessa.

AINEISTOT JA ANALYSOINTI

Analysoitava aineisto koostuu edellä kuvattuun kenttätyöskentelyyn perustuvista muistiinpanoista ja tekemistäni haastatteluista. Olen kirjoittanut muistiinpanoni aina jälkikäteen, sillä itse tilanteissa ei ollut luontevaa tehdä muistiinpanoja. Lähdettyäni kyläpaikasta minulla oli tapanani pysäyttää auto tien viereen ja kirjoittaa muistilista, jonka pohjalta kirjoitin laveammin havainnoistani myöhemmin kotona tietokoneen äärellä. Vain yhden kerran kirjoitin samanaikaisesti. Olin mukana kinkereillä ja siellä kirjoittaminen oli luontevaa. Tuolloinkin kirjoitin vain lyhyitä tukisanoja tai -lauseita ja kotiin tultuani kirjoitin vielä laajemman kuvauksen muistilistan pohjalta. Minulle on ollut luonteenomaista kirjoittaa kenttämuistiinpanoni raportinomaisesti imperfektissä³, ikään kuin jo tapahtuneina tosiasiaina. Toinen tapani on ollut kirjoittaa vuoropuhelun muodossa. Havainnointini on keskittynyt puheeseen. Havainnoitavissa tilanteissa on puheella ja keskustelulla ollut merkittävä osuus. Ihmiset ovat istuneet ja puhuneet. Liikettä ja tekoja on ollut niukasti.

Kuvailevissa tai raportoivissa muistiinpanoissani huomaan olleeni toisinaan melko minimalistinen. Mitä useammin samankaltainen tilanne toistui, sitä ylimalkaisemmin kuvasin sitä. Samalla kirjoitin yhä enemmän pohdintojani, ajatuksiani ja alustavia analyyssejä. Näissä pohdinnoissani on paljon kuvailuja ja tulkintoja muun muassa ihmisten tunteista ja intentioista.

Analyttinen kirjoittaminen voidaan nähdä prosessin etenemisenä. Ylipäättään etnografinen tutkimusote on prosessinomainen. Etnografiassa niin havainnot kuin kirjoittaminen etenevät vaiheittaisesti toisiinsa kietoutuen. Tätä prosessia on kuvattu niin kiertyvän spiraalina, ylöspäin nousevina portaina kuin erilaisina vaiheina (ks. Söderbäck 1999; Keith 1988; Spradley 1980). Itsekin olen todennut, kuinka omat kenttämuistiinpanoni ovat olleet kuin alku sille kirjoitus- ja tutkimusprosessille, joka päättyy lopulliseen tutkimusraporttiin. Toisinaan on jopa ollut vaikea hahmottaa, millaiset kirjoitukset ovat olleet kenttämuistiinpanoja ja millaisia voi jo luonnehtia alustaviksi analyysseiksi ja aiekirjoituksiksi. Varsinaisena analysoitavina teksteinä olen käyttänyt kaikkia kenttämuistiinpanojani, niin kuvailevia kuin pohdiskeleviakin, jotka ovat syntyneet kenttätyöskentelyn aikana ja pohjalta.

Muistiinpanojen lisäksi olen haastatellut 34 kyläläistä. Nauhoituksia on yhteensä 28, sillä haastatteluisa on parihaastatteluja ja yksi ryhmähaastattelu. Litteroitua haastatteluaineistoa on 694 sivua (riviväli 1 ja fontti 12). Haastattelut ovat olleet keskustelunomaisia vapaamuotoisia haastatteluja. Minulla oli haastatteluteemoista lista, jota noudatin löyhästi (ks. liite). Teemoina olivat arkielämän järjestyminen, kyläelämä, ihmissuhteet, vapaa-aika, terveys, palvelut ja tulevaisuudensuunnitelmat. Ensimmäisten haastattelujen kohdalla seurasin orjallisemmin teemalistaani, mutta vähitellen vapauduin haastattelemaan ja myötäilemään haastateltavan esille ottamia aihepiirejä. Näin sain monipuolisen kuvan kylästä ja kyläläisistä sekä itse ikääntyjistä. Vapautumiseni myötä kyläläisetkin vapautuivat keskustelutilanteessa ja puhuivat minulle asioista, jotka olivat heille itselleen tärkeitä (ks. Jetsu 2001, 66). Esille tuli teemoja, joita en etukäteen olisi osannut ajatellakaan. Tämä on juuri etnografian vahvuus:

3 Olen toimittanut tutkimuspäiväkirjan katkelmani preesensiin jälkikäteen, sillä mielestäni preesensissä kirjoittaminen sopii paremmin etnografiaan.

aineistonkeruun aikana ilmenee uusia, mielenkiintoisia teemoja, ilmiöitä ja seikkoja. Tutkijan tulisi olla riittävän avoin ja ennakkoluuloton tarttumaan tällaisiin vihjeisiin (Grönfors 1982).

Olen litteroinut kaikki haastattelut sanasta sanaan. Haastateltavan murretta en ole tavoittanut pikkutarkasti. Esimerkiksi sanan *mie* haastateltava on saattanut ääntää *miä*. Litteroidessa jokaisen sanan pikkutarkka kuunteleminen olisi hidastanut jo ennestään aikaa vievää työvaihetta. Sillä ei olisi ollut tutkimukselle juuri annettavaa, koska en tee kielen tai puheen tutkimusta. Sitä paitsi halusin tällä tavoin häivyttää yksilöiden tunnistettavuutta. Toisinaan olen merkinnyt sulkuihin erilaisia sanattomia ilmauksia, kuten äänenpainoja, naurahduksia, käsien taputtamisia tai sormien naputtelua. Ne ovat muistuttaneet minua haastattelutilanteen tunnelmasta.

Haastattelutilanteen otin vastaan aina sellaisena kuin se tuli. Esimerkiksi, jos paikan päällä oli sekä mies että vaimo, haastattelin heitä molempia yhtäaikaaisesti. Koska haastatteluteemat eivät olleet arkaluontoisia, en katsonut tarpeelliseksi haastatella jokaista erikseen, vaan pikemminkin koin, että yhdessä keskustelu avasi uusia ulottuvuuksia haastatteluun. Pari kertaa toinen puolisoista kieltäytyi osallistumasta haastatteluun vedoten ei-kyläläisyyteensä. Heidän ensisijainen asuntonsa sijaitsi toisella paikkakunnalla eivätkä he katsoneet olevansa kyläläisiä ja kuuluvansa kohderyhmääni. Tyydyin heidän ratkaisuunsa. Samoin muutaman kerran haastattelutilanteessa oli mukana haastateltavan nuorempia sukulaisia. Näissä tilanteissa aavistelin uteliaisuutta minua kohtaan tai halukkuutta tulla osalliseksi tutkimuksesta. Joskus minusta tuntui, että paikalle tahdottiin toinen henkilö minuun kohdistuneiden epäilysten vuoksi. Hekin osallistuivat keskusteluun enkä sitä millään tavoin yrittänyt estää. Heidän läsnäolonsa ei vaikuttanut haastattelun kulkuun, esimerkiksi vaientaen iäkästä haastateltavaa, vaan pikemminkin heidän mukanaolonsa on rikastuttanut keskustelua (vrt. Lumme-Sandt 2005, 131–130).

Etnografiassa haastattelut saavat erityisiä piirteitä muun muassa yhdessä vietetyn ajan ja yhdessä jaettavan tiedon vuoksi. Tutkijan läsnäolon myötä haastateltava ja haastattelija usein tuntevat toisensa hyvin ennen haastattelutilannetta. (Tolonen ja Palmu 2007, 91–92.) Vaikka itse haastattelussa asetetaan haastattelijan ja haastateltavan positioihin, on haastattelutilanteessa läsnä aiemman vuorovaikutuksen pohjalta syntyneitä tapoja, odotuksia ja rooleja. Koska tein kaikki haastattelut haastateltavien kotona ja muutenkin kanssakäyminen oli lähinnä tuttavien välisen kanssakäymisen kaltaista, minun oli toisinaan vaikea asettua haastattelijan rooliini ja yritin ylläpitää niitä rooleja, joita minulle oli muodostunut aikaisemman kanssakäymisen pohjalta. Seuraavassa otteessa, jossa puhuessani haastateltava lukee teemalistaa, yritän myös muotoilla haastattelutilannetta aiempien tapaamistemme kaltaiseksi vakuuttamalla, että voimme jutella *ihan mitä vaan*:

Leena: Ja sitten juttu saa kulkea miten kulkee ja polveilee, vaikka menis muihin aiheisiin. Ei haittaa ollenkaan, että tällaisia... Joo, tämmösiä asioita aattelin, että voidaan jutella, vaikka totta kai voidaan jutella ihan mitä vaan. Eikä tätä tarvii jännittää.

Vaikka useimpien haastateltavien oli helppo asettua haastateltavikseni, sillä olinhan jo hirtvepeijaisissa kertonut nauhoitettavista haastatteluista, toisinaan myös kyläläiset olivat hämmentyneitä nauhoi-

tuksesta. Myös haastatteluteemat olivat sellaisia, joista keskustelin kyläläisten kanssa muulloinkin tavatessamme. Silloin itse haastattelutilanne saattoi muodostua kömpelöksi ja tankkaavaksi.

Etnografisessa haastattelussa jaetaan usein ns. sisäpiirin tietoa, mikä luo samuuden vaikutelman (Tolonen & Palmu 2007, 97–99). Haastateltavani olivat halukkaita jakamaan kanssani yhteistä tietoa; kylän kuulumisia ja tapahtumia ja he myös olettivat minun olevan perillä asioista. Tilanteet, joissa jouduin tunnustamaan tietämättömyyteni, loivat erilaisuuden kokemuksen ja muistuttivat siitä tosiasiaista, etten ole kyläläinen, vaan ulkopuolinen. Näissä tilanteissa haastateltava usein vaikutti kuitenkin tyytyväiseltä voidessaan asiantuntijana kertoa minulle jotain uutta. Toisaalta yhteinen tieto tai kokemus ei välttämättä takaa avoimuutta (mt. 101). Minulle ei aina oltu valmiita paljastamaan tietoja, esimerkiksi kyläläisten nimiä. Aprikoin mielessäni, kenestä on kysymys ja huomasin loukkaantuvani, koska koin salamyhkäisyyden epäluottamuslauseeksi minua kohtaan, vaikka kenties kyseessä oli kuitenkin ensisijaisesti haastateltavan tapa puhua muista ihmisistä nimettöminä kuin osoittaa epäluottamusta minua kohtaan. Toisaalta oma toimintani on osaltaan voinut vaikuttaa anonyymiin puhutapaan. Vältin kertomasta kyläläisten kuulumisia toisille kyläläisille ja väistin kyselyt aiemmista kyläpaikoistani, joten kyläläiset ovat voineet olettaa, että nimien mainitseminen ei ole sopivaa ja ovat pyrkineet välttämään sitä.

Tein haastatteluja kenttätöön eri vaiheissa, joten ne ovat muotoutuneet hyvin erilaisiksi. Kenttätöön edetessä haastattelut fokusoituivat enemmän. Tekemäni havainnot ja haastattelut täydentävät toisiaan. Koska haastattelija voi kysyä vain sellaista, josta hän on tietoinen (Jetsu 2001, 65), havaintoni laajensivat ymmärrystäni ja niiden pohjalta osasin esittää kysymyksiä, jotka ilman havainnointia olisivat jääneet huomaamatta. (Tolonen & Palmu 2007, 92) Toisaalta vapaamuotoisissa haastatteluissa ikääntyjät kertoivat minulle sellaisista seikoista, joihin en ehkä ilman heidän vinkkiään olisi huomannut suunnata havainnoivaa katsettani. Näin havainnoinnit ja haastattelut kävivät vuoropuhelua jo aineistonkeruuvaiheessa ja sama vuoropuhelu on jatkunut edelleen analysoidessani aineistoa. (Ks. Mietola 2007.)

Sekä kenttämuistiinpanoja että haastatteluaineistoa olen analysoinut sekä rinnakkain että ristikkäin. Rinnakkaisluennassa tekstit ovat olleet samanarvoisia ja niitä on analysoitu samoin menetelmin. Tällaista analyysimenetelmää olen käyttänyt esimerkiksi iäkkäiden kyläläisten arkielämän tarkastelussa. Menetelmää voi kutsua lähinnä teema-analyysiksi, sillä olen teemoitellut, luokitellut ja kategorisoinut aineistoa. Ensimmäiseksi luin tekstit sellaisenaan, etsimättä mitään erikoista, tavoitteenani oli vain tutustua aineistoon. Tein muistiinpanoja usein toistuvista aiheista ja kirjoitin tiivistelmät kustakin kyläläisestä. Toiseksi etsin aineistostani tutkimuskysymyksiäni kautta hahmottuneita teemoja. Näitä olivat muun muassa arkielämä, asuminen, avunanto ja avun saaminen, kyläelämä, arjen välttämättömyydet, palvelut, vapaa-aika, ihmissuhteet. Esitin aineistolle kysymyksiä, joihin hain vastauksia. Tyypillinen kysymykseni kuului: mitä aineisto kertoo tästä seikasta tai asiasta? Teemoittelin siis aineistoa sen perusteella, miten se vastasi annettuihin tutkimuskysymyksiin. (Ks. Huotari 1999, 59–61.)

Kolmas luentatapani oli etsiä aihepiirejä, jotka ovat nousseet itsestään, spontaanisti. Pysin ennakkoluulottomaan luentaan, jolloin kysymys kuuluu: mitä kaikkea tästä tekstistä on löydettävissä. Yksi

tällainen aihepiiri on kuolema. Kuolema liittyy ihmisen tulevaisuuteen ja mitä iäkkäämpi hän on, sitä vakavammin on otettava kuoleman mahdollisuus. Liekö nuoruuttani ja sinisilmäisyyttäni en ollut

pohtinut kuolemaa ja sen esiintymistä aineistossani ennen kuin luin tekstejä. Esimerkiksi haastatteluaineistossa erilaisia kuolemapuheita oli yhteensä 47 kappaletta, mikä jälkikäteen yllätti minut. Myös kenttämuistiinpanoissani olen sivunnut kuolemaa:

Hilka oli jotenkin jo valmistautumassa kuolemaan. Puhui, että tämä on hänen viimeinen kotinsa ja ei sitä tiedä, kuinka kauan enää elämä jatkuu. Ajatella, miten erilailla ja eri-ikäisinä ihmiset valmistautuvat kuolemaan. Joskus joku alle 70-vuotias jo puhuu kuolemasta, ihan kuin se olisi jo lähellä. Ja sitten joku toinen vasta yli 80-vuotiaana valmistautuu kuolemaan ja sen läheisyyteen. (Tutkimuspäiväkirja 10.6.04)

Olen siis analysoinut aineistoa sekä etukäteen laadittujen teemojen mukaan että tyhjältä pöydältä. Työstin aineistoa *Atlas/ti*-ohjelman avulla. Maalasin ja nimesin tekstistä kohtia, jotka käsittelivät teemoja, joita löysin edellä kuvaamallani tavoilla. Näistä teemoista kokosin yläteemoja tai perheitä, kuten niitä kutsutaan Atlaksen käyttöoppaassa.

Tämän jälkeen luin temaattisesti nimettyjä sitaatteja luokitellen niitä sen perusteella, miten niissä puhutaan teemasta. Esimerkiksi kuoleman kohdalla olen löytänyt puhetta omasta kuolemasta, omien vanhempien kuolemasta, lapsen kuolemasta, muun sukulaisen tai tuttavän kuolemasta, kuulopuheisiin perustuvaa kuvausta kuolemantapauksesta ja yleistä kuoleman ja kuolemanjälkeisen elämän pohdintaa. Tämän jälkeen olen edelleen etsinyt erilaisuuksia ja yhtäläisyyksiä sitaattien kesken, minkä jälkeen olen tehnyt johtopäätöksiä ja kuvauksia.

Havainto- ja haastatteluaineistojen rinnakkaisluennan lisäksi olen tarkastellut niitä ristiin. Tällä tarkoitan sitä, että löydettyäni havaintoaineistosta kiinnostavan aiheen luin haastatteluja etsien ilmauksia samaisesta aiheesta ja päinvastoin. Ristiinluenta on lähellä edellä kuvaamaani haastattelujen ja havaintojen vuoropuhelua, mutta varsinaisessa analyysivaiheessa tällainen luentatapa joko vahvisti tai kumosi alustavia johtopäätöksiä. Esimerkiksi elämäntapojen tyypittelyssä olen ensin lukeut kenttämuistiinpanoja ja kuvauksiani kyläläisistä ja heidän arkielämästään. Tämän jälkeen olen analysoinut heidän haastattelupuhettaan ja pohtinut sitä, tukeeko haastatteluaineisto havaintoaineistosta tekemiäni tulkintoja. Näin olen tavoittanut arkielämää ohjaavien elämäntapojen periaatteet. Paikallisidentiteettien kohdalla ristiin luenta on toiminut päinvastaiseen suuntaan. Ensin tarkastelin haastatteluaineistoa sen valossa, miten siellä puhutaan paikallisuudesta, paikkaan kiinnittymisestä ja paikallisidentiteeteistä. Tämän jälkeen luin tutkimuspäiväkirjamerkintöjäni haastatteluaineiston pohjalta muodostamiini väittämien valossa.

Aivan kuten etnografinen aineistonkeruu myös aineiston analyysi on tutkijan subjektiviteetin läpäisemää. Tutkijalla on vapaus ja vastuu analysoidessaan nostaa esille tärkeänä pitämiään seikkoja. Etnografinen aineisto on yleensä rikas ja monipuolinen, jolloin valintaa täytyy tehdä jo senkin suhteen, että kokonaisuudesta tulisi mielekäs ja eheä. Valitessani esille nostettavia aihepiirejä on

peruseriaatteenani ollut, että kaiken tulee kertoa ja kuvata ikääntymistä maalaishylässä ja pyrkiä vastaamaan esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

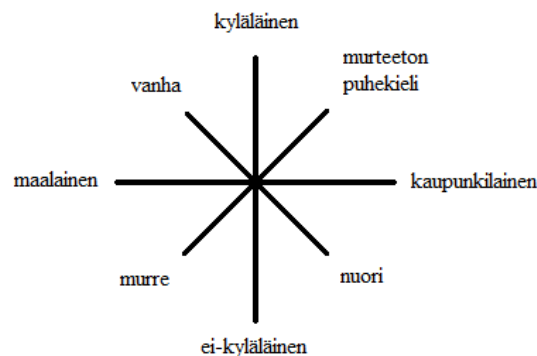
EROTTAVIA JA YHDISTÄVIÄ TEKIJÖITÄ

Etnografisessa tutkimuksessa itse tutkija on keskeinen työväline. Hänen koko persoonansa on mukana tutkimuksen teossa, vaikuttamassa siihen ja muokkaamassa sitä. Tutkijan persoonan vaikutus korostuu erityisesti aineiston keruuvaiheessa. Tutkittavien ja tutkijan väliset samankaltaisuudet ja eroavaisuudet muodostuvat merkittäviksi. Samankaltaisuus lähentää, mutta erot etäännyttävät, luovat vierauden ja toiseuden tuntua.

Päivikki Suojanen (1997, 154) kutsuu *lahjomattomiksi kulttuurisiksi merkitsijöiksi* niitä piirteitä ja tekijöitä, kuten kielenkäyttöä, sukupuolta, ikää ja käytöstä, jotka leimaavat niin tutkijaa kuin tutkittavia. Karisto (2004, 312) on kuvannut tällaisia kulttuurisia tekijöitä kompassikuvion avulla. Hän toteaa, että tutkijalle otollisin paikka olisi olla kompassikuvion keskialueilla, jolloin tutkijan olisi helppoa navigoida eri ilmansuuntiin. Mikäli kuitenkin tutkija asettuu kompassikuvion ääri-alueille, on syytä tiedostaa oma paikkansa ja sijaintinsa, jolloin on mahdollista *löytää rasti kauempaakin*. Kuitenkin on myös niin, että sama tekijä sekä yhdistää että erottaa. Usein myös ensi silmäykseltä erottavalta vaikuttavasta tekijästä saattaa löytyä yhdistävääkin ainesta. Toisinaan erilaisuus ja tutkijan outous saattaa olla eduksikin tutkimukselle, kuten minun ei-kyläläisyydessäni oli asian laita.

Omaan kompassikuviooni olen merkinnyt pysty- ja vaaka-akselille ne kulttuuriset merkitsijät, jotka vahvimmin nousivat esille oman kenttätöskentelyni aikana. Väli-ilmansuunnissa on puolestaan sellaisia tekijöitä, jotka olivat usein läsnä ja joita on syytä pohtia, mutta jotka eivät välttämättä aina todentuneet tai muodostuneet hallitseviksi.

Kuvio 1: Tämän tiedonkeruun keskeiset kulttuuriset merkitsijät

Kyläläisillä oli suuri tarve sijoittaa minut heille jo ennestään tuttuun raamiin. Useimmiten he etsivät tuttuutta kyläläisyydestäni tai muista siteistäni kylään. Kyläläisille oli melkoinen hämmästyks, ettei minulla ollut aiempia kontakteja kylään. Olin täysin ulkopuolinen vieras, ei-kyläläinen, mutta kuitenkin kylästä kiinnostunut. Usein ensi tapaamisella käytiin seuraavanlainen keskustelu:

Matti: Kenenkäs tyttäriä sie oot?

Leena: Ei, en mä oo täältäpäin kotoisin. Mä oon Jyväskylän seudulta.

Matti: No, mutta sie tunsit kuitenkin Harrin ennestää?

Leena: Ei, en mä tuntenu Harriakaa. Mut ku se Harri on sen kylätoimikunnan puheenjohtaja, niin mä soitin sille ensimmäiseks ja kysyin, ett mitä se arvelee, oltaisko täällä halukkaita osallistumaan tähän mun hankkeeseeni.

Matti: No, miten tää Peltolan kylä sit valikoitu? (Matti, 81 vuotta)

Edellisessä keskustelussa itsekin oletan kysyjän haluavan sijoittaa minut juuri suhteessa kylään, sillä vastaan oitis, etten ole kylästä kotoisin. Sinällään vastaukseni kysymykseen *kenenkäs tyttärie sie oot?* ei ole looginen, sillä kysyjä ei tiedustele suhdettani kylään, vaan vanhempieni nimeä. Oletukseni, että kysyjä haluaa tiedustella suhdettani kylään eikä hän ole kiinnostunut vanhemmistani tai sukutaustastani, onkin oikea, sillä kysyjä jatkaa kysymällä, mistä tunsin kylätoimikunnan puheenjohtajan.

Koska minulla ei ollut mitään siteitä kylään ennen tutkimuksen aloittamista, asetuin sekä neutraaliin asemaan suhteessa kyläläisiin että myös selkeään marginaaliin. Olin täysin ulkopuolinen ja tietämätön kylästä, sen historiasta, tavoista ja perinteistä. Tämä vieraus, ei-kyläläisyys, oli hedelmällinen tutkimuksen teolle, sillä tietämättömyyteni kylästä houkutteli useat selostamaan ja kuvailemaan kylää, kyläläisiä ja heidän omaa suhdettaan kylään huolellisesti ja laveasti (ks. Wilkes 1999). Jos olisin tuntenut kylää entuudestaan, olisivat kyläläiset saattaneet vain viitata puhua juuri siitä, mistä halusin heidän kertovan runsain sanoin. Jos minulla taas olisi ollut tuttuja tai sukulaisia kylässä, olisi minut sijoitettu luonnollisesti näiden siteiden kautta kylän sosiaaliseen hierarkiaan (vrt. Saarinen 2003, 46–52).

Tuon tuostakin esille nousi seikka, joka asettuu akselille maalainen – kaupunkilainen. Minut miellettiin ensi silmäyksellä helsinkiläiseksi tutkijaksi tai espoolaisrouvaksi. Tämä positio ei ollut minulle mieluinen. Kun minulle tarjoutui tilaisuus kertoa jotain itsestäni, aloitin mielelläni kertomalla omasta lapsuudestani maalaiskylässä ja lisäsin, että siellä vanhempani nyt ikääntyvät. Oma maalaistaustani on sekä houkuttellut minua tämän tutkimusaiheen pariin että helpottanut kenttätyöskentelyssä. Minulla on lapsuudesta monenlaisia kokemuksia erilaisista ikäihmisistä vaihtelevissa olosuhteissa. Näiden kokemusten myötä olen osannut suhtautua luontevasti kenttäjaksoni aikana eteeni tullessiin erilaisiin tilanteisiin. En ole liiemmin hämmentynyt tai kauhistellut. Pikemminkin minusta on tuntunut, että näitä samoja tilanteita ja teemoja muistan jo lapsuudestani. Silvasti (2001, 48) toteaa, että tutkijan omat kokemukset toimivat merkittävänä resursseina tutkimuksen eri vaiheissa, niin kentälle pääsyssä, ja ennen kaikkea merkitysten tavoittamisessa ja tulkinnessa sekä ymmärtämisessä. Olen pyrkinyt hyödyntämään aiempia kokemuksiani tutkimuksen toteutuksessa, sen suunnittelusta ja kentälle pääsystä alkaen aina analysointiin ja lopullisen tutkimusraportin kirjoittamiseen saakka.

Vanhoja ihmisiä tutkittaessa tutkijan ja tutkittavien ikäerolla ja iällä on usein keskeinen merkitys (Lumme-Sandt 2005). Minä olin noin 35-vuotias ja nuorimmat haastateltavani 65-vuotiaita ja vanhimmat jo yli 85-vuotiaita. Ikäeroa kertyy siis vähintään 30, jopa 50 vuotta. Tuollainen ikäero merkitsee paljon. Monet yhteiskunnalliset ja historialliset tapahtumat, esimerkiksi karjalaisten evakkomatkat, ovat minulle tuttuja vain historiallisista romaaneista, televisio-ohjelmista ja koulun oppikirjoista, kun taas tutkituille ne olivat koettua ja elettyä elämää. En voinut millään tavoittaa kokemuksellisuutta, joka syntyy iästä ja yksilön elämänhistorian kiertymisestä laajempiin yhteiskunnallisiin tapahtumiin ja olosuhteisiin. Kuvaukset jäivät minulle kohtalaisen ulkokohtaisiksi. Olin tietyllä tavalla osaton.

Ikä ei kuitenkaan aina vain erota, vaan voi löytyä myös ikään liittyviä yhdistäviäkin tekijöitä. Olin monien heidän tyttäriensä, miniöidensä tai naapurin rouvan ikäinen, joten heillä oli kokemusta kanssakäymisestä ikäisten ihmisten kanssa. Usein pohdimmekin sitä, ovatko heidän lapsensa tai lapsenlapsensa samanikäisiä minun tai minun lapsieni kanssa tai ovatko omat vanhempani haastateltavieni kanssa samanikäisiä. Samalla tavalla kuin haastattelemani ikäihmiset löysivät jotain tuttua ikäni suhteen, minä löysin heistä omien ja appivanhempieni ikätovereita. Näin ajatellen ikä ei muodostunut lopultakaan suureksi erottavaksi seikaksi, vaan oli jopa löydettävissä iän luomaa yhteenkuuluvuutta. (Ks. iästä Karisto 2004, 314–316.)

Yksi itseni yllättänyt erottava tekijä, jonka olen merkinnyt kompassiini viimeiseksi kulttuuriseksi merkitsijäksi, on kieli. Kieli erottavana tekijänä on melko hämmentävä seikka sikäli, että minulla ja kyläläisillä on yhteinen äidinkieli. Kylässä puhutaan useita eri murteita. Kylä sijaitsee alueella, jossa puhutaan vahvaa murretta ja siirtokarjalaiset puhuvat omaa murrettaan. Itse en puhu kovinkaan leveää murretta, vaan melko murteetonta puhekieltä. Tunsin hämmentyneisyyttä, kun kyläläiset puhuivat murrettaan enkä ymmärtänyt sanojen merkityksiä. Erityisesti tilanteissa, joissa oli läsnä useita keskustelijoita, keskustelun seuraaminen oli minulle vaikeaa ja nolostuin. Toisinaan tarkistin, mitä minulle vieraat sanat tarkoittivat. Usein toki tajusin sen kysymättäkin asiayhteydestä. Joka tapauksessa, vaikka sanan merkityssisällön tajusin ainakin kutakuinkin, sanan vivahteet ja sen luoma tunnelataus jäivät minulle vieraaksi. Sanat eivät ole vain asiasanoja, vaan valitsemme sanoja ilmaistaksemme itseämme syvästi ja voimakkaasti. (Kielen merkityksestä etnografiassa ks. Winchatz 2006.)

Tutkimusaineistosta on vaikea todentaa sukupuolen merkitystä, mutta se on ollut hiljaisena taustatekijänä jokaisessa tilanteessa ja kohtaamisessa. Oletan, että monesta tutkimukseen osallistuneesta oli luonnolliselta, että olin nainen, sillä vanhusten hoitoala on hyvin naisvaltaista, miksipä ei siis vanhenemisen tutkimuskin. Joka tapauksessa olin tutkittavien kanssa joko samaa tai eri sukupuolta eikä sitä ollut sivuuttaminen. Tutkijan sukupuoli ei ole kuitenkaan merkityksellinen luottamuksen syntymisessä, sillä niin mies- kuin naistutkijat raportoivat haastateltavien avomielisyydestä (Karisto 2004, 314; Huotari 1999, 53–55; Andersson 2007). Luottamus syntyy enemminkin ihmisten tarpeesta kertoa itsestään ja kun tutkija, olipa hän mies tai nainen, on kiinnostunut kuuntelemaan, on helppoa vapautua kertomaan jopa itselle vaikeista ja kipeistä asioista.

Pyrin aina löytämään sellaisia seikkoja, jotka koin yhdistävinä. Halusin rakentaa luottamuksen siltaa ikääntyjän ja itseni välille. Esimerkiksi kun eräs kyläläinen kertoi minulle saamastaan polveen pis-

tettävästä kukonhelittauutteesta, kerroin myös isäni saaneen sellaisia pistoksia. Saatoimme vertailla, millaisia vaikutuksia toimenpiteillä oli ollut. Tällainen yhteisyyttä luovien seikkojen esiin nostaminen on tavallista ja luonnollista ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Se ei ole keinotekoisista edes etnografisessa aineiston keruussa.

Normaaliin kanssakäymiseen kuuluu se, että erottaville tekijöille ei anneta suurta painoarvoa tai ne jätetään kertomatta. Näin minäkin toimin. Kun huomasin, että keskustelukumppanillani oli jokin ominaisuus tai mielipide, joka oli minulle vieras tai jota en kokenut omakseni, en tuonut esille omaa vastakkaista näkemystäni tai ominaisuuttani. Jätin sen kertomatta. En tietenkään salannut, jos minulta kysyttiin, mutta en tieten tahtoen etsiytynyt vastakohta-asetelmiin.

TUTKIMUSEETTISIÄ POHDINTOJA

Tehtäessä tutkimusta ihmisten parissa eettiset kysymykset ovat väistämättömiä. Yhteisten ja yhtäläisten eettisten periaatteiden luominen ja niiden noudattaminen on vaikeaa, sillä eettiset kysymykset riippuvat tutkimusasetelmista ja -ongelmista, kohderyhmästä ja teoreettisesta viitekehystä (Grönfors 1982, 188). Grönfors (mt. 189) toteaa hyväksi eettiseksi perusohjeksi sen, että tutkijan ei tule ryhtyä mihinkään sellaiseen tutkimukseen tai toimenpiteeseen, jonka kohteena hän ei itse suostuisi olemaan. Tutkijan kultainen sääntö voisi kuulua: kohtele tutkittavia siten, kuin toivoisit sinua tutkittavana kohdeltavan. Tällaiset yleisluontoiset ohjeet ovat monitulkintaisia eivätkä siten voi olla kuin suuntaa antavia. Tutkijan on itse harkittava, millaisia eettisiä ratkaisuja hän tekee. (Pekkala 2003, 89–91.)

Armi Pekkala (2003, 104) puhuu aikomuksen periaatteesta ja seurauksen periaatteesta. Hän kiteyttää nämä eettiset periaatteet kysymyksiin siitä, mitä tutkija aikoo tehdä, mitä hän tosiasiallisesti tekee ja mitkä ovat tekojen seuraukset. Aikomukset, tosiasialliset tekemiset ja seuraukset kytkeytyvät toinen toisiinsa ja niihin jokaiseen liittyy eettisiä kysymyksiä. Pekkala toteaa, että eettisyys tulee mieltää ensisijaisesti toiminnaksi, jonka laadusta tutkija itse on vastuussa.

Ymmärrän niin, että aikomuksen periaate kohdistuu ennen kaikkea tutkittaviin ja heidän informointiinsa. Aloittaessani tutkimusta minulla oli kaksi perusperiaatetta: tutkimukseen osallistuvien kunnioittaminen ja anonymiteetin suojaaminen sekä avoin ja rehellinen toiminta (ks. Vakimo 2003, 52). Alusta alkaen kerroin kyläläisille mahdollisimman selkeästi ja ymmärrettävästi tutkimuksen tavoitteista, suoritustavasta, kestosta ja tutkimustulosten julkaisemisesta. Lupasin kyläläisille, että nimet ja muut tunnistettavuutta helpottavat yksityiskohdat muutetaan, jotta tutkimukseen osallistuvia ei voida tunnistaa. Koska tutkimuksessa ei tullut esille mitään erityisen salattavaa tai sensaatiomaista, olisin voinut käyttää kylän oikeaakin nimeä, mutta lunastaakseni lupaukseni olen muuttanut ihmisten ja paikkojen nimet, vuosia ja muita pieniä yksityiskohtia sekä kenttäpäiväkirjamerkintöjen päivämäärät (ks. myös Ådahl 2007, 44). Näin olen pyrkinyt häivyttämään mahdollisuuden tunnistaa sen, kuka kyläläinen puhuu tai kenestä kyläläisestä on kyse. Koko tutkimuksen ajan olen kieltäytynyt

kertomasta tutkimuskylän oikeaa nimeä. Anonymiteetin suojaamiseksi en ole myöskään liittänyt tutkimusraporttiini karttoja enkä kuvia kylästä tai kyläläisistä.

Varsin pian kenttätyön aloitettuani totesin, että etnografiseen tutkimukseen osallistuu myös sellaisia ihmisiä, jotka eivät halua antaa haastattelua tai sellaisia ihmisiä, jotka eivät edes tiedä minun keräävän aineistoa. Esimerkiksi kun havainnointi tapahtuu julkisessa tilassa, kuten palvelulinjan kyydissä tai kylän raitilla, niin kaikki läsnä olevat, myös haastattelusta kieltäytyneet tai tutkimuksesta tietämättömät, ovat osa havaintoaineistoa. Tilan tai tilanteen julkisuus sallii etnografisen aineistonkeruun havainnoitavien sitä tietämättä, kunhan samalla noudatetaan normaaleja käytäntöjä anonymiteetin suojaamiseksi. Voidaan kysyä, missä menevät julkisen tilan rajat. Onko esimerkiksi kylätielle näkyvä kotipiha yksityistä vai julkista tilaa? Kotipihaa voi pitää osana lähiympäristöä tai valvonta-aluetta, joka on osin julkista tilaa ja näin naapuruston vastavuoroisen tarkkailun ja valvonnan aluetta (Lehtola 2001, 150). Olen tulkinnut niin, että kaikki mikä näkyy ja kuuluu naapureille tai kenelle tahansa ohikulkijalle, on riittävän julkista tälle tutkimukselle.

Muuntuminen on etnografialle tyypillistä, jolloin voi syntyä juopa sen väliin, mitä aiotaan ja mitä todella tehdään. Tutkijan on huolehdittava siitä, että tutkittaville kerrotaan ja heille annetaan uusi mahdollisuus tehdä päätös tutkimukseen osallistumisesta, mikäli tutkimus on muuntunut tutkimusprosessin edetessä. Tutkimuskysymykset saattavat vaihtua ja tällöin voidaan aiheellisesti kysyä, vastaako kerätty aineisto uudestaan muotoiltuihin kysymyksiin. (Pekkala 2003, 99–101.) Käsillä olevassa tutkimuksessa tutkimuskysymykset eivät ole vaihtuneet, vaan muutama tutkimuskysymys on pudonnut pois. Alkuperäisen tutkimussuunnitelman mukaan tarkoituksena oli lisäksi selvittää kunnallisten kotipalvelujen käyttöä ikääntyvien kyläläisten keskuudessa ja mahdollisia yhteistyömuotoja kylässä toimivien eri toimijatahojen välillä. Kerätyssä aineistossa ei ollut riittävästi ainesta vastaamaan näihin tutkimuskysymyksiin, joten ne täytyi jättää pois.

Tutkimuksen alkuvaiheessa mielsin avoimuuden ja rehellisyyden koskemaan lähinnä tutkittavien informointia. Avoimuus ja rehellisyys eivät kuitenkaan kilpisty ainoastaan tutkittavien informointiin, vaan tutkija on vastuussa myös tutkimusta lukeville ja käyttäville ihmisille, yhteiskunnalle ja tutkijayhteisölle. Tutkimus on osaltaan vaikuttamassa käsityksiin tutkittavista, jopa heitä koskeviin poliittisiin päätöksiin (Vakimo 2001, 52–54). Tätä Pekkala tarkoittaa puhuessaan seurauksen periaatteesta (Pekkala 2003, 104). On aiheellista kysyä, millaista käsitystä maalaisikäntymisestä tämä tutkimus osaltaan tuottaa, uusintaa ja tukee. Yhtäältä on uhkana, että maaseudun ikäihmisistä tuotetaan maalaisromanttista kuvaa. Toisaalta vaarana on, että kurjuuskuvaukset saavat yliotteen. Tavoitteenani on ollut tehdä tutkimusta kuunnellen tutkittavien moninaisia ääniä. Vierastan sitä, kun tutkimuksen sanotaan antavan äänen äänettömille. Oma kokemukseni on, että kentältä kuuluu poikkeuksetta useita, keskenään ristiriitaisiakin ääniä. Tutkijan tehtäväksi jää kuunnella niitä, ja yrittää ymmärtää, mistä ne kertovat. Laadukasta ja samalla eettisesti korkeatasoista toimintaa on se, että erilaiset äänet pääsevät esille ja niistä tehty tulkinta on jokaisen lukijan seurattavissa. Tämä edellyttää yksiselitteistä ja selkeää kielenkäyttöä. Tätä olen tavoitellut tutkimuksen teossa ja raportoinnissa.

4 PELTOLA

KYLÄÄ ETSIMÄSSÄ

Heti tutkimuksen alkuvaiheessa aloin etsiä sopivaa kylää. Halusin löytää kylän, jossa elämänehdot eivät ole helpottumaan päin, pikemminkin jokapäiväisistä välttämättömyyksistä ja askareista on muotoutunut tai muotoutumassa tavalla tai toisella ratkaistavia pulmia, ainakin kylän iäkkäämmille asukkaille. Toisaalta en tahtonut asettaa kylälle suuria vaatimuksia, jotta minulla olisi laajempi valinnanvapaus. Asetin kylän valinnalle kolme kriteeriä: palvelujen vähäisyys, etäisyys kuntakeskuksesta sekä niukasti laskeva tai ennallaan pysyvä asukasmäärä. Palveluiden tuli olla niukat, korkeintaan kyläkoulu, kirjastoauto ja pientä harrastetoimintaa, mutta suurimmaksi osaksi palveluiden tuli sijaita kuntakeskuksessa, jonne olisi kylästä automatkan. Matkan pituudelle en asettanut suuria vaatimuksia, kunhan matka oli niin pitkä, ettei sitä jalan taitettaisi. Kylän asukasmäärä ei saanut olla voimakkaasti kasvava, pikemminkin vähenemään päin tai ainakin kohtalaisen stabiilissa tilassa. Oletin, että tällaiset kriteerit täyttävä kylä soveltuisi oivallisesti tutkimuksen kysymyksenasetteluun. Kylä, joka lopulta valikoitui tutkimukseen täytti nämä kriteerit, mutta samalla olisin löytänyt kymmeniä vastaavanlaisia kyliä jo pelkästään Päijät-Hämeestä, puhumattakaan koko Suomesta. Tästä voi jo päätellä, että tutkimuksen tulokset saattavat hyvin olla laajemmin yleistettävissä ja samankaltaista ikääntymistä esiintyy Peltolan⁴ ohella muuallakin Suomessa.

Alusta pitäen oli selvää, että kunnan, jonka alueella tutkimuskylä sijaitsee, tulee olla tietoinen tutkimushankkeestani. Vaikka en varsinaisesti pitänyt kunnanisiä tutkimusluvan antajina, ajattelin kuitenkin, että yhteistyö kunnan kanssa olisi tarpeen. Konkreettiset toimenpiteet alkoivat syksyllä 2003 yhteistyöhön halukkaan kunnan etsinnällä. Tuolloin oli Päijät-Hämeen alueella käynnistynyt *Ikihyvä Päijät-Häme* -projekti, jossa tehdään tiivistä yhteistyötä kuntien kanssa. Väitöstyöni ohjaaja, joka on projektissa mukana, teki alustavia tunnusteluja kuntien halukkuudesta yhteistyöhön. Tällaisen pohjustuksen turvin otin yhteyttä muutamaan kuntaan. Yhdessä kunnassa vastaanotto oli ennakkoluulotonta ja innostunutta. Kun kyseinen kunta ei peräänkuuluttanut oitis hienoja tuloksia, vaan hankettani pidettiin kiinnostavana ja mahdollisesti käyttökelpoisena, päädyin yhteistyöhän tämän kunnan kanssa. Aineistonkeruun aikana yhteistyö merkitsi pääsääntöisesti sitä, että kunnan taholta minulle annettiin tarvitsemiani taustatietoja sekä kylästä että kunnasta. Hankettani tuettiin kunnan taholta myös avustamalla minua vuokran maksussa asuessani kyläkoulun opettajanasuntolassa. Erityisesti kunnan vanhustyön johtajan kanssa olen käynyt mielenkiintoisia keskusteluja, jotka ovat avanneet silmäni laajemmille näköaloille.

Kunta on moni-ilmeinen. Sieltä on löydettävissä lähes koko maaseudun kirjo. On kaupunginläheistä asumismaaseutua, jossa asuu pääasiassa nuoria lapsiperheitä. Työpaikat sijaitsevat kaupungissa, joten pendelöinti kotiin ja työpaikan välillä on runsasta ja säännöllistä. Tällä kasvualueella kunnalla

4 Käytän tutkimuskylästäni nimeä Peltola. Olen muuttanut myös kaikkien henkilöiden nimet kylän ja kyläläisten anonyymiteetin suojaamiseksi.

on ratkaistavanaan tyypilliset kaupunginläheisen maaseudun pulmat: kuinka tarjota ja rahoittaa riittävät palvelut kasvavalle kysynnälle. Toisaalla kunnan alueella on runsaasti perinteistä maatalousmaaseutua. Siellä etäisyydet ovat venähtäneet pitkiksi, työpaikkoja on vähän lukuun ottamatta muutamaa työpaikkaa maatalouden parissa ja palveluja on niukasti, jos lainkaan. (Kainulainen & Rintala 2003.) Sivukylät eroavat huomattavasti toisistaan. Joissakin kylissä toimii vielä kauppa ja posti, mutta monilta kyliltä ovat kaikki palvelut lakkautettu vuosia sitten. Kyläkouluja on vielä useissa sivukylissä, vaikkakin lakkautusuhka vaanii monia. Kunnan oma kuntakeskus on pienehkö, mutta sieltä löytyvät lähes kaikki palvelut ja vapaa-ajan viettomahdollisuudet. Haastattelemani ihmiset arvioivat palveluiden kuntakeskuksessa olevan vähenemään päin. Verovirastokaan ei enää ole auki kuin kerran viikossa. Muulloin pitää matkata läheiseen kaupunkiin saakka.

Sain kunnalta sivukylien väestötilastoja ja -ennusteita, karttoja ja muuta tietoa. Ajelin pitkin kyläteitä ottamassa tuntumaa kyliin ja maisemiin. Kylät olivat ensi näkemältä samankaltaisia: suuria peltoaukeita, taloja siellä täällä, kyläkeskuksissa taloja hieman tiiviimmin. Väliin jäi asumattomia metsäalueita tai asutusta oli harvakseltaan. Kerran minulla oli kyydissäni eräs paikallistuntija, joka osasi kertoa kylien historiasta ja nykytilasta. Ajellessamme pitkin kyläteitä hän myös luonnehti kylien sosiaalista ilmapiiriä. Tällaisen taustatyön perusteella valintani osui Peltolaan.

PELTOLALAINEN MAISEMA

Peltolan kylä sijaitsee Päijät-Hämeessä, eteläisessä Suomessa. Matka kylän keskustasta kuntakeskuksen on noin kymmenen kilometriä. Hyvällä säällä matka taittuu autolla kymmenessä minuutissa, mutta huonolla ajokelillä matka-aika pidentyy huomattavasti. Koska kylä on laajalle levittäytynyt, vaihtelevat etäisyydetkin useita kilometrejä riippuen siitä, mistä kohtaa kylää matkaa mitataan. Naapurikunnan kirkonkylään kylän keskustakohdasta on viidentoista minuutin matka. Muutama kyläläinen kertoi toisinaan käyttävänsä naapurikunnan palveluja, sillä se on ajallisesti ja etäisyydeltään lähes yhtä lähellä kuin oman kunnan keskus. Lähin kaupunki on reilun puolen tunnin ajomatkan päässä ja pääkaupunkiseutukin on päivämatkan päässä. Kun Peltolan halki kulkee kohtalaisen hyväkuntoinen asfalttitie, on kylästä hyvät yhteydet ainakin omalla autolla liikuttaessa.

Kylälle antamani nimi, Peltola, viittaa sen maisemiin. Kun kuntakeskuksesta ajelee kohti Peltolaa, molemmin puolin kiemuraista asfalttitieta levittäytyvät laajat peltoaukeat ja siellä täällä kohoavat viljasiilot. Välillä tiheät havupuumetsät katkaisevat peltomaiseman. Eräs kyläläinen totesi kylän maisemista, että *tääl on vaan tämmöst, tasasia peltoja ja sitten noi metsät tuol, tää on aika tämmöst ykstoikkost*. Pellot elävät vuodenaikojen mukaan. Talvella kylä on kuin valkoinen lakana, kaikkialla vain lumen peittämää tasaista peltoa, josta pyry puhaltaa keskellä peltoa kulkevan tien nopeasti tukkoon. Keväällä lumen sulettua paljastuu musta multa, jota traktorit jauhavat kuohkeammaksi. Vähitellen hento vihreä orastaa ja koko kylää sävyttävät uuden elämän värit. Sitten vihreä syvenee ja tummenee, kunnes loppukesästä kylä kylpee kullanhöyryssä. Sadonkorjuun jälkeen mustan mullan synkistäessä kylämaisemaa ei voi toivoa muuta kuin pikaista lumentuloa.

Asfalttitie vie kylän läpi kuntakeskuksesta naapurikunnan keskusta ja sieltä edelleen pieniin teollisuuskaupunkeihin. Koska kylän halki kulkee kohtalaisen suuri läpiajotie, mielletään Peltola helpposti vain läpiajokyläksi, kuten kunnan alueella asuva paikallisalueiden tutkija totesi minulle. Tästä läpiajotiestä on tullut raskaan liikenteen suosima oikotie, joten liikenne on vilkasta. Rekka-autoja painavine lasteineen menee useita, jopa kymmeniä päivässä. Liikenteestä on monenlaista haittaa päätien varressa asuville asukkaille. Tien suolaus, melu ja tiellä liikkumisen vaarallisuus tuottavat ongelmia, ja lisäksi ylikorkeat kuljetukset rikkovat puhelinlankoja ja aiheuttavat näin ylimääräistä harmia tien varressa asuville kyläläisille.

Asfalttitieltä erkanevat pari kolme asfaltoitua tai sorapintaista tietä muihin sivukyliin. Näillä teillä on liikenne hiljentynyt. Kyläläisillä ei liiemmin ole asiaa naapurikyliin, sillä asiointi tapahtuu lähes yksinomaan kuntakeskuksessa. Näitä teitä ei pidetä kovin hyvässä kunnossa. Esimerkiksi talvisin sivukylien väliset tiet aurataan ja huolletaan tärkeimpien liikenneyhteyksien jälkeen, koska säännöllinen liikenne teillä on kutistunut koululaislinja-autoon, palvelulinjaan ja tukkirekkoihin. Niin päätieltä kuin sivukyliin vieviltä teiltä erkanevat pieniä kapeita hiekkateitä, jotka kiemurtelevat peltojen keskellä ja vievät kyläläisten koteihin. Toisinaan tien varrella on muutama omakotitalo ennen kuin tie päättyy viimeisen talon pihaan.

Minulle, järvi-Suomessa lapsuuteni viettäneelle, silmiinpistävä piirre on se, ettei kylässä ole ainutakaan järveä. Kylän läpi kylläkin virtaa joen tapainen, jossa pari haastateltavaani kertoi lapsena jopa uineensa. Nykyisin joki on kohtalaisen huomaamaton, peltojen keskellä kiemurteleva uoma, jota reunustavat pajupuskat. Kauempaa sitä ei joeksi tunnista. Vesielementti ei siis millään tapaa lyö leimaansa kylämaisemaan, vaikka se usein liitetään suomalaiseen maaseutumaisemaan. Monet mainitsivat kaipaavansa vettä ja uintimahdollisuuksia. Muutamat olivat rakentaneet pihoilleen pieniä uima-altaita voidakseen kesähelteillä pulahuttaa viilentävään veteen. Tällaiset itse kyhätyt uimapaljut ja hieman suuremmatkin tekolammet olivat useimmiten yksin elävien miesten aikaansaannoksia. Liekö suurempana rakentamissyynä lopultakin ollut halu nikkaroida ajankuluksi jotain mielekästä.

Kylän keskustaksi kutsutaan talotihentymää, joka on päätien ja eräälle naapurikylälle vievän tien risteyksessä. Myös liikennemerkkien mukaan Peltola sijoittuu tälle alueelle. Vuosikymmeniä sitten risteyksen molemmin puolin on ollut pari kolme kauppaa, kuten myös pari vuosikymmentä sitten lakkautettu posti. Nykyisin on jäljellä enää keltainen kirjepostilaatikko. Taloja on toistakymmentä rajautuen tiehen sekä toinen toistensa tontteihin. Lähes kaikissa taloissa asutaan edelleen.

Talorykelmän itäpuolella on 1930-luvulla rakennettu nuorisoseurantalo, joka on aikaisemmin ollut koko kyläelämän sydän. Siellä on järjestetty iltamia, teatteritoimintaa ja muita vapaa-ajan aktiviteettejä. Kuin varkain toiminta on hiipunut ja jäljellä on vain vuosittaiset hirvipeijaiset. Kyläyhdistys on kuitenkin pitänyt rakennusta hyvässä kunnossa. Seurantaloa voi vuokrata tai paremminkin lainata esimerkiksi omien merkkipäivien viettoon.

Kyläkeskustan laitamilla sijaitsee myös kyläkoulu, kaunis puinen kaksikerroksinen rakennus. Piha- maalla on leikki- ja kiipeilytelineitä. Koulu seisoo jollakin tapaa yksin, peltojen saartamana. Lasten täytyi kulkea koulutiensä vaarallisen päätien piennarta. Monet vanhemmat kuljettivatkin lapsensa kouluun taatakseen turvallisen koulutien jälkikasvulleen. Vielä aineistonkeruun aikana kyläkoululla oli runsaasti aktiivista toimintaa. Normaalin koulutyön lisäksi koulun tiloja käyttivät seurakunta, kunta ja työväenopisto sekä muut harrastusjärjestöt. Seurakunnalla oli sekä perhe- että päiväkerhotoimintaa. Kerran kuukaudessa oli terveydenhoitajan vastaanotto. Talvikausina pidettiin viikottain naisten jumppaa ja 4H-toimintaa lapsille. Koulun lakkauttamisen jälkeen kiinteistö myytiin yksityishenkilölle. Samalla koululla aiemmin toimineet tahot ovat joutuneet suunnittelemaan toimintansa uudella tavalla. Koulun menettäminen oli kyläläisille suuri takaisku. Monet ennustivat, että *jos koulu menee, niin sitten menee kaikki*. Kyläläiset pitivät koulun toimintaa ehdottoman tärkeänä kylän olemassaololle ja kyläidentiteetille. Koulun puolesta oli taisteltu aiemminkin ja myös kylän ikäihmiset osallistuivat tuolloin aktiivisesti kyläkoulun puolestamiseen. Grayn (2002, 44) mukaan erilaisten sosiaalisten instituutioiden, kuten koulun ja kirkon, kautta määritellään ja uusinnetaan kyläyhteisöä ja nämä instituutiot ylläpitävät paikallista yhteisöllisyyttä.

Kauempana kylän keskustasta näkyy harvakseltaan 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla rakennettuja puisia omakotitaloja. Sinne tänne on rakennettu uudempia matalia tiilitaloja tai maalaisromantiikkaa edustavia uusia puutaloja. Ne ovat usein maataloutta jatkavan nuoremman sukupolven tai viime vuosina kylään muuttaneiden uusien asukkaiden rakentamia. Kuin vastakohtana uudemmalle rakennuskannalle näkee ränsistyneitä hylättyjä mökkejä. Näistä mökeistä ovat asukkaat muuttaneet kaupunkeihin ja taajamiin työn ja opintojen perässä, sillä kylässä ei ole ollut mahdollisuuksia riittävän elannon ansaitsemiseksi. Joistain mökeistä on vanha isäntä tai emäntä voinnin heiketessä päättänyt muuttaa kuntakeskukseen, joko omaan osakkeeseen tai vanhainkotiin.

Jos vain aukeiden peltojen keskeltä on löytynyt pienikin mäen töyräs, talo on rakennettu sille. Näin ei ole haaskautunut kallisarvoista peltomaata. Lisäksi talo pysyy kuivana veden valuessa rinnettä pitkin alas pelloille ja samalla myös näkymät kylälle ovat mainiot. Monessa talossa vieraillessani saatoimme katsella peltojen yli kylätielle ja ihmetellä liikettä siellä tai katselimme pellolla toukotöitä tekevää naapurin isäntää. Mäentöyräät ovat toisinaan jyrkkiä. Jos taloa ei ole rakennettu mäelle, se on sijoitettu peltojen ja metsän rajalle.

Mitä kauemmaksi kylän keskustasta ja päätiestä mennään, sitä harvemmaksi asutus muuttuu ja sitä enemmän maisemaa hallitsevat tuuheat havupuumetsät. Toisinaan sivutieltä lähtee pieni hiekkatie kiemurtelemaan metsän halki. Kun tietä ajaa riittävän sinnikkäästi, saattaa pari kilometriä ajettuun päätyä asutun talon pihaan. Talon puutarhaa ja pientä peltoaluetta ympäröi korkea kuusikko. Naapurua ei ole lähellä. Mistään ei pilkistä syyspimeillä valontuikahdusta, vain kuusikko humisee. Tällaisia sivussa olevia yksinäisiä taloja ei kylässä ole montaa. Useimmiten saman tien varrella on pari kolme taloa, niin että monien talojen pihaan saattaa syksyllä lehtien pudottua puista näkyä naapurin valot, kuin merkinä elämästä. Minusta oli hauskaa katsella kylämaisemia kyläläisten pihamailta ja ikkunoista. Peltola näyttäytyi aina niin erilaisena eri kulmista katsoessa. Vaikka kylä vaikuttaa olevan hyvin hajanainen, niin lähes aina jostakin pilkisti naapurin kattoa, savupiippua tai pihapiiriä.

PELTOLAN HISTORIAA

Peltola on vanha hämäläinen kylä. Ensimmäiset merkinnät kylästä löytyvät asiakirjoista jo 1400-luvulta. Tuolloin kylässä oli vain pari taloa, mutta 1500-luvulla se alkoi laajeta. Jossain vaiheessa Peltolaa jopa asutettiin määrätietoisesti kruunun toimesta. Peltola sijaitsi – ja sijaitsee edelleenkin – hyvien liikenneyhteyksien varrella. Aiemmin sen kautta kulkivat maantieyhteydet merkittäviin kauppapaikkoihin, mikä vaikutti paljon kylän kehitykseen ja elämään. Kylässä oli muun muassa kestikievari. Maantie leimaa edelleen kylämaisemaa.

Maatalous on ollut aina kylän pääelinkeino. Kylässä on ollut muutamia hyvin toimeentulevia kartanoja ja vauraita taloja, jotka työllistivät piikoja ja renkejä aina viime vuosisadan puoliväliin saakka. Muutama haastattelemani ikäihminen on muuttanut kylään nuorena aikuisena työskennelläkseen kylän kartanoissa tai suurilla maatioilla. Kylän loistokausi osuu viime vuosisadan alkupuolelle, jolloin maatalous oli kukoistuksessaan. Laajat viljavat tasangot luovat edelleen hyvät mahdollisuudet maatalouden harjoittamiselle.

Koska kylä sijaitsi hyvien liikenneyhteyksien varrella, oli siellä hyvät edellytykset myös muulle elinkeinoelämälle. Elinkeinoelämä monipuolistui sahan ja pienteollisuuden myötä 1900-luvun alkupuolella, mikä puolestaan lisäsi muiden palveluiden tarvetta. Parhaimmillaan kylässä oli useampi kauppa, posti, jopa pankki. Tuolloin, 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla, kyläelämä oli vilkasta. Seuratoiminta pyörähti käyntiin ja kylään rakennettiin muun muassa seuratalo. Harrastetoiminta, niin urheilun kuin kulttuurinkin saralla, oli monipuolista ja vilkasta.

Peltolan asutus oli hajautunut jo 1700-luvulla suoritetun isojaon vuoksi, kuten niin monessa muussakin suomalaisessa kylässä. Kylän asutus hajautui entisestään 1930-luvulla suoritetun uusjaon myötä. Samalla niin isojaon kuin uusjaon seurauksena kylän maa-alueet laajenivat. Uusjaon vaikutusta kuvaa eräs haastattelemani iäkäs kyläläinen näin: (Vaikka haastateltava puhuu isojaosta, tarkoittaa hän kuitenkin uusjako.)

Toukolahan se oli niin, Peltolan Toukola, missä ne [haastateltavan vanhemmat] oli ensin. En ollu viel sillon syntynykää. Sitten muutettiin tähän isojaon takia. Tää oli perin mettää, että myö oltiin ku siirtoväkee. Kun tää on peltolalaisten sivumaita ja ei tääll oo ollu ku suret ennen vanhaan. Ja pikkusia peltotilkkuja, niin pitkiä ne saivat, että ne ol Peltolan kylästä tänne asti kai. Saatto olla parisataa metriä, sit oli taas toisen maata. Ja sen takia se isojako pirettii, että saatiin ne, aina kunkin talon kohralle likemmäs ne. Me jouruttiin kerta kaikkiaan tänne muuttamaan sitten, että kun tääll ol. (Mies, 82 vuotta)

Iso- ja uusjakojen myötä kylän talot rakennettiin kohtalaisen etäälle toisistaan, keskelle omia peltoja. Kyläkokonaisuus pirstaloitui ja muodostui sivukylä (Ks. myös Kirveenummi & Räsänen 2000, 40, 185). Kun kyläläiset joutuivat muuttamaan kauemmaksi kyläkeskuksesta, alettiin uusia kylän sivumaita kutsua omilla nimillään. Edelleenkin kyläläiset puhuvat Metsäkulmasta, Peräkylästä ja Korpelasta.

Osittain nämä sivumaat mielletään omiksi pieniksi kyläkseen, mutta samalla kuitenkin osaksi varsinaista Peltolan kylää, koska niiden asukkaat ovat muuttaneet juuri Peltolasta sivumaille. Toisaalta kyläkulttuurien asukkailla ei ole tarvetta asioida kyläkeskuksessa, koska siellä ei enää ole merkittäviä palveluita. Vain mahdolliset vierailut tai satunnainen käynti nuorisoseurantalolla tai aiemmin myös kyläkoululla oli syy lähteä kylän keskustaan. Sen sijaan asiointi kuntakeskuksessa on välttämätöntä. Tällaiset jokapäiväiset tekijät etäännyttävät sivukylien asukkaat kantakylästä ja sen asukkaista ja murentavat kyläkokonaisuutta.

Sota kosketti Peltolaa monella tavalla. Miehet lähtivät sotaan, naiset ja lapset jäivät pyörittämään arkielämää. Sodan jälkeen Peltolaan muutti siirtokarjalaisia. Heille lohkottiin omat pientilat kylän suuremmista maataloista ja kartanoista. Karjalaisten asettuminen kylään vaikutti monella tapaa kyläelämään ja muutti kylän sosiaalista rakennetta. Valtiovallan asuttamisperiaatteena oli, että samoilta Karjalan alueilta olevat asutetaan lähekkäin (Sallinen-Gimpl 1994, 20–21). Kylään ja sen läheisyyteen asutetut karjalaiset olivat suurimmaksi osaksi samasta karjalaiskylästä ja siten ennestään toisilleen tuttuja ja usein myös sukua keskenään. Uusille asuinsijoille asettumisessa tuttavat ja sukulaiset tukivat toinen toistaan. Karjalaiset toivat mukanaan lähes koko kylän nimistöineen ja toimintatapoineen. Heti kun voimat antoivat myöten, he jatkoivat samoja toimintamuotoja kuin heillä oli ollut Karjalassa. Peltolan karjalaiset aloittivat esimerkiksi oman lähetyspiirin ja maritatiirin. Toisaalta tämä keskinäinen tuttuus vaikutti siihen, että karjalaiset muodostivat kylään oman tiiviin ryhmänsä paikallisten pisyessä omanaan.

Sodan jälkeen alkoi Suomen nopea kehittyminen maatalousmaasta teollisuusmaaksi. Tämä kehitys kosketti myös Peltolaa. Maataloutta koneellistettiin rajusti eikä ihmistyövoimalle ollut enää siinä määrin käyttöä kuin aiemmin. Samanaikaisesti kylässä harjoitettua pienteollisuutta lopetettiin. Pienteollisuuden myötä oli kylään perustettu useita kauppiaita ja muita palveluita, mutta teollisuustoiminnan hiipumisen myötä myös muun elinkeinon harjoittaminen vaikeutui. Kun kylässä ei ollut tarjolla töitä ja palvelutkin vähenivät, alkoivat erityisesti nuoret kyläläiset muuttaa kaupunkeihin. Tästä alkoi kylän asteittainen hiljeneminen.

Asiakkaiden vähetessä vähenivät kaupat yksi kerrallaan viimeisen sulkiessa ovensa 1980-luvulla. Viimeisen kaupan lakkauttaminen ei kuitenkaan merkinnyt täydellistä kauppapalveluiden päättymistä kylässä, sillä 1990-luvun loppupuolelle saakka kylässä kävi kauppa-auto. Kauppa-auton palvelut olivat mainiot. Se ajoi monen kyläläisen pihaan saakka. Näin kuvailee eräs kyläläinen kauppa-autoa:

Tyyne: ...no onhan tässä nyt vissiin kolme neljä vuotta ku herkes tuo kauppa-auto.

Leena: Nii. Se tuli ihan tähän näin?

Tyyne: Meij pihhaan tull.

Leena: No nii. Siinä oli sitten lähellä, ei tarvinnu pitkään kasseja...

Tyyne: No, se oli lähellä. Kaks kertaa viikossa.

Leena: Joo. Ja sieltä sai kaiken? Lihat ja maidot ja...

Tyyne: Kyl sieltä sai. Kyl se ol ensittäin outoo. Ai että kun se outoo. Ko myymäläauto ei tullu enää. Jos olis iso perhe nii ihmees olis tuolt kirkolta tuo tavaran kускаaminen, mut nyt ko pien porukka nii eihän tonne nii mahottomasti tuuakkaa. (Tyyne, 79 vuotta)

Kauppa-auto on se palvelumuoto, josta kyläläiset ovat viimeksi joutuneet luopumaan. Sen tähden se luultavimmin on monen mielissä ja monet kuvailevat ja muistelevat kauppa-auton käyntejä. Kauppa-auton lopetettua palvelunsa kyläläisille oli kuitenkin mahdollistettava asioinnit ruokakauppaan. Niin alkoivat palvelulinjan viikoittaiset vuorot kylän kautta kuntakeskukseen. Muita kunnan kylään järjestämiä palveluita ovat kirjastoauto ja terveydenhoitajan vastaanotto kerran kuukaudessa kyläkoululla.

Samalla tavoin kuin palvelut vähenivät vähitellen, hiipui myös muu toiminta. Monelle iäkkäälle kyläläiselle kiinnostavin harrasteryhmä, harrastelijateatteri lopetti toimintansa noin kymmenen vuotta sitten. Niin kuin moni kylätoiminnan muoto, sekin lepäsi yhden toimeliaan kyläläisen harteilla. Kaikki kyläläiset eivät itse näytelleet, mutta monet saapuivat esityksiin. Kesäteatteriesitykset olivat kyläläisiä kokoavia juhlatilaisuuksia. Näytelmää tultiin katsomaan myös lähialueilta ja naapurikylistä. Toisinaan teatteriryhmä teki esiintymisvierailuja muihin kyliin, joista puolestaan saattoi tulla sikäläinen näyttelijäryhmä esittämään omaa kappalettaan kylään. Näytelmien tekoon osallistuvat kokivat sen palkitsevaksi ja yhteishenkeä kohottavaksi:

Kyllä se ol niin mukava, että se oli niin ku samaa perhettä kun kaiken talvee yksissä oltiin ja sitten kun ol esitykset. Niin se loppu, niin sitten tuntu ett ol ku tyhjän päällä. Ol niin tyhjä olo, kun ei ollu sitten porukkaa ja harjotuksia. (Nainen, 78 vuotta)

KYLÄN SOSIAALISEN HIERARKIAN MUOTOUTUMINEN

Koska Peltolassa on runsaasti viljelyyn soveltuvaa maata, se on säilynyt pitkään agraarikylänä. Tämä seikka on vaikuttanut merkittävällä tavalla Peltolan sosiaaliseen rakenteeseen. Jututtaessani ikään-tyneitä kyläläisiä minulle hahmottui kuva kylän hierarkiasta. Kylässä on ollut kaksi selkeää ryhmää, maataomistavat maanviljelijät ja työväki, joka aluksi muodostui tilojen rengeistä ja piiosta. Myöhemmin maatalouden murroksen myötä työväkeä olivat myös teollisuuden ja palvelualojen työläiset. Asemaan talonpoikien keskuudessa vaikutti luonnollisesti tilakoko ja aineellinen vauraus. Ylinnä olivat vuraat, paljon maata omistavat kartanolaiset tai suurtilalliset. Tämän jälkeen tulivat muut itsenäiset maanviljelijät. Sisäinen arvojärjestys näkyi eteenkin kahvipöytään käytäessä:

Oli esimerkiks arvojärjestys täs talon pöytään kun käytiin. Tietysti pappi, oltiin sit kinkereillä tai muutoin, niin kuin nykyään meni pappi aina edellä. Mutta sitten jos ne ol vaan jotku, ettei siellä ollu pappia, nii sitten oli toi Koskelan vanha emäntä, Aino Koskela. Sitä kaikki varto ja vaikka kahvi jäähty, niin ei voinu enemmin ku hän meni. Ja sitten toinen oli ton Väinölän kartanon emäntä. Sitten kun Koskelan emäntä kuoli, niin sitten oli Taimi-emäntä ja siin järjestyksessä sitten mentiin, ja se, joka oli passamassa ja kahvia kaatamassa, niin sen täyty tietää järjestyksenki. Kenelle kaataa kahvia lisää, mistä päin. (Nainen, 78 vuotta)

Työväki ei omistanut maata, he olivat mökkiläisiä, kuten heitä kutsutaan. Heidän keskuudessaan ei muodostunut selkeää sisäistä arvojärjestystä, ainakaan kerätty aineisto ei kerro sellaisesta. Talol-

listen ja mökkiläisten välillä vallitsi selkeä ero, suorastaan kuilu. Mökkiläisiä ei esimerkiksi kutsuttu kartanoihin pitoihin tai jos kutsu kävi, vietettiin mökkiläisten juhlia eri päivänä (ks. Kirveennummi & Räsänen, 2000, 196). Hierarkkiset suhteet heijastuvat pienissä seikoissa edelleenkin. Ne vaikuttavat kanssakäymiseen ja osallistumiseen. Tilallisten koteihin arastellaan mennä, mutta mökkien kynnykset ovat matalalla. Puheessa vilahtelee edelleenkin erottelu tilallisiin ja tilattomiin:

Lähetyspiiri⁵ loppu samaan asiaan kun ei ollu enää, kuka olis pitäny. Täällä oli yks Mäkelä, joka sitä sitten toimitti, että noi talolliset olis ruvennu pitää sitä lähetyspiiriä ja nehän otti, ku pyysivät. Nehän otti sen piirin, mutta se oli merkillistä, että sinne piiriin ei menny kukaan. Ei ne menny. Ne tuli kyllä näin, kun me näis mökeis pirettiin sitä lähetyspiiriä ja kaikki nekin jotka nyt sitten muutti sinne, ne piti sitä, mutta sitten kun se niin ku puolpakosta lukukinkereillä toimittivat sen, että noi talot olis pitäny sitä. Kyllä ne lupas ottaa ja ne ottivat, mutta sinne ei taas sitten menny. (Nainen, 77 vuotta)

Erytisesti sellaisia kyläläisiä, jotka olivat olleet työssä kylän kartanoissa tai maataloissa, kalvavat vieläkin hierarkkisista järjestyksistä aiheutunut harmi ja epäoikeudenmukaisuuden kokemukset:

Mie muistan silloin, kun poika oli sellai ihan pikkunen ja me käveltiin tuolla tien päällä, niin yks isäntä, missä mie olin ollu töiss. Niin se kartanon isäntä tuli minua vastaan ja mie vähän koitin väistää, ettei, mut se tulee vaan, jolkuttellee kohti ja sanoo, että meinaakos sie kasvattaa herraa tosta pojasta, kun sillä on prässätyt housut jalassa. Kun minä olin saanu halvalla kangasta ja minä olin tehny housuja tälle lapselle ja kun minä olin siellä Härmässä ollu lastenhoitajana sekä sisäkkönä ja siellä yhress talossa, niin se emäntä puki ne pojat niin kauniisti. Niill oli pyhänä aina paksut noi leveät silkkirusetit kaulassa. Kun naiset sano aina, että ku olis tyttö, niin sais pukea, niin minä ajattelin, että voihan sen pojankin pukea. Niin se kysy tällä viisin minult tien päällä, niin kyllä ne osas olla sill viisin, että mitään ei olis eteenpäin mennä. Että ne niin kun vastaan, jos pyrki yhtäänkää parempaan. (Nainen, 77 vuotta)

Kylän sosiaalinen rakenne muuttui, kun kylään 1940-luvulla asutettiin paljon siirtokarjalaisia. Siirtokarjalaiset muodostivat kolmannen, sikäli mielenkiintoisen ryhmän, että yhtäältä he olivat maata omistavia, siis talollisiin verrattavissa olevia, mutta toisaalta heillä ja mökkiläisillä oli yhteisesti jaettavaa kokemuksia. Maat oli lohkottu talollisten maista, mikä aiheutti toisinaan jännitettä tilallisten ja karjalaisten väliselle kanssakäymiselle. Joidenkin tilallisten taholta suhtautuminen siirtokarjalaisiin oli nihkeää, mikä kasvatti kuilua näiden kahden ryhmän välillä ja lisäsi mökkiläisten myötämielisyyttä siirtokarjalaisia kohtaan. Muutamilla siirtokarjalaisilla, jotka olivat jo aikuisikäen ehtineitä muuttaessaan kylään, on ikäviä muistoja ensimmäisiltä vuosilta kylässä. Toisaalta monilla on myös lämpimiä ja kauniita muistoja sekä myönteisiä kokemuksia. Ne siirtokarjalaiset, jotka muuttivat kylään vanhempiensa mukana koulu-ikäisinä tai nuorempina, kuvaavat kylään asettumista yleensä myönteisesti. Leikit muiden kylän lasten kanssa ja kivat koulumuistot värittävät kuvauksia.

5 Haastateltava tarkoittaa alkuperäisten peltolalaisten lähetyspiiriä. Aiemmin kylässä toimi kaksi lähetyspiiriä; karjalaisten ja alkuperäisten peltolalaisten. Lähetyspiirit yhdistettiin muutama vuosi sitten, mikä heijastaa yhtäältä sosiaalisten raja-aitojen murenemistä kylässä. Toisaalta lähetyspiirit yhdistettiin väen vähetessä molemmista piireistä, jolloin oli järkevää keskittää voimat.

Samalla tavoin kuin Susanne Ådahlin (2007, 111–113) tutkimassa saaristolaiskylässä pienten tekojen ja arkisten käytäntöjen avulla ylläpidettiin kieliryhmien välistä erottelua, Peltolassakin jako eri ryhmien välillä heijastui monenlaisissa jokapäiväisissä tilanteissa, niin arkisessa kanssakäymisessä kuin juhlahetkinä:

Niilo: ...sehän ol silleen, ett ...Näistä nyt voi varmaan puhuu ihan nii. Se ol sillei, että ensin käskettii se kerma ja sit käskettii, ja sit se ol seuraavana päivän niitä nyt vähintää kolmiosaset. Arvojärjestyksess, ett kyllä se.

Aino: Mä en sit tiedä, ett noiss isoiss taloiss, niissähän ol hirvee määrä palvelusväkeeki, niin olko ne sen kolmas päivän vieraita sitte.

Niilo: Oli oli.

Leena: Nii, ett eka oli tavallaan ne talolliset...

Niilo: Nii.

Leena: ...sitten tuli ehkä karjalaiset...

Aino: Karjalaiset.

Leena: ...sitten tuli talon työväki?

Niilo: Niin ja se oli, no sillon vielä ei karjalaisii siihen aika. Hyvä, ett käskettiin tuota sit niihin.

Leena: Ett niitä ei käsketty ees ollenkaa?

Niilo: Pikemmin nii.

Leena: No, pitiks karjalaiset sit omat juhlasa ja kutsu tietysti omat?

Niilo: No omat. (Aino 74 vuotta, Niilo, 76 vuotta)

Kylän hierarkkisesti järjestyneiden sosiaalisten ryhmien välinen jännite on edelleenkin osa iäkkäämpien kyläläisten sosiaalista todellisuutta, mikä paljastui minulle kylän lähetyspiirissä istuessani:

Hilka lukee jo kuolleen sukulaisensa muistelmia Karjalasta. Siitä, millainen oli se päivä, jolloin uutinen sodan uudelleen syttymisestä levisi. Hilka sanoo, että moni läsnä olevista muistaa ja tietää ne päivät. Sitten hän kertoo, että Karjalasta oli vieras seurakunnssa. Hän painottaa, että heti oli miehestä tunnistanut karjalaiset kasvopiirteet, aivan samoja piirteitä joita Peltolankin karjalaisissa on. Karjalaisuuspuhe saa paljon kannatusta, päännökytystä yms.

Vieressäni istuu nainen, joka kertoo minulle, että Pytinki on enää vain pikkukylän nimi. Se on ollut aiemmin iso kartano, mutta jostain syystä tilan maat olivat tulleet myyntiin, ja karjalaiset olivat tulleet ja ostaneet kaikki maat. Rouva ei oikein tunnu pitävän siitä.

Herää siis kysymys, onko karjalaiskysymys kyläläisille merkityksellinen. Mieltäni jää kaiheartamaan, istuvatko siirtokarjalaiset toisella puolella huonetta, ja muut kyläläiset toisella puolella. (Tutkimuspäiväkirja 14.2.2004)

Katkelma kenttäpäiväkirjasta kuvastaa monia mielenkiintoisia seikkoja. Karjalaiset kantavat edelleen omaa karjalaisidentiteettiään eikä se miellytä kaikkia. Kyläläisten jakautuminen eri sosiaaliryhmiin, luokkarajan syntyminen tai kastijako – kuten kyläläiset itse sanovat – vaikuttaa edelleen kyläläisten sosiaaliseen kanssakäymiseen (ks. Kirveennummi & Räsänen 2000, 59). Jakoa pidetään yllä, raken-

netaan ja uusinnetaan arkipäiväisissä vuorovaikutustilanteissa puhein ja teoin (ks. Yodanis 2006), kuten edellä oleva aineistoesimerkki paljastaa.

Nämä jo vuosikymmeniä sitten vaikuttaneet hierarkkiset jaottelut ovat jättäneet iäkkäämpiin kyläläisiin leimansa. He elävät vielä osittain siinä sosiaalisessa todellisuudessa, joka kylässä vallitsi heidän nuoruudessaan ja keski-ikässään. Kertoessaan menneistä tapahtumista monet kertoivat, että nykyisin tilanne on muuttunut. Erityisesti nuorempien kyläläisten keskuudessa ei ole havaittavissa sellaista hierarkkista erottelua kuin oli vielä viitisenkymmentä vuotta sitten. Monen arvio on, että muutokseen tarvitaan kokonainen sukupolvi tai kenties vähän pidempikin aikaväli. Aineistossani ei ole yhtään viittausta sisällissotaan ja sen vaikutukseen kyläelämään ja kyläläisten väliseen kanssakäymiseen, vaikka tässä esitelty luokkajako on samaa perua, josta vuoden 1918 konfliktit kumpusivat. Sisällissodan perintö ja painolasti ovat rauenneet (ks. Holmila 2001, 28–30). Sen sijaan minulle kuvattiin tapahtumia 1940-luvulta lähtien.

lökkäät kyläläiset kantavat edelleen vanhan sosiaalisen järjestyksen jättämää perintöä. Se näyttyy esimerkiksi siinä, keiden kanssa on eniten kanssakäymistä. Kanssakäymistä, niin avunantoa kuin kyläilyäkin, oli jonkin verran yli sosiaaliryhmien. Seuraavan kaltaiset kommentit ovat kuitenkin harvinaisia:

Leena: Minkäslaista se (siirtokarjalaisten tulo) oli?

Heikki: No, ihmisiä liikku paljon enemmän, tuli tuntemattomia ihmisiä ja kysy, pääseekö yöks ja tavallisesti niille tarjottiin yösjaa ja koitettiin tehdä niiden elämä mahdollisimman siedettäväks ja vapaaehtosilla kaupoilla myytiin maata niille, jotka halus sitä. Ei ollu mitään pakkolunastuksia, että tämä tästä. Ja ihan myötämielinen suhtautuminen niihin oli, siirtolaisväkeen. Kaikkiin, ettei minkäänäköist sellaista niin ku vihaa tunnettu laisinkaan, että ne oli hyvin ystävällisiä ihmisiä. Ne autto meitä ja me autettiin heitä. Se oli puolin ja toisin. Aina siinä missä pystyttiin. (Heikki, 68 vuotta)

Se, että haastateltavien joukossa on vain muutama tilallinen ja suuremmaksi osaksi haastateltavat ovat joko mökkiläisiä tai siirtokarjalaisia, värittää ja jopa vääristää kylästä hahmottuvaa kuvaa. Tilalliset kuvaavat kanssakäymistä karjalaisten ja tilattomien kanssa joko myönteisesti tai he toteavat, ettei kanssakäymistä juuri ollut. Sen sijaan karjalaiset ja tilattomat antavat ymmärtää, että kanssakäymistä leimasivat hierarkkiset normit ja säännöt. Tilalliset eivät kokeneet tällaista kylässä vallitsevaa sosiaalista normistoa rajoittavana tai epäoikeudenmukaisena, sillä he olivat hierarkian ylimmällä portaalla, jolloin normisto ei rajoittanut heidän elämäänsä kielteisellä tavalla. Hierarkian alemmilla portailla oleville sosiaalisesta statuksesta tai erilaisista sosiaalisista normeista aiheutui rajoitteita ja esteitä.

KYLÄ KENTTÄJAKSON AIKANA

Edellä olen kuvannut kylää itsestäänselvyytenä, ikään kuin käsitys ja ymmärrys kylän muotoutumisesta ja rajoista olisi selkeä ja yhteneväinen. Kuitenkaan kylän määrittely ei ole yksiselitteistä ja helppoa. Jo kylän maantieteellisten rajojen vetäminen on vaikeaa. Metsät, vesistöt, asumattomat alueet ja kuntien rajat mielletään usein kylien erottajiksi, vaikkakaan rajan paikkaa ei pystytä täsmällisesti osoittamaan. Etelässä Peltola rajautuu naapurikuntaan. Samalla alkaa harvaan asuttu metsäalue. Myös lännessä suuri asumaton metsäalue erottaa kylän naapurikylästä. Toisinaan myös koulupiiri määrittää kylän. Peltolassa nykyinen koulupiiri muodostuu sekä varsinaisesta Peltolan koulupiiristä että osittain 1960-luvulla lakkautetun naapurikylän koulupiiristä, jonka toinen puoli on liitetty toiseen koulupiiriin. Näin koulupiirijako ei noudatellut kyläläisten ymmärrystä Peltolan rajoista.

Usein maiden omistussuhteet nimetään kylän rajoja määrääväksi tekijäksi. Monilla kyläläisillä, erityisesti kylässä pitkään asuneilla, oli tietoa siitä, kuka omisti maata ja missä. Kylän muotoutumiseen ovat aikojen saatossa vaikuttaneet maanomistuksessa suoritettut uudelleen järjestelyt. Maan omistaminen ei nykyään enää määrittele kylän rajoja siinä määrin kuin aiemmin. Nykyisin on tavallista, että viljeltäviä peltoalueita omistetaan tai vuokrataan kohtalaisen kaukaa, *melkein pitkin pitäjää*, puhumattakaan metsän omistamisesta, jolloin omistaja saattaa asua tyystin toisella paikkakunnalla.

Pohjoisessa ja idässä jouduin pohtimaan sitä, mihin Peltola päättyy ja mistä toinen kylä alkaa. Näillä kylänkulmilla asutus jatkui tasaisen harvana, kunnes vihdoinkin päädyttiin naapurikylän keskustaan. Lopulta päädyin luottamaan kyläläisten määritelmiin ja rajauksiin. Tämä paikallinen puhetapa ei ollut täysin yhteneväisestä ja ristiriidatonta, mutta kuitenkin sen verran samansuuntaista, että saatoinkin tukeutua siihen. Näin hahmottui se kylän maantieteellinen alue, jossa suoritin kenttätutkimuksia. Luotin kyläläisten omiin tulkintoihin, määritelmiin ja rajanvetoihin. Peltola hahmottuu paikallisen puhetavan perusteella. Kylä sijoittuu sinne, minne paikalliset asukkaat sen sijoittavat (Kirveennummi & Räsänen 2000, 7).

Aloitin aineistonkeruun kylän hirvipeijaisissa, jossa ensivaikutelmakseni muodostui vahva ja tiivis yhteisöllisyys. Hirvipeijaisissa tuntuivat kaikki vetävän yhtä köyttä, kaikki tunsivat toisensa ja kyläläisten välit olivat mutkattomat ja tasa-arvoiset. Oleskeltuani pidempään kylässä ensivaikutelmani murentui ja kylästä hahmottuva kuva muuttui säröiseksi ja pirstaleiseksi. Sosiaalinen kylä näyttäytyi kohtalaisen hajanaisena. Hirvipeijaiset on tulkittavissa pyrkimykseksi uusintaa, ylläpitää ja kannatella kylän pirstaloitumassa olevaa yhteisöllisyyttä. Hirvipeijaisten viettotavat heijastelevat kyläyhteisön perinteitä, normeja ja piirteitä. Peltolassa hirvipeijaiset olivat arvokkaat juhlat, joissa muun muassa alkoholia nautittiin kohtuudella. En törmännyt mittavaan alkoholinkäyttöön koko kenttäjakson aikana. Samoin arvokkuus juhlaatteineen ja runsaine tarjoilupöytineen heijastelee kylän ylvästä ja jopa hieman sisäänpäin lämpimää ilmapiiriä. Peltolalaisista todetaan, että he eivät vieraille puhu kylän asioista, ei menneistä eikä tulevista ⁶.

6 Tässä siteeraamani historiikin bibliografisia tietoja en paljasta, jotta kylää ei tunnistettaisi.

Usein kuvitellaan, että maalaiskylän asukkaat ovat naineet ristiin ja kaikki ovat sukua keskenään. Sukulaisuus on aikaisemmin ollut merkittävä yksilöiden välisiä rooleja ja suhteita sääntelevä tekijä (Holmila 2001). Peltolassa oli ennen oltu sukua toisille, mutta viime vuosikymmenien aikana tilanne on muuttunut. Kyläläisten väliset sukulaisuussuhteet ovat vähäiset. Suurten tilojen kohdalla on tapahtunut sukupolvenvaihdoksia, joiden myötä vanhempi sukupolvi on lähes pääsääntöisesti muuttanut pois kylästä, usein kirkonkylälle. Nuori isäntä on löytänyt puolison itselleen kylän ulkopuolelta. Tilanjatkajan sisarukset ovat hakeutuneet opintojen ja töiden perässä asumaan kaupunkeihin. Lisäksi muutama tila on myyty maatalouden murrosvaiheissa ja uusi isäntäväki on tullut kylän ulkopuolelta. Näin tilalliset eivät ole enää sukua keskenään.

Mökkiläisetkään eivät ole sukua toisilleen. Vanhemmat tilattomat ovat muuttaneet kylään eri puolilta Suomea työskenneläkseen siellä tai avioituttuaan kyläläisen kanssa. Kun elämisen ehdot kaventuvat maaseudulla, heidän jälkeläisensä hakeutuivat kaupunkeihin paremman toimeentulon toivossa. Naimaton tytär tai poika on saattanut jäädä kotimökkiin huolehtimaan ikääntyvistä vanhemmista tai osa lapsista on asettunut lähialueille. Vain siirtokarjalaisten sukulaisuussuhteet kiertyvät laajemmassa määrin toisiinsa. He ovat tulleet samoilta seuduilta Karjalasta ja monet ovat sisaruksia tai serkuksia keskenään.

Kesäasukkaat ovat kiinteä osa monen suomalaisen maalaiskylän olemusta, mutta koska Peltolassa ei ole järveä eikä muutakaan vesielementtiä, ei kylässä ole juuri kesäasukkaita. Toki muutamista taloista nuorempi polvi on kunnostanut itselleen kesäasunnon vanhemman väen muutettua kuntakeskukseen tai kuoltua. Kesäasukkaat eivät kuitenkaan muodosta merkittävää kyläläisten osaa eikä kylän ilme muutu sanottavasti kesäisin.

Kylän sosiaalinen olemus on rajusti muuttunut kylän toiminnallisen merkityksen vähetessä. Kun ennen, vielä 1900-luvun alkupuolella ja puolivälissä kylä muodosti tärkeimmän areenan kaikenlaiselle toiminnalle ja tekemiselle, ei se enää tänä päivänä ole juuri missään suhteessa merkityksellinen. Ennen kylä oli kaiken keskus: siellä oli asuinpaikka, työpaikka, asiointi- ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet. Kyläläisillä ei ollut välttämätöntä tarvetta lähteä kylän ulkopuolelle. Jos kuitenkin lähdettiin, haettiin vaihtelua. Joka tapauksessa kaikki välttämätön oli toimitettavissa kylässä eikä asukkailla ollut pakottavaa tarvetta lähteä kylän ulkopuolelle. Myös kyläläisten ihmissuhteet rajautuivat kylään ja sukuun.

Nykyisin kyläläisten on lähdettävä vähintäänkin kuntakeskukseen hoitamaan arkisia asioita. Itse kylä ei käytännössä pysty tarjoamaan muuta kuin asuinpaikan. Kyläläisten tärkeät ihmissuhteet syntyvät ja niitä ylläpidetään paljolti muualla kuin kylässä ja muilla tavoin kuin ennen oli tapana. Nykyiset kommunikointivälineet mahdollistavat tärkeiden ihmissuhteiden hoidon, vaikka maantieteellinen välimatka olisi kohtalaisen pitkä. Kyläläisten välinen sosiaalinen kanssakäyminen ei ole kovin tiiviistä. (Ks. Holmila 2001, 33.) Esimerkiksi eräs nuori rouva totesi, että hänen ystävänsä ja tärkeät ihmissuhteensa ovat muualla kuin kylässä. Muiden samanikäisten kyläläisten kanssa ollaan tekemisissä, esimerkiksi koulun juhlissa tavataan ja jutellaan, mutta runsaampaan kanssakäymiseen ei ole tarvetta.

Kylän perinteinen yhteisöllisyys on murentunut ja uusi, moderni yhteisöllisyys on vallannut alaa. Nykyisin on tyypillistä elämän pirstaloituminen: yhtäällä asutaan, toisaalla käydään töissä ja vielä kolmannella taholla vietetään vapaa-aikaa ja vaalitaan ihmissuhteita. Tiivistä kyläläisten kanssakäymistä on havaittavissa siellä, missä jokin yhteinen intressi yhdistää kyläläisiä (Gunnarsdotter 2005). Yhteinen intressi saattaa olla kylätoimikunta, marittatoiminta tai metsästäminen, mutta pelkkä peltolalaisuus tai samassa kylässä asuminen ei enää muodosta merkittävää kyläläisiä kokoavaa ja yhdistävää tekijää.

Kylän yhteisöllisyys näyttää siis muotoutuvan useiden alayhteisöjen tai erillisyyhteisöjen kirjosta. Yksilöstä itsestään riippuu, haluaako hän liittyä tai olla liittymättä tällaisiin yhteisöihin. Mielenkiintoista on, että edelleen erityisten yhteisten intressien ympärille muotoutuneiden yhteisöjen yhtenä arvona on peltolalaisuus. Vaikka peltolalaisuus ei enää ole perustavanlaatuinen yhdistävä tekijä, on näiden intressiryhmien jäsenille tärkeää korostaa, että he ovat peltolalaisia ja harrasteryhmä on Peltolan harrasteryhmä. Tätä ilmentävät esimerkiksi nimet, kuten Peltolan marittapiiri tai Peltolan lähetyspiiri. Tulkitseen tätä niin, että jäsenillä on tarve kuljettaa mukanaan paikkaan sidottua yhteisöllisyyden elementtiä oman identiteettinsä jatkuvuuden vuoksi. Peltolalaisuuden korostus, esimerkiksi nimissä, on konkreettista identiteetin muokkausta ja ylläpitoa. Myös Holmila (2001, 95) toteaa, että *kollektiivi, jolla on pitkä ja ainutlaatuinen historia takanaan, ei voi lakata olemasta niin kauan kuin vaikka vain pari yksilöä kantaa sen representaatioita mukanaan*. Peltolalaisuuden korostaminen nimissä on yksi heijastuma kyläyhteisön representaatioiden olemassaolosta.

Tarkasteltaessa kylän sosiaalista olemusta ikääntyvän kyläläisen näkökulmasta on havaittavissa yksi mielenkiintoinen piirre. Iäkkäämmät kirkolla asuvat kyläläiset ovat muuttaneet samoihin taloihin ja samalle alueelle kuntakeskuksessa ja tällä tavoin kirkonkylään on muodostunut Peltolan etäkylä (ks. myös Rannikko 1984, 13). Näin naapuruus ja kanssakäyminen ovat jatkuneet luontevasti ympäristön vaihdoksesta huolimatta. Kirkolla sijaitseva etäkylä on oleellinen osa Peltolaa ja sen toimintaa. Kirkonkylässä asuvat peltolalaiset identifioituvat peltolalaisiksi ja osallistuvat edelleen kylässä järjestettävään toimintaan. Kaikki peltolalainen toiminta ei tapahdu enää Peltolassa, vaan joitakin tilaisuuksia, esimerkiksi marittapiiriä, järjestetään silloin tällöin myös kuntakeskuksessa (ks. Vakimo 2001, 284). Näin kylä vapautuu maantieteellisistä rajoistaan ja muodostuu yhä enemmän symboliseksi yhteisöksi, joka kokoaa jäseniään yhteisten arvojen ja intressien ympärille.

Kylän yhteisöllinen olemus on muuntunut viimeisten vuosikymmenten aikana lähes samaan tahtiin kuin tämän tutkimuksen keskiössä olevat ihmiset ovat vanhentuneet. Kylän muutos, jota monet kutsuivat hiljenemiseksi, ja tutkimukseen osallistuneiden vanheneminen kulkevat käsi kädessä. Monen iäkkään kyläläisen puheessa tämä samanaikaisuus tunnistetaan epämääräisenä kipupisteenä. Kylän hiljeneminen ikään kuin symboloi omaa vanhenemista eikä kertoja tiedä aina itsekään, onko (sosiaalisen) elämän hiljenemiseen syynä kyläelämän muutos vai oma ikääntyminen.

5 KYLÄ IKÄÄNTYMISYMPÄRISTÖNÄ

IKÄÄNTYMISYMPÄRISTÖ

Yksilö toimii elämänsä eri vaiheissa erilaisissa ympäristöissä, joita voidaan nimittää niihin kohdistuneen toiminnan mukaan. Sanan *ympäristö* eteen on totuttu liittämään erilaisia määrittäviä alkuosia. Tavallisia ilmauksia ovat esimerkiksi kasvuympäristö, työympäristö, oppimisympäristö, asuinympäristö ja elinympäristö. Voidaan puhua myös *ikäääntymisympäristöstä*. On huomioitava, että niin kasvua, oppimista, ikääntymistä kuin mitä tahansa erilaisiin ympäristöihin liittyvää toimintaa voi tapahtua ja tapahtuu missä elämänvaiheessa tahansa. Esimerkiksi nykyään puhutaan paljon elinikäisestä oppimisesta, jolloin oppimisympäristö kattaa koko ihmisen elämän, mutta tietyissä elämänvaiheissa tietyt toiminnot tai elämäntapahtumat tietyssä ympäristössä saavat korostuneen merkityksen. Ympäristöjä voidaan hahmotella yksilön elämänsä seuraavan kaavion tapaan, jossa ikääntymisympäristö asettuu elämänsä loppupuolelle:

Kuvio 2: Erilaisten ympäristöjen asettuminen yksilön elämänsä

kasvuympäristö oppimisympäristö työympäristö ikääntymisympäristö

lapsuus

nuoruus

aikuisuus

vanhuus

Käsitteenä ikääntymisympäristö ei ole vakiintunut kielenkäyttöömme. Esimerkiksi kirjastojen hakusanana se on tuntematon eikä sitä löydy yleisestä suomalaisesta asiasanastosta. Vastaavasti englanninkieliset sanat *aging environment* tai *environment of aging* eivät tuota onnistuneita kirjasto-ohjelmia. Voidaan olettaa, ettei sanalla ole selkeää merkitystä eikä se ole vakiintunut tieteellisessä kielenkäytössä. Termiä on kuitenkin käytetty jossakin määrin. Esimerkiksi Sinikka Vakimo (1999) tarkastelee artikkelissaan *Maaseutu naisen ikääntymisympäristönä* ikääntyviä maaseudulla asuvia naisia. Ikääntymisympäristöllä Vakimo viittaa ainakin elämysympäristöön, asumisympäristöön sekä sosio-kulttuurisen elämisen kontekstiin.

Ikääntymisympäristö on se ympäristö, jossa yksilö ikääntyy. Alkuliite ikääntymis korostaa, että ympäristöä tarkastellaan juuri suhteessa ikääntymiseen. Ikääntymisympäristö on siis synonyymi vanhenemisen ympäristölle. Ikääntymisympäristö on terminä notkea ja erilaisia tarkentavia määreitä on luonteva liittää termin yhteyteen, esimerkiksi fyysinen ikääntymisympäristö. Käytän ikääntymisympäristön käsitettä ja tässä luvussa paneudun ikääntymisympäristön käsitteelliseen tarkasteluun ja sen soveltamiseen maalauskylään. Tukeudun ympäristögerontologiseen teorianmuodostukseen ja erityisesti Lawtonin ikääntyvän yksilön ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen teoriaan.

Ympäristöä voidaan määritellä monista lähtökohdista käsin. Ensinnäkin on makro- ja mikrotason ympäristöjä. Peace, Holland ja Kellaher (2006) erottavat makro- ja mikrotason ympäristöt sen perusteella, miten ne koetaan. Makrotaso on hallinnollista, symbolista tai julkista, kun taas mikrotason ympäristöt ovat tuttuja, kotoisia ja intiimejä. Makrotason ympäristö on etäisempi yksilön kokemusmaailmasta, kun taas mikrotason ympäristöissä ihmiset elävät, olevat ja kokevat. Mikroympäristö on yksilön koettavissa oleva, välitön ympäristö. Mikrotaso ja makrotaso läpäisevät toisensa, niin että jokainen yksilö lopultakin elää samanaikaisesti molemmissa ympäristöissä. (Peace, Holland & Kellaher 2006, 8.) Maalaiskylä asettuu helposti mikrotason ympäristöksi, sillä siellä ihmiset elävät arkista elämäänsä. Maalaiskylä on heille merkityksellinen ympäristö, johon liittyy kokemuksellisuutta. Samanaikaisesti maalaiskylässä on myös makrotason piirteitä, sillä kylään kohdistuu esimerkiksi hallinnollisia toimenpiteitä ja se on osa kuntaa ja laajempaa yhteiskuntaa, makrotason ympäristöjä. Makroympäristö läpäisee mikroympäristön ja yksilön kokemusmaailman esimerkiksi silloin, kun kylään kohdistuu hallinnollisia ja julkisia toimenpiteitä, kuten kyläkoulun lakkauttaminen.

Lawton (1986) puolestaan ymmärtää makro- ja mikrotason ympäristöt suuruuden ja mittasuhteiden perusteella. Tällöin valtio, kunta, kaupunginosa, naapurusto ja maalaiskylä ovat makrotason ympäristöjä. Mikrotason ympäristöt muodostuvat kodista ja henkilökohtaisesta tilasta, jolloin kuulumisen ja sitoutumisen tunteet sekä kodin tuntu muodostuvat erityisen merkityksellisiksi ja intensiivisiksi. (mt. 18, 21–22, 53.) Lawtonilaisesta näkökulmasta katsottuna maalaiskylä olisi siis makrotason ympäristö. Toisaalta maalaiskylään liitetään paljon myös sellaista henkilökohtaista sitoutumista ja tunnetta, että maalaiskylä lähenee käsitteellisesti mikroympäristöä. Ikääntymisympäristöllä voidaan tarkoittaa esimerkiksi ikääntyvän omaa kotia, vanhainkotiä, kaupunginosaa, kylää, kaupunkia, jopa kokonaista maata, siis sekä mikro- että makrotason ympäristöjä.

Ympäristöä voidaan hahmotella ja eritellä monenlaisista lähtökohdista käsin (ks. yhteenveto erilaisista käsitteellistämisen- ja lähestymistavoista Golant 1984, 72–73). Tämän tutkimuksen kannalta merkityksellistä on tarkastella ympäristöä fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisen, kulttuurisena ja historiallisena ikääntymisympäristönä. Ympäristöpsykologina Lawton korostaa ympäristön psykologisten, fyysisten ja sosiaalisten tekijöiden merkitystä (mt. 72). Itse määritän ikääntymisympäristöä lisäksi kulttuurisena ja historiallisena ympäristönä (ks. Golant 1984, 1). Kun kysyn, millainen ikääntymisympäristö suomalainen maalaiskylä on, tarkastelen kylän maisemaa ja rakennuksia, luonnon läsnäoloa, kylän sosiaalista kokoonpanoa ja elämää, kylän infrastruktuuria palveluineen ja vapaa-ajanviettomahdolluuksineen sekä kylän historiaa ja kulttuuria (ks. Sarola 1996, 33). Ympäristön eri ulottuvuuksien keskinäisten suhteiden tarkastelu on välttämätöntä. On huomattava se, kuinka ympäristön erilaiset ulottuvuudet vaikuttavat toinen toisiinsa ja millainen kokonaisuus, millainen ikääntymisympäristö niistä muodostuu. Lawton (1986, 18) toteaa, että tällaiset erottelut ovat pitkälle teoreettisia, sillä todellisuudessa eri tasot vaikuttavat toinen toisiinsa ja ovat toisistaan erottamattomat. Käsitteellinen erottaminen ja tarkastelu auttavat kuitenkin selkiyttämään ympäristön ja yksilön välistä vuorovaikutusta sekä ymmärtämään ja tulkitsemaan sitä.

YMPÄRISTÖN JA YKSILÖN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS

Yksilö ja ympäristö ovat jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Ympäristö vaikuttaa yksilön valintoihin, tekoihin, toimiin ja identiteettiin. Ympäristö asettaa raamit, joiden puitteissa yksilö voi toimia ja myös ikääntyä. (Kemp 2001.) Ympäristö ei ole jotain täysin muuttumatonta, vaan se muuttuu. Yksilö voi joko aktiivisesti ja tietoisesti tai täysin tiedostamattaan vaikuttaa, muokata ja muuttaa ympäristöään (Walsh 2006). Ikääntyvän yksilön ja ympäristön väliseen vuorovaikutukseen vaikuttavat yhtäältä yksilölliset tekijät. Kullakin yksilöllä on omat, ainutlaatuiset tarpeensa ja pyrkimyksensä, vahvuutensa ja heikkoutensa. Yksilöillä on ympäristön suhteen erilaisia ja vaihtelevia tarpeita ja odotuksia, jotka kukin asettaa mieleiseensä tärkeysjärjestykseen (Golant 1984, 120). Tarpeet ja odotukset eivät pysy samoina, vaan muuttuvat ja mukautuvat kulloiseenkin elämäntilanteeseen. Samoin ympäristössä on sekä resursseja että kuormittavia tekijöitä, joiden merkitys ja vaikutus ikääntyjälle riippuvat yksilöllisistä tekijöistä. (Lawton 1986, 10–19; Wahl & Weisman 2003; Neufeld ym., 2006.) Sama ympäristö ei tuota samanlaisia hyötyjä tai haittoja kaikille ikääntyjille eikä sillä ole samanlaista vaikutusta kaikkien elämänlaatuun (Sarola 1996, 35). Voi olla jopa niin, että se, mikä on yhdelle etu, onkin toiselle haitta. (Golant 1984, 103, 121–122.) Vuorovaikutuksessa ympäristö eletään ja koetaan todeksi ja jokaisella on siitä oma ainutlaatuinen kokemuksensa. Tämän vuoksi ympäristöä ei voi kuvata yksioikoisesti tietynlaiseksi ja yleistäminen on lähes mahdotonta. (Lawton 1986, 9.)

Ympäristön ja yksilön välisen vuorovaikutuksen tarkastelussa Lawton (1986) lähtee liikkeelle yksilön kompetenssista. Mitä vähemmän kompetentti yksilö on, sitä suurempi merkitys ympäristötekijöillä on yksilölle. Tai päinvastoin, mitä kompetentimpi yksilö on, sitä pienempi merkitys ympäristötekijöillä on. Sarola (1996, 52) on muotoillut Lawtonin hypoteesin seuraavasti: *Yksilö on sitä vastaanottavaisempi ympäristövaikutteille, mitä enemmän hänen oma toimintakykynsä laskee.* Kompetenssi eli toimintakyky on moniulotteinen käsite. Sillä tarkoitetaan yksilön sekä kognitiivisia taitoja kohdata ja käsitellä ympäristön taholta tulevaa informaatiota että tilannetajua tai käytöskompetenssia (*behavioral competence*) toimia ympäristössä (Golant 1984, 128–129). Yksilöllä on erilaisia kompetensseja ja hänen käyttäytymisensä, joka on myös yksilön ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen tulos, indikoi yksilön toimintakyvyn tasoa. Ikääntymisen myötä yksilön toimintakyky usein laskee. Tästä Lawton edelleen jatkaa toteamuksella, että jotkut ympäristöt asettavat yksilölle suurempia haasteita kuin toiset. Tätä tekijää Lawton kutsuu ympäristön paineeksi (*environmental press*). Esimerkiksi maalaiskylä, jossa ei ole ruokakauppaa, haastaa asukkaan suurempiin ponnistuksiin ruuan hankinnassa kuin kaupunginosa lähellä olevine ostoskeskuksineen.

Yksilön toimintakyvyn ja ympäristön paineen yhteisvaikutusta Lawton kuvaa ekologisen mallin avulla. Sen keskeinen viesti on yksilön pyrkimys mukautua ympäristöön. Lawton toteaa, että pääsääntöisesti yksilö ei ole kovinkaan tietoinen ympäristöstään voidakseen keskittyä merkityksellisiin ajatuksiin ja toimintaan. Kun paine ympäristön taholta kasvaa, yksilö tulee yhä tietoisemmaksi ympäristöstä ja sen asettamasta paineesta tai haasteesta, johon yksilön on reagoitava. Ympäristön paine voidaan ymmärtää myös positiivisesti ympäristön resursseina ja mahdollisuuksina. Tällöin ympäristön paine toimii yksilöä stimuloivasti. (Lawton 1986, 10–19; Peace ym. 2006, 11–14.)

Myös menneisyys on läsnä tämänhetkisessä vuorovaikutussuhteessa. Aiemmat vuorovaikutustilan- teet yksilön ja ympäristön – olipa ympäristö sitten tämä nykyinen tai jokin aiemmista – välillä luovat pohjaa ja vaikuttavat nykyiseen vuorovaikutukseen. Aiemmillä onnistumisilla tai epäonnistumisilla on elämän mittaiset seuraukset ja vaikutukset. Ne kasvattavat yksilön optimismia tai pessimismia (Golant 1984, 125–127). Sillä, kuinka pitkään ikääntyjä on asunut samassa ympäristössä, on vaikutusta sekä itse vuorovaikutukseen että yksilön omaan arvioon ja tyytyväisyyteen suhteessa ympäristöön (mt. 165). Golant (2003) toteaa, että ilman yhteistä historiaa ympäristön kanssa ikääntyjä kokee itsensä vieraaksi, tuntemattomaksi olioksi, mikä voi kyseenalaistaa ja haastaa yksilön käsityksen omasta identiteetistä.

Ympäristöllä on kolme perustehtävää. Yhtäältä ympäristöllä on ylläpitävä, säilyttävä tehtävä (*maintenance task*), jolloin (ympäristön) ennustettavuus ja pysyvyys korostuvat. Ympäristön tulisi kannatella tai mahdollistaa minuuden jatkuvuus ikäännyttäessä. Toiseksi ympäristön tulisi olla stimuloiva, suoda virikkeitä ja mahdollisuuksia. Esimerkiksi voidaan kysyä, mahdollistaako ikääntymisympäristö uusien harrastusten tai vapaa-ajanviettomahdollisuuksien löytämisen ja toteuttamisen. Kolmanneksi ympäristön tulisi tukea ikääntyjää. Kun ikääntyminen tuo tullessaan rajoitteita, esimerkiksi toimintakyvyn alenemista tai katoamista, niin ikääntymisympäristössä tulisi olla sellaisia potentiaalisia tekijöitä, jotka voivat toimia kompensoivasti. Wahlman ja Weisman toteavat, että ympäristön perustehtävät ovat toisiinsa kietoutuneita ja ne voidaan erottaa vain analyttisesti toisistaan. (Wahl & Weisman 2003.) Yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa paljastuu, miten edellä mainitut ympäristön kolme perustehtävää toteutuvat. Yksilön kompetenssitason laskiessa ympäristön mahdollisuudet tukemi- seen ja ylläpitoon korostuvat, kun taas toimintakyvyn pysyessä ennallaan ympäristöltä voi odottaa enemmän stimuloivia, innostavia virikkeitä.

Ikääntyvä ihminen pyrkii valikoivaan, optimoivaan että kompensoivaan toimintaan ja käyttäytymiseen suhteessa ympäristöönsä. Valikoidessaan vanha ihminen keskittyy sellaisiin asioihin ja toimiin, jotka luovat tasapainon hänen motiivinsa, toimintakykynsä, ympäristövaatimustensa ja fyysisen toimin- takykynsä kanssa. Optimointi tarkoittaa pyrkimystä parantaa ja säilyttää elämisen taso toistamisen avulla mahdollisuuksien sallimissa rajoissa. Kompensoiva käyttäytyminen tulee ajankohtaiseksi silloin, kun ikääntyvän yksilön sopeutumismahdollisuudet ovat laskeneet. Esimerkiksi apuvälineiden käyttö on kompensoivaa käyttäytymistä. (Baltes & Baltes 1990; Baltes 1996; myös Sarola 1996, 40, 123.)

ETÄISYYDET, VÄLIMATKAT JA SÄÄOLOSUHTEET

Fyysistä ympäristöä on sekä luonnollinen, luonnon tilassa oleva ympäristö että ihmisen muokkaama materiaallinen ja rakennettu ympäristö (Peace ym. 2006, 8; Lawton 1986, 18). Fyysinen ikääntymis- ympäristö saa vanhenemisen myötä korostuneen merkityksen. Ikääntyminen tuo usein mukanaan erilaisia muutoksia, kuten liikkumisrajoitteita, jolloin ikääntyjän on orientoituttava uudella tavalla ympäristöönsä siinäkin tapauksessa, ettei itse ympäristö ole muuttunut. Oma koti lähiympäristöineen

joutuu uudelleen arvioinnin kohteeksi ja yksilön on omaksuttava uusia toimintatapoja selviytyäkseen vanhassa ja tutussa ympäristössä. Toisaalta ympäristökin muuttuu joko luonnostaan, luonnon muokkaamana tai ihmisen toimenpiteiden vuoksi. Maaseudulla tämä tarkoittaa usein autioitumista, talojen tyhjenemistä ja metsien kasvamista.

Fyysiset ja spatiaaliset tekijät vaikuttavat ratkaisevasti kylään, siihen millaiseksi kylä on muotoutunut ja millaiset kehitysnäkymät sillä on. Se, miten kylä kiinnittyy ympäröivään yhteiskuntaan, esimerkiksi millaiset etäisyydet kylästä on kuntakeskukseen ja kaupunkiseutuihin, on merkityksellinen. Peltola on suomalaisittain sopivasti sijaitseva kylä. Se sijaitsee kieltämättä hieman syrjässä, mutta kuitenkin liikenneyhteydet tai paremminkin tieyhteydet autoileville ovat hyvät. Vaikka kylän palvelutarjonta on entisestään vähentynyt viime vuosien aikana, on kylään muuttanut silloin tällöin uusia asukkaita. Muuttoliikettä on molempiin suuntiin, niin kylään kuin kylästä pois päin, siten että asukasmäärä pysyttelee kohtalaisen muuttumattomana. Peltola on nykyisin hajallaan ja naapureiden väliset etäisyydet ovat pitkät. Vain kyläkeskustassa naapurit ovat lähekkäin, niin että rupattelu yli pensasaidan on mahdollista, mutta useimmilla lähin naapuri on muutaman sadan metrin päässä. Joillakin kylän laitamilla asuvilla lähimpään naapuriin saattaa olla muutama kilometri.

Siinä missä Högbackan (2003) tutkimat maaseudun naiset eivät pitäneet etäisyyksiä ja pitkiä matkoja arkipäivän ongelmana, tutkimani ikäihmiset mainitsivat liikkumisesta aiheutuvat pulmat suurimpina arkipäivän kysymyksinä. Tätä selittää yksilön kompetenssitason lasku. Liikkumisongelmat, siis paikasta toiseen liikkumisen ongelmat ovat ylipäätään ikääntymisen myötä kasvavia pulmia. Maaseutukontekstissa nämä pulmat kasvavat entistäkin suurempiin ja merkityksellisempiin mittasuhteisiin (Koff 1992). Kyse ei ole pelkästään autottomista ihmisistä, sillä pitkistä välimatkoista aiheutuvat pulmat koskettavat myös autoa käyttäviä ikäihmisiä (Martikainen 2007, 9–11).

Peltolassa kylän sisäiset matkat on perinteisesti taitettu joko jalan tai polkupyörällä. Omalla autolla ei juuri ole liikuttu kylässä, vaan tällöin matka on suuntautunut kylän ulkopuolelle. Kylän sisäisiin matkoihin ei nykyisin ole suurta tarvetta, koska kylässä ei enää ole palveluita tai muita asiointimahdollisuuksia. Ainoat matkat ovat kyläilyreissut, kyläjuhliin tai muihin tapahtumiin meno tai lenkkeily. Ikääntyvien kyläläisten suhtautuminen liikkumiseen kylässä on selkeästi kahtalaista. Yhtäältä liikkumista pidetään terveydelle välttämättömänä. Esimerkiksi päivittäinen postin haku muutaman sadan metrin päästä kuvataan tarpeellisenä päivittäisenä kuntoiluna:

Kyllä mie postin haen itse. Oishan ne tuoneet postin tähän. Mie sanoin, että täytyy olla pakko, vähän pakko on liikkua. Viime talvena mie aattelin, että näinköhän mie jaksan joka päivänä lähtee, ett kun tuntu ett kyl mie vanha jo. Täytyy olla vähän sellasta, ettei tulis muuten mihinkään lähettyy. (Nainen, 78 vuotta)

Jalan taitettavia matkoja pidetään tärkeinä usein juuri terveyden vaalimisen näkökulmasta käsin. Sillä, kuinka hyvin niistä suoriudutaan, mitataan omaa vointia ja jaksamista. Niistä ei tahdota luopua, vaan pidetään sinnikkäästi kiinni, sillä luopuminen olisi vanhuuden ja voinnin heikkenemisen myöntämistä. Arkiliikunnasta luopumisen myötä tosiasiallinen fyysinen kunto myös laskisi vähitellen. Näin kylän sisäiset välimatkat saavat yhtäältä myönteisen merkityksen; ne koetaan mahdollisuutena

hoitaa itseä ja vaalia fyysistä kuntoa. Kun välimatkat ja etäisyydet koetaan positiivisesti, niihin liittyy aina suuri valinnanvapaus. Postia ei tarvitse hakea tietyllä kellonlyömällä tai sen voi jopa siirtää seuraavaan päivään. Moni harrastaa kohtalaisen paljon kävelyä yksinomaan kuntoilun merkeissä. Nämä ihmiset ovat pääsääntöisesti kolmannen iän ikääntyjiä, jotka ovat edelleen hyväkuntoisia ja panostavat omaan hyvinvointiin. Lenkkeilyn harrastamiseen kylässä on mainiot mahdollisuudet. Poluista ja teistä voi rakentaa itselleen mieleisen, pidemmän tai lyhyemmän kävelylenkin.

Toisaalta pitkät etäisyydet koetaan esteeksi osallistumiselle. Ennen helposti ja nopeasti taitettu matka tuottaa iän myötä suurempia ponnistuksia. Liikkuminen kaikinensa vähenee. Välimatkat kasvavat ikääntymisen myötä. Naapurikyläilyille tai kyläjuhliin lähteminen jää usein tekemättä, sillä matkasta aiheutuva rasitus on liikaa. Kaksi vanhempaa rouvaa, ystävyksiä keskenään, kuvaavat tapaamisiaan ja yhteisiä kävelylenkejään näin:

Kaisa: No, kyl me sen rouvan kanssa käyrään ihan viikottain kylässä.

Leena: Joo. Jalan menette?

Kaisa: Jalan. Molemmat ollaan huonoja kävelemään. Ehkä vähän useemmastiki käveltäis yhdessä mutta jos minä menen heille, niin myö ei jakseta kävellä eteenpäin, jos hää tulee tänne, niin myö ei jakseta. Ennen aina tehtiin toi Katinhännän lenkki vielä viime kesänä, mutta... (Kaisa, 77 vuotta)

Rauha: Kaisan kanssa sitten tässä aina ollaan keskenään, huokataan ja maataan ja taas vähän tehrään jotain, köhnitään jotain paikkaa. (nauraa) Me ollaan kumpaki, molemmat, me maataan sitte. Me pannaan maate. Nii. Muuta ku tojon vaan, mitäs mie. (Rauha, 81 vuotta)

Kun kylän sisäiset välimatkat muodostavat ongelman tai ne koetaan arkielämää vaikeuttavana tekijänä, on kyseessä usein jokin sosiaalisesti orientoitunut toiminta. Esimerkiksi voidaan ottaa marssi tai terveydenhoitajan vastaanotto, jotka ovat tiettyinä päivinä tiettyyn kellonaikaan ja jotka vaativat herpaantumaton osallistumista. Perillä ei ole mahdollisuutta heittäytyä levolle, vaan on jaksettava olla pirteä läsnäolija. Välimatkasta ja etäisyyksistä muodostuu liian suuri kynnys lähtemiselle ja perille pääsemisen ongelma täytyy ratkaista jollain muulla tavoin kuin itse kävelemällä. Jollekin naapuri tarjoaa kyydin, mutta moni jättää lähtemättä, koska sinällään hauska tilaisuus tai tapahtuma ei ole aivan välttämätön ja siitä aiheutuva vaivannäkö sekä itselle että mahdollisesti jollekulle toiselle kyläläiselle koetaan liiallisena. Ikääntyvän ihmisen toiminnassa on havaittavissa valikointia ja kompensointia (Sarola 1996). Kylän sisäiset, kohtalaisen pitkätkin välimatkat muodostavat merkittävän pulman ja kaventavat ikääntyvien kyläläisten sosiaalista elämää ja kanssakäymistä. Näin fyysinen ja sosiaalinen ikääntymisympäristö kiertyvät toisiinsa ja määrittävät toisiaan. Toisaalta moni vakuuttaa viihtyvänsä hyvin itsekseenkin, vaikka samalla äänessä on haikeutta:

Leena: Jaksatteks te lähtee mihinkään tapaamisiin, jos kylällä on?

Hilma: Ei ei. Pitäs olla kyyti niin ja eikä yksistään muutenkaan. Ei se oikein. Minä olen kyllä semmonen kotona viihtyvä, että ei se mitään haittaa, kunhan tarpeelliset tulis.

(Hilma, 73 vuotta)

Liikkumisongelman vuoksi moni ikääntyvä kyläläinen jättää menemättä esimerkiksi kylässä kerran kuukaudessa järjestettävälle terveydenhoitajan vastaanotolle. Kenttäjakson aikana terveydenhoitaja oli tavattavissa parin tunnin ajan iltapäivällä kerran kuukaudessa kyläkoulun tiloissa. Hän teki verenpaineen ja verensokerin mittaamisia ja muita helposti otettavia kokeita sekä antoi terveysneuvontaa. Kuten aiemmin kuvasin, koulu sijaitsee hieman sivussa kylän keskustasta, juuri päin vastaiseen suuntaan kuin mihin kuntakeskus sijoittuu kyläkeskustasta katsottaessa. Terveydenhoitajan vastaanotto oli ani harvalla ainoa ja paras mahdollisuus käydä terveystarkastuksessa. Muutamat eivät edes tienneet, milloin vastaanotto on tai eivät tienneet vastaanotosta mitään. Monet totesivat menevänsä mieluummin kunnan terveyskeskukseen samalla, kun asioivat muutenkin kuntakeskuksessa, koska se sopii paremmin heidän arkiohjelmaansa. Ne taas, jotka käyttivät hyväkseen terveydenhoitajan vastaanottoa, perustelivat sitä palvelun säilyttämisen näkökulmasta: mikäli vastaanotolla ei ole asiakkaita, lakkaa koko vastaanotto.

Tilanne on nurinkurinen. Kunta tarjoaa palvelua kylään, jotta kyläläisten ei tarvitsisi lähteä kunta-keskuksen kupeessa sijaitsevaan terveyskeskukseen saakka saamaan samaa palvelua. Kyläläiset käyttävät kylään tuotua palvelua siksi, ettei sitä lopetettaisi, vaikka monelle olisi helpompaa hakeutua terveyskeskukseen. Manthorpe ja kumppanit (2004) toteavatkin, että maaseudun ikäihmiset kantavat vastuuta tarjottujen palvelujen tukemisesta ja käyttämisestä sekä pitävät kyliä hengissä. Kunnan kylään tarjoamalla palveluilla on myös tärkeä tehtävänsä henkisen tunnelman ylläpitämiseksi. Kyliin tuotavat palvelut pitävät kyliä hengissä ja luovat kyläläisille vaikutelmaa, että kylien elinvoimaisuus on tärkeää kunnalle, ja että kyläläiset ovat huomattuja ja arvostettuja. Terveydenhoitajan vastaanotolle tulo edellyttää kuitenkin usein kyydin saantia naapurilta tai tuttavalta tai oman auton käyttöä. Tilanne on siis sama riippumatta siitä, onko palvelu kylässä vai kauempana. Joka tapauksessa liikkumisongelma on ratkaistava tavalla tai toisella.

Liikkumista eivät rajoita ainoastaan pitkät välimatkat, vaan myös se, että talot ovat harvassa ja teiden valaistus on heikkoa tai se puuttuu täysin. Yksinäinen liikkuja on monella tapaa turvaton; pimeällä tiellä ei näe liikkuja ja mahdollisen tapaturman sattuesssa avunsaanti on vaikeaa. Erityisesti kylämaisemaa hallitsevan, kylän läpi vievän tien käyttöä vältetään. Jalankulkijoille osoitettu piennar on kohtalaisen kapea, ja samalla raskas liikenne käyttää tietä runsaasti. (Ks. myös Martikainen 2007.) Kuorma-autot ja rekat ajavat kaiken lisäksi reipasta vauhtia ja samalla oiotaan mutkia:

Ei toss pyöräily oikein uskolla harrastaa. Tää on niin kapee tie ja siin lentää suuria rekka-autoja. Eihän siin meikäläisen tasapaino pysy millään, tuolla paine pyyhkäsee. Tää on sen verran kapee ja mutkanen tie. Noi suuret reka oikasee niin paljon. Sillon kun sisko oli eloss viel, mie kävellen menin siskoll, monta kertaa sinne. Kerran yks rekka tuli, nii onneks olin kävellen. Oli pitkäoksanen, ihan pyyhkäs tästä pään päältä. Kuorma säily. Oksa oli ulkopuolella siitä. Eihän ne ois huomannukaa, jos siinä ois äijä pyyhkässy nurin. (Mies, 71 vuotta)

Suunnittelulla ja toimenpiteillä voidaan muokata ympäristöä siten, että se osaltaan tukee onnistunutta ikääntymistä (Michael ym. 2006). Ympäristön esteettömyydestä puhutaan paljon ja fyysisen ympäristön ja ikääntymisen välistä suhdetta on tutkittu (Ruonakoski ym. 2005). Tutkimuksilla on

ollut myös vaikutusta: on laadittu suosituksia siitä, miten liikkumisen esteitä tulisi poistaa ja miten rakentaminen tulisi suunnitella ja toteuttaa, jotta myös liikuntarajoitteisten ja vanhusten arkielämä mahdollistuisi. Käytännön toimenpiteisiin johtaneet tutkimukset ja suositukset ovat kuitenkin lähes pääsääntöisesti kohdistuneet kaupunkimaiseen, rakennettuun ympäristöön (Esteetön ympäristö kaikille 2002, Toimintamalli esteettömän ja turvallisen... 2004). Harvemmin on pohdittu sitä, miten maaseutu ympäristöä voisi muuttaa yhä esteettömämmäksi. Vaikuttaa siltä, että maaseutu mielletään sellaiseksi ympäristöksi, jossa on tehtävissä vain vähän, jos lainkaan esteettömyyden lisäämiseksi. Usein vedotaan kustannuksiin ja siihen, että maaseudulla esimerkiksi teiden käyttäjämäärät ovat niin alhaisia, ettei kannata kiinnittää huomiota valaistukseen ja pientareen leveyteen. Maaseudulla liikkumisen esteet ovat usein myös luonnon asettamia esteitä, joiden muuttaminen on vaikeaa. (Ks. Martikainen 2007, 30.) Jukka Jokiniemi (2007) tuo ympäristön esteettömyyteen uuden näkökulman toteamalla, ettei ympäristöä saisi riisua liiaksi esteistä, vaan ympäristön esteet toimivat myös yksilölle tarpeellisina haasteina ja paikantajina.

Kylän sisäiset välimatkat aiheuttavat harvemmin harmia välttämättömille arkiaskareille. Pikemminkin ne rajoittavat vapaa-ajan osallisuutta ja vapaaehtoista liikkumista. Sen sijaan etäisyys kauppoihin, apteekkiin ja pankkiin, käytännössä siis matka lähimpään keskustaan, muodostaa jo merkittävän ongelman. Matka kuntakeskustaan on niin pitkä, ettei sitä voi taittaa jalan. Liikkumisvaihtoehtoina ovat oma auto, naapurin, sukulaisen tai tuttavien tarjoama kyyti, palvelulinja, linja-auto tai taksi. Vain yksi haastattelemani kyläläinen, vieläpä kohtalaisen iäkäs henkilö, polkee polkupyörällä säännöllisesti ruokaostoksille. Hänelle pyöräily on ennen kaikkea tapa hoitaa kuntoa.

Haastattelemistani ihmisistä kaksi kolmasosa asuu kotitaloudessa, jossa on auto. Tämä on vähemmän kuin Päijät-Hämeen haja-asutusalueen ikääntyjillä keskimäärin (Karisto ym. 2003, 48). Kaikki ikäihmiset eivät suinkaan itse aja tai omista autoa, vaan he asuvat yhdessä esimerkiksi puolisonsa, poikansa tai sisarensa kanssa, joka omistaa auton. Monet kuvaavat autoa välttämättömyytenä. Kylässä asuminen koetaan lähes mahdottomaksi ilman oman auton käyttömahdollisuutta:

Meillä oli auto silloin kaupungissakin kyllä, mutta se oli vanha auto. Kyllä sillä niin kuin päästiin. Ja sitten on ollu pakko vaihtaa. Niin mulla on vissiin kolmas auto tää, mikä nyt on. Että ei täällä ilman autoo pysty olemaan. (Nainen, 70 vuotta)

Täältä ei linja-autoo enää aja. Jos ei oo ommaa autoa, niin ku meillä, nii eihän täältä mihkää pääse. Niin ku täälläkin, kun näin syrjässä asuu. (Nainen, 82 vuotta)

Liikkumiseen liitetään vapauden, autonomian ja joustavuuden arvoja (Siren 2005, 4–5; Mollenkopf ym. 2004). Oma auto tuo vapauden ja riippumattomuuden tunteen, sillä omalla autolla pääsee ovelta ovelle milloin tahansa (ks. Davey 2007; Manthorpe ym. 2004). Peltolalaisille oma auto mahdollistaa sen, että menemiset ja tulemiset voi suunnitella omien mieltymysten mukaisesti ja omaan päivärhythmiin sopivaksi, ja että mielihoiteestakin johtuvat autoilut ovat toteutettavissa. Autosta ja autoilusta luopumista pelätään. Monet ikääntyvät ovat tiedostaneet sen, että ikääntymisen myötä ajokortin säilyttäminen on vaakalaudalla. Asiaan suhtaudutaan sinällään leikkimielisesti. Ajokykyä mittaavaa

terveystarkastusta odotetaan tuomiopäivän tunnelmissa ja vuosia ennen kontrollia kutsutaan *armonajaksi* sekä itse lääkäriä käyntiä *tuomioksi*. Mahdollinen ajokortin epääminen herättää kahtalaisia mietteitä. Yhtäältä ikääntyjä kokee helpottavana ajatuksen, ettei enää tarvitse huolehtia autosta eikä olla valppaana liikenteessä. Haastattelemani Vilholla on muutaman viikon päästä ajokykyä arvioiva lääkärintarkastus. Hän pohtii mahdollista ajokortin epäämistä vaimonsa kanssa:

Leena: Siellä sitten katotaan ajokunto.

Vilho: Sehän siinä on. Tota, saa nähdä sitten että sannooko ne siellä, että nyt hyö on kattoneet, jott sie lopetat tän.

Leena: Mitäs sitten? Te asutte täällä. Siis kuvitellaan...

Anna: Mikäs sitten? Myö asutaan ja ajetaan taksilla, minkä tarvii käyvä. (naurahtaa)

Vilho: Juu tuota, juu. Se on sitte, se on sitte nii. Ol tästä äskenki puhetta. Mie sannoin, että jos minult loppuu ajo, niin en mie kyl sitä, en mie kyl sitä sure yhtään. Kyl mie alan jo olla tyytyväinen. Mie olen, oliko se -51 vai -52 ku mie auton ostin. Ja nyt sit kun on 50 vuotta ajanu ja siis mitään kolaria ei ole ollu. (Vilho, 80 vuotta, Anna, 79 vuotta)

Mikäli oman auton käytöstä on luovuttava, ovat muutamat valmiita siirtymään taksin käyttöön. Tällöin menemisten ja tulemisten pitää olla harkitumpia ja samalla myös liikkumisen vapausasteet vähenevät. Vilholla oma auto on mahdollistanut osallistumisen moniin erilaisiin harrasteryhmiin ja autoa on käytetty huolettomasti omien mieltymysten ja mielitekojen mukaan. Pariskunta jatkaa pohdintojaan:

Vilho: Jott tota, kyl mie nyt täss viel jotenkin tulen tuota juttuun, mut niin. Jos sanotaan, nyt otetaan auto, ajokortti pois, niin en mie, joku on pannu aattelemmaa, jott mie heti myyn tän. En mie viel, kyl mie täss saan, joko mie soitan, mie soitan, niin ei tohi joka päivä lähtee. Mie tillaan vaikka taksin sitten ja tuota, tuota, mut tietysti muuttuuhan se tyyli. Eihän siin mitää oo. Joo, en mie sitä sano.

Anna: Eihän sitä lähteä joka kerran, ku aattelee.

Vilho: Siis jott ei minulla mittää siis oo, että se pitää heti pois täältä lähtee. (Vilho, 80 vuotta, Anna, 79 vuotta)

Muutamat pitävät asumista kylässä mahdollisena ja poismuuttoa väistämättömänä, jos autosta on luovuttava:

Maire: Ei ole. Ja sitten kun ei enää pysty ajaa autoo, sitten on pakko lähtee. Koska linja-auto talvella kulkee kouluauto aamulla ja illalla.

Leena: Ihan tästä?

Maire: Joo. Mut kesällä ei kulje mitää, ja tota tuoll kulkee, tuolt risteyksestä sit lähin.

Leena: Mutta hetkinen, täältä on varmaan yli kaks kilometriä sinne. (Maire, 72 vuotta)

Omasta autosta on hyötyä, mutta sen pito ja käyttö vaatii myös vaivaa. Sen renkaat on vaihdettava syksyisin ja keväisin. Huollot ja katsastukset on hoidettava ajallaan. Auton omistaminen on kallista.

Myös ajaminen voi tulla haasteelliseksi. Kylän tiet, isoa asfalttietä lukuun ottamatta, ovat kapeita ja mutkaisia ja lisäksi niitä hoidetaan melko heikosti. Auton käyttö täytyy mitoittaa vallitseviin olosuhteisiin. Pahimpien liukkaiden aikaan monet välttävät oman auton käyttöä ja suunnittelevat lähtemisensä sen mukaan, millainen ajokeli on. Myös pimeällä ajamista vältetään. (Ks. myös Joseph & Chalmers 1995, 84; lisää ikääntymisestä ja autoilusta ks. Siren 2005.)

Oman auton vaihtoehdoiksi jäävät linja-auto, taksi tai palvelulinja sekä kyydin saaminen joltakulta. Edellä kävi jo ilmi, ettei linja-auton säännöllinen käyttö ole monellekaan todellinen vaihtoehto. Linja-autot kulkevat maaseudulla vain suuria pääteitä tai ne ovat koululaisvuoroja, jotka ajavat lukuvuosien aikana aikaisin aamulla keskustaan ja iltapäivällä koulun päätyttyä takaisin. Linja-auto ei poimi matkustajia kotipihoilta tai läheltä kotia, vaan usein pysäkillä kertyy muutaman kilometrin matka. Iäkkäälle henkilölle tällainen matkanteko on liian työlästä. (Ks. myös Martikainen 2007, 60.) Linja-auton lisäksi taksi on poissuljettu vaihtoehto, ainakin säännöllisesti ja usein käytettynä. Taksimatkojen maksaminen omasta pussista on liian kallista. Peltolassa vain parille kolmelle taloudelle on myönnetty taksiseteleitä, joilla he saavat tehdä ilmaisia taksimatkoja tietyn määrän tietystä ajassa.

Ylistetyin palvelu kylässä on palvelulinja. Palvelulinja aloitti säännölliset ajot kuntakeskukseen ja takaisin sen jälkeen, kun myymäläauto lakkasi kiertämästä kylässä. Palvelulinjaa käyttää kuitenkin suhteellisen harva iäkäs kyläläinen. Kenttäjakson aikana palvelulinjaa käytti vain viisi henkilöä, joille palvelulinja on korvaamaton:

Jos ei tuo olis ja siinä ei ole kyllä yhtään sellasta, joka ei sanois, että se ei oo tarpeellinen. Ja Matti on siinä ihan sellanen, ei voi moittia. Tuo vaikka tähän pöyrän päähän saakka ne tavaratki. Ylärapulle viimestään. (Nainen, 73 vuotta)

Palvelulinjan kyytiin pääsee soittamalla kuljettajalle ja kertomalla, mistä tulee kyytiin. Lipun hinta on kohtuullinen, yhdensuuntainen matka maksoi aineistonkeruun aikana pari euroa. Toisinaan palvelulinjaa käyttävät muutkin kuin iäkkäät kyläläiset. Ottaessani haastatteluissa esille palvelubussin käytön, olin hämmentynyt, kuinka huonosti kyläläiset tiesivät palvelulinjan olemassa olosta:

Leena: Ja sitten jos se tuntuu, että taksi on aina haettava ja tilattava, niin onhan se palvelubussi, joka vie perjantaisin kauppaan ja tuo oven eteen. Voi semmosta...

Vilho: Niin kyl siit joku kulkee semmonen. Bussi.

Leena: Se tulee ihan pihasta hakeen ja pihaan tuo ja kantaa vaikka kassit sisälle saakka tää kuljettaja.

Vilho: Jaa, se tullee pihasta hakemaan. Jaa jaa.

Leena: Mä oon yhtenä päivänä istunu sen kyydissä kun se täältä poimi ihmisiä ja vei ne keskustaan. Sit siellä on pari tuntia aikaa asioida ja sitten lähdetään takasin ja ajetaan lenkki toiseen suuntaan ja jätetään kukin siihen kohtaan. Kuka viedään ihan sisälle saakka kasseineen ja toinen kävelee pikkusen.

Vilho: Joo, en mie tuosta, en mie tarkkaan tienny. (Vilho, 80 vuotta)

Luonteva selitys tietämättömyydelle on, ettei palvelulinjan käyttö ole kyseisille henkilöille vielä ajankohtaista. Otin selvää, miten palvelulinjasta tiedotetaan kunnassa. Ensisijainen tiedotuskanava on internet. Internet ei ikäihmisten suhteen ole erityisen tehokas tiedonvälittäjä. Yhdelläkään ikäihmisellä, jonka luona vierailin, ei ollut tietokonetta eikä liiemmin internetyhteyttä. Haastattelemani henkilöt edustavat sukupolvea, jolle tietokoneiden ja internetin suomat mahdollisuudet eivät ole suuressa mittakaavassa käytettävissä eivätkä ne heitä edes kiinnosta.

Internetsivujen lisäksi kunnassa julkaistaan erityistä ikäihmisten palveluopasta, jota voi noutaa esimerkiksi kunnan sosiaalitoimesta. Tällaisesta oppaasta luulisi tämäntapaisista palvelumuodoista tiedotettavan selkeästi, mutta palvelulinjasta ei löydy mainintaa. Tiedottaminen on kunnan teknisen osaston vastuulla. Satunnainen kyselijä tuskin osaa aavistaa, että hänen tulisi ottaa yhteyttä tähän instanssiin. Tehokkaimmaksi ja lähes ainoaksi tiedotuskanavaksi jää tiedon kiiriminen ihmiseltä toiselle, kyläläisten välittämänä. Itsekin koin olleeni tiedottaja palvelulinjan suhteen.

Palvelulinja palvelee muutamia kyläläisiä ja heille se on täysin korvaamaton. Kyytiläisillä on kerran viikossa pari tuntia aikaa hoitaa asioitaan kuntakeskuksessa: käydä ruokaostoksilla, pankissa ja apteekissa. Jokaisella on silloin tällöin välttämättömiä menoja, joita ei voi laskea palvelulinjan varaan. Esimerkiksi terveyskeskus sijaitsee sen verran kuntakeskustan ulkopuolella, että sinne ei pääse palvelulinjan kyydissä. Lisäksi huviajelut, jotka voisivat kohottaa ikääntyjän elämänlaatua, ovat mahdottomia. Tutkimukset todentavat, että liikkumisen järjestymisen myös sosiaalisesti orientoituneisiin aktiviteetteihin on merkittävä ikääntyjän elämänlaatuun vaikuttava tekijä (Banister & Bowling 2004, Davey 2007). Kyytipalveluja kehitettäessä tulisi pohtia, millaiset vaihtoehdot mahdollistaisivat myös ikäihmisen vapaa-ajan osallisuuden.

Kun kyytiä on etsittävä muualta, päädytään ensimmäiseksi kysymään lapsia kuskeiksi. Suurimmalla osalla asuu sukulaisia, pääasiassa juuri omia lapsia joko samassa kylässä tai saman kunnan alueella. Lapset kuljettavat vanhempiaan esimerkiksi lääkäriin ja kauppaan tai he tuovat ostokset mukanaan tullessaan käymään:

Leena: No entäs se maito sitten? Mistäs se tulee sitten?

Alma: Ko pojat sentää, niin hyö ain soittavat, kun tulevat käymää, ett onko sulla mitään tarvista. Ja sit sanovat, että jos haluat lähtee itte, niin hyö joutaa. (Alma, 77 vuotta)

Lasten tarjoama kyytiapu on usein luotettavaa ja luontevaa. Sitä ei liiemmin tarvitse kyseenalaistaa eikä siihen liity suuremmin vastavuoroisuuden tai korvauksen tarvetta. Kun lapset eivät asu lähetyvillä, pitää kyytiä pyytää tuttavilta tai naapureilta. Kyytiä ei mielellään pyydetä, jos matka ei ole aivan välttämätön. Mieluummin jäädän kotiin kuin aiheutetaan vaivaa muille. Tässä asiassa on eroja haastateltavien kesken: yhdelle kyytiä suorastaan tarjotaan, toiselle kyydin saanti on vaikeampaa:

Pirkko: Olen tota, kyllä ottanu siit [palvelulinjasta] selvää, kuinka se kulkee, että jos joskus tulee perjantaina sellanen tilanne, niin että osaisin sitten mennä tonne, mutta kun perjantaina tai

lauantaina toi naapuri, tuolt toi Raili. Niin kyllähän se nyt joka viikko soittaa perjantaina tai lauantaina, että lähdetkö kaupalle vai tarviitko jotaki.

Leena: Nii. Laitatteko te yleensä listan vai lähdettekö mukaan?

Pirkko: Ei, no jos on enemmän niin lähren mukaan, mut sitten jos en tarvii ku maitoa, niin sanon, että tuo maitoa. En minä nyt listaa. Täytyyhän sitä nyt sen verran mennä itteki. (Pirkko, 78 vuotta)

Hilma: Suurin piirtein, mutta ett kylhän nyt niin ku huomennakin minä joudun menemään niin, minkälaisen kyydin, minkälaisen kyydin minä tarvii ottaa? (Hilma, 73 vuotta)

Vaikka kimppekyyti vaikuttaisi olevan luonteva ratkaisu liikkumisongelmaan, ei se ole laajalle levinnyt käytäntö ainakaan tässä kylässä. Kyydintarvitsija kokee vaivautuneisuutta kysyessään kyytiä ja ajattelee helposti aiheuttavansa liiallista vaivannäköä tuttavalleen:

Mutta tota en mie, ei se oo kenenkään vika. Ei kenenkään tarvii minuu palvella eikä passata. (Nainen, 77 vuotta)

Saadusta matkasta halutaan myös maksaa pientä korvausta. Saadun avun tai palveluksen rahallinen korvaaminen säilyttää avunsaajan autonomian ja itsenäisyyden tunteen (Shenk 1991). Toisaalta itse kuski kysyessään pelkää aiheuttavansa lähtemisen velvoitteen toiselle:

Nii, kun mie sanoin, että kylhän miekin vien täst, mut ei se siihen ota mitään. En mie tierä sitten, mikä on. Nii, hmm. Nii, nii niin sano. (Nainen, 81 vuotta)

Kimppakyytikäytänteet, tai oikeammin niiden puuttuminen, heijastelevat osaltaan kylän sisäisiä kulttuurisia tapoja. Kylässä vallitsee itse pärjäämisen meininki; jokainen pyrkii selviytymään arkisista toimistaan ja menoistaan itse, ja mikäli niihin tarvitaan ulkopuolista apua, niin siitä halutaan maksaa käypä korvaus. Itse asiassa aineisto puhuu sen puolesta, ettei kylässä ole ollut kovin vahvaa yhteistoiminnan ja avunannon traditiota. Mikäli tällaista toimintaa on ollut, se on ennemminkin ollut eri sosiaalisten ryhmien sisäistä toimintaa. Esimerkiksi koko kylää kokoavasta talkooperinteestä kyläläiset eivät kertoneet minulle aineistonkeruun aikana lainkaan.

Liikkumisesta muodostuvat haasteet aiheutuvat pääasiassa yksilön toimintakyvyn laskusta. Fyysinen ympäristö ei ole muuttunut. Välimatkat kylän sisällä ja kylästä pois ovat samat kuin ennenkin. Edellisistä aineistolainauksista paljastuu, että ikääntyjillä on erilaisia keinoja korjata tilanne. Joko omaa toimintaa muutetaan nykyisiin olosuhteisiin sopivaksi tai ollaan valmiita vaihtamaan ympäristöä. Ikääntyvä ihminen siis valikoi, optimoi ja kompensoi (Sarola 1996, 40). Asiaa voidaan tarkastella myös ympäristön perustehtävien kautta. Tässä tapauksessa se tarkoittaa lähinnä sitä, miten ikääntymisympäristö voi tukea ja kannatella ikääntyvää, jonka toimintakyky on laskenut. Aineistolainaukset todentavat, että yhdelle ympäristö voi taata tukea antavia elementtejä, esimerkiksi naapurin tarjoaman kyydin, kun taas toiselle ympäristö asettaa lähes yksinomaan haasteita.

Maaseudulla sääolosuhteet ovat osa fyysistä ikääntymisympäristöä. Niitä ei käy muuttaminen, niitä ei voi hallita. Mäkelä toteaa osuvasti, että sää on edelleen jotakin, missä koko ajan olemme (Mäkelä 1999, 9). Sääolosuhteilla on suuri merkitys ikäihmisen arkielämälle. Golantin (1984, 281–282) tutkimuksessa jopa 40 % vastanneista ilmoitti muuttavansa ainakin toisinaan suunnitelmiaan huonon sään vuoksi. Golantin tutkimukseen osallistuneet asuivat kaupunkimaisessa ympäristössä ja mielestäni tekee väittää, että sää vaikuttavat arkielämän toimintoihin vielä enemmän maaseutumaisessa ikääntymisympäristössä. Sääolosuhteet asettavat reunaehdoja arkielämän tekemisille, tulemisille ja menemisille. Sää on huomioitava suunnitellessa päivän, jopa lähipäivien ohjelmaa. Jos sataa, ei ole aika leikata nurmikkoo. Jos on puolestaan luvattu lumipyryä kahdelle seuraavalle päivälle, on syytä täydentää ennen pyryn tuloa puulaatikko, jotta on puita tulen tekoa varten. Siksi maaseudun (ikä) ihmiset kuuntelevat säätiedotukset huolella. Maaseudun ikäihmisestä ei ole tullut Mäkelän (1999) kuvamaa huoneihmistä, joka elää säästä riippumatonta, säättöntä elämää lähes koko vuoden lomakojoja lukuun ottamatta.

Säiden mukaan on totuttu elämään jo lapsuudesta saakka eivätkä ne muodosta ikääntyjälle aiempaa suurempaa haastetta. Tekemiset ja menemiset, ei ainoastaan auton käyttö, mitoitetaan ja suunnitellaan aina säävarauksella, mihin vaaditaan normaalia joustavuutta ja järjenkäyttöä. Kyky suunnitella ja varautua tarkoittaa arkielämässä esimerkiksi sitä, että pakastimesta löytyy aina lihakimpale tai pari ja kaapeissa on kuivatavaraa. Maito loppuu, koska sitä ei voi varata pitkäksi aikaa varastoihin, mutta ainahan on vettä. Tällainen järkevä toimintatapa on kehittynyt ja hioutunut vuosikymmenien aikana:

Kuivatavara täytyy olla kotona. Kaikki jauhot, ryynit, kahvit ja sokerit ja sellaset. Lihaa on pakastimes, perunoita on kellarissa. Maitohan se on sitten ainoa, mikä nyt ensiksi loppuu. (Nainen, 77 vuotta)

Vaikka luonnonolosuhteet vaativat organisointikykyä ja joustavuutta, on luonnon läsnäolo se ensimmäinen ja tärkein syy, miksi ikäihmiset haluavat asua kylässä. Kun keskustelimme kylässä asumisen eduista ja haitoista ja samanaikaisesti pohdimme mahdollista kuntakeskukseen muuttoa, oli jokaisen huulilla ensimmäiseksi läsnä olevan luonnon puhtaus ja kauneus sekä kylän rauhallisuus ja kiireetömyys. Ne olivat syitä haluttomuuteen muuttaa kuntakeskukseen (ks. Pehkonen 2004, 33).

Hyvät ihmissuhteet, naapurit ja ystävät nimetään usein tärkeimmiksi syiksi asua kylässä (Manthorpe ym. 2004), mutta yksikään haastattelemani peltolalainen ei mainitse tätä seikkaa. Vaikuttaa siltä, ettei kylästä ole muodostunut merkityksellistä paikallisyhteisöä ikääntyville peltolalaisille. Eikö muilla kyläläisillä ole merkitystä ikääntyville peltolalaisille? Yhtäältä vastaus löytyy siitä kokemuksesta ja mielikuvasta, joka peltolalaisille on syntynyt muiden kyläläisten muutosta kuntakeskusta, jonne on syntynyt Peltolan etäkylä. Jo 1980-luvulla Pertti Rannikko teki samankaltaisen havainnon sivukylän etäkylästä kirkonkylässä tutkiessaan kahta karjalaista kylää (Rannikko 1984, 13). Kuntakeskustassa sijaitsee osa peltolalaisista paikallisyhteisöä, johon Peltolassa asuvat ikääntyvät oikeastaan jo osittain kuuluvat, ja johon olisi mukavaa kuulua vielä vahvemmin. Tässä suhteessa muuttaminen kirkolle on

jopa houkuttelevaa: siellä on paremmat mahdollisuudet hoitaa ihmissuhteita kuin kylässä, vieläpä samojen vanhojen naapureiden parissa.

Koska ihmissuhteet eivät pidättele ikäihmisiä Peltolassa, on luonnollista, että he nimesivät luonnon tärkeimmäksi seikaksi viihtymiselle kylässä. Samalla, kun luonnon läsnäolo kyseenalaistaa ikääntyjän arkielämän sujumisen, se luo myös positiivista haastetta. Luonto koetaan virikkeellisenä, uusia mahdollisuuksia tarjoavana elementtinä. Luonto inspiroi, kannustaa, houkuttelee ja jopa pakottaa peltolalaisia ikäihmisiä pysymään kiinni toimeliaassa elämässä.

SOSIAALINEN IKÄÄNTYMISYMPÄRISTÖ

Sosiaalinen ympäristö muodostuu sosiaalisista suhteista, sosiaalisista normeista, arvoista, sosiaalisesta asemasta, rakenteista, säännöistä ja käytänteistä (Golant 2003). Sosiaalinen ikääntymisympäristö muodostuu niistä sosiaalisista suhteista, jotka nivoutuvat ikääntyjän elämänpiiriin. Se kattaa lähisuhteet puolisoon, lapsiin ja heidän perheisiinsä sekä muihin sukulaisiin, naapureihin ja ystäviin. Sosiaalista ikääntymisympäristöä määrittävät myös muodollisemmat tai etäisemmät ihmissuhteet, vaikkapa kotiavustajan viikoittaiset käynnit. (Golant 1984, 311.) Sosiaalista elämää hallitsevat monet normit ja säännöt, arvot ja asemat, hierarkkiset rakenteet ja käytänteet. Sosiaalinen ikääntymisympäristö on lonkeroinen ja monitasoinen ja sillä on valtava merkitys ikääntyvän arjessa selviytymiseen ja tulevaisuudenuskoon. Psykkistä ympäristöä kuvaavat yksilön sitoutumisen ja kuulumisen tunteet sekä ympäristöön liittyvät emootiot (Lawton 1986, 8; Peace ym. 2006, 9), jotka lähenevät paikan ja paikallisidentiteetin teemoja (ks. seuraava luku).

Ympäristöllä on aina myös kulttuurinsa, historiansa ja taloudellinen aspektinsa, joten ympäristöä voidaan tarkastella myös näistä näkökulmista. Ikääntymisympäristön kulttuuriset, taloudelliset ja historialliset piirteet paljastuvat useimmiten tarkasteltaessa sosiaalista ikääntymisympäristöä, sillä ne eletään, tuotetaan ja ilmennetään sosiaalisissa käytänteissä. Peltolassa kylän historiaa merkityksellistetään kyläläisten välisissä kanssakäymisen muodoissa ja erilaisissa kylän tapahtumissa. Sen lisäksi kylän historiaa tuotetaan paljon myös muistelun kautta. Kylän sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet ovat kehittyneet vuosikymmenien aikana. Erityisesti, kun tarkastelu tapahtuu ikääntymisestä käsin, aikaperspektiivi korostuu. Monen ikääntyvän peltolalaisen kuvauksessa muutoksen aikajänne on noin 50 vuotta, sillä usein vertailupintaa nykytilanteelle haetaan viime vuosisadan puolivälistä. Tuolloin kylä oli elävimmillään, joten on helppoa löytää eroja ja kuvata muutosta. Lisäksi muisteltaessa kylän parasta ja elävintä vaihetta se sijoitetaan usein omaan nuoruuteen (Vakimo 2003).

Suhtautuminen ikääntymiseen ja ikäihmisiin vaikuttaa vaihtelevan eri sosiaaliryhmien välillä. Karkeasti voisi sanoa näin, että tilallisten kohdalla on tapahtunut suurin muutos. Aiempina vuosikymmeninä on ollut tapana, että tilalle on tullut lähes poikkeuksetta miniä nuoreksi emännäksi. Hänet on vähitellen sosiaalistettu talon tavoille. Vaikka nuoripari on ottanut tilan työt harteilleen, ovat edelleen

vanha isäntä ja emäntä asuneet tilalla, usein kuolinhetkeen saakka. Tämä puolestaan on merkinnyt miniälle hoitamista ja huolenpitoa emännän työn lisäksi. Viime vuosina on suuntaus ollut toinen. Vanha isäntäpari on usein muuttanut kirkolle asumaan ja antanut näin uudelle isäntäparille tilan kokonaan hallittavaksi sukupolven vaihdoksen yhteydessä. Yhtäältä aineellinen vauraus mahdollistaa tällaiset järjestelyt, ja toisaalta näin voidaan taata jokaiselle, niin yksilölle kuin perheellekin, mahdollisuus omaan elämään. (Ks. Silvasti 2001, 186–197.) Maatalouden koneellistumisen ja EU:n maatalouspolitiikan myötä tilat ovat vähentyneet ja kylässä on nykyisin enää vain muutama suuri maatila. Jotkut näistä ovat sukupolvelta toiselle siirtyneitä sukutiloja, mutta kylässä on myyty tiloja myös ulkopuoliselle. Iäkkäät tilalliset ovat pääsääntöisesti muuttaneet kuntakeskustaan sukupolvenvaihdoksen tai tilan myynnin yhteydessä.

Mökkiläisten elämää on rydyttänyt niukkuus ja vaatimattomuus. Usein nuorempi polvi, joka on muuttanut kaupunkeihin paremman toimeentulon toivossa, on päässyt elämässään pidemmälle kuin edelliset sukupolvet, mistä ikääntyjät ovat luonnollisesti hyvillään. Nuoremmat sukupolvet pitävät huolta ikääntyjistä. Usein joku lapsista asuu kohtalaisen lähellä ikäihmistä, joko kylässä tai ainakin lähialueella. Muutamassa taloudessa naimaton lapsi asuu yhdessä ikääntyjän kanssa tarjoten näin monenlaista tukea ja turvaa. Samalla tavoin siirtokarjalaisten keskuudessa nuorempi sukupolvi huolehtii vanhemmista ihmisistä.

Vanhempien kyläläisten sosiaaliset suhteet kylässä määräytyvät pitkälti vanhan hierarkkisen järjestyksen perusteella. Pääsääntöisesti ikääntyvät kyläläiset ovat kanssakäymisissä oman ryhmänsä ihmisten kanssa, joskin mökkiläiset ja siirtokarjalaiset seurustelevat myös keskenään. Samoin avunanto puolin ja toisin on tavallista. Raja-aidat mökkiläisten ja siirtokarjalaisten välillä ovat vähitellen alkaneet kaatua:

Mie en oo varma, mite (naurahtaa) karjalaisii. Sen muistan, että jotku sit, ku on montaa mieltä niin, jotku ol kielteisiä karjalaisia kohtaan. Sitten ol taas ihan myönteisiä. Kyllä vaan sitten hyvin karjalaiset tänne asettu. Niin ku nuo Välimäet on ollu niin, että ne on ny niin ku muutki kyläläiset. Ettei siinä sen kummempia. Ei kai kukaan muistakkaa enää, ett ne on karjalaisii. (Nainen, 78 vuotta)

Tilattomat ja siirtokarjalaiset eivät ole juuri seurustelleet tilallisten kanssa, vaikka poikkeuksiakin on:

Leena: Ootteko te enemmän seurustellu tilallisten vai näitten tilattomien kans?

Pirkko: Kaikkien.

Leena: Ja kaikissa on edelleenkin ystäviä?

Pirkko: Kaikissa on. Kaikissa on, että ihminen on ihmisenä (tauko) Se riippuu siitä, minkälainen ihminen on. Ei se riipu omaisuudesta. (Pirkko, 78 vuotta)

Yhtäältä tämän haastateltavan seurustelua yli raja-aitojen voi tulkita hänen henkilökohtaisilla pyrkimyksillään toimia kaikkia ihmisiä kohtaan tasa-arvoisesti, varallisuudesta, asemasta tai muusta vastaavasta riippumatta. Toisaalta kyse ei ole vain yksilön omasta tahdosta ja valinnasta, vaan se,

kenen kanssa seurustelee ja on tekemisissä, on aina laajempi prosessi. Se, miksi henkilö on aikanaan muuttanut kylään, määrittää vahvasti hänen asemaansa kylän sosiaalisessa järjestyksessä. Esimerkiksi tämä nainen solmi avioliiton syntyperäisen peltolalaisen kanssa. Avioliitto ei asettanut häntä suoraan kylän arvojärjestykseen. Tietysti hän kiinnittyi mitä todennäköisimmin puolisonsa kautta siihen, mutta tällä tavoin saatu status ei vaikuta olevan niin hallitseva ja merkityksellinen kuin esimerkiksi sellaisen ikääntyvän kyläläisen kohdalla, joka on muuttanut kylään varta vasten työskennelläkseen kylän tiloilla, ja joka on siten ollut suorassa alamaissuhteessa tilallisiin nähden.

Aineisto ei tee oikeutta kokonaisuudelle, sillä kuten aiemmin totesin, monelta suurelta tilalta on vanha isäntäpari muuttanut kuntakeskukseen tai he ovat jo kuolleet ja muutamilla tiloilla on omistaja vaihtunut siirtokarjalaisten asuttamisen jälkeen. Aineistossa ei ole riittävästi tilallisten kuvauksia ja näkökulmaa. Joka tapauksessa tilallisuus, mökkiläisyys ja siirtokarjalaisuus muodostavat jännitteisen kolmijaon ikääntyvien kyläläisten keskuudessa. Tämä jaottelu ohjaa ja määrittää sosiaalista tukiverkostoa, johon ikääntyvä kyläläinen voi nojautua.

Kylähierarkiaa säätelevän kolmijaon rinnalla on toinen vahvasti vaikuttava jaottelu, joka rakentuu sen varaan, missä vaiheessa, milloin tai miten kylään on muutettu (ks. myös Bossuet 2006). Olen löytänyt kolme ryhmää. Ensinnäkin ovat niin sanotut *paljasjalkaiset kyläläiset*. Paljasjalkaisia peltolalaisia ovat ilman muuta kylässä syntyneet, mutta heihin luen myös sellaiset, jotka ovat muuttaneet kylään lapsuudessaan ja he ovat lapsuudesta saakka sosiaalistuneet kylän tavoille. Heillä on usein peltolalaisuuden identiteetti. Toiseksi ovat sellaiset henkilöt, jotka ovat muuttaneet nuorina aikuisina kylään, joko töiden perässä tai avioituakseen. He ovat muuttaneet kylään viime vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla. Heille on myös muodostunut kylään kuulumisen kokemus. Käytän heistä ilmausta *peltolalaiset*. Kolmannen ryhmän muodostavat ne kyläläiset, jotka ovat muuttaneet myöhemmin, aikaisintaan 1970-luvulla kylään. Suurin osa heistä on muuttanut vasta eläkkeelle jäännin jälkeen, kun he ovat etsineet itselleen maaseutukotia puutarhoineen ja marjamaineen. Kutsun heitä uusiksi tulijoiksi, vaikka monet heistä ovat asuneet kylässä jo toistakymmentä vuotta, osa jopa kolmekymmentä vuotta. *Uusiksi tulijoiksi* heitä voi kutsua siksi, että he eivät edelleenkään miellä itseään peltolalaiseksi tai ainakaan peltolalaisuus ei ole kovin vahva ja merkittävä identiteetin määrittäjä.

Paljasjalkaiset peltolalaiset ja peltolalaiset muodostavat kyläläisten ytimen, jossa tilallisuudella, mökkiläisyydellä ja siirtokarjalaisuudella on suuri merkitys. Uudet tulijat muodostavat ytimen ympärille enemmän tai vähemmän löyhän renkaan. Yhdelle naapureista ja kylästä voi muodostua merkittävä sosiaalisen vuorovaikutuksen kenttä, kun taas toiselle kanssakäyminen kyläläisten kanssa on sangen niukkaa. Uusilla tulijoilla on vaihtelevia odotuksia ja mielikuvia kylän yhteisöllisyydestä ja sen merkityksestä. Yhtäältä maaseudulle on muutettu etsimään rauhaa ja yksinäisyyttä, jolloin muuttajan mielikuvia ja toiveita ei ole sävyttänyt maalaiskyläromantiikka ja hyvän naapuruuden tavoittelu. Toisaalta muuttaja on saattanut toivoa löytävänsä lapsuuden kotikylän tunnelman, jossa *koko pieni kylä tuntu, ett on samaa perhettä*. (Ks. Manthorpe ym. 2004; Pehkonen 2004.)

Useat uudet tulijat ovat pyrkinet luomaan tuttavuutta ja kanssakäymistä muiden kyläläisten kanssa. Mielenkiintoista on tarkastella sitä, miten uudet tulijat ovat käytännössä toimineet. Eräs pariskunta kertoo järjestäneensä juhlia naapureille:

Leena: Oletitteko ja odotitteko muuttaessanne tänne, että tuutte ...?

Maire: Odotettiin. Joo, ja koitettiin tehdä sillä lailla tuttavuutta. Hän [Mairen mies] kutsu naapurit täst, nää isännät saunailtaan ja sen semmosta. Ei kertaakaan tullu kutsua takasin ja sit toisen kerran, ekssä yrittänny, niin sillon oli aika tympeetä. (Maire, 72 vuotta)

Tämän pariskunnan pyrkimykset eivät ole tuottaneet tavoiteltua lopputulosta, naapureiden taholta ei ole saatu vastakaikua ja he ovat pettyneet. Tällaiset kyläilyn ja kanssakäymisen muodot, esimerkiksi miesten yhteiset saunaillat, ovat todennäköisesti tuntuneet vanhoista kyläläisiltä vierailta, jolloin niihin lähteminen tai vielä suuremmalla syyllä tämántapaisten kutsujen järjestäminen ei ole tuntunut luontevalta ja helpolta. (Ks. Holmila 2001, 105.) Uuden tulijan odotetaan sulautuvan paikallisiin käytänteisiin ja hyväksyvän paikallisen kulttuurin ja elämäntavan. Mikäli uusi tulija toimii päinvastoin, hänestä muodostuu uhka paikallisyhteisölle ja -kulttuurille ja hän määrittyy toiseuden kautta, vastakohtaksi paikalliselle (Burnett 1998). Uuden tulijan pettymys tutustumisen epäonnistumiselle on ollut vahva, jopa siinä määrin, ettei enää ole ollut intoa jatkaa tutustumista, vaan on jättäytytty pois vähistäkin mahdollisuuksista osallistua kylätoimintaan.

Onnistuneempi reitti päästä sisälle kylän elämään on tutustua ensimmäiseksi johonkin kyläläiseen. Usein tällainen vanha kyläläinen osaa sosiaalista sopivalla tavalla uuden tulijan paikalliseen elämään. Pehkonen (2005, 130) toteaa, että muuttajan *halu ymmärtää kylän toimintakulttuuria, tapoja ja arvoja* helpottaa kotoutumista kylään. Se, miten tutustuminen tapahtuu, voi olla myös vanhoista kyläläisistä kiinni. Kylässä on joitakin avainhenkilöitä, jotka mielellään tekevät tuttavuutta uusien muuttajien kanssa, ja joiden välityksellä uusi tulija tutustuu myös muihin kyläläisiin:

Leena: Missäs Enniin tuli tutustuttua, Järvisen Ennin?

Marja: Järvisen Enniin. Milläs tavalla me tavattiin tuon Järvisen Ennin kanssa? No, hän varmaan tuli vain kylään ja sitten.

Kysyessäni Marjalta, kuinka hyvin hän tuntee kylää kauempaa ja siellä asuvia kyläläisiä, mainitsee hän tutustuneensa juuri Ennin välityksellä muihinkin kyläläisiin:

Leena: Mites sitten, tuolta päin kylää niin, onko se jääny ihan vieraaks?

Marja: Ihan vieraaks on jääny. Ett ihan muutama ihminen on sellanen, joita nyt moikataan tuolla, kun kaupassa käy, mut ei muuten. Ja just Enni Järvisen kautta on tullu sillä tavalla tutuks, että voi niin ku tervehtii ihan ja kysyy mitä kuuluu tai jotain tällasta. (Marja, 70 vuotta)

Mikäli uusi tulija onnistuu tutustumaan kylän avainhenkilöön, avautuu hänelle todennäköisesti oivalliset mahdollisuudet tutustua muihin kyläläisiin ja osallistua sellaisiin vapaa-ajanviettomahdollisuuksiin, joihin moni muukin samalta kylältä osallistuu. Osallistumisen kautta on myös mahdollista saavuttaa kyläläisen positio (Charles & Davies 2005). Tässä on havaittavissa sukupuolivinouma. Kylän iäkkäät avainhenkilöt ovat kaikki naisia. He ovat ulospäin suuntautuneita ja aktiivisia naisia, jotka pyrkivät houkuttelemaan muita mukaan erilaisiin harrasteryhmiin, tarjoavat apua, esimerkiksi kyyditystä, ja tutustuttavat mielellään ihmisiä toisiinsa. Yksin kylään muuttaneet naiset näyttävät kiinnittyneen naapurustoon paremmin kuin muut uudet tulijat.

Ensimmäinen jaottelu tilallisiin, mökkiläisiin ja karjalaisiin on tapahtunut jo 1940-luvulla. Se ei kosketa kylään myöhemmin muuttaneita. Heidän kohdallaan ei enää ole (suurta) merkitystä karjalaisuudella, työläistaustalla tai maan omistamisella. Tällaiset identiteetin rakennusaineet ovat toki lyöneet oman leimansa, mutta siihen, miten uusi kyläläinen kiinnittyy kyläläisten verkostoon, niillä ei ole liiemmin merkitystä. Ensimmäisessä jaottelussa jokainen on kiinnittynyt kohtalaisen tiiviisti kyläyhteisöön. Jälkimmäisessä on sen sijaan enemmänkin kyse siitä, kiinnittyykö yksilö ylipäätään lähiympäristön sosiaaliseen verkostoon.

Muista kyläläisistä muodostuu ikääntyjälle vahvempi tai hatarampi tukiverkosto riippuen siitä, miten ikääntyjä asettuu kylähierarkiaan, ja miten hän itse suhtautuu omasta asemastaan käsin kyläyhteisöön ja kyläläisiin. Myöhemmin kylään muuttaneiden kohdalla naapureista voi muodostua hyvinkin vahva sosiaalinen verkosto, mikäli uusi tulija on lähestynyt kyläläisiä paikalliskulttuuriin sopivalla tavalla. Mikäli menetelmät ovat olleet liian poikkeavia kylän käytänteistä, ei ikääntyjälle ole muodostunut tukiverkostoa muista kyläläisistä.

Niin kuin aina suomalaisessa maalaiskylässä, myös Peltolassa on muutama poikkeusyksilö, kylähullu tai erikoisuus. Nämä henkilöt ovat lähes tyystin kaikenlaisen sosiaalisen kanssakäymisen ulkopuolella. Heitä kyllä pidetään jossakin määrin silmällä, mutta kanssakäymistä vältellään. He elävät omaa elämäänsä tavaten vain harvoin muita kyläläisiä. Heistä kerrotaan juttuja ja juoruja, joten poikkeusyksilöitä uhkaa leimautuminen.

SOSIAALISEN ELÄMÄN HILJENEMINEN

Edellä kuvasin ikääntyvistä muodostuvaa sosiaalista verkostoa ja ennen kaikkea sitä, kuinka erilaisista taustoista tai sosiaaliryhmistä tulevat ikäihmiset tähän sosiaaliseen verkostoon kiinnittyvät, ja miten menneisyys kiertyy nykyisyyteen. Näkökulma on lähinnä historiallis-kulttuurinen. Sosiaalista ikääntymisympäristön muuttumista tarkasteltaessa tärkeiksi teemoiksi nousevat myös tuttavapiirin kapeneminen ja sosiaalisten areenojen väheneminen.

Usein toistuva, haikeudella kerrottu puheenaihe on ystävä- ja tuttavapiirin kaventuminen, joka ei rajoitu pelkkään kylään. Tuttavapiiri on supistunut joko poismuuton tai kuolemantapausten vuoksi. Sosiaalisen elämän hiljeneminen peilaa osaltaan omaa ikääntymistä. Aiemmin kuvasin iäkkäiden kyläläisten muuttoa kuntakeskukseen, mikä ei tarkoita täydellistä kanssakäymisen loppumista, pikemminkin kanssakäyminen saa uudenlaisia muotoja. Edelleen käydään kylässä, vaikka tapaamiset ovat harventuneet. Sen lisäksi pidetään yhteyttä puhelimitse. Kuolemantapaukset tuttavapiirissä koetaan raskaina. Näin toteaa hieman yli 80-vuotias mieshenkilö:

Voi että, kun nuo kaverit on kuollu. Kun ne ei jaksa elää. Että mun täytyy yksin.

Uusien ihmissuhteiden luomisessa muun muassa iällä ja sukupuolella on havaittu olevan suurta merkitystä (Lawton 1986, 91). Voidaan myös kysyä, onko sellaisia paikkoja, tilanteita tai areenoita

ta, joissa tutustuminen ja uusien ihmissuhteiden solmiminen mahdollistuvat. Pehkonen (2004, 128) toteaa, että *kylä tarvitsee kokoontumispaikan ja kyläläisten aikaa* yhteisyyden ja tuttuuden muodostumiselle. Peltolassa on kohtalaisen vähän sellaisia tilaisuuksia ja tapahtumia, joihin kaikki kyläläiset, sukupuolesta, iästä, yhteiskunnallisesta asemasta ja mielenkiinnon kohteista riippumatta voisivat osallistua. Suurin osa tilaisuuksista on suunnattu jollekin erityisryhmälle. Eniten on lapsille ja lapsiperheille tarkoitettuja aktiviteetteja. Toiseksi on sellaisia toimintamuotoja, joihin joko ainoastaan miehet tai naiset osallistuvat; on naisten jumppaa ja metsästysseura ⁷. Kylässä on myös kirkon järjestämää toimintaa, mutta sekin kokoaa vain uskonnollisesti suuntautuneita henkilöitä. Lähes ainoaksi kaikkia kyläläisiä kokoavaksi tilaisuudeksi jäävät vuotuiset hirvipeijaiset. Kun vielä muistetaan, ettei kylässä ole kauppa, postia eikä kioskia, joiden kulmilla kyläläiset voisivat noin vain kohdata toisiaan, ovat kyläläisten spontaanit tutustumis- ja tapaamismahdollisuudet niukat. Ainoaksi kanssakäymisen areenaksi muodostuvat viikoittaiset palvelulinjamatkat kuntakeskustaan, mikä sinällään onkin hyvin merkittävä ja tärkeä kohtaamispaikka palvelulinjaa käyttäville. Yhdessä jutustelu matkan aikana innostaa myös kahvikutsun esittämiseen, joka kuitenkin todetaan heti alkuunsa toteuttamiskelvottomaksi:

Bussissa käy kova jutustelu. Keskustellaan hiihtokisoista, jotka ovat tulevana viikonloppuna. Hiihtäjien menestys ja kyvyt ovat puntarissa. Minun hankkeestani puhutaan myös; sen tärkeydestä ja merkityksestä. Keskustelua käydään myös ruokakauppojen hintatasosta ja ruuan laadusta. Sitten Hilja ehdottaa, että koko porukka lähtisi hänelle kahville. Asia ei saa suurta vastakaikua, todetaan vain, ettei Matin, kuljettajan aika riittäisi sellaiseen, vaikka muilla aikaa olisikin. (Tutkimuspäiväkirja 21.3.2004)

Monet haastateltavat päivittelevät ja surevat sitä, ettei nuorempia kyläläisiä enää tunne eikä heihin ole tilaisuutta tutustua. Suurimmaksi tutustumisen esteeksi nimetään televisio. Televisio on aikavaras, jolloin ei enää ole tarmoa eikä tarvetta luoda kontakteja naapureihin. Muiksi syiksi nimetään työssä käynti, runsas harrastetoimintaan osallistuminen ja perhe-elämä, jotka kaikki ymmärretään paljon aikaa vaativina tekijöinä, jolloin kyläilylle ja naapureihin tutustumiselle ei jää aikaa eikä mahdollisuuksia. Haikeudella muistellaan entisaikoja, jolloin oli tapana poiketa hämärätunnille naapuriin. Kenties jollakulla oli radio, jota yhdessä kuunneltiin tai sitten vain vaihdettiin kuulumisia. Nykyajan vierailukäytänteitä, ajankohdan sopimista kalenteri kädessä kuukausien päähän ja huolellista valmistautumista niin siivouksin kuin leipomisinkin pidetään stressaavana ja näytelmänomaisena. Niissä ei enää ole sama kohtaamisen ja välittämisen henkeä, mikä oli entisaikojen kanssakäymisen perusvire:

Ennen mentiin käymään kylään ilman kutsumatta. Nyt odotetaan sit kutsua. On tullu vähäsen toisenlaiseks. Sillon kun ei ollu puhelimia, mentiin sitten vaan pihaan. Ja otettiin vastaan. Nyt odotetaan puhelinsoittoa, ettei tunkeuduta. (Mies, 81 vuotta)

Näissä kuvauksissa voidaan nähdä menneen nostalgista muistelemista, mutta joka tapauksessa kyläläisten välisessä kanssakäymisessä on tapahtunut sekä ikäsegregoitumista että individualisointumista. Ne ikäihmiset, jotka ovat eniten tekemisissä nuorempien kyläläisten kanssa, ovat itse joko

⁷ Naisetkin voivat harrastaa metsästystä, mutta tämän tutkimuksen tiimoilta en tavannut yhtään naista, joka osallistuisi metsästysseuran toimintaan.

hyvin aktiivisia tai heillä on nuorempia sukulaisia samassa kylässä. Esimerkiksi jos lapsenlapsi käy kyläkoulua, on tavallista, että myös isovanhemmat saapuvat koulun juhliin ja tempauksiin. Näissä tilaisuuksissa on luontevaa tutustua ja rupatella muiden läsnä olevien kanssa, jotka suurimmaksi osaksi ovat lasten vanhempia.

ONKO KYLÄ HYVÄ IKÄÄNTYMISYMPÄRISTÖ?

Aiemmin esitin kysymyksen, millainen kyläyhteisö Peltola on ja millainen ikääntymisympäristö se on. Edellä esitetyn perusteella kylää voisi luonnehtia löyhäksi paikallisyhteisöksi, joka muodostuu enemmän taikka vähemmän tiiviistä pienemmistä yhteisöistä tai ryhmittymistä. Nämä pienyhteisöt ovat tärkeitä viitekehyksiä ikääntyville kyläläisille niin sosiaalisen kanssakäymisen kuin myös sosiaalisen identiteetin rakentamisen ja uusintamisen kenttänä. Toisaalta joihinkin pienyhteisöihin pääseminen voi olla vaikeaa, toisinaan suorastaan mahdotonta. Kyläyhteisö koko kylää tarkoittavana ilmauksena on särmikäs ja hatara. Kylän sisäistä järjestystä hallitsevat useat *me ja muut* -asetelmat. Kylästä muodostuu löyhä paikallisyhteisö, jossa kaikki eivät edes tunne toisiaan.

Kylässä vallitseva sosiaalinen normisto ei suoranaisesti aseta erityisiä vaatimuksia ikääntyvälle kyläläiselle, pikemminkin sosiaalinen koodisto määrittää kyläläisten hierarkkisia statuksia. Normit, joita on havaittavissa, ohjaavat ensisijaisesti kyläläisenä olemista, toimimista ja käyttäytymistä tästä statuksesta käsin, oli se sitten tilallisen, tilattoman, siirtokarjalaisen tai uuden tulijan status. Kyläläiset, etenkin ikääntyvät kyläläiset, esittävät odotuksiaan ja arvioitaan siitä, millainen ikääntyminen on sopivaa ja soveliasta, ja poikkeavia ikääntymisen tapoja paheksutaan. Kuitenkaan ei ole havaittavissa, että näistä odotuksista olisi muodostunut erityisiä ikääntymisen normeja.

Vakimo (2001) puhuu vanhuusteista, joilla tuotetaan ikääntymiseen ja ikään kiinnittyvää sosiaalista järjestystä. Vanhuustekojen avulla voidaan paikantaa niin itseä kuin muitakin sosiaalisessa kentässä iän perusteella (mt. 36–39). Omasta aineistostani löytyy vanhuustekoja, joilla on säännelty ja säännellään kyläyhteisön ikääntyvien jäsenten käyttäytymistä tai asemaa ikään vedoten. Vanhuusteot voivat vaikuttaa niin kielteisellä kuin myönteiselläkin tavalla. Hyvänä esimerkkinä on aiemmin esillä ollut aineistolainaus, jossa kertoja kuvaa arvojärjestystä kahvipöytään käytäessä. Siinä kylän vanhin naispuolinen asukas on itseoikeutetusti ensimmäinen kahvipöytään kävijä ja hänen jälkeensä tulevat kylän naispuoliset juhlavieraat ikäjärjestyksessä. Vanhuusteko ei sääntele ainoastaan ikääntyjän käyttäytymistä, vaan se normittaa myös muiden läsnäolijoiden ja tarjoilijan käyttäytymistä.

Kylästä sosiaalisena ikääntymisympäristönä hahmottuu erilainen erilaisista kyläläisen positioista käsin. Yhdelle on muodostunut vahva sosiaalinen tuki naapureista ja muista kyläläisistä, kun taas toinen saattaa olla lähes tuntematon asuja. Kylässä asumisen pituus, yksilön sosiaalinen asema kylähierarkiassa ja yksilön omat sosiaaliset taidot ovat ratkaisevia tekijöitä siinä, millaiseksi yksilön ja sosiaalisen ikääntymisympäristön välinen suhde muotoutuu (ks. Golant 1984, 320). Tämän tutkimuksen valossa sosiaalinen ikääntymisympäristö muokkaa myös paljolti sitä, miten fyysisen ikääntymisympäristön haasteet kohdataan ja selvitetään.

Yksi mittari ikääntymisympäristön laadusta on yksilön turvattomuuden tai turvallisuuden kokemus. Pelko ohjaa yksilön käyttäytymistä. Erityisesti se saattaa rajoittaa iäkkään ihmisen liikkumista (Karisto ym. 2003, 53). Pehkosen (2005, 110) tutkimuksessa ikäihmiset ilmoittivat pelkäävänsä ulkopuolisia ohikulkijoita, kuten rikollisia ja uhriksi joutumista, jolloin avunsaanti olisi pitkien välimatkojen vuoksi pävarmaa. Minäkin oletin, että ikääntyjä voisi pelätä joko ulkopuolista uhkaa, esimerkiksi varkaita ja lisäksi oletin heidän pelkäävän vanhenemisesta ja terveyden heikkenemisestä koituvia uhkia, kuten sairauskohtauksia. Yhtenä haastatteluteemana oli pelko ja sen kokeminen. Muutaman haastattelun jälkeen epäilin, että kysymyksenasetteluni oli huono, koska monet ohittivat kysymyksiä toteamalla lyhyesti *eihän täällä ole mitään pelkäämistä, mitä minä pelkäisin*. Tästä huolimatta jatkoin kysymyksen esittämistä haastateltaville.

Pelko ja turvattomuus, tai tässä tapauksessa ennemminkin pelottomuus ja turvallisuuden kokemus, heijastelevat ikäihmisten kokemusta ikääntymisympäristöstä. Peltolalaiset ikäihmiset eivät juuri maininneet pelkäävänsä. Monet, erityisesti naiset, kertoivat kuitenkin välttävänsä pimeällä liikkumista sekä ulkopuolisen uhkan että kaatumisen pelon vuoksi (ks. myös Martikainen 2007, 45, 53). Oma koti koetaan erityisen turvalliseksi, mutta mitä kauemmaksi kodin lähipiiristä mennään, sitä suuremmaksi kasvavat epävarmuuden ja pelon tunteet. Vaikka kylää pidetään nykyäänkin turvallisenä ja hyvänä paikkana ikääntyä, moni antaa ymmärtää, että entisaikojen Peltola oli vielä parempi paikka ikääntyjälle.

Yhtäältä turvallisuuden kokemusta selittää elämäkatsomuksellinen luottamus. Tietynlainen kristillinen eetos Korkeimman tai Luojan huolenpidosta tai sallimuksesta hallitsee maaseudun ikääntyneiden suhtautumista vaaratekijöihin:

Ei tääl mitään. Jos jotain sattuu niin se on sallittua. Ei se, ei se tuu ilman. Sillon se on se paha sallittu, jos jotain tulee. Ettei sitä kannata ruveta suremaan. Ei, eihän mie varkaita. Kyllä tytötki sano, että ku nyt talossa joku rasahtaa ja kolahtaa niin he ei millään uskaltais olla yötä täällä. Että ihme, että tuo äiti uskaltaa. Mie sanoin, että mie oon siihen tottunnu. Jos siel nyt joku kolahtaa, niin ei siit heti tartte aatella, ett siellä on joku paha. (Nainen, 82 vuotta)

Toinen ja kenties merkittävämpi selitys on uskominen maaseutuidylliin, jonka keskiössä on käsitys maaseudun ihmisistä ystävällisinä ja rehellisinä sekä maaseutuyhteisöstä aitona ja vilpittömänä yhteisönä (Little ym. 2005). Väkivalta ja sen myötä pelkääminen mielletään kaupunkiympäristöön liittyviksi. Väkivallan mahdollisuus tuntuu jopa ajatuksena kaukaiselta, sillä *ei täällä oo koskaan ollu eikä oo koko ympäristössä, niin ei sitä ossaa aatellakkaa, että sellaista tulis*. Moni perustelee pelottomuuttaan aiemmilla kokemuksilla. Vaikka vaaratilanteita onkin ollut, ei mitään vahinkoa ole päässyt tapahtumaan. Lisäksi monet vaaratekijät ovat osoittautuneet kuvitteellisiksi tai järkeenkäyvästi selitettäviksi. Pelon kokemisella ei tutkimusten mukaan olekaan suoraa yhteyttä aiempiin kokemuksiin tai kohdattuun väkivaltaan, vaan pelon kokemus korreloi oletukseen uhkan tai vaaran olemassa olostä (Little ym. 2005).

Se, että kylä koetaan pääsääntöisesti hyväksi paikaksi ikääntyä, selittyy osaltaan yksilön kyvyllä sopeutua sekä itsessä että ympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Muutoksiin sopeutumista ohjaa selviytymisen traditio (Bentley 2002), jolloin on totuttu selviytymään vaikeissakin olosuhteissa omin voimin ja neuvoin. On etsiydytty sellaiseen olemisen tilaan, jossa ollaan tyytyväisiä:

Tai minulla on semmonen luonne, ett mie en osaa. Mie oon niin vähään vissiin tyytyväinen, tyytyväinen elämiseen. (Nainen, 81 vuotta)

Phillipson (2007) toteaa, että ikääntyneillä ihmisillä on hyvin vähän mahdollisuuksia vaikuttaa heitä ympäröivään fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön. Ikääntyjän on muutettava itseään, omia toimintatapojaan ja vaatimustasoaan silloin, kun joko ympäristön taholta tuleva paine tai oman toimintakyvyn lasku sitä edellyttävät. Muutosta pidetään usein epäedullisena ikääntyjälle ja hänen elämänlaadulleen, mutta muutos voi tuoda mukanaan myös myönteisiä seurauksia (Golant 2003). Golant (2003) muistuttaa myös siitä, että usein tarkasteltaessa ikääntymistä suhteessa ympäristöön pitäydytään liiaksi stabiilissa, muuttumattomassa tilanteessa unohtaen aikaulottuvuus. Yhdyn Golantin näkemukseen. Juuri muutos, ei vain yksilön itsensä ja itsessä kokema ikääntymisen tuoma muutos, vaan myös ympäristön ajassa tapahtuva muutos vaikuttaa ratkaisevalla tavalla. Tässä tutkimuksessa aineistossa on paljon kuvausta ja puhetta ajan tuomasta muutoksesta. Kyläläiset puhuvat hanakkaasti kylän muutoksesta. Kuvaukset käsittelevät niin sosiaalisen elämän muutosta, kulttuurista muutosta, infrastruktuurin ja kylän taloudellista muutosta kuin myös maisemien muuttumista. Aikajänteen huomioiminen on merkityksellistä, sillä monet haastatellut ovat joutuneet orientoitumaan uudella tavalla nykytilanteeseen koettuaan ja elettyään radikaalin muutoksen, joka kyläelämässä on tapahtunut viime vuosisadan puolivälin jälkeen. Näin aikajänne ei kutistu vain viime vuosiin, vaan se rakentuu jokaisen yksilön koko elämästä.

6 PELTOLALAISET IKÄIHMISET JA HEIDÄN PAIKKA-SUHTEENSA

IKÄÄNTYNEET PELTOLALAISET

Haastattelututkimukseen osallistui 34 ihmistä. Muutama henkilö kieltäytyi haastattelusta enkä näin ollen ole ottanut heitä lukuun seuraavassa tarkastelussa kuvatessani peltolalaisia ikäihmisiä. Haastattelemiani henkilöt yhtä lukuunottamatta ovat eläkkeellä. Heistä kaksi kolmasosaa on naisia ja kolmasosa miehiä. Alle 70-vuotiaita on kahdeksan henkilöä, joista naisia on viisi ja miehiä kolme. Jo 70 vuotta, mutta ei vielä 80:tä täyttäneitä, on eniten, kuusitoista ikääntyjää, joista peräti yksitoista on naisia ja vain viisi miestä. Yli 80-vuotiaita on yhteensä kymmenen, joista puolet on naisia ja puolet miehiä. Verrattaessa näitä lukuja esimerkiksi Ikihyvä-tutkimukseen vaikuttaa siltä, että Peltolassa asuu hieman tavallista enemmän iäkkäitä miehiä (Karisto ym. 2003, 15).

Haastattelemistani ikäihmisistä noin joka toinen elää parisuhteessa. Noin joka kolmannen parisuhde on päättynyt joko puolison kuolemaan tai avioeroon. Haastattelemistani peltolalaisista kahdeksan on jäänyt leskeksi ja kolme eronnut. Nämä kaikki, sekä lesket että eronneet ovat naisia (ks. myös Karisto ym. 2003, 44). Miehet, jotka ovat joko leskeytyneet tai eronneet, ovat löytäneet itselleen uuden elämänkumppanin. Peltolassa asuu kuusi ikääntyjää, jotka elävät naimattomina. Naimattomuus jakautuu tasaisesti miesten ja naisten välillä. Parisuhteessa elävistä kolmesta on naimisissa ja neljä avoliitossa.

Siviilisäädyn perusteella ei vielä tiedetä paljoa yksin- ja yhdessäolosta. Peltolalaisista ikäihmisistä yksitoista, siis kolmasosa, asuu yksin. Heistä peräti kahdeksan on naisia ja vain kolme miestä. Tulos myötäilee Ikihyvä-projektin tuottamaa kuvaa päijäthämäläisten ikäihmisten yksinasumisesta. Ikihyvä-aineiston valossa yksinasuminen on tyypillistä vanhojen naisten keskuudessa (Karisto ym. 2003, 43–45). Parisuhde ei automaattisesti merkitse yhdessä asumista. Yksi erillään asumista selittävä tekijä on ikääntyvän henkilön pitkäaikaishoito laitoksessa. Puoliso on muuttanut laitoshoittoon, koska arki kotona on muuttunut sairauden tai voinnin heikentymisen myötä mahdottomaksi tai liian haasteelliseksi.

Viime vuosikymmenien muutokset pari- ja perhesuhteissa koskettavat myös ikäihmisiä. Vaikka edelleenkin on tavallisinta elää avoliitossa, naimattomana tai leskenä, niin nykyisin myös ikäihmiset eroavat ja/tai solmivat avoliittoja (Hurme 1990; Ghazanfareon Karlsson 2006, 11–14). Yksi uusimmista parisuhteen muodoista on ns. LAT-suhde⁸. Lyhenne tulee englanninkielisistä sanoista *living apart together*, jotka kuvaavat hyvin LAT-suhteen sisältöä: eletään yhdessä erikseen. LAT-suhteella tarkoitetaan kahden henkilön intiimiä suhdetta, jolloin sekä he itse että heidän lähipiirinsä määrittelevät heidät

8 Käytän tässä yhteydessä lyhennettä LAT, sillä en ole löytänyt tälle parisuhteen muodolle suomenkielistä käännöstä. Ruotsin kielessä käytetään ilmausta särboenderelation kuvaamaan tässä esittelemääni parisuhteen muotoa ja parisuhteen osapuolista särbo.

pariksi, mutta silti heillä on omat taloutensa (Levin 2004, 226–227). Pariskunta voi olla naimisissa tai kihloissa, mutta parisuhteen ei tarvitse olla virallistettu, pelkkä määrittely pariskunnaksi sekä itsensä että ympäristön taholta riittää. Koska aineistoni on pieni, en voi kovin laajasti pohtia LAT-suhteiden esiintymistä ja merkitystä maaseudun ikäihmisille, mutta aihe on sen verran mielenkiintoinen, että tarkastelen sitä lähemmin tutkimuksessa mukana olleiden parien kautta.

Ikäihmisille LAT-suhde avaa monia uusia mahdollisuuksia säilyttäen samanaikaisesti suhdetta edeltävät mahdollisuudet ja edut. Uusi rakkaussuhde tuottaa tyydytystä ja hyväksytyksi tulemisen kokemuksia. Rakastaminen ja rakastetuksi tuleminen ovat ikäihmiselle, niin kuin kenelle tahansa, tärkeitä ja elämää rikastuttavia ja ilahduttavia kokemuksia. Erillään asumisen myötä puolisoille voi tarjoutua uudenlaista vapautta myös ajankäytön suhteen. LAT-suhteen ei tarvitse välttämättä aina olla uusi suhde, vaan LAT-suhde voi olla jatkoa myös vakiintuneelle avo- tai avioliitolle. Kun eräs haastateltavani kertoi puolison asuvan toisaalla, luulin oitis heidän eronneen. Hieman vaivihkaa tiedustelin suhteesta ex-puolisoon ja yllätyin, kun hän totesi, että *eihän me riidoissa olla*.

LAT-suhteessa kumppanit pyrkivät uudella tavalla yhdistämään autonomian ja läheisyyden tarpeet. On havaittu, että erityisesti naisille on tärkeää säilyttää itsellisyys ja autonomia. Oma koti symboloi autonomiaa ja takaa kontrollin omaan elämään, harrastuksiin, tärkeisiin ihmissuhteisiin ja aikaan. (Ghazanfareen Karlsson & Borell 2005, 77.) Muita merkityksellisiä ihmissuhteita, kuten suhteita lapsiin ja lastenlapsiin, on helppo hoitaa ja ylläpitää (Levin 2004, 230). Tämä lienee suurin käytännön syy sille, miksi ikäihmiset päätyvät tällaisiin parisuhteisiin silloin, kun he ovat solmimassa uutta suhdetta. Omaisuuden omistussuhteet eivät muutu LAT-suhteen myötä. Tähän viittaa eräs kyläläinen todetessaan:

Eihän me avioliitoss olla, ollaan kihloiss vaan, että ku minulla on kolome ja hällä on neljä lasta, että omaisuus kummiski kummallakin omassa hallinnassa. Piretty sen takia erossa, että ei tuu mitään tappeluja. Kun se on yleensäki, ku seittemän penskaaki on, nii erilaisia kaikki. Että sen takia ei olla vihille. (Mies, 67 vuotta)

Pitäytyminen kahden talouden suhteessa voi olla hyvä ratkaisu myös käytännölliseltä kannalta. Kun molemmilla on mitä todennäköisimmin ollut omat taloudet jo pitkään ja nurkkiin on ennättänyt kertyä yhtä ja toista, ei muutto saman katon alle välttämättä vaikuta helpolta ja houkuttelevalta vaihtoehdolta. Muutto merkitsisi monia vaikeita ratkaisuja: kumman asuntoon päädyttäisiin, kumpi joutuisi luopumaan omastaan, miten kaikki huonekalut ja tavarat saataisiin mahtumaan, mitä pitäisi heittää pois. Tavarat ja esineet kantavat yksilölle tärkeitä muistoja eikä niistä siten ole helppo luopua. LAT-suhteessa ei tarvitse luopua tärkeistä tavaroista eikä läheisestä ihmissuhteesta.

LAT-suhde antaa suuremmat vapausasteet toteuttaa itseään. Kun ei asuta saman katon alla, vaan vaihdellen milloin erillään, milloin jommankumman luona yhdessä, jää puolisoille myös omaa aikaa. Oman ajan voi käyttää itselle mieluisten harrasteiden ja vapaa-ajanviettotapojen parissa. Pariskunta voi päätyä LAT-suhteeseen myös tällaisista itsensä toteuttamisen liittyvistä syistä. Esimerkiksi maaseudulla toinen puolisoista voi kaivata runsaampaa osallistumismahdollisuutta ja enemmän vapaa-ajan

viettomahdollisuuksia kuin mitä maaseutuasuminen pystyy tarjoamaan, mutta toinen kokee muuton kaupunkimaiseen ympäristöön vastenmielisenä ja elämänpiiriä kaventavana. Pariskunta voi päätyä ehkä ensivaikutelmaltaan yllättävään ratkaisuun: puoliset muuttavat erilleen, toinen jää maaseudulle, toinen muuttaa kaupunkimaisempaan ympäristöön. Ratkaisu voi toimia päinvastaiseenkin suuntaan. Joka tapauksessa parisuhde ei pääty uusien asumisratkaisujen myötä.

Miten LAT-suhdetta eletään ja toteutetaan arkielämässä, riippuu pariskunnan keskinäisistä sopimuksista ja valinnoista. Asuntojen sijainnilla ja etäisyydellä on luonnollisestikin suuri merkitys siihen, millaisia ajanjaksoja pariskunta viettää yhdessä. Omaa LAT-suhdettaan eräs mies kuvaa näin:

Kalle: Olin tota noin justiin, kun mie hoidin pankkiasiat ja sitten loppuilla, puoleen päivään asti, kävin sitten. Vaimo passas minua siellä, syötti ja juotti. Että sillä viisii aina järjesty ne.

Leena: Nii. Ja hän käy sitten ehkä joskus täällä kylässä kanssa.

Kalle: Joo. Kyllä. Isänpäivänä viimeks.

Leena: Nii nii. Mites nyt, kun lähestyy joulu, niin tuleeks sitä?

Kalle: No, kyllähän taas yhteyttä. Me käyrään taas muorin kyläss vuorostaan. Se ruokkii ja syöttää meitin. (Kalle, 83 vuotta)

LAT-suhteet ovat kohtalaisen tuore ilmiö eikä niitä ole vielä riittävästi tutkittu. De Jong Gierveldin (2004) suureen otantaan perustuva tutkimustulos osoittaa yllättäen, että vanhemmat ikäkohortit ovat halukkaampia solmimaan LAT-suhteen nuorempiin kohortteihin verrattuna. Jatkotutkimusten tehtäväksi jää selvittää, miksi juuri iäkkäämmät ihmiset valitsevat LAT-suhteen, miten sitä arkielämässä toteutetaan ja eletään ja millaiset ikäihmiset hakeutuvat tämänkaltaiseen parisuhteeseen ja miten yleistä LAT-suhteessa eläminen on Suomessa.

Kaksi kolmasosaa peltolalaisista ikäihmisistä asuu yhdessä joko puolisonsa, sisaruksensa tai lapsensa kanssa. Tutkimusten mukaan vanhat ihmiset haluavat säilyttää läheiset suhteet lapsiinsa, mutta eivät asua heidän kanssaan (Sarola 1996, 63). Peltolassa kolme ikäihmistä asuu yhdessä lapsensa tai lapsiensa kanssa. Kun kyseessä on elinikäinen yhdessä asuminen, on suhde muuttunut vastavuoroiseksi palvelusten, hoivan ja huolenpidon suhteeksi. Esimerkiksi äiti laittaa ruokaa, pesee pyykkiä ja siivoaa voimiensa mukaan, kun taas lapsi tekee raskaimmat koti- ja pihatyöt ja toimii autonkuljettajana (Lehtola 2001, 162–167). Pari lasta on vanhempien voinnin heiketessä muuttanut vanhempiensa luokse voidakseen auttaa ja hoitaa heitä. Tällaisissa tilanteissa suhde on alusta saakka muotoutunut hoivaajan ja hoivattavan suhteeksi. Lapsen asuminen kotona saattaa olla myös tilapäistä, esimerkiksi viikot lapsi opiskelee toisella paikkakunnalla ja saapuu aina viikonlopuksi äitinsä luokse. Peltolalaisten kohdalla voidaan todellakin sanoa äitinsä luokse, sillä kaikki ikääntyvät, jotka asuvat yhdessä lapsensa kanssa, onpa se sitten jatkuvaa tai vain viikonloppuisin tapahtuvaa, ovat naisia. Äitinsä kanssa asuvat lapset ovat pääsääntöisesti naimattomia.

Sisaruksen, joko siskon tai veljen kanssa asuu kolme kyläläistä. Sisarusten yhteisasumista voi kuvata joko ajautumiseksi saman katon alle tai tarkkaan suunnitelluksi valinnaksi. Kun yhdessä asuminen ei ole selkeä valinta, vaan ikään kuin ajautumista, ovat sisarukset asuneet yhdessä samassa taloudessa

jo vanhempien eläessä. Yhdessä asuminen on siis entisen asumismuodon jatke, vanhemmat vain ovat kuolleet. Tällöin yhdessä asuminen ei välttämättä ole tyydyttävää. Tilanteesta on vaikea riistäytyä irti, sillä vuosikausia, jopa vuosikymmeniä kestänyt yhteistalous on jo niin itsestäänselvyys, että sitä on vaikea ryhtyä ääneen kyseenalaistamaan. Eräs henkilö kertoi minulle, että hänen suurin toiveensa tulevaisuuden suhteen on irtautua nykyisestä elämäntilanteesta, samassa taloudessa asumisesta sisaruskeskustuksen kanssa, ja hankkia itselleen oma koti. Hän oli nuorena työikäisenä asunut toisella paikkakunnalla yksin, mutta muuttanut takaisin lapsuudenkotiin, kun työtä oli löytynyt lapsuusseuduilta. Samoin sisarus oli lähes koko ikänsä asunut vanhempiensa luona. Vanhempien ikääntyessä lapset olivat hoitaneet ja auttaneet heitä ja kun vanhemmat olivat kuolleet, olivat sisarukset jatkaneet yhdessä asumista. Elämäntavalliset erot tekivät yhdessä asumisesta kivuliasta, mutta koska yhteisasumiseen oli päädytty kuin varkain, asumisen uudelleenjärjestelyn puheeksi ottaminen ja yhdessä pohtiminen ei tuntunut mahdolliselta.

Sisarusten yhdessä asuminen voi olla myös seurausta yhteisestä sopimuksesta ja päätöksestä. Yhdessä asumisella haetaan molempia tyydyttävää asumisratkaisua. Mikäli molemmat etsivät uutta maaseutukotia, saadaan muhkeampi talo tontteineen, jos rahat laitetaan yhteen kuin jos kumpikin hankkisi oman asunnon. Toisaalta sisarus voi tarjota asuntoa toiselle, jos omassa maaseutukodissa on tilaa. Yhdessä asuminen ei ainoastaan takaa väljemmät asuintilat ja laajemman puutarhan, vaan yhdessä asuessa on asuinkumppaneista seuraa toisilleen. Ne henkilöt, jotka asuvat sisaruskeskustuksen kanssa Peltolassa yhteisestä sopimuksesta, ovat tyytyväisiä yhteisasumiseen ja asumisjärjestelyihin. Kun yhdessä asuminen on puhumalla sovittu, on helpompi ottaa puheeksi vastaan tulevat vaikeudet ja tehdä uusia sopimuksia.

Myös se, missä lähinnä asuva sukulainen, useimmiten oma lapsi, mutta toisinaan myös sisar tai veli asuu, on ikääntymisen myötä merkityksellistä. Yhdellätoista ikääntyvällä kyläläisellä asuu sukulainen samassa kylässä, toisinaan jopa samassa pihapiirissä tai yhteistaloudessa. Näin on lähes yhtä monella miehellä kuin naisellakin. Lisäksi saman kunnan alueella asuu kahdentoista henkilön sukulaisia. Lähinnä asuva sukulainen voi olla jo itsekin iäkäs ja silloin avun ja tuen antaminen ja saaminen on ehkä molemminpuolista tai siihen ei enää ole kummallakaan mahdollisuuksia. Yhdeksällä, noin joka neljännellä, ikääntyneellä peltolalaisella lähimmät sukulaiset asuvat kauempana kuin saman kunnan alueella. Monella siis sukulaiset ovat lähellä, mikä luo viihtyisyyttä ja turvallisuuden tunnetta. Sukulaiset ovat yksi merkittävimmistä ihmissuhteista ja sosiaalisen tuen takaajista (Sarola 1996, 104–107). Usein omat lapset pitävät huolta ainakin jossakin määrin omista vanhemmista. Sen takia on mielenkiintoista selvittää, kuinka monella ylipäättään on lapsia, ja missä he asuvat. Tässä yhteydessä olen parin rouvan kohdalla, joiden lapset asuvat osa-aikaisesti yhteistaloudessa äitinsä kanssa, tarkastellut sitä, missä asuu vakituisesti lähinnä asuva lapsi. Hän ei siis ole tämä osa-aikaisesti äitinsä kanssa asuva lapsi, koska hän on pääsääntöisesti arkipäivät huomattavan kaukana joko töissä tai opiskellessa.

Kuudella kyläläisellä, kolmella naisella ja kolmella miehellä, ei ole lapsia lainkaan. Siispä haastatelluista 28:lla on lapsia. Kuuden naisen ja kahden miehen, yhteensä kahdeksan ikääntyjän, lapset asuvat kauempana kuin saman kunnan alueella. Tämäkään ei vielä varsinaisesti merkitse kaukana asumista, sillä naapurikunnan puolella asuva lapsi saattaa lopultakin olla lähempänä kuin kuntakeskuksessa

asuva lapsi. Kahdella kolmasosalla lapset asuvat joko samassa kunnassa (10), samassa kylässä (2) tai peräti samassa pihapiirissä (5) (Vrt. Sarola 1996, 106). Mielenkiintoista on se, että viidestä ikäihmisestä, jotka asuivat samassa pihapiirissä lastensa kanssa, vain yksi oli nainen, ja peräti neljä miestä. Kolme naista asui yhdessä lapsensa kanssa, mutta yksikään mies ei. Näyttää siltä, että aikuiset lapset ja isät pitävät mieluiten omat taloudet, kun he hakeutuvat asumaan lähekkäin. Sen sijaan naiset asuessaan lähekkäin lastensa kanssa asuvat usein samassa taloudessa.

Sukupuolen, iän ja siviilisäädyn lisäksi yksi käytetyimmistä taustamuuttujista ihmisryhmien kuvaamisessa on heidän sosio-ekonominen asemansa tai yksinkertaisemmin ammattiasema. Valotan hieman sitä, millaisissa ammateissa tai työtehtävissä peltolalaiset ikäihmiset ovat aiemmin työikäisinä olleet. Tätä seikkaa olen tarkastellut kotitalouksittain, en yksilökohtaisesti, sillä lähes poikkeuksetta puoliset ovat työskennelleet samantyyppisissä työtehtävissä. Mikäli pääelinkeinona on ollut maanviljelys, se on työllistänyt sekä isännän että emännän. Toisinaan on hakeuduttu töihin kodin ulkopuolelle, mutta kyseessä ovat olleet sellaiset työurakat, joita on voitu tehdä maanviljelyksen ohella. Esimerkiksi on oltu kiireapulaisena pitopalvelussa, on aurattu ja lanattu teitä tai on suoritettu muita vastaavia osa-aikatyöhön tai kausityöhön rinnastettavia työtehtäviä. Jos kotitalouden päätulonlähde on ollut palkkatyö, ovat molemmat olleet silloinkin samankaltaisissa toisiinsa rinnastettavissa olevissa työtehtävissä.

Ikääntyvät peltolalaiset muodostavat kaksi kohtalaisen tasasuuruista ryhmää: maanviljelijät ja palkkatyöläiset. Kylässä asuvat eläkkeellä olevat maanviljelijät ovat suurimmaksi osaksi sellaisia, joiden tiloille ei ole löytynyt jatkajaa. Monet näistä tiloista ovat olleet sen verran pieniä, että maataloudessa tapahtuneiden rakennemuutosten seurauksena tilat eivät ole olleet elinkelpoisia. Poistuma on tapahtunut luontevasti eläkkeelle jäännin myötä. Tilan pellot on vuokrattu tai ne on myyty toiselle kylässä sijaitsevalle tilalle, joten maisemaa leimaavat edelleen hyvin hoidetut ja viljellyt pellot. Enää ani harva viljelee itse omaa tilaa ja samoin harva vanhempi isäntä tai emäntä asuu tilalla nuoremman polven otettua vastuun tilasta.

Lähes puolet haastatelluista on työikäisenä ollessaan tehnyt vähäistä koulutusta vaativaa palkkatyötä. Muutamat ovat työuransa alkuaikoina työskennelleet maataloustyöläisinä, piikoina tai renkeinä kylän suurilla tiloilla ja kartanoilla. Maatalouden koneellistumisen myötä nämä henkilöt ovat siirtyneet tehdastyöhön, kaupan palvelukseen tai muihin palveluammatteihin. Harvat kuitenkin ovat uudelleen kouluttautuneet tai ylipäätään saaneet ammattikoulutusta. Koulutus on harvinaista vanhemmille sukupolville. Päijät-Hämeessä vanhempien ikäluokkien kouluttautuminen on vähäistä maaseutumaisissa asuinympäristöissä (Karisto 2003, 28). Ammattitaito on suurimmaksi osaksi hankittu työnantajan tarjoamien kurssien tai muun opastuksen avulla. Haastattelemani ikäihmiset edustavat sukupolvea, jolta ei niinkään edellytetty vahvaa ammattikoulutusta, vaan enemmän maanetta kunnollisena ja ahkerana työntekijänä. Jotkut naiset ovat olleet myös kotiäiteinä tai -rouvina, mutta usein sen ohella he ovat tehneet myös tilapäistöitä. Peltolalaisten ikääntyneiden koulutustaso on keskimäärin vaatimaton, vaikka mukana on esimerkiksi kansakoulunopettaja.

Haastatteluissa en systemaattisesti kysynyt peltolalaisten ikääntyjien taloudellisesta tilanteesta. Arvioin haastattelemieni ikäihmisten työurien perusteella heidän olevan keski- tai pienituloisia. Vain muutamat ottivat raha-asiat oma-aloitteisesti puheeksi ja saattoivat hyvin yksityiskohtaisesti kertoa minulle tuloistaan ja menoistaan. Laskelmat osoittivat, että rahaa ei ollut järin paljon käytettävissä. Muiden keskustelunaiheiden tiimoilta, kuten matkustamisen ja talon remontoimisen, sivuttiin raha-asioita. Ikääntyneiden keskuudessa on varallisuuseroja, jotka luonnollisesti vaikuttavat siihen, millaisia valinnanmahdollisuuksia itse kullakin on.

Tässä tutkimuksessa käytän peltolalaisia ikäihmisiä kuvatessani myös kolmannen ja neljännen iän käsitteitä. Peter Laslett (1996) on kuvannut yksilön elämänkulkua erilaisten ikien kautta. Ensimmäinen ikä viittaa lapsuuteen ja nuoruuteen, kasvun ja kehityksen kauteen. Ensimmäisen iän aikana yksilöllä on aikaa ja terveyttä, mutta usein häneltä puuttuu rahaa omien tavoitteiden ja unelmien toteuttamiseen. Toinen ikä eletään työn ja toimeliaisuuden merkeissä. Toista ikää sävyttävät kiire, vastuu ja työnteko. Toisessa iässä ihmisille on jo kertynyt rahaa ja terveyttäkin olisi, mutta aikavarannot eivät riitä itsensä toteuttamiseen. Kolmas ikä koittaa eläkkeelle jäätessä, jolloin monilla on kaikkia kolmea edellä mainittuja: aikaa, terveyttä ja rahaa. On siis resursseja panostaa itseensä ja toteuttaa tavoitteita, elämättä jääneitä unelmia ja suunnitelmia. Kolmannen iän käsitettä on paljon kritisoitu sen normatiivisesta vaikutuksesta. Kolmas ikä on kuin ohjenuora, millaista hyvä eläkeläiselämä on ja miten eläkepäivät tulee viettää. (Karisto 2008, 12–14.) Neljäs ikä on jo raihnaisempaa vanhuutta, jolloin on aikaa ja ehkä rahaakin, mutta terveys pettää. Nykyisin on puhuttu jo viidennestä iästä, jolla tarkoitetaan aivan kuolemaa edeltävää ajanjaksoa, terminaalivaihetta. Viides ikä eletään useimmiten laitososuhteissa, poissa nuorempien katseilta ja tietoisuudesta. Nyky-yhteiskunnassamme on taipumusta siirtää kuolema ja siihen viittava pois elämänpiiristämme omaksi erilliseksi maailmakseen.

Peltolalaiset ikäihmiset ovat sekä kolmannen iän että neljännen iän edustajia. Kolmannen iän kyläläiset ovat toimeliaita, pirteitä ja aktiivisia ihmisiä kukin omalla tavallaan. Kun yksi osallistuu erilaisiin kulttuurieroihin, harrastaa työväenopistossa ja matkustelee, niin toinen kuopsuttaa puutarhaa, leipoo ja rakentaa koneita. Elämää sävyttää tekeminen ja kykeneminen. Neljännen iän ikääntyjät ovat vähemmistönä. Heidän elämäänsä leimaavat sairauden tuomat vastoinkäymiset ja arkielämän vaikeutuminen. Jatkovana huolenaiheena on, kuinka tästä selviydytään. Heidän juurensa on kylässä tai omassa maassa ja he väittävät, etteivät lähde kylästä kuin jalat edellä. Tutkimukset osoittavat, että tällainen *jalat edellä* -asenne on tavallisempaa maaseudulla asuvien vanhempien ikääntyjien keskuudessa kuin nuorempien ja kaupunkimaisemmassa asuinympäristössä asuvien ikäihmisten keskuudessa (Karisto ym. 2003, 67–71).

Siirtymä kolmannesta neljänteen ikään näyttyy kipupisteenä. Elämässä on viime aikoina tapahtunut joko yksi merkittävä tai useita vähäpätöisempiä, mutta yhteisvaikutukseltaan merkityksellisiä vastoinkäymisiä ja muutoksia, joita kutsun murtumiksi. Käytän sanaa murtuma siksi, että se mielestäni kuvaa hyvin näiden tekijöiden vaikutusta ikääntyjän elämänsä kulkuihin. Murtuma murentaa aiemmin vakaaksi koettua elämän pohjaa ja tämä mureneminen herättää tärkeitä arkipäivästä selviytymisen kysymyksiä. Murtuma voi olla joko hiuksenhieno tai suuri halkeama:

Ohan mulla verenpainetauti. Se alko ihan työstä, kun se oli niin stressaavaa. Sitten menin pesuhuoneeseen. Istuin penkille ja siellä hiljaksen valuin lattialle. Ei hän saanu mua ylös ja hälytti poikansa ja miniän. Ne autto mun ylös tänne. Hänen miniänsä sano, että tulee huomenna kahville ja mä aattelin, että mä laitan pöydän valmiiks. Otin viimesen lautasen tuolta. Olin kyykyssä liian alhaalla. Sitten istahdin lattialle eikä hän saanu ylös. Täyty hälyttää uudestaan. Sitten hän hätäännyksissä soitti ambulanssin ja mä huusin ku, huusin ku, miksikä mä nyt sanoisin? Huusin ku tapettava, sanotaan nyt. Että en lähde mukaan. Ambulanssi tuli, enkä menny. Mä sanoin, että kun mä saan yhen yön nukkua, niin kaikki menee hyvin. Sitte hälytti toisen kerran, en mä sittenkään menny. Mä nukuin yön, niin, ja sunnuntaipäivänä, niin kaikki tuntu hyvältä. Mut sit mä ajattelin, ett jos sitte menis kuitenkin. Soitin sitte, että tulkaa hakee akkaa, että se lähtee teidän mukaanne. Kun ne sano, että mun pitää ite soittaa. Sitten menin ja sillon mulla oli verenpaine korkeella ja se oli hyvin korkeella. Sit ne vei mua sairaalaan. Siellä mä olin kaks yötä. Kolmantena vei sinne osastolle, tarkkailuosastolle. Kymmeniä piuhoja meni joka paikkaan. Oli monitori, mistä näki mitä akka tekee siellä sängyssä. Ja sitten vasta kolmantena yönä nii, multa tää käsi meni veteläks ja jalka. (Nainen, 73 vuotta)

Murtuman vaikutuksesta ikääntyjälle on tullut ajankohtaiseksi pohtia, miten kauan hän kykenee asumaan kylässä ja miten kauan on mahdollista asua nykyisissä olosuhteissa. Murtuma on siirtänyt tai siirtämässä ikääntyjää askeleen edemmäksi vanhuudessa. Tähän mennessä ikääntyminen on ollut pääasiassa valoisaa ja miellyttävää. Keho on kenties kevyesti ilmoitellut iän tuomista vaivoista, mieli on pysynyt nuorena ja virkeänä, mutta murtuman myötä nämä aiemmin kivijalaksi koetut asiat murenevat ja alkavat horjuttaa uskoa elämän jatkumiseen entisenlaisena. Tämä siirtymävaihe näyttäytyy kaikista tuskallisimpana. Omaa sairaskohtaustaan edellä kuvannut nainen toteaa:

Ja ottaa pirusti päähän tää sairaus. Kun mä oon ollu semmonen menevä nainen. Töissä ja joka paikass. Se suututtaa. (Nainen, 73 vuotta)

Jos ihminen on vielä selkeästi kolmasikälinen, elämän ehtopuolen kykenemiseen ja voimiseen liittyvät kysymykset ovat ensisijaisesti varteenotettavia teoreettisia kysymyksiä, mutta murtuman myötä nämä kysymykset muuttuvat konkreettisiksi kysymyksiksi, jotka vaativat vastausta ja ratkaisua. Sen sijaan jo neljänteen ikään ehtineet ovat tyyntyneet. He ovat ratkaisseet arkipäivästä selviytymiseen liittyvät kysymykset ja ovat löytäneet uudenlaisen mielenrauhan ja tasapainon uudenlaisessa elämäntilanteessaan. Edelleen näitä neljännen iän ikääntyjiä askarruttaa kysymys, kuinka kauan he pärjäävät nykyisissä olosuhteissa. Huoli on myös huomattavasti todellisempi kuin kolmannessa iässä, mutta he ovat kuitenkin tehneet päätöksen kylässä asumisen puolesta, eikä tätä keskeistä käytännön kysymystä enää vatvota.

Tutkimusten mukaan päijäthämäläisellä maaseudulla lähes joka kymmenes ikäihminen asuu puutteellisesti, millä tarkoitetaan sitä, että asunnosta puuttuvat peseytymistilat ja/tai keskuslämmitys (Karisto ym. 2003, 61,62). Peltolalaisten asumistasoa luonnehdin keskivertoasumiseksi. Suuria puutteita ei ole. Kaikki peltolalaiset asuvat omakotitaloissa, joita ympäröi kohtalaisen suuret puutarha- ja piha-alueet. Heillä on tavanomaiset asumismukavuudet sisävessoineen. Taloissa on joko suora sähkölämmitys

tai öljylämmitys. Hyvin monet lämmittävät puilla, vaikka se ei ole ainoa lämmitystapa. Asumisväljyys vaihtelee huomattavasti; kun yhdellä on keittiön lisäksi vain pieni kamari, saattaa toisella olla useampi makuuhuone ja suurehko olohuone. Harva asuu sellaisessa talossa, jossa myös liikuntarajoitteisena olisi helppo liikkua.

Suurimmaksi osaksi talot on rakennettu viime vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla. Useat muistuttavat rintamiestaloja. Jyrkät betoniset ulkoportaat johtavat kuistille. Myös sisällä on jyrkät portaat ullakolle, ehkä myös kellariin, ellei käynti kellariin ole ulkoa. Kaikilla on sisä-WC, mutta sauna saattaa sijaita joko ulkorakennuksessa tai kellarissa, jonne on kulku ulkokautta. Lähes kaikkiin taloihin on remontoitu pieni suihku peseytymispaikaksi – mikäli sellaista ei taloon ole tehty jo rakennusvaiheessa. Taloissa on paljon kynnyksiä ja pieniä koloja. Esimerkiksi sisävässat ovat usein ahtaita jopa yhdelle ihmiselle, puhumattakaan että sinne pitäisi vielä avustajan mahtua. Asunnoissa on paljon sellaisia huolenaiheita ja seikkoja, jotka vaikeuttavat ikääntyjän arkielämää.

Haastateltavat ovat kiintyneitä koteihinsa. Koska talot ovat poikkeuksetta omistusasuntoja, on asuntoihin satsattu taloudellisesti suuria summia. Monelle oma talo on merkittävin omaisuus. Sen lisäksi, että talo on vaatinut taloudellisia uhrauksia, se on usein myös itse rakennettu, jolloin taloudellisen panostamisen lisäksi siihen on käytetty paljon aikaa ja taitoa. Juuri tämä henkilökohtainen työ- ja aikapanos on aikaansaanut erityisen tunnesidoksen taloon. Talon rakentamista – ja usein siihen liittyviä vaikeuksia – kuvataan yhtenä elämän merkittävimpänä ajanjaksona:

Kaisa: No se oli sillä viisin, että sitä, kun se iltasin tai sillei teki, ja pitkää päivää. Ja sitten iltasin täällä rakenteli tätä taloa. Hää rakensi tän itse ihan täysin.

Leena: Aivan. Ja silloin välttämättä rakentaminen ei siinäkään mielessä joutunu, että silloinhan sodan jälkeen oli pula kaikesta rakennustarvikkeesta.

Kaisa: Kaikista tarvikkeista oli. Tohon sementtivaluunki täyty puottaa kiviä sinne sekaan, että riitti se laasti pitemmellä ja kaikki mitä siitäkin otettiin, laurat siitä. Ne on naulattu tänne sisäseiniin niihin vinolaudotuksiin. Ne sellaset karkeat sementtiset lauat, ne on kaikki tuolla alla nyt. Seinissä. (Kaisa, 77 vuotta)

PAIKKA

Seuraavaksi tarkastelen sitä, kuinka voimakkaasti Peltolassa asuvat ikäihmiset kokevat olevansa juuri peltolalaisia. Huomio kääntyy ikääntyvän kyläläisen suhteeseen kylään, Peltolaan, mutta myös muihin hänelle tärkeisiin paikkoihin. Kysyn, määrittykö Peltola siellä asuville ikääntyjille merkitykselliseksi paikaksi ja millainen paikallisidentiteetti peltolalaisilla ikäihmisillä on. Suurin osa heistä on asunut valtaosan elämästään Peltolassa ja useimmat ovat kiinnittyneet Peltolaan. Tästä huolimatta kysyessäni ikääntyneiden kyläläisten suhdetta kylään, sain huomattavasti monipuolisempia vastauksia kuin ensiolettamalta luulin. Ikäihmisten paikkasuhteen ymmärtämiseksi tarkastelen aluksi sitä, mikä paikka on ja mitä paikallisuudella ja paikallisidentiteetillä tarkoitetaan.

Lehtonen, Löytty ja Ruuska (2004) pohtivat suomalaisuuteen kantaaottavassa teoksessaan sitä, miksi halutessamme tietää, kuka toinen tai itse olemme, kysymme usein syntyperää tai asuinpaikkaa. He vastaavat omaan ihmettelyynsä todeten, että *paikalla on merkitystä sille, kuinka itseämme ajattelempa, ovathan paikkaa (ja myös paikaltaan olemista) koskevat kokemukset monessa mielessä perustavia identiteetillämme* (mt. 24). Tuan (2006, 16) toteaa, että *pyrkiessäni ymmärtämään paikan tajua pyrin samalla myös ymmärtämään sitä, mitä merkitsee ihmisenä oleminen*.

Kirjoittaessaan lyhyttä johdatusta paikan käsitteestä ihmismaantieteilijä Cresswell (2004) toteaa useaan otteeseen paikan olevan mutkikas ja monisäikeinen käsite (mt. 1, 50, 79). Hän toteaa, että perinteisesti paikkaan on liitetty kolme piirrettä. Ensinnäkin paikalla on jokin *maantieteellinen sijaintinsa*. Toiseksi paikka saa todellisen muotonsa siellä tapahtuvien *sosiaalisten suhteiden kautta* ja kolmanneksi tarvitaan paikan tuntu eli yksilön *subjektiivinen ja emotionaalinen kiintymys* paikkaa kohtaan, jotta voidaan puhua paikasta (mt. 7).

Cresswell (2004, 51) hahmottaa kolme tapaa lähestyä paikan käsitettä ihmismaantieteen historiassa. Ensimmäiseksi hän mainitsee kuvailevan lähestymistavan, joka ponnistaa voimakkaimmin edellä mainitusta perinteisestä paikkakäsityksestä. Lähestymistapaa leimaa kiinnostus niihin tekijöihin, jotka muokkaavat paikasta ainutlaatuisen ja erityisen. Toisena lähestymistapana Cresswell mainitsee sosiaalisen konstruktionismin. Edelleenkin ollaan kiinnostuneita paikan ainutlaatuisuudesta, mutta tämän ainutlaatuisuuden ymmärretään syntyneen sosiaalisissa prosesseissa. Nämä prosessit ovat varsinainen kiinnostuksen kohde. Viimeisenä on fenomenologinen lähestymistapa, jolloin mielenkiinto kohdistuu siihen, millaista elämää paikassa eletään, ei niinkään itse paikkaan ja sen piirteisiin.

Ihmisten liikkuvuuden ja globalisaation myötä paikat ovat uhattuina eikä paikkaa enää voi määrittää perinteisellä tavalla maantieteellisen sijainnin kautta (Cresswell 2004, 26). Paikan käsite muuttuu yhä monisyisemmäksi ja vaikeammaksi määritellä. Käsitteet paikoista, omista ja toisten, muuttuvat joustaviksi ja amebamaisiksi. Lehtinen (2006, 47) jäsentää tätä uudempaa paikan ympärille kiertyvää keskustelua ja nimeää kaksi pääsuuntausta käsitteellistä paikkaa. Ensinnäkin paikka ymmärretään risteystilana ja toiseksi inhimillisenä elämänpositiona. Ensimmäinen tulkinta nojautuu paljolti Doreen Massey'n suhteellisen tilan näkökulmaan. Massey (2003) korostaa paikan avoimuutta. Paikka ei ole umpio, vaan paikat ovat avoimia, huokoisia ja vuorovaikutukselle alttiita. Paikan ainutlaatuisuus muodostuu vuorovaikutuksessa ulkopuoliseen. Näin ollen paikasta tulee prosessi, jatkuvan muutoksen risteystila, joka vähitellen irrottautuu fyysisistä koordinaateistaan. (Massey 2003; Lehtinen 2006.)

Kun paikka ymmärretään inhimillisenä elämänpositiona, korostuu paikan tuottaminen. Paikat tuotetaan globaalien muutosvirtojen pyörteissä eivätkä ihmiset enää kiinnity paikkoihin, vaan heistä tulee nopeasti ja joustavasti asemiaan muuntavia toimijoita. Lehtisen mukaan tämä näkökulma, joka rakentuu pääasiassa Massey'n kritiikille, johtaa siihen, ettei puhdasta paikallisuutta enää ole olemassa ja että paikan tuottaminen ja samalla myös paikka itse menettävät vähitellen merkitystä yksilön elämänkentässä. Molemmat tulkintatavat vaikuttavatkin kadottavan itse paikan olemassaolon mahdollisuuden, Lehtinen toteaa. (Lehtinen 2006, 46–47.)

Tässä yhteydessä tavoitteenani on saada tästä lennokkaasta paikkakeskustelusta sen verran kiinni, että pystyn paikan, paikallisuuden ja paikallisidentiteetin käsitteiden avulla hahmottamaan, keitä maalaiskylän ikääntyjät ovat. En ota teoreettisesti kantaa tähän laajaan paikkakeskusteluun, vaan tarkastelen empiirisesti, mitä paikkasuhde ja paikallisidentiteetti merkitsevät ikääntyvälle ihmiselle. Sovitan erilaisia paikan käsitteitä ja pohdin, missä määrin niillä näyttäisi olevan käyttöä selitettäessä paikan merkitystä peltolalaiselle ikäihmiselle.

Tukeudun yhtäältä perinteiseen paikan käsitteeseen, vaikka saatankin tulla leimatuksi lokalistiksi, jonka *paikkakäsitykset romantisoivat aivan liikaa sosiaalisia suhteita* tai joka *on asettanut kysymyksensä väärin* (Lehtinen 2006, 46–47). Lähdän liikkeelle siitä, että Peltolan kylällä on maantieteellinen sijaintinsa, tilansa. Peltola muuttuu merkitykselliseksi paikaksi siellä asuville ihmisille elämisen ja kokemisen myötä. Suhde paikkaan muotoutuu elämällä ja tekemällä, kokemusten ja tapahtumien sekä muistojen välityksellä. Paikka on yksilön siihen projisoimiensa suhteiden kokonaisuus. (Knuutila 2006,7–8.) Näin jokaisella iäkkäällä peltolalaisella on omanlaisensa paikkasuhde Peltolaan.

PAIKALLISUUS JA PAIKALLISYHTEISÖ

Paikallisuus on sosiaalinen konstruktio, joka rakentuu jonkin tilan tai alueen, paikallistiedon ja sosiaalisen järjestelmän varaan (Korff 2003). Tässä tutkimuksessa paikallisuus ensiksikin kiinnittyy Peltolaan, joka on maantieteellisesti rajattavissa oleva alue. Toiseksi tuohon alueeseen eli kylään liittyy paikallista tietoa ja ymmärrystä muun muassa kylän historiasta, kulttuurista ja sosiaalisesta normistosta. Tällä paikallisella tiedolla ei ole merkitystä eikä käyttöä muualla kuin Peltolassa ja kyläläisistä muodostuvan sosiaalisen järjestelmän sisällä.

Paikallisuuteen liittyy oletus paikallisen pienyhteisön olemassa olosta. Erityisesti maalaiskylä pidetään luonnostaan paikallisyhteisöinä. Lisäksi usein oletetaan, että kylästä muodostuva yhteisö on harmoninen ja homogeeninen. Tällaista oletusta kannattelee kylien menneisyys paikallisina pienyhteisöinä. Paikalliseksi pienyhteisöksi on ymmärretty sellainen alueellinen kokonaisuus, joka on sosiaalisesti ja kulttuurisesti kohtalaisen homogeeninen. Pienyhteisölle on leimallista jäsenten välinen intiimiys ja sosiaalisen läheisyyden tunne. (Lehtonen 1990.) Entisajan paikallisyhteisö tarjosi jäsenilleen lähes kaiken, mitä elämiseen tarvitaan: työn, vapaa-ajan viettomahdollisuudet ja sosiaalisen kanssakäymisen areenat. Ennen paikallisyhteisö oli lähes ainoa mahdollinen yhteisö, johon yksilö saattoi kiinnittyä, sillä liikkuminen ja kanssakäyminen rajoittuivat lähiseuduille, monet eivät koskaan päässeet omaa kyläänsä pidemmälle. Paikallisuus oli ensisijainen ihmisiä yhdistävä tekijä (ks. Sarmela 2007, 45–48).

Paikallisuus syntyy vuoropuhelussa ympärillä olevien erilaisten ryhmien ja toimijoiden kanssa, rajankäynnissä erilaisen ja vieraan suhteen. Vuoropuhelussa paikallisuus muotoutuu aina erityiseksi ja ainutlaatuiseksi. Paikallisuus, kuten myös etnisuus, tai laajemmin kulttuuri ovat ihmisten tapoja

erottautua muista. (Korff 2003; Cohen 1982, 3.) Vieraan ja erilaisen ei tarvitse olla suuressa mittakaavassa erilaista tai vierasta. Esimerkiksi tutkimani kylän ympärillä on muita suomalaisia maalaiskyliä ja voidaan olettaa, ettei kylien välillä ole suuria eroja. Silti Peltolan paikallisuus on aivan ainutlaatuista, omanlaistaan, jota ei löydy naapurikylistä. Ainutlaatuisuus on ennen kaikkea paikallistietoa ihmisistä, valtarakenteista ja -asemista, paikallisista käyttäytymissäännöistä ja sosiaalisista suhteista, mutta myös tietoa kylän historiasta ja kulttuurista.

Entisajan maalaiskylät eivät olleet suljettuja ja homogeenisiä paikallisyhteisöjä, mutta nykyajasta käsin muotoutuneet käsitykset ovat vääristäneet näkökykyä ja ymmärrystä, toteaa Massey (2003). Esimerkiksi Peltola on ollut ulkopuolelta tulevien vaikutteiden piirissä jo aivan historiansa alkupuolelta saakka. Kylässä on ollut kestikievari, jossa on yöpynyt kylän ulkopuolelta tulleita matkajia ja Peltolaa on asutettu määrätietoisesti. Viime vuosisadan alkupuolella, kun kylässä oli pienimuotoista teollisuutta, Peltola yhdistyi osaksi maailmanlaajuista puukauppaa ja nyt 2000-luvun alussa Peltolasta käydään töissä kaupungeissa. Ennen kaikkea karjalaisten asettuminen Peltolaan muutti paikallisuutta monella tapaa. Syrjäisetkään paikat eivät voi olla suljettuja ja altistumatta ulkopuolisille vaikutteille. Paikka, paikallisyhteisö ja paikallinen muotoutuvat suhteessa ulkopuoliseen. (Massey 2003.)

Kaupungistumisen ja globalisoitumisen myötä paikallisyhteisöt ovat kokeneet valtavan muutoksen. Näiden lisäksi teollistuminen, maatalouden koneellistuminen ja sähköisten viestimien kehittyminen ovat muuttaneet ja suorastaan ajaneet alas maaseudun perinteisiä paikallisyhteisöjä. Ihmisillä on yhä suuremmat mahdollisuudet kiinnittyä mitä erilaisimpiin yhteisöihin ja mitä erilaisimmin tavoin. Enää kiinnittymistä ja sosiaalisten suhteiden solmimista ei ohjaa ihmisten asuinpaikka, vaan yhteiset ja yhdessä jaettavat intressit muiden yhteisön jäsenten kanssa. Ihmiset kiinnittyvät yhteisöihin muun muassa työn, perheen ja suvun sekä harrastusten kautta. Ihmiset ovat samanaikaisesti jäsenenä useissa erilaisissa yhteisöissä, joissa heillä on erilaisia statuksia ja rooleja (Peace ym. 2006, 69). Paikallisyhteisö ei ole enää yksilölle merkityksellinen ja ensisijainen. (Bridger ym. 2003, 11–12.)

Vaikka kyläyhteisöjen katoamista ja muuttumista on tutkittu ja siitä on kirjoitettu ja puhuttu paljon, niin lähdin silti Peltolaan kuvitellen löytäväni entisajan kyläyhteisön. Kentällä petyin, ihmettelin, voiko kylästä enää puhua yhteisönä. Monet iäkkäät kyläläiset kuvasivat minulle kylän kokemaa yhteisötason muutosta. He kertoivat siitä, millainen kylä oli ollut ennen, kuinka kaikki olivat tunteneet toisensa, ja kuinka kanssakäyminen oli ollut tiivistä. Nykyään tilanne on toinen: ihmiset ovat tuntemattomia, enää ei ole tilanteita ja paikkoja, joissa voisi tutustua naapureihin ja kaikenlainen kanssakäyminen on vähentynyt. Peltola on muuttunut. Vanhat kriteerit eivät enää päde ja vanha paikallisyhteisön määritelmä ei kelpaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että paikalliset pieniyhteisöt olisivat tyystin kuolleet. On löydettävissä uusia kriteereitä, joiden perusteella maalaiskylää voidaan kutsua paikallisyhteisöksi.

Paikallisyhteisöjen tutkimus on kohdistunut juuri kylien kokemaan muutokseen ja samalla on haettu uutta määritelmää paikallisyhteisölle. Mitä paikallisyhteisöllä nykyään tarkoitetaan? Yhteisöä tulee lähestyä ennen kaikkea vuorovaikutuksen näkökulmasta. Keskeisintä yhteisön muodostumisessa on ihmisten välinen vuorovaikutus. (Bridger ym., 2003, 18–19.) Lehtosen (1990, 134) mukaan *yhteisöksi voidaan kutsua periaatteessa mitä tahansa vuorovaikutusjärjestelmää olipa se konkreettinen tai symbollinen, todellinen tai kuviteltu*. Marja Holmila (2001, 12–13) toteaa, että yhteisö on sosiaalisten

suhteiden verkosto, jolla on yhteisiä merkitysisältöjä ja arvoja. Paikallisyhteisö voidaan määritellä ihmisten väliseksi vuorovaikutusverkostoksi, joka perustuu ihmisten yhteiseen paikkaorientaatioon. Paikallisuudesta muodostuu yhteisön jäseniä yhdistävä tekijä. Paikallisyhteisöön kiinnittymistä ohjaa lopulta sama logiikka kuin kiinnittymistä muihinkin yhteisöihin eli yhteinen yhteisöön liittymisen intressi. Tällainen määritelmä keventää ja laventaa paikallisyhteisön määritelmää. Kylästä voidaan puhua paikallisyhteisönä juuri tässä merkityksessä. Vuorovaikutuksen määrälle ja laadulle ei aseteta vaatimuksia, kunhan sitä vain jossakin määrin on olemassa.

Yksi yhteisön keskeinen ulottuvuus on yhteisyys tai yhteys, jota ilmentää kuulumisen tunne. Tämä yhteisön jäsenten välinen yhteys jaetaan vuorovaikutuksessa ja se on tunnepohjainen. (Bridger ym. 2003, 18.) Kun yksilöllä on suhde paikkaan, hän kokee usein kuuluvansa sinne. Kuuluminen tiettyyn paikkaan herättää lojaalisuutta kyseistä paikkaa kohtaan. (Lovell 1998.) Yksilön kuulumisen tunne muodostuu siis sekä henkilökohtaisen paikkasuhteen että yhteisön vuorovaikutuksen perusteella. Yhtäältä nämä ovat täysin toisistaan erillisiä ja erilaisia kuulumisen kokemuksia, mutta toisaalta niillä on yhteinen nimittäjä, sama paikallinen konteksti. Molemmat tuotetaan ja ylläpidetään ja niistä neuvotellaan vuorovaikutussuhteissa. Vuorovaikutuksessa syntyy aina valtasuhteita ja -rakenteita, jotka synnyttävät inkluusion ja ekskluusion mekanismeja. Tästä syystä on mielenkiintoista tarkastella sitä, millaisia kuulumisen kokemuksia on ihmisillä, jotka elävät samassa paikallisyhteisössä ja mitä kuulumisen heille merkitsee, ja miten se vaikuttaa heidän valintoihinsa.

IKÄÄNTYJÄN PAIKKASUHDE

Nykymaailmassa paikkasuhteet ohentuu ohentumistaan. Enää ei ole merkitystä sillä, *missä* jotakin tapahtuu, vaan tärkeämpää on se, *mitä* tapahtuu. Saatetaan jopa sanoa, että nykyihmisen suhde paikkaan määrittyy ensisijaisesti liikkuvuuden perusteella. Ikäihmiset muodostavat kuitenkin sellaisen vähemmän liikkuvan ihmisryhmän, jolle paikka on edelleen tärkeä identiteetin rakennusaine. (Högbacka 2003, 15; Malmberg & Henning 2002, 2–3.) Ikäihmisille on edelleenkin tärkeämpää se, missä tapahtuu kuin se, mitä tapahtuu. Sen lisäksi ikäihmisen paikkasuhteet on usein muotoutunut ajan kanssa ja myötävaikuttamana. Ikäihmisen yhdeksi keskeisemmäksi identiteetiksi voi muodostua hänen paikallisidentiteettinsä (Joseph & Chalmers 1995, 81).

Paikka ja suhteet siihen piiloutuvat arkipäivän elämässä eivätkä ihmiset yleensä ole kovin tietoisia paikoista tai omasta paikallisidentiteetistään (Karjalainen 2006, 84; Keskitalo-Foley 2006, 131). Tämän totesin aineistoa kerätessäni. Paikallisidentiteetti tai paikkaan kuulumisen eivät paljastuneet itsestään, vaan jouduin etsimään piiloutunutta paikkasuhdetta, tavoittamaan peltolalaisten ikäihmisten paikallisidentiteettiä. Haastattelussa yhtenä teemana oli peltolalaisuus, itsensä peltolalaiseksi kokeminen ja Peltolan paikalliset piirteet. Samalla keskustelimme muista haastateltavalle tärkeistä paikoista. Kun otin aiheen esille, haastateltava saattoi todeta, että *mie en oo ees aatellu tota*.

Asumisajan pituus vaikuttaa paikkasuhteen muotoutumiseen (Sinkkonen-Tolppi 2006, 149,151). Tutkimukset osoittavat, että pitkä asumisaika luo vahvaa paikkaan kuulumisen kokemusta (Pretty

ym. 2003). Myös peltolalaiset pohtivat pitkän asumisajan merkitystä omaan kuulumisen kokemukseen:

No miten, kyllä kai sitä nyt 30 vuoden kokemuksen taikka olemisen perusteella niin vois jo peltolalaiseksikin puhua. En minä tiää, mihin se raja veetään, missä pitää olla sitten niin ja niin kauan, että on sikäläisii tai täkäläisii. (Mies, 74 vuotta)

Kuitenkaan pitkä asumisaika Peltolassa ei yksin riitä. Edellä puhunut mies toteaa myöhemmin haastattelussa, että *sehän on tunnekysymys*, mihin ihminen kokee kuuluvansa, ja mistä paikasta tulee tärkeä paikka. Peltolalaisten ikääntyvien keskuudessa tätä tunnesuhdetta rakentavat ennen kaikkea Peltolan tunteminen ja osallisuus sosiaaliseen kanssakäymiseen.

Peace, Holland ja Kellaher (2006, 55–57) nimeävät jonkin asteisen paikan tuntemisen yhdeksi paikkasuhdetta rakentavaksi tekijäksi. Paikan tuntemista on sekä paikan fyysisen olemuksen tunteminen että paikan kulttuurisen ja symbolisen järjestelmän tunteminen (ks. Keskitalo-Foley 2006, 130–131). Siim (2006, 100) toteaa, että paikkaa otetaan haltuun toimimalla. Suurimmalle osalle peltolalaisia kylän pellot ja metsät ovat tulleet tutuiksi marja- ja sieniretkillä. Kotiseutua tunnetaan kuitenkin hyvin valikoiden. Miehet tuntevat kylää laajemmin kuin naiset, joiden kotiseututuntemus rajoittuu usein kapealle alueelle lähelle omaa kotia. Seuraavassa kenttäpäiväkirjan otteessa kyyditän kahta rouvaa kotiin lähetyspiiristä. Matkalla miltei eksymme, vaikka lähdemme matkaan vain muutamien kilometrien päästä rouvien kodeista:

Eeva istuu apukuljettajan paikalle ja Laina istuu takapenkille, ilman turvavöitä. Eeva ehdottaa, että kääntäisimme pihalta vasempaan. Olen tullut oikealta, ja tiedän hyvin, että se olisi lyhyempi reitti, mutta olen katsonut kartalta, että jos menee vasempaan, niin sieltäkin pääsee. Niinpä käännyn muutta mutkitta vasemmalle. Tietä jatkuu ja jatkuu. Laina ihmettelee takapenkillä, että minne sitä oikein ollaan menossa. Aikamme ajeltuamme tulee risteys, josta käännymme oikealle. Kohta huomaamme olevamme naapurikunnan keskustassa. Paikat ovat Eevalle ja Lainalle vieraita. Ajatella, he ovat asuneet noilla seuduilla kymmeniä vuosia ja vain kymmenen kahden kymmenen kilometrin päässä on paikkoja, jotka ovat heille täysin vieraita. Eeva toteaa, että työssäolo oli aikoinaan niin tiivistä, ettei sitä paikkoja ennättänyt katsella. (Tutkimuspäiväkirja 3.3.2004)

Kulttuurisesti ja sosiaalisesti konstruoitu paikka on usein merkityksellisempi kuin maantieteellisesti sijoitettavissa oleva paikka (Wiborg 2004). Tämä saa tukea myös peltolalaisten ikäihmisten keskuudessa. Erityisesti Peltolassa ikääntyvien naisten keskuudessa vuorovaikutuksessa ja mielisissä tuotettu paikka vaikuttaa olevan merkityksellisempi kuin paikka maantieteellisenä alueena. Naisten paikallistuntemus liittyy enemmänkin kulttuurisen ja symbolisen merkitysjärjestelmän tuntemiseen ja hallintaan. Kulttuurinen ja symbolinen paikallistuntemus konkretisoituu vuorovaikutussuhteissa. Peltolalaiset miehetkin ovat tietoisia Peltolan kulttuurisesta ja symbolisesta paikallisuudesta, mutta aineiston perusteella se ei näyttäydy heille yhtä merkityksellisenä kuin naisille. Tätä selittävät sukupuolten väliset erot. Naisten paikkasuhde rakentuu vahvemmin sosiaalisten suhteiden varaan, kun taas miesten paikkasuhde muodostuu luonnon, sen hyödyntämisen ja maan omistamisen kautta (Keskitalo-Foley 2006).

Peace, Holland ja Kellaher (2006, 57) jatkavat, että paikan tuntu syntyy siihen kuulumisen ja osallisuuden kautta. Toiset ihmiset ja sosiaaliset suhteet ovat yksi merkittävimpiä tekijöitä paikkasuhteessa ja sen muodostumisessa. Ihmissuhteilla on jopa siinä määrin merkitystä, että uusi asuinpaikka saatetaan valita sieltä ennestään tuttujen ihmisten vuoksi. (Siim 2006, 97–98.) Myös Peltolassa yksi uusi tulija on muuttanut sinne, koska hänellä oli siellä ennestään tuttavina:

Tässä asu mun tuttavat tässä vieressä ihan. Ihan sieltä 16-kesästä saakka tunnettu. He sano, että tässä on myytävänä tää talo. Niin mä muutin sitten tänne. (Nainen, 70 vuotta)

Vahvan paikkasuhteen syntymiseen ei riitä yhden tai kahden ihmisen tunteminen. Ihmissuhteet muodostavat kyllä mahdollisuuden koota paikkasuhteen rakentamiseen tarvittavia aineksia, mutta ne eivät yksin riitä. Tarvitaan runsaampaa osallistumista ja laajempaa mukanaolon kokemusta ennen kuin paikasta muodostuu tärkeä paikka. Erilaiset toimintamuodot, yhdistykset ja harrasteryhmät ovat omalta osaltaan rakentamassa ja tuottamassa paikallisuutta (af Forselles-Riska 2006, 223–224). Vaikka Peltolassa on nykyään niukalti osallistumisen ja mukanaolon areenoita, silti edelleen lähetyspiiri ja marttatoiminta näyttävät sellaisina areenoina, joissa voidaan rakentaa, uusintaa ja tuottaa osallisuutta ja sitoutumista paikkaan. Niiden nimissäkin korostetaan peltolalaisuutta. Ensimmäisistä näiden areenoiden toiminta keskittyy jonkin muun intressin ympärille, jolloin paikkasuhteen tuottaminen on sekä toissijaista että välillistä.

PAIKALLISIDENTITEETIT

Paikka on identiteetin rakentamisen raakamateriaalia, toteaa Cresswell (2004, 39). Paikka voi tulla niin merkitykselliseksi, että oma identiteetti saa aineksia ja rakentuu osaltaan sen varaan. Identiteetti vastaa kysymykseen, kuka minä olen ja keitä muut ovat. Paikallisidentiteetti vastaa lisäksi kysymykseen, missä tai mistä minä olen, ja missä tai mistä muut ovat (Pretty ym. 2003). Hänninen (1998, 117) toteaa, että paikallisidentiteetti pitää sisällään kaksoismuotoilun. Se määrittää sekä sen, kuka ihminen on että hänen elinympäristönsä. Siihen kiteytyvät sekä henkilökohtainen että kollektiivinen identiteetti. Stuart Hall (2005, 250–252) huomauttaa, että kysymykset *kuka olen* ja *missä olen*, ovat väärin asetettuja. Hänen mukaansa identiteetti etsii vastauksia kysymyksiin *keneksi voin tulla* ja *kuinka minut esitetään*. Identiteetit rakentuvat esittämisen eli representaation sisällä ja aina suhteessa toiseen, erilaiseen. Laura Aro (1999, 178) nimeää erottumisen ja samanlaistumisen identiteettiprosessin perustaviksi muutosvoimiksi.

Suhde kylään ei vielä takaa sitä, että jokaiselle peltolalaiselle olisi muodostunut sellaista paikallisidentiteettiä, joka kiinnittyy juuri Peltolan kylään. Suhde Peltolaan paikkana ei ole jokaiselle siellä asuvalle ikäihmiselle tärkeä minuutta rakentava tekijä eikä kaikkien paikallisidentiteetti rakennu suhteessa Peltolaan. Tällöin jokin muu paikka voi määrittää paikallisidentiteettiä. On myös huomattava, ettei kaikilla ihmisillä ole edes tarvetta kiinnittyä johonkin paikkaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei paikalla tai paikoilla olisi heille merkitystä (Siim 2006, 95). Paikallisidentiteetti ei välttämättä ole

kovin vahva ja merkityksellinen identiteetin osa-alue. Tällöin jokin muu identiteettiominaisuus on muodostunut kantavaksi minuutta rakentavaksi tekijäksi.

Paikan merkitystä ja tärkeyttä tulkitaan ja tuotetaan aina tämänhetkisestä elämäntilanteesta käsin (Siim 2006, 106). Näin ollen identiteetti ei ole jotain pysyvää ja muuttumatonta, vaan se on *elämänmittainen rakentamisen ja purkamisen prosessi* (Knuutila 1998, 26). Kun tarkastelen peltolalaisten ikääntyneiden paikallisidentiteettejä, on hyvä muistaa, että ne ovat tietyssä hetkessä ja paikassa tuotettuja ja koettuja identiteettejä. Identiteetit, samoin kuin paikatkin, ovat jatkuvassa muutostilassa tai prosessissa, johon vaikuttaa niin menneisyys, nykyisyys kuin tulevaisuus (Hänninen 1998, 11; Knuutila 1998, 30). *Identiteetti on koottava ja sen konstruointi on prosessi, joka tapahtuu ajassa ja tilassa*, toteaa Hänninen (1998, 7).

Peltolalaisten paikallisidentiteettiä lähestyin kysymällä, mistä päin haastateltava on kotoisin, kutsuiko hän itseään peltolalaiseksi, ja miten hän esittelisi itsensä. Esitin usein tarkentavia jatkokysymyksiä ja pohdimme yhdessä esimerkiksi peltolalaisuutta, karjalaisuutta ja synnyinseudun merkitystä. Seuraavaksi tarkastelen, millaisia paikallisidentiteettejä peltolalaisilla ikääntyneillä on, ja millaista merkitystä paikallisidentiteetillä on heidän elämäänsä ja valintoihinsa. Pohdin sitä, näytteleekö ikääntyneen paikallisidentiteetti merkittävää osaa muuttosuunnitelmia laadittaessa ja myös sitä, millaisia paikallisidentiteettejä kyläläiset antavat toinen toisilleen.

Siim (2006, 100) kysyy, onko uudelleen muuttaminen jo aiemmin useaan otteeseen muuttaneelle helpompia kuin aina samalla paikalla asuneelle tai harvoin muuttaneelle. Myös tässä tutkimuksessa arvioin sitä, onko yksilön paikallisidentiteetillä ja muuttosuunnitelmilla yhteyttä ja jos on, niin millaista. Puhun muuttohalukkuudesta silloin, kun muutto latautuu positiivisesti ja se ymmärretään mahdollisuutena. Muuttovalmiudella tarkoitan suostumista muuttoon, koska muuttaminen nähdään välttämättömänä edellytyksenä riittävän hyvän elämän jatkumiselle. Muuttohaluttomuus puolestaan on selkeää muuton vastustamista, lähes kieltäytymistä muuttaa, vaikka muuton ymmärrettäisiinkin tuovan paljon hyvää arkeen ja elämään. Mikäli henkilön paikallisidentiteetti on heikko ja merkitykseton, muuttosuunnitelmiin vaikuttavat paikkaa enemmän muut tekijät, esimerkiksi taloudelliset seikat.

Paikallisidentiteetti voi rakentua yhteen, aiemmin elettyyn ja koettuun paikkaan. Tämä paikka voi olla fiktiivinen paikka, jota ei koskaan ole ollutkaan tai muistojen paikka, jota ei enää ole (Knuutila 2006, 7). Usein kyseessä on lapsuuden kasvuympäristö, kylä tai seutu, jossa lapsuus vietettiin. Lapsuuden kotiseutuun liittyy paljon kauniita muistoja omista vanhemmista, sukulaisista, kotitalosta ja leikeistä naapurin lasten kanssa. Toisinaan muistoja sävyttävät myös kuvitteelliset, romantisoituneet mielikuvat. Kotiseuduilla käynti voi aiheuttaa surua ja murhetta, kun todellisuus ei vastaa mielikuvien paikkaa. (Ks. Kymäläinen 2006, 214.) Muistojen lisäksi tällaista paikallisidentiteettiä leimaa yhteen paikkaan kiinnittyminen. Kutsun tätä *muistojen paikallisidentiteetiksi*, sillä muistoilla on korostunut asema.

Monelle Peltolaan tulleelle siirtokarjalaisella menetetty kotiseutu muodostaa paikan, johon liittyy paljon muistoja ja kokemuksia. Suhde luovutetun Karjalan kotiseutuun on niin vahva, että he pitävät

edelleenkin itseään ensisijaisesti karjalaisina ja usein vieläpä jonkun tietyn kylän karjalaisina. Eräs haastattelemani, vuosikymmeniä Peltolassa asunut pariskunta totesi, että *no kyllähän sitä nyt on tietysti [peltolalaisia], myö ollaan karjalaisii silti*. Toisen haastateltavan toteamus *mie oon sieltä ikkääsä on tyhjentävä*. Karjalaisuus koetaan vahvaksi identiteetiksi, joka ei muutu vanhetessa, ja joka ei heikkene uusien paikallisidentiteettien rakennusainesten myötä. (Ks. Latvala 2006, lisää karjalaisten identifioutumisesta ks. Sallinen-Gimpl 1994, 277–281.)

Ikääntyneiden ihmisten muutto pois kotiseudulta on tapahtunut usein pakon sanelemana. Sota on tavanomaisin lähtösyy, mutta myös työn saanti muualta tai avioituminen ovat tavallisia muuttamisen syitä. Nämä henkilöt ovat muuttaneet elämänsä aikana, mutta muutto ei ole merkinnyt aina uusia ja mieluisia asioita. Se ei ole ollut sukeltamista uuteen ja jännittävään, vaan se on ollut hyppäämistä pelottavaan tuntemattomaan. Muuttaminen on jättänyt kaipuun ja ikävän (Sepänmaa 2006, 31), mutta se on ollut välttämätöntä elämän jatkumisen kannalta. Becker (2003) toteaa, että kotiseudusta luopuminen lyö tällöin merkittävän leiman ikääntyvän ihmisen paikkakokemuksen rakentumiselle.

Paikallisidentiteetti voi rakentua monien paikkojen varaan. Tällainen monipaikallisuus tai multilo-kalisuus on eräässä mielessä hyvin yleinen moderni ilmiö. Asuttaessa useilla paikkakunnilla, jopa eri maissa ei juurruta mihinkään yhteen tiettyyn paikkaan, vaan paikkaan liittyviä muistoja rakentuu useiden paikkojen ympärille. Muuttaminen rikkoo sellaisen elämänmallin, jossa paikka, paikallaan pysyminen ja paikkaan juurtuminen näyttelevät tärkeää osaa minuutta rakennettaessa. Muuttamisesta tulee uudenlainen elämäntavan muoto tai ilmentymä (Lehtinen 2006, 50).

Koska monipaikallinen identiteetti kiinnittyy useisiin paikkoihin, ei tällaisella identiteetillä varustettu ihminen osaa vastata lyhyesti kysymykseen, mistä tulet tai mistä olet kotoisin. Hän alkaa pikemminkin kuvata useita eri paikkoja, jotka ovat hänelle merkityksellisiä. Hän löytää myös useita erilaisia määritelmiä ja näkökulmia siihen, miten voisi luonnehtia itseään. Asettuminen ja viihtyminen muotoutuvat paikkasuhdetta rakentaviksi tekijöiksi, ei niinkään osallisuus ja kuuluminen:

Meni varmaan kaks kolme vuotta, ennen kuin mä niin ku sillä tavalla asetuin. Ja tuntuu, etten mä oo vieläkää, mutt kyl mä nyt niin ku oon viihtyny. (Nainen, 70 vuotta)

Tällaisia ihmisiä voisi kutsua juurettomiksi ja ikuisiksi muuttajiksi. Heitä saattaa jopa vaivata pieni levottomuus tai sisäinen pakonomainen tarve päästä muuttamaan uusiin paikkoihin voidakseen taas jatkaa eteenpäin. Massey (2003, 71) sanoo, että joillekin muuttaminen voi olla seurausta halusta paeta paikasta ja tällöin pakeneminen rakentaa yksilön paikallisidentiteettiä. Jatkuva muuttaminen voi johtaa juurettomuuden kokemukseen, mutta silti ei voida väittää, että juurettomat voisivat sen huonommin kuin sellaiset, jolla on syvät paikkaan kiinnittyneet juuret (Tuan 2006, 27).

Peltolalaisten ikäihmisten keskuudessa muuttohalukkuus on korkein sellaisilla ihmisillä, joiden paikallisidentiteetti on moniaineksinen tai monipaikallinen. Kuitenkaan mistään sisäisestä muuttopakosta tai pakenemisen halusta ei voida puhua. Useimmat monipaikallisen paikallisidentiteetin omaavat

ovat muuttaneet kylään vasta eläkkeelle jäännin myötä. Osa heistä ei ole sopeutunut peltolalaiseen paikalliskulttuuriin. Tällöin ajatus poismuutosta voi olla heijastumaa ja seurausta epäonnistuneesta paikallistumisesta (Lehtinen 2006, 50). Näillä ihmisillä on myös useammin kuin muilla peltolalaisilla ikääntyjillä suunnitelmia tulevien muuttojen varalle. Muutto ei merkitse heille ainoastaan luopumista – mitä muutto luonnollisesti aina on, vaikka se olisikin toivottua ja vapaaehtoista – vaan uuden ja paremman alkua.

Kolmas identiteetin muoto kiinnittyy Peltolaan. Tämä identiteetti on lähinnä sitä, miten Sarmela (2007, 14) määrittää paikallisidentiteettiä:

Paikallisidentiteetti tarkoittaa yhteisöihmisen minäkuva. Hänen elämänsä sisällön muodostavat oma yhteisö ja sen tapahtumat, naapurisuhteet – koko paikallinen kulttuuriperintö. Kyläihminen on arvostanut jatkuvuutta ja pysyvyyttä, perinteiden säilymistä sukupolvesta toiseen. Hänen valintojaan ja käyttäytymistään ohjaa yhteisöllisyys, hänellä itsellään on merkitystä oman yhteisön jäsenenä.

Sarmela (2007, 102) jatkaa kuvailuaan:

Suomen maaseudulla elää yhä paikallisia ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita pitäjänsä asioista. He lukevat tarkkaan paikallislehdet, seuraavat syntymäpäiviä ja kuolinilmoituksia ja ovat ehkä pitkän elämänsä varrella oppineet tuntemaan suuren osan paikkakuntansa asukkaista. Pieniyhteisöjen aikana ihmisen virikeympäristöön kuului oma elinpiiri. Tarinoiden ja kaskujen juoni on kansankertomuksissa usein kiinnitetty lähiympäristöön, tuttuihin paikkoihin ja henkilöihin. Suullinen perinne paikallistettiin. Yhteisön jäsenet kasvoivat omassa henkisessä maaperässään ja juurtuivat yhteisönsä elämysmaailmaan, se oli heidän todellisuuttaan. Paikallisia ihmisiä on yhä vähemmän, he ovat häviävä ihmislaji.

Osaltaan havaintoni ovat vastakkaisia Sarmelan kuvaukselle, sillä havaitsin, ettei tämä identiteetti ole itsestäänselvyys kylässä syntyneille tai lapsesta saakka siellä asuneille. Myös myöhemmin muuttanut saattaa kokea itsensä peltolalaiseksi. Peltolaan kiinnittyvä identiteetti rakentuu paljolti yhdessä jaettavien, ylläpidettävien ja uusinnettavien kollektiivisten tekijöiden varaan. Tämä paikallisidentiteetti on muotoutunut ja muotoutuu kanssakäymisessä muiden kyläläisten kanssa ja osallisuuden ja kuulumisen kokemusten kautta. Jos vuorovaikutus muiden kyläläisten suhteen on vuosien varrella ollut vähäistä tai epäonnistunutta, saattaa kylässä aina asunut henkilö kokea olevansa vain kohtalaisen vähän peltolalainen (vrt. Högbäck 2003, 189). Toisaalta henkilö, joka on vasta vähän aikaa asunut kylässä, voi kokea voimakasta peltolalaisuutta runsaan osallistumisen myötä. Havaintoni on päinvastainen myös Ådahlin (2007, 118) havainnon kanssa, jossa paikkakunnalla syntyminen oli edellytys kuulumiselle ja kuulumisen kokemiselle.

Nykyiseen asuinpaikkaansa kiinnittyneet vastustavat voimakkaimmin muuttoa. He kokevat, että kotia ei enää voi rakentaa minnekään muualle. Mikäli muutto tulisi, he veisivät vain arjelle välttämättömän mennessään. Muutamat ovat valmiita laittamaan melkoisia taloudellisia panoksia voidakseen asua samalla paikalla mahdollisimman pitkään:

En tiedä sitten, kun ei itte kykene tekemään, että se rupee sitten maksaakin aika lailla jos ottaa siihen kotiavustajia tai muita. Mutta vaikka joutuis ottaa kotiavustajan, niin olen ajatellu, että täällä kyllä asun, kun kyl täällä sentää niin paljon on niitä etuja verrattuna tuohon keskustaan. Aina vaan. (Mies, 73 vuotta)

Paikallisidentiteetti on osa sosiaalista identiteettiä. Sosiaalinen identiteetti syntyy yksilön tarpeesta kategorisoida kohtaamaansa. Kategorisointi helpottaa uuden vastaanottamisessa ja ymmärtämisessä. Jokaisella on tarve luokitella niin itseä kuin muita. Sosiaalinen identiteetti on sekä yksilöllinen että kollektiivinen. Yksilöllinen identiteetti perustuu havaittuun erilaisuuteen, kun taas kollektiivinen identiteetti perustuu yhteiseen samankaltaisuuteen. Kollektiivisella tasolla sosiaalisessa identiteetissä on kyse poissulkemisesta ja mukaan ottamisesta. (Jenkins 2003.) Kuuluminen ja paikallisidentiteetti saavat kollektiivisia piirteitä, kun samanlaisen identiteetin omaavat huomaavat keskinäisen samankaltaisuuden. Paikallisidentiteetti ei enää ole ainoastaan yksilön identiteetti, vaan se muuttuu kollektiiviseksi identiteetiksi. Myös paikallisidentiteetissä on paljolti kyse osallisuudesta ja osattomuudesta sekä mukaan ottamisesta ja ulkopuolelle jättämisestä (Lehtinen 2006, 50).

Kyläläiset identifioivat toinen toisiaan. Muista kyläläisistä käytetään erilaisia ilmauksia, kuten *oikea peltolalainen, kantapeltolalainen, jostakin tullut, karjalainen*. Karjalaisista sanotaan muun muassa, että *he ovat niitä vanhoja karjalaisia*. Samoin hiljattain kylään muuttaneet määrittyvät aiemman asuinpaikkansa perusteella, ei esimerkiksi nykyisen ammattinsa, sukunimensä tai muun ominaisuutensa perusteella. Eräästä pariskunnasta minulle kerrottiin, että *tuskin kukaan enää muistaakaan, että he ovat karjalaisia*. Tällä puhuja osoittaa, että pariskunta on otettu mukaan peltolalaiseen paikallisyhteisöön ja heille on myönnetty peltolalaisen status. Samalla ilmaus heijastelee sitä, miten paikallisuus määrittyy ja määritellään uudelleen kohdattaessa vierasta ja uutta. Karjalaisuus on muuntunut vähitellen vuosikymmenien saatossa osaksi peltolalaista paikallisuutta. Tämä on sitä paikan liikettä tulemisen ja lähtemisen tilassa, jossa muualta tulleiden toisinnäkemisestä tai -tekemisestä yhdistyvät osaksi paikallista näkemistä ja tekemistä (Lehtinen 2006, 59).

Aineisto puhuu sen puolesta, että peltolalaisen identiteetti on hankittava, sitä ei saada. Jopa Peltolassa syntyneeltä saatetaan evätä (ainakin osittain) peltolalaisuus. Aina ei syntyperäiselle peltolalaiselle haluta myöntää *oikean peltolalaisen* identiteettiä. Erilaisilla pienillä ilmauksilla osoitetaan, ettei joku Peltolassa syntynyt henkilö täysin kuulu osaksi peltolalaisuutta tai ainakin hänet haluttaisiin sulkea peltolalaisuuden ulkopuolelle. Nämä ilmaukset ovat usein keskeneräisiä ja monitulkintaisia, kuten toteamus *se nyt on vähän semmonen tämmönen*, kun keskustelemme muista kyläläisistä ja naapureista ja pyydän kertojaa luonnehtimaan heitä ja kanssakäymistä heidän kanssaan. Tällaiset epäroivät, vähättelevät tai epämääräiset kuvaukset saavat merkityksensä suhteessa niihin ilmauksiin, joissa toinen kyläläinen kuvataan aitona peltolalaisena, tai jossa kehutaan hänen peltolalaisia ominaisuuksiaan. Ulkopuolelle jättämisen voi tulkita yhtäältä tavoitteeksi säilyttää Peltola ja peltolalaisuus omaan käsitykseen ja ihanteeseen sopivana. Samalla tuotetaan mahdollisimman kaunista ja eheää paikkakäsitystä, sellaista, johon itse tahdotaan kuulua. Toisaalta nämä ilmaukset on osoitettu minulle, ulkopuoliselle, jolloin kertoja ehkä haluaa tuottaa Peltolasta hyvää kuvaa ulospäin. Tällaiset kategorisoinnit ovat osa peltolalaista identiteettipolitiikkaa, jossa käydään neuvotteluja meistä ja muista,

kuulumisesta ja kuulumattomuudesta. Näissä neuvotteluissa vedetään rajoja ja määritellään, ketkä ovat peltolalaisia ja ketkä eivät kuulu peltolalaisiin. Samalla myös määritellään sitä, millainen paikka Peltola on tai millaisena Peltolan halutaan näyttäytyvän. (Ks. Lehtinen 2006, 50.)

Paikalla on sosiaalisia ja symbolisia merkityksiä. Paikkaan liittyvien sosiaalisten suhteiden kautta ja avulla paikkaa luodaan, tuotetaan, muutetaan ja eletään. Näin paikasta muodostuu kollektiivista, yhdessä jaettua. Sosiaalisissa suhteissa käydään neuvotteluja paikan tulkinnoista ja määrittelyistä, joten paikka ei ole vakaa ja pysyvä, vaan jatkuvassa prosessissa (Massey 2003). Näissä neuvotteluissa muodostuu valtarakennelmia, jotka osaltaan luovat ja tuottavat paikan luonnetta. (Wiles 2005; Te-linkangas 2005, 46; Högbacka 2003, 17). Näin Peltola ei enää määriy ainoastaan perinteisellä tavalla vain maantieteellisen sijainnin, sen tuntemisen ja siihen kuulumisen kautta, vaan Peltola hahmottuu myös ja ennen kaikkea sosiaalisesti konstruoiduksi paikaksi tai mentaaliseksi tilaksi (ks. Aro 1996, 68). Peltola on siis sekä maantieteellisiin koordinaatteihin kiinnittyvä paikka että ihmisten mielissä ja vuorovaikutuksessa tuotettu sosiaalinen konstruktio.

7 ARKIELÄMÄÄ PELTOLASSA

Vanhainkotielämää tutkiessani havaitsin, että asukkaan arkielämää leimaa odottaminen. Vanhainkodissa odottamisella ei niinkään ole kohdetta, vallitsee vain odottamisen tunnelma (Vuorinen 2003). Yhtäältä juuri tämä havainto kohteettomasta odottamisesta innosti minua tutkimaan maaseudun ikääntyjien arkea. Ihmettelin, täyttyykö heidänkin jokapäiväinen elämänsä odotuksesta, erityisesti kohteettomasta odotuksesta. Ylipäätään ihmiselämä on paljolti odottamista. Lapsi odottaa kouluun pääsemistä, koululainen odottaa lomia, nuori täysi-ikäisyyttä, opiskelija työelämään siirtymistä ja työikäinen eläkkeelle pääsyä. Monet meistä odottavat lomaa, viikonloppua, työpäivän päättymistä – mutta mitä ikäihminen odottaa? Tämä luku käsittelee arkielämää ja jokapäiväistä tekemistä ja olemista. Paljolti tarkastelen ja kuvaan ajankäyttöä ja arkisia askareita. Vastaan omaan ihmettelyyni, onko maalaiskylän ikääntyjän elämä odottamista.

Arkielämää ei ajatella miksikään erityiseksi, koska se muodostaa jokapäiväisen elämämme todellisuuden, toteaa Nina Sääkslahti (1999, 153). Arkielämä on elämän kokonaisuus, joka hahmottuu jokapäiväisistä rutiineista, välttämättömyyksistä ja vastuista. Arkielämä on pääsääntöisesti harmaata arkea, jonka tämänpäiväisessä toistuu eilinen eikä tulevaisuuskaan näytä tuovan suuria muutoksia. (Roos 1988, 48–50.) Toki arkielämään sisältyy kohokohtia, juhlaa ja poikkeuksia, mutta niillä on kuitenkin vähäpätöisempi osa arkielämän kokonaisuudessa.

Teoksen *Aikuisten arki* alkuosassa Eeva Jokinen (2005) luo selkeyttävän katsauksen arjen käsitteellis-tämisestä ja filosofiasta. Hän nimeää Agnes Helleriä ja Rita Felskiä mukailleen kolme arjen määrittäjää: toistaminen, kodintuntu ja tavanomaisuus. Toistaminen eli ajallisuus viittaa arjen rutiineihin ja samankaltaisena toistumiseen. Arjen toisto luo turvallisuutta ja arjessa viihdytään, siinä on kodintuntu. Arki täyttyy tavoista, joita tehdään puolihuolimattomasti, liiemmin ajattelematta ja refleктоimatta. Sitä on tavanomaisuus. Jokinen korostaa, ettei arki vain ole, vaan sitä tuotetaan ja työstetään, mutta silti arjesta puuttuu usein reflektioni. Jokisen mielenkiinto kohdistuu sukupuolten väliseen työnjakoon arjessa. Siksi hän lisää arjen määrittäjiin vielä sukupuoli- eli heterotaisisuuden. Tällä hän tarkoittaa sitä, että arjen refleктоimattomassa toistossa sukupuolittunut työnjako säilyy muuttumattomana, jolloin naiset tiskaavat ja miehet vaihtavat renkaita. Lisäksi Jokista kiinnostavat ne arjen hetket, joissa arkea on mahdollista muuttaa ja ne prosessit, joissa arki muuttuu. Niinpä viidentenä arjen määrittäjänä Jokinen mainitsee arjen pakkotahtisuuden ja ihmisen oman rytmin yhteensovittamisen. (Jokinen 2005, 27–33.)

Ajankäyttötutkimukset osoittavat, että eläkkeelle jäätyään miehet käyttävät enemmän aikaa esimerkiksi ruuanlaittoon kuin työssä käyvät kanssaveljensä (Pääkkönen & Niemi 2002, 64, 90), minkä voi olettaa tasoittavan kotitöiden jakautumista sukupuolten välillä. Haastatteluaineistossani on niukasti viittauksia kotitöiden epätasaiseen jakautumiseen miesten ja naisten kesken enkä ole löytänyt havainnointiaineistostakaan viittauksia sukupuolittuneeseen työnjakoon (vrt. Andersson 2007, 78). Toisaalta en kohdistanut siihen havainnoivaa katsettani, joten arjen sukupuolittuneet käytänteet ovat jääneet katveeseen. Muistikuvat vahvistavat perinteistä työnjakoa naisen keitellessä kahvia ja

laittaessa ruokaa ja miehen huolehtiessa pihatöistä ja muista perinteisistä miesten töistä. Seuraavan aineistolainauksen pariskunnan pohdinnat kotitöistä on yksi aineiston harvoista. Kotitaloustyöt näyttävät siis edelleen olevan naisen vastuulla. Väittämäni on vastakkainen Anderssonin (mt.) tutkimustulokselle, jossa hän toteaa naisten ja miesten käyvän neuvotteluja sukupuolten välisestä työnjaosta. Esimerkkipariskunnan kohdalla vastuuta vaimon kanssa on jakamassa pariskunnan tytär, joka säännöllisesti auttaa heitä ja näin jatkaa sukupuolitapaisuutta:

Vilho: No sitten, sit tul pyhäpäivii. Nyt on pyhäpäivii. Nyt, kesällä on yks päivä viikoss, kun mie ajan tuon pihanurmikon, ja sitten kun tulee lumikelit, niin sit mie kerran viikoss luon lumet pois. Se tuntuu ihan hassull jossain mieless. Ihan tota, niin ku monta kertaa nii muistaa kun töitä tek, niin aijai, ruokakin maistu. No nytkin, joka päivä normaalisti syödään, mutt sillon, kun töitä teki niin, aijai, siitä oikein nautti ruuast, mut nyt syö vaan, kun se pittää syyä, vaikkei ois nälkää. Kyl se on muuttunu. Kyl se on elämäntyyli muuttunu, niin että oikein se tuntuu
Leena: Joo. Vaikka ois pyhäpäiviä, niin arkiaskareita pitää suorittaa. Välillä vähän siivota ja pestä pyykkiä ja ruokaa laittaa?

Anna: No, niin. Hänellä ei oo sitäkää.

Vilho: No minulla ei ole. (Vilho, 80 vuotta, Anna, 79 vuotta)

Arkielämä on hyvin erilaista kolmannen iän ikääntyjällä verrattuna neljännen iän ikääntyjään. Mitä paremmassa kunnossa ollaan, sitä enemmän elämään mahtuu tekemistä ja menemistä. Vanhetessa monista mieluisista tekemisistä luovutaan, kun niistä saatava ilo ja tyydytys ei enää korvaa niistä aiheutuvia hankaluuksia ja vaivoja. Arkielämä näyttäytyy erilaisena myös erilaisista elämäntavoista käsin, mihin paneudun seuraavassa luvussa.

Sekä Kariston ja Konttisen (2004) että Anderssonin (2007) tutkimukset antavat hyvän vertailupinnan peltolalaisten ikääntyjien arkielämän tarkasteluun. Kariston ja Konttisen laajaan otantaan perustuvat tutkimus on toteutettu Päijät-Hämeessä, jossa Peltola sijaitsee. Peltolalaisten ikäihmisten arkielämä ja ajanvietteet mukailevat pitkälle Kariston ja Konttisen tutkimustuloksia. Anderssonin tutkimat ikäihmiset asuvat niin ikään maaseudulla.

JOKAPÄIVÄINEN RYTMII

Se päivärytmi on mul sellanen, ett kun mä aamulla nousen ylös, mie keitän kahvin ja puuron. Taikka lämmitän vanhaa. Ja sitten käyn postiss ja ehkä tiskaan, ruokin linnut. Tuon puita sisää ja tota, sitten tulen tupaan ja sitten luen postit tarkkaan. Minulla ei työssä ollessa ollu koskaan aikaa lukee lehtiä, niin nyt mä luen ne tarkkaan. Siinä menee tunti tai toistakin. Ja sit minä rupeen kattelemaan päivällistä ja soittelen ystävillein ja tota. Siivoan välillä sitten ku tota, vien matot pihalle kerran viikossa. En mä täält kamarista nyt viikottain. (Nainen, 77 vuotta)

Päivä näyttää siis varsin tavalliselta ja se mukailee ajankäyttötutkimuksen tuottamaa kuvaa eläkeläisen päiväohjelmasta (Pääkkönen & Niemi 2002, 112). Tekemistä riittää joka päivä moneksi tunniksi. Päivä täyttyy pienistä, tavanomaisista teoista ja jokapäiväisistä kotitöistä. On tiskaamista, ruuanlaittoa, siivousta ja vaatehuoltoa. Kertoja toteaa, että päivärytmi on tietynlainen. Päivärytmi on rutiinien kokonaisuus, joka toistuu päivästä toiseen samanlaisena samassa järjestyksessä. Peltolalaiset ikääntyvät korostavat juuri säännöllistä päivärytmiä. Erityisesti aamuja ja iltoja rytmittää samanlaisena toistuva järjestys. Keskipäivällä päivästä toiseen toistuva rytmi katkeaa. On aikaa tehdä itselle mieluisia asioita, jotka eivät ole arjen välttämättömyyksiä. Tuo aika käytetään esimerkiksi harrastuksiin tai sosiaalisten suhteiden hoitoon. Iltaa kohden ennen yöpuulle asettumista palataan taas toistuviin rutiineihin. Useimpien iltaa siivittää television katselu:

Se menee aika hyvin. Sitten ku mie rupeen kättelee telkkarii, mie ensin alotan siit lasten ohjelmasta. Ja sitten, mitäs sieltä sitten tulee? Sieltä tulee se Kauniita ja rohkeita ja Bonukset ja Salatut elämät. Ja sitten kun tulee joku muu niin sitten mie yritän kattoo, mie nukun. En millään pysy hereillä. (Nainen, 79 vuotta)

Eläkeläisten on todettu katsovan televisiota päivittäin noin kolme tuntia ja ohjelmia seurataan laidasta laitaan (Pääkkönen & Niemi 2002, 71; Karisto & Konttinen 2005, 113–117). Peltolalaiset seuraavat erilaisia sarjoja, urheilua, visailu-, asia- ja lastenohjelmia. Elokuvien katsominen ei ole kovin yleistä. Televisio säännöllisine ohjelmineen rytmittää arkea ja luo turvallisuutta ja kotoisuutta arkeen (Jokinen 2005, 114). Televisio on monelle seuralainen ja turvallisuuden luoja. Muutamilla televisio on päällä lähes koko päivän ja sitä seurataan toisella silmällä (vrt. Jokinen 2005).

SYÖMINEN JA JUOMINEN

Osa päivittäistä rytmiä ja rutiineja ovat ateriointi, syöminen ja juominen (Andersson 2007, 81–83). Itse haastatteluissa en systemaattisesti keskustellut peltolalaisten kanssa ruuanlaitosta, ruuan terveellisyydestä ja heidän suhtautumisestaan ruokaan. Toki joidenkin kanssa aihetta sivusimme, mutta varsinaisena haastatteluteemana se ei ollut. Suurimmaksi osaksi juttelin ruuasta ikäihmisten kanssa yhdessä ruokaillessamme tai kahvitellessamme.

Ruokaan suhtaudutaan suurella vakavuudella, ovatpa omat ruokailutottumukset sitten painottuneet terveellisesti tai nautinnollisesti. Juuri näiden kahden suhtautumistavan välille muodostuu selkein vedenjakaja. Kaikki, erityisesti naiset, pyrkivät laittamaan ruokansa itse (ks. Karisto & Konttinen 2004, 136–137). Oletin ehkäpä oman sukupolvinäkökulmani sokaisemana, että ikääntymisen myötä monet siirtyvät valmisruokiin tai puolivalmiisiin eineksiin helpottaakseen omaa ruuanlaittoaan. Erityisesti mitä huonompikuntoisesta ikäihmisestä on kyse, sitä helpommin luulin kauppakassin sisältävän valmisruokia, mutta siinä olin väärässä. Valmisruokia ostetaan ainoastaan silloin tällöin ja ostetut valmisruuat ovat usein työläitä valmistaa itse:

Ei tuu valmista ostettua yhtään, paitsi. Mitähän minä nyt ostan valmiina? Kaalikääryleitä. Kun minä en enää pysty tekemään. Ne on niin suurtöisiä. Ja sitten ihan sellasia, niin ku hapankaalia. Viimeksi mie ostin kaheksan litraa. (Nainen, 73 vuotta)

Valmisruokia moititaan mauttomiksi ja kalliiksi. Ennen kaikkea naisten puheesta kuultaa hyvän emännän eetos ruuanvalmistuksen suhteen (ks. Vakimo 2001, 262). Vanhakin nainen osoittaa hyvää emännyyttä valmistamalla itse maukkaan aterian. Erityisesti kun tuloni oli talonväen tiedossa ja minulle tahdottiin tarjota ruoka, eikä ainoastaan kahvit pullan kera, huomasin, että ateria oli suunniteltu ja valmistettu ajatuksella. Tarjottava oli usein emännän bravuurinumero pääruokineen ja jälkiruokineen. Nämä ateriat miellän poikkeusaterioiksi, jotka eivät heijasta ikäihmisten arkiruokailua.

Muutaman kerran olen tupsahtanut tupaan yllättäen ruoka-aikaan. Minulle on aina tarjottu tuolloin ruokaa. Ateriat ovat usein olleet itse valmistettuja eheitä kokonaisuuksia. Pöytä on kauniisti katettu kaikkine tykötarpeineen, vaikka ruokailijoita ei ole kuin yksi, korkeintaan kaksi. Aterioihin ei välttämättä kuulu jälkiruokaa, korkeintaan kevyt marjakiisseli, mutta itse pääruoka sisältää vihanneksia tai juureksia. Monipuolinen ja tuhti ateria lienee jääne työelämän ajoilta. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista peltolalaisista on tehnyt aikanaan raskasta fyysistä työtä, minkä vuoksi kunnan ateriat ovat olleet välttämättömiä. Selkeä ateriointi ruuan huolellisesta valmistamisesta ja kauniista kattamisesta alkaen antaa osaltaan ryhtiä elämään ja hemmottelee ruokailijaa. Rauhallinen kiireetön ateriointi päivittäin tuottaa nautintoa ja tyydytystä. Lisäksi voidaan kysyä, milloin esimerkiksi yksin asuva ikäihminen söisi hyvin ja nautinnolla, jos hän ei sitä itselleen varta vasten valmista ja järjestä. Samalla ruuan valmistaminen ja kiireetön ruokailu vievät aikaa, mikä saattaa osaltaan olla tavoite. Valmistamalla ruoka itse todennetaan myös omaa selviytymistä. (Andersson 2007, 81–86.)

Eineksien ja valmisruokien syöjiäkin kylässä on, vaikka he ovat selkeä vähemmistö. Pussikeitot ja mikroateriat ovat tavallisimpia. Minullekin tarjottiin tällaisia aterioita:

Ahti ottaa keittopussit, kehuu siinä olevan hedelmiä, omenaa ja kaikkea sellaista. Huomaan pussin kyljestä keiton olevan oikeasti peruna-purjokeittoa. Ja hän ottaa mikit molemmille, ravistaa pussin sisällön mukeihin, kaataa lämminvesihanasta vettä päälle ja kehottaa minua sekoittamaan huolella. Aluksi mietin, saanko juotua keittoa, mutta urhoollisesti juon sen loppuun. Lisäksi Ahti tarjoaa kaurakeksejä. Siinä keittiön pöydän äärellä sitten istumme, rupattelemme ja syömme keittoa ja keksejä. (Tutkimuspäiväkirja 10.6.2005)

Kotiin kuljetettavia aterioita ei saanut yksikään iäkäs kyläläinen kenttäjaksoni aikana, mutta muutamilla on kunnan myöntämiä lounaseteleitä. Lounaseteleillä voi käydä syömässä kuntakeskuksen ravintoloissa niin arkena kuin pyhänä. Iäkkäiden kuntalaisten suosiossa on erityisesti yksi pitoruokala, jonne minuakin houkuteltiin ruokailemaan. Tuossa ruokalassa kävin usein yksin syömässä lounaan ja samalla seurailin muita ruokailijoita, pääasiassa ikäihmisiä. Tähän ravintolaan ikäihmiset menevät myös silloin, kun he haluavat syödä hyvin ja juhlavasti. Toisinaan sinne kutsutaan lapsia perheineen. Muutamat ovat viettäneet siellä myös merkkipäiviään tai tilanneet sieltä tarjottavat kotiin.

Säännöllinen ruokailu ravintolassa, jota täydentävät kotona lämmitettävät valmisateriat, takaa hyvän ja terveellisen ravinnonsaannin. Samalla olin kuitenkin kuulevinani pientä haikeutta äänessä, kun juttelimme valmisruokien käytöstä. On vaikeaa myöntää, ettei enää kyetä huolehtimaan tästä perustarpeesta valmistamalla itse ruoka:

No, aika paljon käydään ravintolassa syömässä. Tänäänkin kävin siellä syömässä. Niillä on parempaa sapuskaa. Kerran päivässä kunnon sapuska.No en mie keittäny kahvia. Puuroo lämmitin tuoll mikrossa. Tulee siinä. Läksin kirkolle syömään. Ja siell join kahvit siin samalla. Eihän meikäläisellä paljoo tuu kauppaostoksii, kun ei sapuskaa aina, kun ei pysty laittaa. Pitää ottaa valmista sapuskaa sitten niin. Perunamuusia ja lihapullia ja tollasia pakkauksia. Se on hyvä, että nykyään kauppoissa on ruokaa. (Mies, 86 vuotta)

Kyläläisten suhtautuminen ruuan terveellisyyteen on kahtalaista. Yhtäältä on niitä, jotka pyrkivät syömään terveellisesti taatakseen itselleen näin laadukkaammat elinvuodet. He *katsovat, mitä suuhunsa pistävät*. Erityisesti liian rasvaista tai tyydyttyneitä rasvahappoja kartellaan. Ruuan määrään ei niinkään puututa, vaan sen laatuun. Oikeanlaisilla ruokailutottumuksilla perustellaan omaa hyvinvointia ja uskotaan, että omilla valinnoilla voidaan vaikuttaa terveydentilaan. (Ks. Karisto & Konttinen 2004, 127–137.)

Toisaalta on niitäkin, jotka syövät sitä, mikä hyvältä maistuu, onpa se sitten suolaista, rasvaista tai makeaa. Eräänä päivänä menin jo aamusta erään rouvan luokse, joka odotti minua aamukahviserakseen. Hän oli kattanut valmiiksi runsaan aamiaisen ja odotteli minua ulko-ovi raollaan. Asetuimme syömään ja hän seurasi ruokailuani: *etkös sie käytä voita laisinkaan?* Totesin jo sitä sipaisseeni. Rouva itse levitti leivälleen vahvan kerroksen oikeaa voita ja selitti: *miehän syön kaikkee myrkkynuokaa, mitä ei sais syörä*. Kun tiedustelin, mikä on myrkkynuokaa, hän nimesi suolan, voin ja kulutusmaidon. Oma vähemmän terveellistä ruokailutottumustaan hän perusteli sillä, että *kyl sitten jo tässä iässä täytyy syörä mitä miel tekee* (vrt. Vakimo 2001, 242).

Ruokailutottumusten suhteen en havainnut sellaista miehistä jukuripäisyysilmiötä tai kiistämisestä kulttuuria, josta Karisto ja Konttinen kirjoittavat (2004, 134–135). Heidän tutkimuksessaan erityisesti maaseudulla asuvat miehet osoittautuivat kovakalloisiksi terveysvalistuksen ja terveellisten ruokailutottumusten suhteen. Peltolassa sekä miehillä että naisilla on terveellisiä ja epäterveellisiä ruokailutottumuksia. On yksin asuvia miehiä, jotka pyrkivät syömään terveellisesti ja valmistamaan ateriansa itse, ja on naisia, jotka syövät tietoisesti epäterveellisesti. Peltolassakin havaitsin, että vaimolla on merkittävä vaikutus ja päätävävalta parisuhteessa elävien miesten ruokailutottumusten terveellisyyteen (Karisto ja Konttinen 2004, 136).

Kahvin juonti on itsestäänselvyys ikäihmisille. Kahta käyntiä lukuun ottamatta minulle tarjottiin aina kahvit, myös silloin kun olin saanut oikean ruuan. Kahvi oli niin päivänselvää, ettei minulta edes kysytty, mitä tahdon juoda. Uskon tässä heijastuvan sukupolvikokemuksen. Kun aikanaan säännöstelyn aikaan kahvi on ollut kortilla ja kahvin sijaan on pitänyt juoda korviketta, on kahvi tämän ikäisille erityinen herkku ja hieno juoma. Kahvi on juhlahetken juoma, mutta myös jokapäiväinen nautinto.

Monet kertoivat keittävänsä sekä aamukahvit että päiväkahvit. Aamukahvi on osa aamiaista joko leivän tai puuron kera, mutta päiväkahvit nautitaan makean kahvileivän kanssa.

Makeasta kahvileivästä muodostuu painonhallintaongelma. Jokapäiväinen pullan tai muun leivonnaisen syönti ymmärretään painonnousun syyksi. Muutamat kertovat säännöstelevänsä makeiden kahvileipien syöntiä hallitakseen tai jopa pudottaakseen painoaan. Ne ikäihmiset, jotka suhtautuvat ruokaan nautinnolla, eivät enää piittaa painonpudottamisesta, mutta terveellisiä valintoja painottavat saattavat laihduttaa oikein laihduttamalla.

Juominen liitetään usein alkoholin käyttöön. Tein kenttäjaksoani niin sinisilmäisenä, etten hoksannut ottaa alkoholin käyttöä esille. Aineistossa kaikki alkoholiin viittaava puhe on tuotettu ikäihmisten aloitteesta ja sitä on kohtalaisen niukasti. Mielestäni tätä voi tulkita siten, ettei alkoholin runsasta käyttöä Peltolan ikäihmisten keskuudessa juuri ole. Toisaalta voidaan kysyä, vaietaanko alkoholi-ongelmasta aiheen arkuuden vuoksi. Haastateltavat kertoivat kuitenkin melko avoimesti läheistensä alkoholi-ongelmista, joten epäilen, ettei salailusta ole kyse aineistoni suhteen. Ennen kaikkea ikään-tyvät kyläläiset kertoivat minulle toisistaan sekä mairittelevia että paheksuvia juttuja. Otaksun, että minulle olisi vähintäänkin vihjaillen kerrottu, mikäli jollakulla olisi ollut liiallista alkoholinkäyttöä.

Peltolalaiset ikäihmiset eivät kuitenkaan ole absolutisteja. Yksi nauttii pienen iltamyssyn, toinen valmistaa kotiviiniä ja kolmas juo mielellään lasillisen hyvässä seurassa. Vain pari miestä vihjaisi siihen suuntaan, että toisinaan tulee juotua humalahakuisesti. (Ks. Tolvanen & Jylhä 2005.) Yksin, omassa mökissä juominen ei ole järin hauskaa. Alkoholin käyttöön liittyy sosiaalinen aspekti. Tästä löytyykin ehkä merkittävin syy vähäiseen alkoholin käyttöön. Kapakkaan tai ravintolaan meno edellyttää vähintään kuntakeskukseen saakka lähtemistä, mutta sinne on mentävä omalla autolla. Silloin ei edes pieni annos ole mahdollinen. Kapakkaan aikovan pitäisi ottaa taksi, mikä puolestaan tulee kalliiksi. Siksi tällaisiin rientoihin lähteminen jää jo taloudellisista syistä. Tällä tapaa ainakin yksi haastattelemistani peltolalaisista perusteli syytä vähäiselle alkoholin käytölleen. Jälleen kerran ikäihmisen pitäisi ensin ratkaista liikkumisen ongelma.

UNIRYTMİ OSANA PÄIVÄRYTMİÄ

Samantapaisena toistuva päivärytmi takaa kohtalaisen unirytmien säilymisen, sillä päivärytmiin on ikään kuin sisäänleivottu myös unirytmi. Unen merkitys korostuu iän karttuessa samalla, kun uniongelmat lisääntyvät. Vanhan ihmisen kohdalla unihäiriöt ovat ennemminkin sääntö kuin poikkeus. Tavallista on, että yöunet ovat katkonaisia. Ajankäyttötutkimuksen mukaan yöllä valvominen on kuitenkin vähäistä ja nukkumiseen käytetty aika lisääntyy eläkkeelle jäännin myötä (Pääkkönen & Niemi 2002, 68, 90). Ikä sinällään ei ole uniongelmien aiheuttaja, vaan unen laatuun vaikuttavat monet elämäntavalliset tekijät, kuten päivänokokset (Phillips & Ancoli-Israel 2001). Kyse on paljolti kokemuksellisuudesta. Yöunen laadun koetaan huonontuneen ikääntymisen myötä. Nuorena uni maistuu eikä sen laatuun tai määrään liiemmin tarvitse kiinnittää huomiota. Kaiholla muistellaan aikoja, jolloin yöuni oli syvää ja sitä riitti aina aamuun saakka:

Vilho: Joo, kyl mie muistan sillon, kun ol työaika niin minun täytyy sannoo. Sillonhan kun tuli pimee ni, käytiin yöajaks nukkumaa. Sitä nukku aamuun saakka yhtä kyyti. Sillai se kävi, mut nythän, no nythän kymppiuutiset, ne on kattottava, tai ollaan, mie olen kattonu joka ilta.

Anna: Niin, sit vasta.

Vilho: Joka ilta, sit mään nukkumaan sen jälkeen saap herätä nykysin monta kertaa yössä. Ja käyvä tietysti vähän tuossa.

Anna: Tyhjennyslaitoksessa.

Vilho: Kyl se ol sillon, ei sillon huolinu, kun nukkumaan kävi, niin sitä nukku aamuun saakka ja, mut kyll nyt, niin pittää herätä monta kertaa yössä. (Vilho, 80 vuotta, Anna, 79 vuotta)

Öiseen valvomiseen suhtaudutaan kahdella tavalla. Yhtäältä siitä ei hermostuta eikä sen anneta suuremmin häiritä elämää. Keskeytyneisiin yöuniin suhtaudutaan leppoisasti silloin, kun yöunet katkeavat sisäisestä syystä tai kun arkielämä katkonaisesta yönestä huolimatta sujuu hyvin. Kun yöllä tulee valvottua, luetaan lehteä tai kuunnellaan radiota, kunnes alkaa uudestaan nukuttaa. Kun yöunet häiritsevät päivittäistä elämää tai kun yöunet keskeytyvät ulkoisen tekijän, esimerkiksi puolison aiheuttaman häiriön vuoksi, koetaan unirytmien sekoittuminen raskaana. Ikääntyvän unihäiriöt jäävät usein pysyviksi. On vaikea päästä takaisin tasaiseen hyvän unen rytmiin. Katkonaiset yöunet jäävät päälle, vaikka olisikin mahdollisuus nukkua häiriöttä. Seuraavassa katkelmassa omaishoitaja, itsekin jo sangen iäkäs, kuvaa omia uniongelmiaan. Unirythmi on pahasti häiriytynyt puolison levottomista oista ja silloinkin, kun puoliso on intervallihoidojaksolla ja omaishoitajalla olisi mahdollisuus nukkua häiriöttä, ei kertoja pääse tasaiseen ja hyvään uneen:

No, kyllähän se vähiin jää. Kyllä se on niin. Viime yönäki pari tuntia valvoin taas. No, mie sain vähän torkahettua. Huilailin tuolla sängyssä sit aika pitkään ja kattelin telkkaa. Uutisia ja muita. (Mies, 86 vuotta)

Unirytmien säilyttämisen lisäksi selkeä, samanlaisena toistuva päivärythmi pitää koossa elämän mielekkyyden. Yksi mielekäs, tärkeäksi koettu jokapäiväinen askare on puilla lämmittäminen.

PUILLA LÄMMITTÄMINEN

Talon lämmittäminen puilla on hämmästyttävän tavallista Peltolan ikäihmisten keskuudessa. Vaikka jokaisessa talossa on puiden lisäksi jokin muukin lämmitysvaihtoehto; useimmiten öljylämmitys tai suora sähkölämmitys, niin sekä miehet että naiset lämmittävät taloaan puilla. Lämmittäminen täyttää mitä erilaisimpia tehtäviä.

Ensimmäiseksi puilla lämmittämällä säästetään. Energia on kallista ja puut ovat monille ilmaisia, sillä ne saadaan usein omasta metsästä. Samalla puilla lämmittämisestä koituu paljon mielekkääksi koettua työtä. Näin kuvaa hieman yli 70-vuotias nainen päätöstään lämmittää talonsa puilla:

Ei ois pakko tietysti, mut kun se on taloudellisempaa. Onhan tässä sähkölämmitys tässä on, että mutta ilman muuta säästön takia sitten taas kaikki nuo puutyöt, jopa puitten kantaminen. (Nainen, 74 vuotta)

Puut pitää ensimmäiseksi kaataa metsästä. Jos ne kaadetaan omasta metsästä, se tehdään joko itse tai pyydetään poikia tai vävyjä avuksi. Ilmaisia polttopuita saadaan myös keräämällä puita tuttavien metsistä. Polttopuita ei osteta, vaan ne yritetään saada tavalla tai toisella ilmaiseksi. Tämän jälkeen on pilkkomista, pinoihin kasaamista, kuivumisen seuraamista ja lopuksi sisään kantamista, ennen kuin puut ovat uunipesään laitettavissa. Puun kerääminen ja metsätyöt ovat raskaita, mutta sekini osataan kääntää hyödyksi. Puutöitä tehdessä saadaan kaivattua hyötyliikuntaa ja hiljainen luonto ympärillä tuottaa oman nautintonsa:

Mie olen puita hakannu ja sahannu ja mehän ollaan kerätty, mettästä haettu omat polttopuutki, tuolta aina tuttavilta. Monta auton peräkärjyllistä, ja ite hakataan ne toss pihassa. Mä sanon, ettei myö tarvita mitään moottorisahoja. Pilkotaan ite ne. Siinä tulee liikuntaa kanssa, että pari tuntiakin siinä huhkii, nii aina sahaa välillä ja sitten taas hakkaa. Niin siellä tulee liikuntaa. (Nainen, 72 v)

No, se on aina kiinnostanu, metsätyö. Ja kun nuorena teki sitä, oli tottunu siihen. Se on jo se ympäristö. Siellä on oma rauhansa. Juu, ei siellä rahallist tulosta saa. Se on vaan se, että saa sen hyötyliikunnan. Siit tulee terveellistä liikuntaa, kun sopivasti tekee. (Mies, 73 v)

Taloudellisen säästön ja hyötyliikunnan lisäksi puilla lämmittämisellä on kolmas, ehkäpä jopa tärkein tehtävä: itsensä tärkeäksi kokeminen. Kuunnelllessani kuvauksia puilla lämmittämisestä vaikuttimena tuntui olevan sellaisen tekemisen löytäminen, joka saa tuntemaan itsensä korvaamattomaksi. Kesällä lämmittämistä ei juuri ole, mutta talvikausina talon lämpimänä pitäminen on välttämättömyys. Jos talo pääsisi kylmilleen, olisi siitä vakavat seuraukset: putket jäätyisivät ja lopulta ehkä halkeaisivat. Tulta pitää siis vahtia, lämmitysuunia ei voi jättää pitkäksi ajaksi valvomatta:

Ku oli ne kovat pakkaset eihän mä joutanu muuta ku juoksemaa pannuhuoneessa puita panemassa ja tuohon tein tulet ja saunan uunii. (Nainen, 82 v)

Lämmittäminen voi olla kireimpien pakkasten aikana niin kiireistä, ettei muuta ennätäkään kuin juosta puupinolta tulisijalle. Puilla lämmittäminen on toisinaan myös syy tai jopa veruke, miksi jokin muu tekeminen tai matka täytyy jättää. Kotia ei sovi jättää valvomatta, vaan paikalla pitää olla huolehtimassa tulesta ja lämmöstä. Puilla lämmittäminen tuottaa kuitenkin mielihyvää ja kokemusta oman olemassa olon tärkeydestä.

VIKKORYTMI

Päivästä toiseen toistuvan päivärytmin lisäksi myös viikkorytmi on tärkeä. Voisi kuvitella, että vanhan ihmisen päivät ovat samanlaisia viikonpäivästä riippumatta, ja ettei viikonloppu erotu arkipäivistä. Kuitenkin viikolle on muodostunut yksi eheä säännöllisenä toistuva ohjelma. Viikkorytmi muodostuu kauppapäivistä, siivouspäivistä, pyykkipäivistä ja ehdottomasti saunapäivästä. Moni ikäihminen jatkaa edelleen työelämästä tuttua viikkorytmiä, jolloin arkipäivisin suoritetaan tavanomaisia kotitöitä ja viikonloppu vietetään eri tavalla. Myös sellaiset ikäihmiset, joiden viikonloput eivät täyty vierailuista, pitävät kiinni viikonlopun erottamisesta arkipäivistä. Viikonloppu halutaan edelleenkin erottaa omaksi erityiseksi levon ja virkistykseen ajanjaksoksi. Uskonnollis-kulttuurisilla tekijöillä on ehkä vaikutusta. Edelleen viikoittaista rytmiä ohjaa ajatus siitä, että on hyvä pyhittää lepopäivä, joka on nimenomaan sunnuntai.

Sunnuntaisen lepopäivän lisäksi saunominen ja siihen liittyvä saunan lämmittäminen on yksi tärkeä viikkorytmiin kuuluva ja sitä ylläpitävä toiminta. Lähes poikkeuksetta saunapäivä on lauantai. Saunominen aloittaa lepopäivän vieton jo lauantai-iltana. Kesäisin saunassa saatetaan käydä myös viikolla, mutta lauantaista saunapäivänä ei silloinkaan luovuta. Peltolalaisilla on sekä sisä- että ulkosaunoja. Ulkosaunaa pidettiin aina parempana, sillä siellä saadaan kunnon löylyt.

Saunan lämmittäminen on pääsääntöisesti miesten vastuulla, minkä voi tulkita yhdeksi ikäihmisten arkielämän sukupuolitapaisuudeksi. Mikäli samassa pihapiirissä asuu nuorempaa polvea, vanha isäntä huolehtii lauantaisin saunan lämpimäksi ja katsoo, että löylyä riittää jokaiselle kylpijälle:

Kalle: Minulla on se, meinasinkii sen viran unohtaa. Se on minun homma, aina se saunanlämmitys. Kylven itte ensin ja sitten Markun perhe.

Leena: Kuinkas usein viikossa se sauna tulee lämmitettyä?

Kalle: Kerran viikkoss me ollaa. Kesällä joskus on tullu keskiviikkonaki.

Leena: Joo, mut se on lauantai-ilta sitten?

Kalle: Kyllä. Puolviirell mie lähren sinne ja siin menee sellai vajaa tunti, ko se on kylpykunnoss. Ja sitten siellä saa olla niin kauan ku lystää, mutt eihän sitä jaksu paljon tunnist enempee ollakaa. Ku siellä on kova kuumuus ja sitten heitän pölliä. (Kalle, 83 vuotta)

Saunominen on ikäihmiselle kuluttavaa. Siihen on varattava lähes koko päivä, jotta voimat riittäisivät. Useat kertovat aloittavansa saunomisen varhain, usein jo puolelta päivin. Monet ovat tietoisia siitä, että saunominen lisää onnettomuuksien riskiä. Läheskään kaikilla ei ole saunaseuraa ja moni epäileekin, ettei kukaan tietäisi tulla auttamaan, mikäli saunassa tapahtuisi onnettomuus. Siinä, missä miehille saunan lämmittäminen on tärkeä virka, naisille saunominen, erityisesti yksin saunominen, aiheuttaa huolta. Monet naiset pelkäävät sairauskohtauksia tai tapaturmia saunoessa. Lauantainen saunomistraditio jopa jätetään ja odotetaan, että joku lapsista tulee saunottamaan tai mennään lasten luokse saunomaan:

Minulla on täällä sähkösauna, mut mie en uskalla oikei. Ennä en yksinäni paa. Se voi olla ku on tuo sydänjuttu, ett jos sattuu mitä siell, nii mie en voi, satuttaa vaikk miten ittein. Sit on tuo vanha sauna, tuo erittäin hyvä. Siell käyvään. Tulevat Tamperelt saakka lämmittämään. Erittäin hyvä tuo vanha sauna tuossa. (Nainen, 77 vuotta)

Kauppatmatka kirkonkylälle on toinen viikoittaiseen rytmiin kuuluva ohjelmanumero. Monilla on tapana tiettyinä viikonpäivinä lähteä ostoksille. Palvelulinjaa käyttäville perjantai on kauppapäivä. Ostoksilla käynti vie voimia ja kauppapäivään ei reissun jälkeisen levon lisäksi muuta ohjelmaa mahdukaan. Itsekin huomasin tämän, kun kyselin, milloin voisin tavata ikäihmisiä. Monet totesivat, että kauppapäivänä he eivät jaksa ottaa vieraita vastaan:

Siellä jo väsy kirkolla. Mä olen niin huonoks, laiskaks tullu, että mie en viittis käyvä. Pikkusen matkaa kun mie kävelen sitten rupee pistää rintaa ja särkee jalkoja ja vaikka mitä. Mä sen kaks tuntia olen siellä kirkolla kävelyn päällä, niin mä vaivoin jaksan tulla tänne kotiin. (Nainen, 77 vuotta)

Harvaa poikkeusta lukuun ottamatta asioinnit hoidetaan kuntakeskuksessa. Kuntakeskuksen kauppoista saa kaiken tarpeellisen: ruuan, vaatteet, kengät ja muut päivittäiset välttämättömyydet. Monet pitävät kuntakeskusta riittävän viikkaana ja kaupunkimaisena eivätkä he tarvitse laajempaa tarjontaa. Peltolasta on naapurikunnan kirkonkylään lähes yhtä pitkä matka kuin oman kunnan keskusta. Muutama kyläläinen käy silloin tällöin siellä asioimassa. Naapurikunnan kirkonkylän palveluja pidetään jopa parempina kuin oman kunnan palveluja:

Siell on ihmiset ihan toisenlaisii kun kirkolla. Joo. Se on ihmeellistä. Kirkolla se on niin ku menis johku. Mutta tuonne naapuriin kun menet, niin siel on niin iloist kauppaväki, ilosit porukkaa, ne palvelee ja ne on ihan toisenlaisii. (Mies, 72)

Ylistävät sanat johtunevat siitä, että naapurikunnan kirkonkylä on vielä pienempi kuin oman kunnan keskusta ja näin ollen tuttavallisuus ja tunnettavuus on luontevampaa.

Muutamalla on tapana ajaa lähimmän kaupungin suuriin marketteihin. Tosin ostoskassin edullisuus kyseenalaistuu pitkästä matkasta aiheutuvien kulujen vuoksi. Kaupunkiin ajetaan ensisijaisesti parempien palveluiden vuoksi: valikoimat ovat laajemmat ja tarjonta kaikin puolin runsaampaa. Myös palvelujen ja vapaa-ajan aktiviteettien runsaus houkuttelee kaupunkiin. Kaikkia palveluja ei edes löydy kuntakeskuksesta. Teatteriesityksiä ei ole kuin kesäisin kesäteatterin muodossa, ja konserttejäkin harvoin. Sen sijaan lähimmässä kaupungissa on muun muassa teatteri, iso kirjasto ja konserttitali. Tällaisia kulttuuriharrastuksia on vain muutamilla peltolalaisella ikäihmisillä, jotka käyttävätkin kaupungin tarjoamia mahdollisuuksia kohtalaisen runsaasti. Heillä kaikilla on takanaan polveileva muuttoprofiili ja kokemusta kaupunkiasumisesta. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta he ovat muuttaneet Peltolaan myöhemmin eläkkeelle jäätyään ja jotkut juuri tästä kyseisestä kaupungista, jolloin kaupunkimatkoilla usein tavataan tai toivotaan tavattavan entisiä tuttuja. Kaupunkimatkojaan kuvaa eräs pariskunta näin:

Paavo: Ja sitten kun me ollaan vanhoja kaupunkilaisii, niin sitä tullee ain mentyy jo vähän senkin takia, että jos näkis viel ikäpolven tovereita.

Maire: Niin ett niiss on tottunu käymään sitten.

Paavo: Harvemmin niitä enää näkee tuttui, kun menee, mut aina joskus joku kaveri sattuu.

Maire: No, teatterit on siellä.

Paavo: Huutaa sielt että moro. Sit menee, anteeks kuule kukas sie oot. Niin on tuttu, niin on tuttu, mut kun mie en muista. (nauraa) (Maire, 72 vuotta, Paavo, 74 vuotta)

Ne, jotka pitävät kaupungin palveluja huomattavasti parempina kuntakeskuksen palveluihin nähden, käyvät viikoittain kaupungissa. Kuntakeskuksen palveluja riittävinä pitävät puolestaan käyvät kaupungissa hyvin harvoin, vain pari kolme kertaa vuodessa. Kaupunkiin matkataan pääasiassa saamaan erikoislääkäri- ja sairaalapalveluja. Matkoja pidetään kalliina ja raskaina.

Arjen rytmit ja rutiinit ovat keskeinen arkielämää koossa pitävä elementti. Eläkeikäisten arkirytmien on todettu noudattavan työikäisten arkirytmii (Pääkkönen & Niemi 2002, 73). Arjen määrittäjillä on kuitenkin toisenlainen merkitys kuin esimerkiksi Eeva Jokisen (2005) tutkimien keski-ikäisten miesten ja naisten arjessa. Rutiinit, toisto ja tavanomaisuus luovat turvallisuudentunnetta ja tarjoavat vanhalle ihmiselle suojan, kun taas keski-ikäinen pyrkii arjessaan katkaisemaan toistojen pakottavuuden (Jokinen 2005, 30). Aiemmin esitetystä aineistolainauksessa, jossa pariskunta pohtii kotitöiden tekoa, paljastuu myös ikääntyjän arjen pakkotahtisuus: *mut nyt syö vaan, kun se pittää syyä*. Pakkotahtisuuden voi sanoa olevan lievää. Vanhoilla ihmisillä näyttäisi olevan halua pysytellä ja ylläpitää arjen tahtia ja rutiineja, sillä ne luovat ikäihmiselle kodintunnetta ja toimijuutta (Andersson 2007, 81–83). Ikäihmiselle arjen toistot ja tavanomaisuus luovat ontologista turvallisuutta, joka ei järky liian nopeasta tahdistista. Uhkaa tuottaa pikemminkin arjen tyhjeneminen ja rytmin katoaminen (Jokinen 2005, 120–121).

AJANVIETTEET JA HARRASTUKSET

Jokapäiväiset välttämättömyydet eivät täytä kaikkia valveillaolotunteja. Miten maalaiskylän ikäihmiset käyttävät kotitöiltä liikenevää aikaa? Mitä he harrastavat? Haastatteluissa käytin harvoin sanaa harrastus, ja silloin pyrin yleensä selventämään, mitä sillä tarkoitan. Aavistelin, että harrastaminen sinällään ei ole kovin tavallista tuonikäisillä. Harrastus-sanalla sijaan käytin muunlaisia ilmauksia ja kysyin tekemisistä, ajanvietteistä, muusta arkisesta ohjelmasta, menemisistä. Aineistoa tutkiessani olen havainnut, että mitä vanhemmista ihmisistä on kyse, sitä vähemmän he itse käyttävät sanoja *harrastus ja harrastaa*. Sen sijaan nuorimmat haastateltavat kertovat nimenomaan harrastuksistaan. Usein harrastaminen ymmärretään tekemisen synonyymiksi, ei niinkään säännöllisesti toistuvaksi mielenkiintoiseksi tekemiseksi tai johonkin järjestettyyn, ohjattuun toimintaan osallistumiseksi, vaikka usealle nuoremmalle eläkeläiselle harrastamisella onkin tällainen merkitys. Eräs haastateltava selittää harrastamisen yksinkertaisesti mieluisaksi tekemiseksi, jolloin työstä muodostuu hänen harrastuksensa:

Mä olen harrastanu koko ikää. Mä pidän, mä pidän siitä mitä mä teen. Ja tuota sillon kun se mielekästä, niin se on harrastetta. (Mies, 68 vuotta)

Harrastamisen suhteen ero kolmannen ja neljännen iän ikäänntyjien välillä on valtaisa. Kolmannessa iässä harrastetaan paljon erilaisia asioita. He myös satsaavat niin ajallisesti kuin rahallisestikin omiin harrastuksiinsa. Kolmannen iän eläkeläisille on tyypillistä, että lähdetään harrastamaan. Mennään kuntakeskustaan, lähimpään kaupunkiin tai kyläkoululle. Neljännessä iässä olevat ovat joutuneet luovuttamaan tiiviistä ohjelmasta ja runsaasta harrastamisesta. Fyysisten voimien vähetessä ei yksinkertaisesti enää ole mahdollista osallistua ja harrastaa kuten aiemmin (Karisto & Konttinen 2004, 110).

Tavallisia harrastuksia ovat erilaiset liikuntamuodot ja kädentaitoharrastukset (ks. Karisto & Konttinen 2004, 106). Suosituin liikuntalaji on kävely, mutta sen lisäksi käydään uimassa, jumpassa, pelaamassa jotakin joukkuepeliä, hiihtämässä tai pyöräilemässä. Liikuntaharrastusta perustellaan terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitämisenä. Paljolti liikuntaa saadaan hyötyliikunnan muodossa, mutta muutamat käyvät erilaisissa ohjatun liikunnan ryhmissä. Lisäksi televisiosta tulevan aamujumpan tahdissa jumpataan:

Leena: Et enää oo käyny jumpassa?

Aino: En, en. Täss jumpataan sitte ko Huomenta, lhanast aamust tulee kuminauhajumppaa. Kuntoutuksessa sairaalassa anto mulle sellanen tätä leveen keltasen kuminauhan. On se tätä pöytää pitkä melkein. Väns tonne venytetään ja tonne ja...

Leena: Nii nii, ett sä tosiaan jumppaat ton telkkarin, joka aamu vai?

Aino: Joo, mie sanoin Niilolle, kokeileppas tätä nauhaa. Se käy sit sitä toista liikettä tekemään. Me oltiin kahvill justiin. Mie sanoin, kahvi jäähtyy, mut eihän tuo kauan kestä. Pakkohän se on lähtee jumppaan.

Leena: Nii, se on heti saman tien, kun se tulee. Se on hankittava toinen keltanen kuminauha. Nii tässähan on tilaa kahelle.

Niilo: Kyllä sitä ku liikuttaa, ei tarvii mittää kuminauhaa, ku vaan liikuttaa näin.

Aino: Se on hirveen hyvä homma. (Aino, 74 vuotta, Niilo, 76 vuotta)

Liikuntaharrastusten lisäksi naiset tekevät paljon käsitöitä, erityisesti neulovat, mutta myös kutovat kangaspuilla tai virkkaavat. Naisten käsityöharrastukset painottuvat talvikuukausille. Tavanomaista on, että käsitöinä valmistuu sukkiä ja lapasia lapsenlapsille. Innokkaimmat valmistavat käsitöitä myyntiin saakka. Kesäisin siirrytään hoitamaan kasvimaata, puutarhaa ja kukkapenkkiä, joka sek in voidaan laskea kädentaitoihin. Perinteisten käsitöiden lisäksi harrastetaan maalaamista ja erilaisia askarteluja.

Myös monilla miehillä on kädentaitoja vaativia harrasteita. Useat tekevät puu- ja metallitöitä. Tällöin tavoitteena ei ole ainoastaan mielekkään ajanvietteen löytäminen, vaan samalla toivotaan aikaansaannoksesta saatavan myös muunlaista hyötyä:

Ahti: Eläkeaikana olen rakentanu sirkkelin, kenttäsiirkkelin ainekset. Ens kerran nyt keväällä sahataan sitten.

Leena: Ahaa. Jaa jaa. Siis otetaan niin ku, kadetaan metsästä puu ja sit siitä saadaan sillä sirkkelillä lautoja.

Ahti: Juu-u. Juu-u.

Leena: Just. Se ei ookaan ihan pieni laite.

Ahti: No ei. Kun menee ostaan tuolt oikein tehdastekosen niin, mitähän se eurois oli? Markois se oli 300 000.

Leena: Oi kauhee. Mistäs ne kaikki osat siihen koneeseen tuli?

Ahti: No, oli sellasii osatoimittajia, mut ku oli ihan ennestään, näet vanhaa teräspalkkia. Ja nekin on saatava sellai halpaa. Tarkotus ol saada semmonen halpa. Että se ei jää kalliina nurkkiin seisomaan. Että se oli vaan niin ku harrastustyö sitten tää. (Ahti, 73 vuotta)

Maaseutuasuminen mahdollistaa erityisesti miesten kädentaitoharrastukset. Monilla on piharakennus, jossa voi kesät talvet nikkaroida ja rakennella koneita ja kapistuksia. Taito on opittu tekemällä, ei kouluja käymällä tai oppia hakemalla. Aina kaikki rakennetut koneet ja vehkeet eivät päädy hyötykäyttöön, mutta joka tapauksessa aika niitä tehdessä menee kivasti:

Ku mulla on taas semmonen juttu, että mie en pysty piirtämään. Että mie nään sen kuvan jo melkein valmiina, että mie tien sen mukaan kun suunnittelen. Se tulee sieltä. Että mie en, niin ku toiset suunnittelee paperille ja niin päin pois. No, siellä oli ettei malttanu aina syömäänkää. Ja noin, sill tapaa se aika on menny mukavasti joo. (Mies, 83 vuotta)

Pohtiessaan muuttoa kirkonkylään miehet pahoittelevat sitä, että juuri mieluisimmasta tekemisestä, puu- ja metallitöistä, pitää siinä tapauksessa luopua. Miehet harrastavat kädentaitojaan yksin, mutta monet naiset hakeutuvat tekemään käsitöitä työväenopiston kursseille, esimerkiksi kansallispukukurssille, tai käsityöyhdistyksiin. Kursseilla ja yhdistyksissä he kartuttavat taitojaan ja samalla mahdollistuu uusien tuttavuuksien solmiminen ja vanhojen tuttujen tapaaminen.

Liikunta- ja kädentaitoharrastusten lisäksi kolmas yleinen ajanviete on lemmikkieläinten pito sekä metsäneläinten ja lintujen ruokinta. Lähes joka toisessa talossa on jokin eläin, mikä on huomattavasti enemmän kuin eläkeläisillä yleensä (Pääkkönen & Niemi 2002, 67). Kissa ja koira ovat tavallisimmat, mutta muutamilla on hevosia, jopa lehmä, lammas tai muita maalaistalon hyötyeläimiä. Eläinten pidossa korostuu tarpeellisuus; koirat toimivat vahteina ja turvana, kissat syövät hiiriä. Undulaateilla ja hamstereilla tai muilla sen tyyppisillä lemmikeillä ei ole perinteistä virkaa maalaistalossa, eikä niitä ole yhdelläkään ikääntyjällä Peltolassa.

Lemmikkieläimillä on havaittu olevan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia kohottava merkitys (Sable 1995). Lemmikin pitäminen tarjoaa seuraa ja mahdollisuuden osoittaa hoivaa ja rakkautta (Hara 2007). Eläinten hoito rytmittää osaltaan arkielämää ja luo siihen sisältöä ja mielekkyyttä. Kissat ovat helpoimmasta päästä, sillä ne tarvitsevat vain ruokaa ja ulos- ja sisäänpäästäjän, mutta niitä ei tarvitse ulkoiluttaa. Kissoja on sekä nuoremmilla että vanhemmilla kyläläisillä. Kissoista on kuitenkin sopivasti seuraksi ja ajanvietteeksi.

Koira, kuten kissakin, on usein itsestäänselvyys. Koska talossa on aina ollut koira, ilman sitä ei voisi tulla toimeenkaan. Muutamille maalle muutto on mahdollistanut koirien hankinnan tai ne ovat kuin seurausta maallemuutosta. Vaikka koirista on hyötyä, niin suurin osa koirista on otettu tavallisiksi seurakoiriksi:

Otin pienen koiran, pennun ittelleni, sellasen kuukauden vanhan, nythän se on iso jo. Veli anto. Kysy, ku sie et osaa miest hakee ittelles, niin ota sie koiranpentu. Että hän tietää sulle koiranpennun. Mä sanoin, että juu se sopii. Kyl mie koiran enemmän otan kuin miehen. (naurua) Sitä voi kouluttaa, mutta miestä ei voi kouluttaa. Ne on sen verran jurrikoita. Ainakin täälläpäin. (Nainen, 67 vuotta)

Koirat ovat melko työläitä kotieläimiä. Ne eivät vaadi ainoastaan kasvattamista ja jokapäiväistä ulkoiluttamista, vaan myös aiheuttavat lisätyötä siivoukseen ja ruokaostoksiin:

*Leena: Ja oliko nää koirat sitten niin ku tän Peltolan elämän seurausta vai oliko niitä jo?
Marja: Kyl ne oli tän Peltolan elämän ihan. Nää on kuus vuotta, on nyt. 5- ja 6-vuotiaita nää koirat. Kyllä niistä nyt siis on seuraa hirveesti ja on kyllä työtäkin. Karva. (nauravat)
Leena: Niin siivoomista riittää.
Marja: Siivoomista riittää. Mä oon sanonu, etten mä oo eläissäni siivonnu näin paljon ku mä nyt joudun, siis imuroimaan. Vaikka ei sen siistimpää oo, mutt ettei karvoja olis. Ihan joka toinen päivä on pakko mennä läpi, ainakin kevyemmin. Ja kerran viikossa joka paikka. Ja tommosia paksukarvasia. Keväälläki, kun niistä karvat lähtee ja koko ajan muuten lähtee. (Marja, 70 vuotta)*

Tutkimukset osoittavat koirien omistamisen edistävän terveyttä (Headey 1999). Vaikka koirista aiheutuu vaivaa, niin usein juuri koiria kiitetään hyvästä voinnista, välttämättömän liikunnan saannista ja seurasta:

Koira se pitää minut kunnossa. Se on saanu minut laihtumaa. Miehän olin tässä kauheen lihava silloin kun mie tulin töistä. Kaikki sano, että toi on vissiin siunatuss tilassa toi nainen, että mie olin kauheen lihava. Nyt toi koira on, paino on saatu ton koiran kanssa kun olen liikunu. (Nainen, 67 votta)

Osaltaan kotieläimet rajoittavat ajankäyttöä ja vähentävät vapausasteita. Esimerkiksi matkan ajaksi eläinten hoito täytyy jollakin tapaa järjestää: joko lähdestä on luovuttava ja jäätävä itse kotiin hoitamaan tai sitten on pyydetävä naapurita tai sukulaisia huolehtimaan lemmikeistä. Toisaalta ikäihmiset ovat itsekkin valmiita auttamaan naapureita lemmikkien hoidossa näiden lomamatkan ajan. Ylipäättään eläimet yhdistävät ihmisiä ja vaikuttavat myönteisesti ikääntymiseen (Hara 2007). Sama eläinharrastus tuo uusia ystäviä ja sen johdosta jopa raja-aidat kylän sisäisten ryhmittymien, niin sosiaaliryhmään kuin ikään perustuvien, välillä murenevat. Seuraavan katkelman karjalaispariskunnan ystävät ovat suurimmaksi osaksi karjalaisia, mutta raviharrastuksen myötä on naapurin nuoresta isännästä tullut hyvä tuttava:

Aino: Niitä ne ystävät [karjalaisia] enemmikseen kyllä on.

Niilo: ...niijen kanss enimmäksee, mut esimerkiks täss nyt, täytyy kehua, kiva juttu tääkin on, mistä tää on lohkastu alun nää maat, niin se, niin tämä nykyinen sukupolvi on oikein mukava. Se on miun kanss ollu raveissakki ihan nyt. Kerrankin se syksyllä oli tuoss kyntämäss, niin se sano, ett tuota millos sitä lähetään raveihin. No, mie sanoin, älä nyt hätäile. Mie sit ajoin kerran hevosella, mie men tuolt koelähtöö, ne on nyt kolmennet sen lähöt. Se ol aamupäivää, kun mie ajoin. Se soitti, myö oltiin täss kahvilla sit joskus, olik se puol kahen aikaa tai kahen aikaan, nii mihen aikaa myö lähetää. Että oikein tuommonen avulias. (Aino, 74 vuotta, Niilo, 76 vuotta)

Omien lemmikkieläinten lisäksi lähes kaikki mainitsevat lintujen ja metsäneläinten ruokkimisen ja seurailemisen mieluisaksi ajanvietteeksi. Sitä kutsutaan myös harrastukseksi. Ihmiset ovat taitavia tunnistamaan lintuja, niiden muutto- ja pesänrakennuspuuhia seuraillaan, niitä hoivailaan ja surraan niiden kuolemaa. Lintujen ruokinta on ehkä vahvin side luontoon. Ruokaa viedään lintujen lisäksi oraville, jopa kettuja ja näätäkin ravitaan. Puheessa kuultaa syvä vastuu lintujen ja eläinten hyvinvoinnista:

Muistannu tot rasvaa. Se on syöty. En yhtään muistannu, niin, että olisin perjantaina. Miehan sanoin, että nyt menee viikko ennen kuin mie saan perjantaina niin, on minulla pähkinöi ja auringonkukkaa ja kuroja. Ei tot rasvaa. No niin, ettei ne siit nyt, ku muuta ruokaa on. (Nainen, 82 vuotta)

Osallistuminen yhdistystoimintaan on yllättävän yleistä peltolalaisten ikääntyjien keskuudessa (vrt. Karisto & Konttinen 2004, 106). Lähes jokainen kertoi olevansa vähintäänkin jäsenenä ja silloin tällöin osallistuvansa jonkinlaiseen seura- tai järjestötoimintaan. Ehdottomasti suosituin yhdistys naisten keskuudessa on marttapiiri. Marttatoiminnan painopiste on siirtynyt yhä enemmän kuntakeskukseen. Toiminnan lakkautuksesta kertoo eräs loppuun saakka aktiivisesti osallistunut henkilö näin:

Kaisa: Viiminen kokoontuminen on ens, tän kuun 25. päivä.

Leena: Onko se keskellä päivää vai iltasella?

Kaisa: No, me oltiin yleensä aina päivällä, kun matkat on pitkiä ja sitten liikkuminen huonoa. Sentään pyörälläkin pääs kesällä menemään. Ne on ne martatkin hajaantuneet ettei täss keskellä kylää oo niitä. Niitä on sitten, on kolmen kilometrin päällä ja tuossa kolmen kilometrin päällä, tuolla kirkolla kymmenen kilometrin päässä eikä ne oo sielläkään keskustass. Ne on pitkin, kuka missäki. Ihmiset on niin vanhoja ja eikä läheskään kaikilla oo sitä omaa autookaa eikä pysty ajamaan niin se nyt lopetetaan. Kun on menny jo siihen, että sama puheenjohtaja pitää ne kaikki toimet mitä siitä. Kun siinähan olis niitä sellasia pieniä osuuksia useammalle. On puutarhamarttaa ja kuntamarttaa ja sihteeriä. Minäkin olen sihteeri, mut mä en laita muuta ku nimeni alle. Olen sanonu jo monta vuotta, että mä en mitään ota sihteerin töitä tehräkseni. Että ne on puheenjohtajan tehtävä kaikki. Eihän siitä sellasest mitään tuu. Ja sitten kun ei nuoria ole saatu. Ei tääll kyläll oo oikein ketään sellasia jotka alkas mitään tekemään tollast. (Kaisa, 77 vuotta)

Vaikka marttapiirin pyörittäminen oli ollut viime aikoina työlästä ja kaatunut jaksavimman harteille, toiminnan lakkautus on suuri pettymys. Kokoonnotukset ovat olleet mieluisia ja tärkeitä jokaiselle:

Onhan se vähän harmi, ett kun ei oo mihin menis. (naurahtaa) Kyllä mie oon kaivannu sitä. Näkihän siellä muitakin ihmisiä tuolla martoiss. (Nainen, 79 vuotta)

Lakkautuksen syynä on sekä osallistujien vanheneminen ja voimien ehtyminen että matkanteon vaikeus. Lakkautetun marttapiirin jäsenillä on oikeus liittyä toiseen, edelleen toimivaan piiriin, mutta sain sellaisen käsityksen, ettei kukaan lakkautetun piirin jäsenistä suunnitellut jatkavansa marttana. Martta-aktiiveja on piirin lakkautuksesta huolimatta edelleen kylässä. Nämä martat ovat jäsenenä naapurikylän piirissä, jonka kokoonnotukset ovat pääsääntöisesti kuntakeskuksessa. Martta-toiminta on tiivistä: järjestetään erilaisia kursseja ja valistusiskuja, tehdään yhdessä matkoja niin kotimaassa kuin ulkomailla. Marttatoiminnan piirissä on niin paljon valinnan mahdollisuuksia ja ohjelmaa, ettei kaikkeen yksinkertaisesti ennätä ja voi osallistua:

Seija: Mie olen marttatyöt. Mie sanon, että tää maaliskuu on ollu niin tiivistä, ett ei meinaa ehtiä kotona tehdä mitä haluais. Nyt taas vähän tasottuu ja rauhoittuu.

Leena: Minkäslaista marttatoimintaa sitten oli?

Seija: Meijähän on koulutettu. Me oltiin kahtena vuonna sienikoulutuksessa, tuossa on kilometrin päässä yks martta. Sekin on vähän myöhemmin tullu tänne, mutta sienikoulutuksessa. Viime vuonna meillä oli sitten kasvisruokakoulutus. Ja nyt meillä oli sitten näyttely, sieninäyttelyhän meillä oli sitten, pidettiin ketkä pyysi. S-marketin aulassa oli oikein yleisölle. Kaksikin kertaa on ollu. Samoin se ett puoli kiloa kasviksia päivässä. Siitä tehtiin näyttely, lautasmallit ja ateriat niin ku esitykset. (Seija, 73 vuotta)

Lisäksi on joitakin muita yhdistyksiä ja järjestöjä, joiden jäseninä ollaan, vaikkakaan toimintaan ei osallistuta erityisen aktiivisesti. Järjestötoiminta on enimmäkseen naisten harrastus. Metsästyksestä innostuneet miehet ovat usein mukana metsästysseurassa, mutta iän myötä moni jättäytyy pois. Hirvipeijaisiin tosin mennään. Miehillä on joitakin epävirallisia kaveriporukoita tai pappakerhoja (ks. Karisto & Konttinen 2004, 122), jotka kokoontuvat säännöllisesti esimerkiksi kahvilaan rupattelemaan tai jonkun kotiin pelaamaan erilaisia seurapelejä, kuten korttia, fyllausta tai petankkia.

Kuntakeskuksessa kokoontuu erityinen Ikivihreät-kerho, josta useimmat kyläläiset tietävät. Kerho vaikuttaa olevan kohtalaisen suosittu ja mieluinen, mutta lopultakin harvat käyvät kerhossa. Sitäkin useampi haluaa mukaan, mutta kyytiongelman vuoksi kerhoon osallistuminen on mahdotonta. Kerho kokoaa ikäihmisiä kaikkialta kunnan alueelta ja kerho mielletään mahdollisuudeksi tutustua uusiin ihmisiin ja tavata vanhoja tuttavuuksia. Samoin eläkeläisten iltapäivätansseissa käy muutama kyläläinen. Tanssit järjestetään kerran kuussa kirkolla arkisena iltapäivänä.

Evangelis-luterilaisen seurakunnan tarjoama toiminta vetää mukaan uskonnollisesti orientoituneita kyläläisiä. Kerran kuussa kokoontuva lähetyspiiriä ja kevättalvisin järjestettävät kinkkerit kokoavat en-

sisijaisesti iäkkäitä ihmisiä. Sunnuntaiset kirkossa käynnit ovat useimmilta jääneet, koska ikäihmiset eivät yksinkertaisesti matkojen takaa pääse jumalanpalvelukseen. Muutamilla on toive kirkkokyydistä:

Olis esmerkiks kirkkokyyti esmerkiks pois päin, että menis päivälinjalla. Tietysti se olis hyvä, että jos se olis tällai, joka hakis kotoo, niin siin pääsis sitten vähän heikompikin mukaan. (Nainen, 77 vuotta)

Monesta muustakin harrastuksesta ja menemisestä on täytynyt luopua juuri matkanteko-ongelmien vuoksi. Samalla tavalla kuin toivotaan kirkkokyytiä, toivotaan kyytiapua esimerkiksi uimahalliin. Vii koittaisilla palvelulinjamatkoilla on pakko hoitaa välttämättömät asioinnit eikä se parituntinen, jonka kyytiläiset ovat keskustassa, välttämättä riitä kaikkien kyytiläisten toivotuille aktiviteeteille.

ELÄKELÄISEN KIIRE

Moni ikäihminen, esimerkiksi oma äitini ihmettelee, miten nuorempana sai niin paljon aikaiseksi. Kotityöt ovat vähentyneet sitten lasten aikuistumisen ja aikavarannot kasvaneet eläkkeelle jäätyä. Ihmetellään, mihin aika hupenee, kun tulosta ei synny lähellekään sitä, mitä aiemmin. Päivänselvä selitys on, että ikääntyessä monet toimet ja askareet sujuvat hitaammin. Samat askareet, jotka ennen hoituivat kädenkäänteessä, vievät nyt enemmän aikaa ja ehkä tulevaisuudessa ne vaativat vieläkin enemmän aikaa. Toisaalta on niin, että aiemmin oli pakko selviytyä monista arjen välttämättömyyksistä nopeasti. Tekemistä oli niin paljon, että ei ollut mahdollisuutta tehdä huolella ja rauhassa, vaan tehtävät piti hoitaa niin tehokkaasti ja nopeasti kuin taisi. Eläkkeellä ollessa voi hieman löysätä. Ei ole niin pakottavaa tarvetta saada töitä valmiiksi nopeasti ja niitä voi tehdä ajan kanssa.

Olen analysoinut haastatteluja kiire-sanan suhteen ja tarkastellut sitä, puhuvatko ikäihmiset kiireestä, ja mistä he kiireestä puhuessaan oikeastaan puhuvat ja mitä he kiireellä tarkoittavat. Harva puhuu kiireestä ahdistavana kokemuksena tai aikapulana. Kiire siinä mielessä kuin esimerkiksi työssäkäyvä, perheellinen keski-ikäinen sen kokee, on harvinainen ilmiö (vrt. Jokinen 2005, 89–93; Pääkkönen & Niemi 2002, 40). Omia kiireisiä työvuosia saatetaan muistella ja nykyinen elämä koetaan rauhoittavana vastakohtana aiemmille vuosille. Tilalle on tullut uudenlainen kiirekäsitys ja kokemus kiireestä. Kiireen tuntu muodostuu itse järjestettyjen menemisten aikatauluista ja runsaasta vapaaehtoisesta ohjelmasta. Usein aikatauluista aiheutuva kiire on tyyppillistä kolmatta ikää eläville henkilöille. Vaikka moni sanoo, että päästyään työvuosien kiireistä ei enää tee mieli sitoa itseään samanlaiseen kiireen tuntuun, niin tekemistä on kuitenkin niin paljon, että päivät sujuvat kiireen kanssa. Eläkeläisen kiirettä leimaa vapaaehtoisuus ja omatahtisuus:

Niin, mä luulen sillai, että saa tehdä ihan omaan tahtiinsa, että. Ei mitään kiirettä tarvii pitää. Tekee sillon, kun tykkää. Sen aikaa aina kun tekee miel kykkiä kasvimaalla ja sit kun ei enää viitti, niin lähtee jotain muuta tekemään. (Nainen, 70 vuotta)

Ikääntyjän kiire syntyy paljosta tekemisestä, mutta kiire latautuu positiivisesti. Kiire koetaan miellyttävänä. Tulee lämmin tunne ja yksinkertainen tekemisen ilo. Kiire ei enää stressaa, vaan tuottaa mielihyvää, esimerkiksi mielihyvää siitä, että huomista voi odottaa ilolla, koska tiedossa on jo tänään kesken jäänyttä mieluisaa tekemistä huomiseksi. Näin pohtivat isoäiti ja haastattelussa mukana ollut pojantytär kiireen kokemusta:

*Isoäiti: No, ei mulla oo koskaan kiirettä vissiin ollukaa. Mie en tieräkkää minkälaine se kiire...
Lapsenlapsi: Ei sellanen kiire, mut sillai niinku että voi hitsi, ett nyt on pimeä jo, että nyt on pakko jättää huomiseen. Että no täytyy mennä nukkumaan, että kun nukkuu niin aamu tulee äkkii.
Isoäiti: Joo. (Isoäiti, 67 vuotta, lapsenlapsi 16 vuotta)*

Kiire on ennen kaikkea sitä, että on paljon mieluisia asioita tehtävänä, niin paljon, etteivät päivän tunnit, ehkei koko elämä riitä niitä kaikkia loppuunsaattamaan:

No kiire on sellai suhteellinen käsite. Ei sitä voi sanoa, etteikö oo kiirettä. Töitä on. Varmasti en kerkiä tekee eläissäni kaikkia töitä. Kyl se aina päivä iltaan menee, ei sille mitään. (Mies, 68 vuotta)

Kaiken kaikkiaan peltolalaiset ikäihmiset eivät juuri puhu kiireestä. Tekemistä heillä on yllin kyllin, mutta sanaa kiire käytetään vähän. Toisaalta eivät peltolalaiset valittele pitkästymistäkään. Eivät edes sellaiset, jotka ovat ohittaneet kiireisimmät eläkevuodet ja ovat aiemmin esittelemiäni neljännen iän ihmisiä. Pitkästymistä osataan myös taitavasti välttää. Ikäihmisillä vaikuttaa olevan taito löytää mielekästä tekemistä, vaikkapa aiemmin kuvaamani puilla lämmittämisen, jolla ehkäistään pitkästymisen ja turhautumisen kokemusta, ja joiden avulla vaalitaan arjen jatkuvuutta ja turvallisuutta luovaa rytmiä (Andersson 2007, 82).

AVUNTARVE

Ikääntyessä ei enää ajan riittämättömyys muodostu ongelmaksi arjen sujumisen ja kotitöiden tekemisen suhteen, vaan tehtävistä suoriutuminen. Mitä vanhemmaksi tulee, sitä enemmän ja useammin on tilanteita, joissa tarvitsee apua (Pääkkönen & Niemi 2002, 69). Kolmannen iän ikääntyjät ovat pääsääntöisesti antamassa apua, kun taas neljännen iän kynnyksellä ja sitä elettäessä avun saaminen lisääntyy. Saatu apu on joko formaalia, julkista apua tai informaalia, epävirallista apua (Kilpeläinen & Pohjola 2007, 55). Tässä yhteydessä käytän julkisen avun synonyymina palvelua. Kun aloitin kenttätöyökentelyt, otin yhteyttä kunnan kotipalveluun. Selvisi, että kenttäjaksoni aikana Peltolassa ei ollut kotipalvelun vakioasiakkaita.

Vaikka kylässä ei asunut säännöllisen kotipalvelun asiakkaita, oli monella kokemuksia julkisista vanhusväestölle suunnatuista palveluista ja monet käyttivät kunnan tarjoamia palveluita. Koska suuntaus on se, että palvelut tuotetaan kuntakeskuksessa ja asukas tuodaan palvelun äärelle, eikä päinvastoin, ensivaikutelmani oli, ettei Peltolassa tarvita julkisia palveluja. Kyläläiset käyttävät kunnan tarjoamista palveluista palvelulinjaa, ateriapalveluja (ensisijaisesti lounassetelit), saunotuspalvelua, kotipalvelua

ja kotisairaanhoidoa. Vain kaksi viimeistä on kotiin tuotavia palveluja. Palvelulinja kuljettaa kuntakeskukseen ja sekä ateria- että saunotuspalvelut järjestetään kuntakeskuksessa.

Kotisairaanhoido ja kotipalvelu ovat muuttuneet viime vuosikymmenien aikana rajusti. Kun 1970-luvulla kuljin äitini matkassa töissä, oli työ kokonaisvaltaista. Toisinaan äiti oli koko päivän samassa perheessä, vaikkakin tavallista oli, että hän jakoi päivänsä kahden, korkeintaan kolmen perheen kesken. Hän siivosi, kuljetti lääkäriin, laitto ruokaa ja pesi pyykkiä ihmisten kodeissa. Työtehtäviin saattoi kuulua ruisleipien leipominen, ikkunoiden peseminen tai teurastuspäivään liittyvät erikoiset keittiötyöt suolenpesusta alkaen. Kun itse 1990-luvun alussa olin kotiaavustajana Jyväskylän kaupungilla, oli työnkuva muuttunut. Kotona asuvat vanhuksat olivat yhtä huonokuntoisia kuin monet vanhainkodissa hoitamani vanhuksat. Talutin WC:hen, suihkutin, rasvasin, puin ja lämmitin valmisruokaa. Työni oli ennen kaikkea perushoidoa, ei niinkään kodinhoitoa tai tyyppillisiä kotitöitä. Työpäivään mahtui useita lyhyitä käyntejä useiden ihmisten luona.

Kotipalvelun eriytymisen havaitsin myös Peltolassa. Haastattelin Peltolassa työskennellyttä kodinhoitajaa. Hän oli jo itsekin iäkäs, entinen peltolalainen, joka haastatteluhetkellä asui kirkolla. Hän oli jäänyt eläkkeelle kodinhoitajan toimestaan 1980-luvun lopussa. Hänen kuvauksensa kotipalvelun tarjoamasta avusta oli samansuuntainen äitini työnkuvan kanssa. Työn keskiössä oli huolehtia asiakkaiden hyvinvoinnista kokonaisvaltaisesti. Tämän Peltolan oman kodinhoitajan osalta se tarkoitti sitoutumista iäkkäiden hyvinvoinnista huolehtimiseen koko persoonalla ja hän kuvasikin työtään kutsumuksena. Monet peltolalaiset muistelevat tätä Peltolan omaa kodinhoitajaa kaiholla ja toivovat saavansa uuden, samanlaisella ambitiolla varustetun kodinhoitajan.

Nykyisin kodinhoitaja ei voi enää samalla tavoin antautua työlleen, sillä työtehtävät on hajautettu eri tahoille. Kun ennen Peltolan oma kodinhoitaja samalla käynnillä laitto ruuan, lämmitti saunan ja kylvetti, niin nykyisin ateriapalveluun oikeutettu ikäihminen joutuu matkaamaan kuntakeskuksen ravintoloihin lounaalle ja kylvetys tapahtuu kuntakeskuksessa sijaitsevan vanhainkodin saunassa. Kunnan vanhustyön johtaja totesi minulle, ettei kunnalla ole resursseja tarjota palveluja sivukyliin. Tosiasia on, ettei alueellinen tasa-arvo toteudu, vaan kirkolla asuvilla ikäihmisillä on mahdollisuus saada kotipalvelua toimistoajan ulkopuolella, siis ilta-, yö- ja viikonloppuaikoina. Sivukylissä asuville samoja palveluja voidaan tarjota vain arkipäivisin. Syyksi sanotaan, että palvelun ympärivuorokautinen tarjoaminen sivukyliin on kunnan taloudelle liian suuri rasite.

Palvelujen pirstaloituminen ja matkaaminen palvelun äärelle tuovat vanhan ihmisen arkielämään yhtäältä lisää tekemistä ja ohjelmaa, mutta toisaalta vaikeuttavat arkea. Jos asiakkaalla on mahdollisuus käyttää omaa autoa, on lähtö kuntakeskukseen palvelua saamaan jopa mieluinen ohjelmanumero. Samalla matkalla on mahdollisuus hoitaa muitakin asioita ja tavata tuttuja, joiden kanssa voi vaihtaa muutama sanan. Kyydityspalvelua käyttävän on tyydyttävä olemaan palvelun äärellä niin kauan kuin palvelun tuottaja on suunnitellut. Esimerkiksi saunotuksen yhteyteen on suunniteltu muutakin ohjelmaa:

Tää palveluauto haki minut tuota kylpyyn sinne. Mie vein pyykit samalla lailla, sain puhtaat pyykit mukaan kun mä läksin sieltä. Kun sinne mentiin, niin siellä oli heti puuro ja kahvi ja

voileipää, sitten jossakin välissä kylvetettiin ja sitten oli ruoka ja kun kahrelt lähetettiin pois, niin ennen kahta oli vielä kahvit. Ja siellä oli vähän ohjelmaa. Siellä oli voimistelua ainakin kahrella kerralla. Eri vetäjä kummallakin kerralla. Ja sitten oli tota, mikäs se on se sellai seura. Millä nimellä se on? Pelastusarmeija. Pelastusarmeijan ihmisiä oli kaks kertaa siellä. Neljä henkee pitivät hartauen. Sitten siellä oli sellasia pieniä huoneita joissa sai levätä. Mie lepäsin kummallakin kerralla, minä olin niin väsyny silloin. Mie ensimmäisellä kerralla, mie en kyllä nukkunu. Sitten toisella kerralla mie jopa nukahin siellä kamarissa taikka sellasess hoituhuoneessa. Enkä mie niihin voimisteluihin osallistunu. Mä en oo koskaan tykänny voimistelusta. Ja tota, se pelastusarmeijan, se ol, mä olen luterilainen. (Nainen, 77 vuotta)

Vaikka kylpypäivään on sisällytetty paljon ohjelmaa ikäihmisten virkistykseksi, ei ainakaan tämä rouva siitä erityisemmin pitänyt. Muutaman kerran käytyään hän jättäytyi kylpypäivistä pois ja peseytyi ulkosaunassaan omin voimin.

Kotipalvelu ja kotisairaanhoido käyvät edelleenkin asiakkaiden kotona. Kenttäjaksoni aikana vain yhden kyläläisen luona käytiin kotipalvelusta kahdesti kuukaudessa siivoamassa ja samalla kotiaavustajat veivät pyykki keskustassa sijaitsevaan pesutupaan pestäväksi. Kotisairaanhoidosta käydään useamman luona laittamassa lääkkeitä dosettiin, mittaamassa verenpainetta ja verensokeria. Kotisairaanhoidajan käynneistä puhutaan etäisesti. Kotisairaanhoidajat ovat kasvottomasti vain ne:

Leena: Entäs kotisairaanhoidaja?

lida: No, se käy joka kuukaus.

Leena: Joo. Mitä tää kotisairaanhoidaja sitten tekee?

lida: No, ei se mitään, ku nykyään ei tee muuta ku mittaavat verenpaineet. Sitten jos on, kun on diabetes, niin verensokeri kerran. Ainakaa tällä kertaa. Ei tiä, sit jos menee huonommaksi, että mitä ne sitte tekevät. Mutt tällä kertaa ei oo tarvinnu tehdä mitään. Ett sen puolee ko ei huoliss lähtee liikkeelle tohon tonne terveyskeskukseen, nii mittauksien kanssa, niin ne tekkee sen nyt täällä sitte. (lida, 81 vuotta)

Kotikäynnteihin ollaan tyytyväisiä, sillä silloin vältetään terveyskeskukseen matkaaminen vain pienen mittauksen takia. Toisaalta joillekin on tärkeää, että itse selvittää terveyskeskukseen verenpaineen kontrolliin, ja ettei vielä kukaan kenenkään tarvitse tulla kotiin saakka hoitamaan. Itse tehtävät matkat terveyskeskukseen ovat ikään kuin osoitus omasta kykenemisestä:

Leena: Käykö ne kotisairaanhoidosta säännöllisesti verenpainetta ja verensokeria?

Tyyne: Ei. Mie käyn siellä terveyskeskuksessa. Eihän, tulishan ne jos käskettä. Mutt eihän myö mitään käsketä, kun meillä on itellä auto. (Tyyne, 79 vuotta)

Kukaan ei kuitenkaan mainitse käynneistä kyläkoulun terveydenhoitajan vastaanotolla siinä mielessä, että ne helpottaisivat omaa arkea ja olisivat välttämättömiä oman terveydentilan seuraamisessa.

Julkinen avunsaanti ei ole helppoa. Ikäihmisellä pitää olla hyvät perusteet, jotta hänelle myönnetään kotiapua. Eräs rouva kuvaa omaa avunpyyntöprosessiaan näin:

Minä sain kielteisen päätöksen ja taas vaan, että valittaa voi, että musta tuntuu semmoselta, että kun mä oon oikeessa, niin miks tämmöstä on. Nyt mä eilen kirjotin sosiaalitoimistoon kirjeen ja kyl tein siihen kysymyksiä, että mua askarruttaa, että kuinka kauan minä voin olla kotona. Että kuinka kauan minä pärjään ja kun en apuakaan saa ja eikö sitä nyt tulis yhteiskunnallekin edullisemmaks ja kun minä olisin mielelläni kotona. Että eiks se yhteiskunnallekin tulis edullisemmaks, ku laitokseen ihmisiä. En minä tiedä, mut minust tuntuu vaan. (Nainen, 73 vuotta)

Sen lisäksi, ettei objektiivisesti arvioitu toimintakyky vielä ole niin huono, että se oikeuttaisi avunsaantiin, monet iäkkäät kyläläiset eivät edes tiedä, miten ja mistä apua voisi kysyä. Kilpeläinen ja Pohjola (2007, 87) toteavat, että palveluista tiedottaminen ja tiedon välittyminen muodostavat kriittisen pisteen, jota tulisi kehittää. Vaikka seuraavassa keskustelussa on hieman leikkisä sävy, niin kuvitelma siitä, että kunnan taholta otettaisiin yhteyttä, on silti aito:

Leena: Käykös täällä kukaan kotipalvelusta tai kotisairaanhoidosta?

Elsa: Ei. Eihän ne, mitä ne sielt nyt tänne tulis. Ei ne oo käyny. Tietääköhän ne, ett mie olen täällä?

Leena: Tietääks ne?

Elsa: Niin. En tierä niin ku ne ei koskaan ota mitään yhteyttä.

Leena: Niin, se voi olla että ne ei ota yhteyttä. Ne aattelee, että kyllä ne ottaa yhteyttä meihin päin, jos tarvii, että...

Elsa: Niin, niin ne tietysti aattelee. (Elsa, 82 vuotta)

Vaikka ikäihminen olisikin oikeutettu avunsaantiin, ei hän aina osaa esittää tarvettaan riittävän selkeästi ja painokkaasti. Kun avun tarpeellisuus lopulta ymmärretään, se voi tulla liian myöhään:

Kun ei silloinkaa käyny, kukaan ei kysyny mitää, ku mie Väinöä hoisin niin kauvan. Viime syksystä asti. Silloin mie oisin apua tarvinnu. Juu. Ei mitään. Sairaalassaki sitte, ko käytiin, nii sanovat naiset, että no, mistä on, kukas on noin tullu, mitään apuu antamaa. Mie sanoin, ei kukaa oo kysynnykkää. Kukaan oo kysynnykkää mitää, että tartteeko mitää. No, sitten olis ruvenun tulemaa. Mie sanoin, se on myöhäist nyt enää, nyt Väinö joutuu sairaalaan, ei nyt enää mitää apua tartte. Ei kukaan nyt käy, ja miehän olen pärjännyki. (Nainen, 81 vuotta)

Peltolassa on vähän kotipalvelun asiakkaita, sillä he eivät joko erilaisten mittareiden perusteella ole oikeutettuja avunsaantiin tai he eivät yksinkertaisesti pidä melua itsestään tai eivät tiedä, mistä ja miten apua tai tukea voi edes tiedustella ja hakea. Ennen kaikkea heillä ei ole tarvetta turvautua julkisesti järjestettyihin palveluihin, koska avunsaanti on turvattu informaaleja kanavia pitkin. Monia ikäihmisiä auttavat heidän lapsensa tai muut sukulaiset, jopa siinä määrin, että se korvaa julkiset palvelut (Manthorpe ym. 2004).

Vanhan ihmisen ensisijaisia avunantajia ovat omat lapset (Wenger 1997). Joka toisella kylän ikääntyjällä asuu lapsi tai lapsia samassa kunnassa, siis melko lähellä. Vaikka lapsi asuisi kauempanakin, hän saattaa silti auttaa säännöllisesti vanhempansa tai vanhempiaan. Se, miten avunanto käynnistyy, tapahtuu usein kuin puolihuolimattomasti. Avunanto ujuttautuu osaksi tavanomaista kanssakäymistä. Sitä ei pyydetä, eikä sitä erityisesti tarjotakaan, vaan toimeen tartutaan kuin ohimennen. Vaikka ensiaskeleet avunantamisen ja -saamisen suhteen ovat olleet kuin salaa otettuja, niin pidemmän päälle avunanto tunnustetaan ja todetaan välttämättömäksi:

Juup. Ne käyp joka viikko siivomass ja puita tuovat sitten ett niitä on ain viikoks. Et sehän se onki. Nehän ne tuop. (Nainen, 82 vuotta)

Apua annetaan ruuan valmistamisesta, siivoamisesta ja pyykin pesusta lumenluontiin, kauppamatkoihin ja puiden pilkkomiseen. Usein lapset tekevät kyläilyjen yhteydessä kotitöitä vanhempien avuksi, mutta toisinaan lapset ovat sitoutuneet säännölliseen avunantoon. Tällöin lasten antama apu on välttämätön edellytys kylässä asumiselle:

Vilho: Ja meillä on se keskimäinen tytär, sehän nyt on käyny jo vuosii, kun myö jo ollaan näin heikoss kunnoss. Se ain tulloo perjantaina.

Anna: Hää tulee perjantaina. Soittaa aina, että hän tulee siin autossa.

Vilho: Niin aijai, kyllä se putsaa kaikkea.

Leena: Hän tulee ja siivoo ja tekee pyykit?

Vilho: Joo, kyllä.

Anna: Joo. Ei oo mittää.

Leena: Laittaako hän viikoks eteenpäin ruuat?

Vilho: Joo, se kirjottaa tuonne ruuat ain ja tekee ruokaostokset. Sen kun vaan lämmittellöö.

Anna: Ei tarvii funtsia mitä laittaa. Hän tullee, sit käyvään kaupassa.

(Vilho, 80 vuotta, Anna, 79 vuotta)

Lasten antama apu on osa vanhempien ja lasten välistä suhdetta. Sitä pidetään itsestäänselvyytenä eikä sitä kyseenalaisteta. Perheenjäsenten välinen avunanto on omalakinen prosessi, jossa vastavuoroisuus kiertyy ajallisuuteen. Osittain sitä pidetään ikään kuin kiitoksena omasta vaivannäöstä äitinä, isänä ja kasvattajana. Aiemmin ikääntyjä on itse auttanut lapsiaan monenlaisissa arkisissa tilanteissa, esimerkiksi lastenhoidossa. Nyt on lasten aika auttaa vanhempiaan. Toisaalta apua ei odoteta, mikäli itsekään ei aiemmin oltu valmiita auttamaan. Vastavuoroisuuden periaate on kuin selkeäohjeinen peli. Jos ei ikääntyjä ole aikanaan auttanut esimerkiksi lastenlasten hoidossa, on turha kuvitella, että lapsetkaan auttaisivat ikääntyjää tarvittaessa. (Klein Ikkink ym. 1999.) Näin pohdiskelee haastattelemani mieshenkilö:

Ja meitin, minullakin on ollu se periaate, kun mie en oo vanhemmille jättän, vaimonkaa vanhemmille silloi lapsia hoitoon viety, että ollaan ite hoidettu. Me ollaan katottu, että ei me oo velvollisia hoitaa enää [lapsenlapsia]. Kyllä sitä on tyydyttävä siihen. Jos ei penskat sitte,

*joku kato, että olis sellai mökk, tai huone, että, mutta tuskinpa. Jokainenhan elää omaa elämää.
(naurahtaa) (Mies, 67 vuotta)*

Toinen itsestäänselvyys on, ettei lapsille makseta korvausta saadusta avusta. Lapsen antamaa apua kehuaan. Asiat luistavat paremmin kuin itse tehden; ovathan lapset paremmin perillä nykyisestä maailmanmenosta ja osaavat monia asioita paremmin:

Vilho: Hää tietää, hänellä on merkitty siinä, siellä on semmosii ostoksii, jott myö männää hänen [vaimon] kanssaan ostamaan, nii...

Anna: Ei se oo niin monipuolista.

Vilho: Jos myö männää mummun kanssa ostamaa, niin leipää ja voita ja piimää ja sillii, niin se on siinä. (läpsyttää käsiä yhteen puheen tahdissa)

Anna: Älä nyt. Kyllä särvintäki pittää olla.

Vilho: No täytyy.

Anna: Sinä meet vähän liiallisuuskii.

*Vilho: Täytyyhän maitooki olla. Mut ku Ritva ostaa, se ostaa semmosii purkkii, jott eihän niit. Nykyisin on kaupass, ku sanotaan tuhansii purkkii, eihän meikäläinen tiä hölyn pölyä niistä.
(Vilho, 80 vuotta, Anna 79 vuotta)*

Keräämässäni aineistossa ei ole puhetta siitä, miten perheiden sisällä sovitaan ja neuvotellaan avunannon toteutuksesta. Vain joissakin puheenvuoroissa on viittauksia siihen suuntaan, että lapset sopivat keskenään vuoroista ja käynneistä. Mielenkiintoista olisi tarkastella sitä, miten lapset suhtautuvat vanhempiensa maaseutuasumiseen ja siitä aiheutuvaan ylimääräiseen avuntarpeeseen, miten lapset keskenään neuvottelevat ja sopivat avun antamisesta ja vanhempien kotona asumisen tukemisesta.

Lastenlapset auttavat jonkin verran isovanhempiaan. Lastenlasten antama apu kohdistuu pääasiassa sellaisiin nyky-yhteiskunnan taitoihin ja tietoihin, joita vanhemmalla väellä ei ole. Peltolalaiset ikäihmiset mainitsivat esimerkiksi tulkkina toimimisen, kirjastossa käymisen ja vaatehankinnoissa makutuomarina olemisen. Lastenlasten antama apu on tilapäistä eivätkä isovanhemmat tukeudu siihen samalla tavoin kuin lasten antamaan apuun. Lapsenlapset ovat ennemminkin piristys ja ilo elämän ehtopuolella ja avun pyytäminen on kuin veruke tapaamiselle. (Wenger 1997.)

Naapuriapua on kahdenlaista: rahaa vasten tehtäviä työsuorituksia tai tuttavuuteen ja ystävyYTEEN sisältyvää ilmaista auttamista. Rahalla korvattavat työt ovat kaikkien kyläläisten saatavilla. Usein kyseessä on raskaat, koneella suoritettavat työt, kuten tien auraukset ja lanaukset, peltojen kyntämiset tai puiden kaatamiset. Kun työstä maksetaan käypä rahallinen korvaus, siihen ei liity mitään vastavuoroisuuden velvoitetta, vaan raha korvaa sen kaikinensa. Apu muuttuu työksi.

Naapuriapu, jota ei korvata rahalla, ei ole jakautunut Peltolassa tasapuolisesti kaikkien ikääntyvien kyläläisien kesken. Ainoastaan sellaiset ikääntyneet kyläläiset, jotka ovat luoneet tai saaneet itselleen

tiiviiin sosiaalisen verkoston kylään, voivat turvautua naapurien avunantoon. Naapuriavun toimivuus on usein pitkällisen, vuosikautia kestäneen vuorovaikutusprosessin tulos (Thomése ym. 2003). Siinä, missä yksi voi täysin nojautua naapurien avunantoon, toinen tietää olevansa yksin ja turvaton. Näin eri lailla kommentoivat naapureilta saamaansa tukea ja apua lähes vierekkäin asuvat iäkkäät leskirouvat:

Mutta jos näin hyviä ihmisiä on ympärillä, niin ku minulla on, niin ei voi tuntea itteää yksinäiseks. Ei millään tavalla. (Nainen, 78 vuotta)

Tapahtuu, mikä tapahtuu. Ei tänne kukaan tuu apuun. Mie tiedän sen varmaan, ett jos mie oon rapulle kaatunu, niin harakathan siinä juoksee. Ei tänne tuu kukaan apuun. (Nainen, 77 vuotta)

Naapuriapu on konkreettista käytännön apua: kyydin tarjoamista, kassin kantamista, eläinten hoitoa, puiden pilkkomista ja lumitöiden tekoa. Avunanto tapahtuu usein sopimatta, kuin sanattomana yhteisymmärryksen tuotoksena. Eräs nainen kertoo, kuinka hän kauppamatkoilla kuin puoli huomaamatta auttaa naapuria ostoksien kantamisessa. Yhteisille kauppamatkoille ei muuten olisi tarvetta, mutta avuliaisuuttaan hän lähtee mukaan:

Leena: Sä käyt perjantaisin joka viikko sitten...

Helena: No kyllä mie melkein käyn. Kun mie sitä Elsan kassia siellä vähän kantelen ja. Nii, talutan sitä vähän. Vähän olen tukena. Olen mie aika säännöllisesti käynny siellä kyllä. (Helena, 67 vuotta)

Vaikka avunanto tapahtuukin huomaamatta, osana hyvää naapuruutta tai ystävyyttä, apuun liittyy vahva vastavuoroisuuden vaade tai ainakin avun vastaanottaja kokee usein takaisin maksamisen välttämättömäksi. Tutkimukset osoittavat, että tasapainoinen vastavuoroisuus takaa todennäköisemmin auttamisen jatkuvuuden kuin epätasaisesti jakautunut avunanto (Thomése ym. 2003). Ikäihminen on usein tietoinen siitä, ettei hänellä ole mahdollisuuksia konkreettisesti korvata apua, jolloin syvä kiitollisuus toimii vastavuoroisena palveluksena:

Ne on kauhean ystävällisii ihmisii, joita minä en pysty millään palkiitemmaan enkä korvaamaan tämmösiä. Ne niin paljon tekee, kun esmerkiks ulkorakennukseen laitettiin uus lautavuori, niin ne sano heti, että hyö maalaa sen. Me kolmestaan maalattiin se. Kun niillä on se auto, niin se on niin helppo tuoda sillä autolla kaikkee. Se rouvakin muistutti viime syksynä, että osta nyt lanttuja, että ei tartte itte raahata niitä ja linnunsiemeniäkin. Mie sanoin, jos en mie nyt enää lintuja ruokikkaa, kun mie olin niin huonossa kunnossa. Että jos mä jätän ne ruokkimata. No kyl me tuodaan siemeniä, sano rouva. Me oltiin kirkolla ja auton perä oli, pikkunen auto, se oli jo täynnä tavaraa. Mies sano, että linnunsiemenet on vielä haettava. Mie sanoin, että eihän niitä, eihän on paikkaa mihkä niitä laittaiskaa. Kyllä tonne peräkonttiin mahtuu ja niin me haettiin iso säkki linnunsiemeniä. Niin oon jaksanu linnut ruokkia. Olihan se rohkasevaa, kun ne sano, että kyllä sie ruokit. (Nainen, 77 vuotta)

Kuten yllä olevasta lainauksesta paljastuu, apu ei aina suinkaan ole konkreettista, vaan se voi olla myös emotionaalista tukea, uskon ja luottamuksen valamista lähimmäiseen (Thomése ym. 2003). Usein naapuriavulta juuri odotetaan tällaista psyko-sosiaalista tukea, tietoisuutta siitä, että lähellä on ihmisiä, jotka seuraavat ja tarkkailevat, rientävät katsomaan, kun he havaitsevat jotain huolestuttavaa ja poikkeuksellista. Heille myös uskalletaan soittaa, jos tarvitaan apua:

Leena: Tuleeko naapureita pyydettyä, jos on jotain avuntarvetta?

Rauha: Juu, ton mie olen pyytänny ton keskell, kun on toi. Se lähihoitaja. Sille mie sitte. Se kyl tulee, jos sattuu oleen kotona. Se on sen kattonu ja sano, että jos tarttee kirkoltaki maitoo tuora, niin kyl hän tuo maitoo tullessaa kirkolta. Toi lähihoitaja on kyl, että jos vaan, nii saa soittaa. (Rauha, 81 vuotta)

Eläkkeellä olevat kyläläiset tarjoavat myös itse apua naapureilleen. Monet ovat vielä sen verran hyvässä kunnossa, että jaksavat auttaa. Kylässä vallitsevasta avunantokäytänteistä muodostuu sellainen kuva, ettei apua juurikaan pyydetä, vaan enemmän tarjoudutaan auttamaan tai apua annetaan puolihuolimattomasti, ohi menneiden:

Niin kyl mä oon sitten ihan, aina oon tuntenuki olevani tervetullu ja sitten se on sitä piestä auttamista nyt, niin ku ett autankin taas, jos tarvis vaatii. Ett tämmöstä ollu näissä paikoissa, ett ihan oon tarjoutunu sitten, että kun on tarvinnu mitä apua. (Nainen, 68 vuotta)

Jos naapuriavun antaminen onkin melko vähäistä, niin sukulaisten auttaminen on sitäkin tavallisempaa. Tavallisinta on omien lasten ja heidän perheidensä auttaminen (ks. Pääkkönen & Niemi 2002, 70). Auttamisella on todettu olevan ikääntyjän elämänlaatua kohottava merkitys. Sen kautta ikääntyjä voi kokea itsensä tärkeäksi, tarpeelliseksi ja kykeneväksi (Lowenstein ym. 2007). Nuoremmilla ikääntyjillä saattavat vielä omatkin vanhemmat tai vanhempi elää ja heidän auttamisensa koetaan tärkeänä velvollisuutena. Eräs nainen kertoo seuraavasti omasta päätöksestään muuttaa äitinsä luokse asumaan voidakseen auttaa häntä. Äiti on jo kuollut, mutta edelleenkin tehdyllä ratkaisulla on suuri merkitys kertojalle:

Sillon äiti eli ja kerkesin sitten parisen vuotta häntä tässä. Hän oli jo silloin täyttänny kaheksankymmentä ja ylik oli jo. Edelleen oli sama määrä lemmiä. Semmonen parikymmentä elukkaa navetassa. Kymmenkunta lypsävää ja mulla oli tilaisuus auttaa äitiä. Oli mahdottoman mukava sitten opetella noi navettatyöt, ja konelypsyn opettelin, että mie sitten niin ku ihan melkein kaikki hänen hyvällä opastuksella kyllä kaikki oppi sitten, tek mielellää. (Nainen, 68 vuotta)

Enää kylässä ei asu tällaisia iäkkäitä henkilöitä, jotka tarvitsisivat edellä kuvatun kaltaista apua nuoremmilta sukupolvilta, vaan pääsääntöisesti hyvin vanhat vanhemmat asuvat vanhainkodeissa, joissa tyttäret ja pojat käyvät heitä tervehtimässä. Tervehdyskäynnillä autetaan syömisessä, pukemisessa ja muissa arkisissa välttämättömyyksissä. Useimpien omat vanhemmat ovat kuitenkin jo kuolleet, joten avunanto suuntautuu nuoremmille sukupolville.

IHMISSUHTEET

Kyläilyt ja puhelut sukulaisten, naapureiden ja ystävien kanssa ovat tärkeä osa ikääntyjän arkea. Sosiaalinen kanssakäyminen on kuitenkin hyvin epätasaista ikääntyvien kylälaisten keskuudessa. Siinä missä yhden elämä täyttyy tapaamisista ja puheluista, toinen pohtii, miten ja missä voisi luoda ihmissuhteita. Tutkimukset osoittavat, että sukupuoli, siviilisäätö ja asuinpaikka määrittävät ikääntyjän sosiaalisia suhteita. Miehillä on todettu olevan vähemmän ihmissuhteita kuin naisilla ja parisuhteessa eläminen edesauttaa sosiaalista kanssakäymistä (Cavallero ym. 2007). Hatch ja Bulcrot (1992) toteavat, että edellä mainittujen tekijöiden erilaiset kombinaatiot ovat ratkaisevia ikääntyjän sosiaalisten suhteiden muotoutumisessa. Heidän tutkimuksessaan esimerkiksi naisleskillä oli huomattavan paljon ystävyyssuhteita. Leskeksi jääminen tai eroaminen voi vaikuttaa positiivisesti ikääntyjän sosiaalisiin suhteisiin.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet toteavat, että aiemmin, muutama vuosikymmenen sitten, kanssakäyminen sekä sukulaisten, ystävien että naapureiden kanssa oli runsaampaa. Tuolloin ei ehkä niinkään soiteltu, mutta siitä huolimatta yhteydenpito oli tiivistä. Kyläiltiin ahkerasti, jopa yökyläilyt olivat tavallisia. Sosiaalisen elämän hiljenemistä perustellaan omalla ikääntymisellä. Hiljeneminen on ensisijaisesti tapaamisten vähenemistä ja muuttumista. Kun ennen on kokoonnuttu isolla porukalla, jääty yökylään tai otettu yövieraita vastaan, nyt ei enää jakseta ryhtyä niin suuriin toimenpiteisiin. Enää ei ole mahdollisuuksia sellaiseen tapaamisten runsauteen ja tapoihin kuin aiemmin, koska voimat eivät sitä enää salli:

Leena: Tuleeko käytyä usein sillai yökylässä siskon kanssa?

Kaisa: Mä en nyt enää vanhana oo ottanu tänne yökylään ketään. Hää kyl tulis varmaan yökylään minulle. Mie olen sanonu, mie en yökylään enää ketään ota, että vanhemmalle ihmiselle mie joutusin petamaan oman petin. Sitten ittelle tekisin lattialle ja taas aamulla sama show, vaihtasin lakanat. Mie olen sanonu, ett mie en enää ala sitä. Kyll minä nukkusin mielelläni lattialla, mut että se sellai loputon petaaminen, niin en mie jaksa sitä. Enkä miekää käy siellä, kun ei sillä oo kuin yksiö. Oon siellä nyt joskus ollu ja on sekin aikasempina vuosina ollu täällä yötä. (Kaisa, 77 vuotta)

Paavo: Meillä oli ennen vanhaan aika paljon semmosii, jotka käytiin vuoron perään siellä ja täällä.

Maire: Oli semmonen lössi oikein, joka kulki.

Paavo: Niin siellä oli semmosii perheitä ja sinne ne perheet kutsuttiin. Sinne ja toinen perhe taas tänne ja vuorotellen.

Maire: Niin. Sit kaikki alko tulla kai vähän vanhaks, niin ei enää niin viitti. Aina täytyis autolla kulkee. Sitten jos aattelee, että vähän vaikka ottais kaljaa, täytyis jäädä yöks. Se on jo aikamoinen rasitus ja tai sitten tarvis yhen olla ilman, selvinpäin.

Paavo: Niin, ku kuitenkin aina, tutummas aina kuitenkin tarjotaan muutakin kuin pelkkää kahvia.

Maire: Sanotaan, että jos kaheksanki henkee on...

Paavo: Juu, ei sitä kenenkään rasitukseks...

Maire: ...niin ei ei.

Paavo: Mie en tykkäis toisten nurkkiin jäähä.

Maire: Ei sitä viitti niin.

Paavo: Muuta kun viimesess pakoss. (Maire, 72 vuotta, Paavo, 74 vuotta)

Ikääntymisen myötä sosiaalisia suhteita uhkaa päättyminen. Tutkimukset osoittavat, että suhteen tyyppi (sukulaisuus, ystävyys), vastavuoroisuus ja välimatka vaikuttavat ikääntyjän ihmissuhteiden kestoon (Klein Ikkink ym 1999). Myös Peltolassa mainitaan tällaisten tekijöiden vaikuttavan kanssakäymiseen. Ennen kaikkea Peltolassa monien ystäväpiiri on kutistunut ystävien kuollessa. Todetaan, ettei enää yksinkertaisesti ole ystäviä, joita tavata. He ovat jo *nukkuneet pois tai muuttaneet kirkkoaidan tuolle puolen.*

Ei ainoastaan ikääntymistä ja kuolemia pidetä kyläilykäytänteiden muuttumisen syinä, vaan myös yleisten kyläilemiseen liittyvien tapojen ja käytänteiden muuttumista. Kun ennen kylään saattoi mennä ilmoittamatta ja yllättäen, niin nykyisin sovitaan etukäteen sopivasta ajankohdasta:

Kaisa: Saatan käydä naapurissa, jos on kutsuttu, mutta en kutsumatta mene.

Leena: Tuleeko tänne vieraita kutsumatta?

Kaisa: Ei tule. Muuta kun soittamalla sovitaan, niin tulee ja, ja yleensä, nyt nää vähät naapurit, mitä on, niin ne ei tuu kutsumatta. Mutta ne entiset, mitä silloin oli, niin silloin, silloin käytiin kutsumatta niillä. Ja tota, siitä aivan sovitaan kirjaimellisesti koska mennään ja tullaan.

(Kaisa, 77 vuotta)

Uudet kyläilykäytännöt eivät salli mielijohteesta syntyviä kyläilyjä. Kaikki kyllä myöntävät, että tuskinpa kukaan yllätysvieraista pahastuisi ja itse niistä sanotaan jopa ilahduttavan. Yllätysvierailuja ei kuitenkaan enää tehdä, koska uudet käytännöt ovat jo niin vakiintuneet. Ei ainoastaan vierailujen muuttuminen ennalta sovituksi, vaan myös vierailujen määrällinen väheneminen on surkuteltavaa. Yhdeksi syyksi vierailujen vähenemiseksi nimetään televisio. Televisiota syytetään siitä, etteivät ihmiset enää viitsi lähteä kyläilemään, vaan jäävät kotiin televisiota katselemaan. Toiseksi vierailuja vähentäväksi seikaksi todetaan kiire. Yhtäältä kiire ymmärretään yleiseksi ilmapiiriksi tai trendiksi, toisaalta yksittäisten ihmisten henkilökohtaiseksi tavaksi. Kiirettä luonnehditaan usein itse aiheutetuksi, eikä todelliseksi esteeksi vierailuille:

Että ei se oo enää niin ku ennen vanhaan, että käytiin käskemätä kylässä. Täälläki niin joka puolla iltasittain istuttii eikä ollu mitään kiirettä ja nyt on niin halvatun kiire, kun on koneet ja vehkeet, että joka homma käy nopeemmin, mut tuntuu että kiireemmäks se aina vaan tulee tää aikakausi. (Mies, 81 vuotta)

Mutta onhan se vähän muuttunu tänä päivänä, kun ihmisten ajat on rajattuja. Ne tulee, mutta sitten ne lähtee hyvin pian pois, että se on niin ku toisen tyyppistä. Että täytyis olla parin tunnin päästä siellä ja siellä taas, kun on kiirettä. (Mies, 73 vuotta)

Sosiaalisen kanssakäymisen kuihtuminen luonnollisesti surettaa ihmisiä. Menneitä aikoja muistellaan kaiholla, kuten edellä olevista aineistolainauksista käy ilmi. Toisaalta vähentyneiden vierailujen tilalle löydetään itselle ajankulua katselemalla televisiota, kuuntelemalla radiota tai lukemalla lehtiä:

Tuleehan sitä [kyläilyä] just, mut aika vähän. Päivittäin ne on täältäpäin yksinään nykyjään, mutta mulla on sitten ratio ja telkkari molemmat auki toss. Ja lehtiä ja lukemist on monenlaista. (Mies, 83 vuotta)

Vierailut saavat ikääntymisen myötä uusia piirteitä. Siinä on jo vanhuuden leimaa. Kun ennen yhteiset tapaamiset olivat tekemistä ja touhuamista, nyt saatetaan esimerkiksi ottaa yhdessä päiväunet:

Kaisan kanss sitten täss aina ollaan keskenään, huokataan ja maataan ja taas vähän tehrään jotain, köhnitää jotain paikkaa ja. (nauraa) Me ollaan kumpaki, molemmat, me maataan sitte. Me pannaan maate. Muuta ku tojon vaan, mitäs mie. (Nainen, 81 vuotta)

Vaikka vierailut vähenevät, yhteyttä pidetään puhelimitse, toisinaan saatetaan lähettää postikortti. Erityisen mukavaa on, jos oma puhelin soi, mutta itsekin soitellaan ystäville, naapureille ja sukulaisille, ja tällä tavoin halutaan vaihtaa kuulumisia ja ilahduttaa toista. Runsaista puheluista ollaan suorastaan ylpeitä:

No ystävänpäivänä meinas olla tukossa kyllä. Kankaanpäästä yks ystävä soitti ja sano, että jo sinulla on ystäviä, että hän on aamusta asti yrittänny ja se ol iltapäiväll pitkällä ennen ko nyt sitten pääsi. Sehän on mukava, jos on ystäviä, jotka soittaa ja muistaavat. Eihän sen hienompaa asiaa oookaa. Ei ainakaan tarvii ajatella, että on jotenki hyljeksitty. (Nainen, 78 vuotta)

Usein ystävät ja naapurit, joiden kanssa ollaan enemmän tekemisissä, ovat samanikäisiä, siis kohtalaisen vanhoja. Sen sijaan sukulaiset edustavat nuorempia sukupolvia. Lasten ja heidän perheidensä vierailut keskittyvät viikonloppuihin ja loma-aikoihin. Kanssakäymisessä on elämäniloa, touhua ja ohjelmaa. Nuoremmat sukupolvet vetävät ikääntyjän mukaan elämän sykkeeseen. Näitä vierailuja kuvataan tekemisen kautta, erityisesti muiden tekeminen korostuu, itse asetutaan enemmänkin vastaanottajan ja seurailijan rooliin:

Kyllä meilläkin pyhäsin tääll porukkaa. Ne kesällä ajelee auton kanssa, kun on kesälomia ja kaikkee. Melkein joka pyhä tai lauantai pyörii, kun noin lähellä ovat tässä. Tuovat kaupast tavaraa tai kuka mitäkin touhuua. Poikkeavat katsomassa, että miten täällä pärjätään. (Nainen, 81 vuotta)

Perheenjäsenenä ihminen voi kokea itsensä korvaamattomaksi. Perheenjäsenien keskuudessa ikäihminen on enemmän kuin vain ystävä tai tuttava, hän on äiti tai isä, mummo tai pappa, jota ilman ei muitakaan olisi. Perheenjäsenten välisessä kanssakäymisessä on erityinen välittämisen ja rakastamisen aspekti, jota muissa ihmissuhteissa ei ole. En väitä, että tällaista korvaamattomuutta tai

rakastamista ilmenee jokaisessa perheessä tai jokaisessa perheenjäsenten välisessä suhteessa, mutta ainakaan samankaltaista tunnesuhdetta ei ole havaittavissa samassa mitassa muissa ihmissuhteissa. Korvaamattomuuden ja rakastamisen kokemus on tärkeä ikäihmiselle ja sitä luetaan pienistä teoista, halauksista ja sanoista:

Vanhimman tyttären tyttären tyttö sano, ett mie tahon päästä kattoo isomummuu ja halata sitä. Se sano. Se tulee ja ottaa kaulast kiinni. (Nainen, 82 vuotta)

Kaikilla ei ole laajaa ja runsasta ystävä- ja tuttavapiiriä eikä kaikilla edes ole laajaa sukua. Silloin sosiaalisista suhteista voi muodostua elämän kipupiste. Elämä on ehkä sujunut mukavasti työtä tehdessä ja ponnistellessa itselle tärkeitä päämääriä kohti, mutta ikääntyessä yksinäisyys muodostuu merkityksellisemmäksi ja ihmissuhteiden kaipuu kasvaa suureksi. Näin pohtii puhekumppanin tarvetta hieman yli 70-vuotias mies:

Niihin ei oo oikein helppo ottaa yhteyttä. Minua on kutsuttu joihinkin paikoihin, että tulis käymään, mutta ei oo tullu. Kontaktinotto on vähän vaikeaa. Tärkeitä olis ne sellaset, missä tulis melkein kerta viikossa käytyä, sellaset puhekumppanit. Kun olis tärkeää, että olis jotakin yhteistä, sillä puhekumppanilla. Samoi asioit harrastanu ja samoi asioit tienny nuoruudesta. Kaverit on tärkeitä, kun puhutaan asioista ja muistellaan niitä. Toinen muistaa toista ja toinen toista, niin se on siinä mielessä tärkeää, että ollaan ennestään tuttuja. (Mies, 73 vutota)

Ikäihmisen on vaikea etsiä tilanteisiin, joissa uusien ihmissuhteiden solmiminen mahdollistuisi, vallankin jos vapaa-ajanaktiviteetit eivät ole sosiaalisesti orientoituneita. Ensinnäkin sellaisia tilanteita, joissa olisi luontevaa tutustua ja solmia ihmissuhteita, on kohtalaisen vähän. Kylässä ei ole luontevia tapaamisen areenoita. Kirkonkylässä järjestetään eläkeläistansseja, eläkeläiskerhoja ja muita harrasteryhmiä, joiden tilaisuuksissa tutustuminen on mahdollista. Mikäli omat sosiaaliset taidot arvioidaan heikoksi, on lähteminen vaikeaa. Pienikin este on hyvä syy jättäytyä pois:

Ahti: Se talon isäntä, käy eläkeläisten tansseissa ja tapaa siellä, ja sano, että on tullu uusia tuttaviihin.

Leena: Joo. Niin, silloin kun mä soittelin, niin silloin oli puhe, että oli eläkeläisten...

Ahti: Joo, minä sain nuhalunssan ja en voinukkaa mennä sinne. En ollukaa. Että olen kuullu sieltä, Martti on puhunu, että siellä on kaikki aika vanhoja. Olen kysynyt, kun nuorena kävin tansseissa ja oli ihan naapurin tyttöjä ja sellasii, niillä olis mahdollisuus, mutta eivät käy. Ne kattoo, että on liika vanhaa porukkaa. Ja tiedän tuttaviltakin. Yhen tutun miehen kanssa, joka on eläkkeellä, oletko käynyt eläkeläisten tansseissa. Kävin kerran siellä, tai vaimon kans käytiin kattomassa, mut me ollaan ruvettu käymään muualla. Ne käy tuolla jossain, missä on nuorempaa.

Leena: Niin oisko tää ollu eka kerta?

Ahti: Olis ollu eka kerta. No, kyl niit siellä on kai aina joka torstai, että... (Ahti, 73 vuotta)

Moni tyytyy ystävyysuhteiden vähyyteen eikä edes suunnittele etsiytyvänsä uusien ihmisten pariin. Entisistä ihmissuhteista pidetään kiinni ja niitä vaalitaan niiden resurssien puitteissa, jotka kullakin on.

8 IKÄÄNTYJIEN ELÄMÄNTAVAT

Tutkimuksen esioletuksena oli, että maaseudun ikääntyjät muodostavat kohtalaisen homogeenisen ryhmän ajanvietteineen, harrastuksineen ja arkisine elämänrytmeineen. Kysymys kiteytyi siihen, mil-laista tuo arkielämä on. Esioletus nojautui käsitykseen yhtenäisestä maalaiskulttuurista, joka ohjaa ja määrittää jopa kohtalaisen tiukasti ikääntyjien arkielämää. Havaintoaineisto osoitti esioletuksen vääräksi. Maalaiskylässä asuvien vanhojen ihmisten arkielämän vaihtelu on niin suurta, ettei sitä voi selittää saman elämäntavan erilaisina ilmenemismuotoina. Maaseudun ikääntyjät muodostavat heterogeenisen ryhmän, joiden arkisessa elämässä on merkittäviä eroja.

ELÄMÄNTAPA, ELÄMÄNTYYLI VAI ELÄMÄNMUOTO?

Ihmisten tavallisen elämän kuvaamiseen on käytetty ainakin elämäntavan, elämäntyylin ja elämänmuodon käsitteitä (Roos 1987; Pohjolainen 1987; Högbäcka 2003). Myös habituksen ja elämänpolitiikan käsitteiden avulla selitetään tavallista elämää. Elämäntapaa ja elämäntyyliä käytetään runsaasti arkikielessä, ja ne ymmärretään usein toistensa synonyymeiksi (Roos 1988, 13). Molempia käytetään sujuvasti kuvaamaan omaa tai toisten tapaa elää. Ne viittaavat yksilön tekemisten ja valintojen kokonaisuuteen.

Elämänmuoto on vieraampi käsite kuin elämäntapa tai elämäntyyli. Sana on kylläkin selkeä; se kuvaa sitä muotoa tai hahmoa, joka elämällä on. Elämänmuodolla tarkoitetaan ihmisten arkielämässä toteuttamia ajattelu- ja toimintamalleja, joilla on sekä taloudellinen että ideologinen puoli. Taloudellinen puoli muodostuu käytännöistä, joissa arkielämän eri osa-alueet raamittavat toisiaan, ja joissa yksittäiset osat muodostavat merkityksellisen kokonaisuuden. Ideologinen puoli viittaa taas niihin arvoihin ja normeihin, joihin elämänmuoto perustuu. Elämänmuodon avulla etsitään samanlaisiin kysymyksiin selityksiä kuin elämäntavan ja elämäntyylinkin avulla. Elämänmuoto kiinnittyy vahvasti kriittiseen elämänmuotoanalyysiin ja -teoriaan, joka nojaa oletukseen koko yhteiskuntaa ohjaavista taustaehdoista. Elämänmuodon käyttö edellyttää sitoutumista tähän teoriaan niin, että se ohjaa koko tutkimuksen kulkua. (Ks. Högbäcka 2003; Winqvist 1999.) Koska tämä tutkimus ei nojaudu kriittiseen elämänmuotoanalyysiin, en käytä elämänmuodon käsitettä kuvamaan maaseudun ikääntyjien elämää.

Elämäntyyllillä tarkoitetaan jokapäiväisten toimintojen muodostamaa kokonaisuutta (Pohjolainen 1990, 144). Elämäntyyli viittaa usein tyylittelyyn ja itsensä esittämiseen. Ikään kuin yksilö etsisi tai rakentaisi itselleen tyyliä, jonka avulla hän haluaa luoda kanssaihmisilleen kuvan itsestään. Voimme ajatella jonkun olevan tyylikästä ja toisen olevan tyyliöntö. Myös elämäntyyliä arvioidaan tällä tavoin (Bourdieu 1984, 172). Elämäntyylistä tulee modernissa maailmassa elävän yksilön projekti. Yksilö etsii tai luo itselleen elämäntyyliä rakentaakseen minuutta (Chaney 1996, 4). Omassa aineistossani en ole löytänyt tietoista oman tyylin etsintää tai rakentamista. Elämäntyyli, jota käytetään paljon tutkittaessa

kulutusta, on käsitteellisesti ohuempi kuin elämäntapa (Roos 1988, 13). Pohtiessaan elämäntavan ja elämäntyylin välistä suhdetta myös Pohjolainen (1990, 158) toteaa elämäntyylin olevan kapea-alaisempi käsite kuin elämäntapa. Hän pitää elämäntapaa sosiologisena (makro)tason käsitteenä ja suosittelee elämäntyylin käyttöä sosiaaligerontologisessa tutkimuksessa, eteenkin kun tarkastelu kohdentuu terveydentilaan ja/tai vanhenemiseen vaikuttaviin yksilöllisiin tekijöihin. Pohjalainen ymmärtää elämäntavan koko elämän kattavaksi käsitteeksi ja tämän vuoksi varoittaa *yrityksestä haukata liian suurta palaa* käsitteen avulla.

Elämäntyylin ja elämänmuodon lisäksi habitus on elämäntavalle rinnakkainen käsite (Allardt 1998, 48). Habitus on ranskalaisen Bourdieun (1984) kehittelemä käsite, jonka avulla kuvataan luokkien tai yhteiskunnallisten kerrostumien välistä erojen taistelua. Roosille (1988, 12) habitus on elämäntavan perusta ja selittäjä. Tässä tutkimuksessa ei ole kyse yhteiskunnallisten tai sosiaalisten kerrostumien välisestä erottautumisesta, jota voitaisiin kuvata habituksen avulla.

Elämäntapatutkimus kukoisti 1970–80-luvuilla. 1990-luvulla elämänpolitiikka monikäyttöisenä käsitteenä innosti tutkijoita. Joustavana ja moneen taipuvana elämänpolitiikka oli syrjäyttää elämäntavan (Silvasti 2001, 70–71). Elämänpolitiikka korostaa pakoista ja traditioista vapaata yksilöä, joka tekee omaehtoisia valintoja (Roos 1998, 22–23). Tähän Silvasti (2001, 73) huomauttaa, että tällaisia vapaita yksilöitä tuskin kuitenkaan on olemassa muualla kuin teoreettisissa hahmotelmissa. Tuonnempana (mt. 75) hän toteaa, että edelleenkin 2000-luvun alkupuolella elämäntapa on toimiva käsite empiiristä aineistoa kuvattaessa.

Tämä tutkimus jatkaa aineistolähtöisen elämäntapatutkimuksen traditiota. Tiina Silvastin (2001) väitöstutkimus maanviljelijöiden elämäntapaa ohjaavista skripteistä ja Riitta Högbackan (2003) väitöstutkimus maaseudulla asuvien naisten elämänmuodoista muodostavat mielenkiintoisen vertailupohjan käsillä olevalle tutkimukselle. Yhtäältä peltolalaiset ikäihmiset ovat kiinnittyneet talonpoikaiskulttuuriin ja omaksuneet talonpoikaiset elämäntavan arvot. Toisaalta löytämäni erilaiset elämäntavat saavat kaikupohjaa Högbackan esittelemistä naisten elämänmuodoista ja niitä ohjaavista arvoista ja periaatteista.

Ymmärrän elämäntavan Roosin (1987,45) määrittelemällä tavalla:

elämäntapa on yksilön tai perheen elämänvaiheiden, elinolosuhteiden, elämäntoiminnan, arkielämän ja interaktion kokonaisuus, joka muodostuu – järjestyy – hänen subjektiviteettinsa kautta. Subjektiviteetilla tarkoitetaan ihmisen arvomaailmaa, arviota omasta elämästä, hänen tärkeiksi kokemiaan elämänaalueita jne.

Elämäntapa on siis yksilön tai ryhmän elämänhistorian, elinolojen, arvojen ja asenteiden pohjalta jäsentynyt kokonaisuus, joka muodostuu nykyisistä arkielämän teoista, toiminnoista ja valinnoista. Arjessa – vaikka se onkin tavallista ja itseään toistavaa – toteutuvat yksilön arvot ja asenteet tekoina ja valintoina, joista elämäntapa koostuu. Elämäntapaa voidaan soveltaa yksilön, perheen, yhteiskuntaluokan tai muulla tavoin rajatun ryhmän tutkimiseen. Elämäntavalla on yhteys elämäntyyliin, elämänlaatuun, hyvinvointiin, ajankäyttöön ja kulutukseen. (Silvasti 2001, 15; Roos 1988; Varis 2006.)

Elämäntavalla on suora yhteys yksilön elämänhistoriaan ja elinoloihin (Roos 1988, 15). Myös ympäristö vaikuttaa siihen, millaiseksi elämäntapa muotoutuu (Sarola 1996, 51). Kun kyseessä ovat maaseudun ikääntyjät, on heillä takanaan jo pitkä elämänhistoria, jonka aikana heidän elinolonsa ovat muuttuneet huomattavasti. Elämänkulku ja siihen liittyvät merkittävät kokemukset ja muutokset vaikuttavat yksilön arvoihin ja asenteisiin, jotka puolestaan määrittävät elämäntavallisia valintoja ja toimintoja. Samojen yhteiskunnallisten tapahtumien vaikutus kunkin yksittäiseen elämään on hyvin erilainen riippuen siitä, millaiset elinolosuhteet ovat kyseisellä hetkellä olleet (vrt. Roos 1988, 26). Esimerkiksi sota on koskettanut kylässä asuvia ja Karjalasta kylään muuttaneita täysin eri tavalla. Samoin aineellinen vauraus ja yhteiskunnallinen asema ovat ohjanneet erilaisiin elämäntavallisiin valintoihin.

Sosiaaligerontologisessa elämäntapa- tai elämäntyyli tutkimuksessa on – ainakin aiempina vuosina – keskitytty tutkimaan sitä, miten ikääntymisen vaikutukset muuttavat yksilön mahdollisuuksia jatkaa jo omaksuttua elämäntapaa tai elämäntyyliä (Ojala 1989, 91). Tämän tutkimuksen keskiössä ei ole elämäntavan jatkuvuus, vaan tavoitteena on ennen kaikkea hahmottaa maalaisikäntyneiden muotokuvaa, tai täsmällisemmin muotokuvia. Elämäntapa on työkaluna selitettäessä ikääntyneiden erilaisuutta. Tarkastelu kohdistuu kohtalaisen pieneen ryhmään. Tutkittavat asuvat samalla alueella, samoissa olosuhteissa, siis samassa ikääntymisympäristössä. Heillä on samat palvelut ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet, samat etäisyydet ja samat naapurit, samat säät ja maisemat. He ovat kaikki eläkkeellä, vaikkakin ikäero nuorimman ja vanhimman haastattelun välillä on melkoinen, yli kaksikymmentä vuotta. Ikääntyneiden arkielämän järjestymisessä on suuria eroja, jotka osoittautuvat erilaisten elämäntapojen ilmenemismuodoiksi. Yhden arkipäivää rytmittää puilla lämmittäminen, lintujen ruokkiminen ja kissojen hoitaminen, toinen hyppää lähes päivittäin ratin taakse ja suuntaa auton nokan kohti kuntakeskustaa tai lähintä kaupunkia. Voidaan olettaa, että heillä on tällä hetkellä erilaisia resursseja käytettävissä ja kumpikin on sovittanut arkielämänsä niiden mukaan, mutta haastatteluissa ilmeni myös erilaisia arvoja ja asenteita, jotka ohjaavat tekemisiä ja valintoja. Esimerkiksi, kun ensimmäiselle maaseutu edustaa hyvää ja kaupunki pahaa, niin toiselle kaupunki ja maaseutu eivät muodosta vastakohtaparia, vaan kaksi erilaista ympäristöä etuineen ja haittoineen, joiden painoarvot omassa elämässä pyritään optimoimaan.

Toteutan etnografista elämäntapatutkimusta. Stebbins (1997) toteaa, että etnografisen tutkimuksen keskeisin tehtävä on kuvata ja selittää erilaisten ryhmien elämäntyyliä tai tässä tapauksessa elämäntapoja. Hän korostaa sitä, että havainnot ja haastattelut täydentävät toisiaan. Yhtäältä tulkintani perustuu havaintoihin ikääntyvien kyläläisten arkielämästä, heidän jokapäiväisistä toimistaan ja teoistaan. Osallistuvan havainnoinnin keinoin tarkastelen elämäntavan toteutumista ja toteuttamista: sitä, miten elämäntapa määrittää, rakentaa ja ohjaa tämänhetkistä elämää. Havainnot kohdistuvat siis elämäntapaa rakentaviin elämäntoimintoihin, arkielämään ja interaktioon. Havainnointia täydentävät haastattelut. Haastattelut kohdistuvat elämänvaiheisiin, arvomaailmaan ja tärkeisiin elämäntavallisiin. Haastattelujen avulla pääsin tarkastelemaan sitä, miten elämäntapa on kehittynyt ja muotoutunut. Haastattelut avasivat silmäni näkemään elämäntavan juuret yksilön menneisyydessä. Mikäli en olisi täydentänyt havaintojani haastatteluilla, olisin todennäköisesti päätenyt tulkitsemaan elämäntavalliset erot vain saman elämäntavan eri toteutusmuodoiksi, mutta haastattelujen avulla löysin elämäntapaa ohjaavat orientaatiot ja arvot, jotka paljastivat erilaiset elämäntavat. Toisaalta

vain haastattelujen perusteella olisin saattanut päätyä liian jyrkkään tulkintaan. En olisi havainnut elämäntapojen sekoittumista ja lieventymistä. En ainakaan olisi tullut koskaan tajuamaan sitä, miten erilaisia elämäntapoja eletään todeksi. (Ks. Stebbins 1997.)

ELÄMÄNTAPA, ARKI JA KULTTUURI

Sekä arkielämällä että kulttuurilla on keskeinen yhteys ja merkitys elämäntavan muotoutumiseen (Roos 1988, 12, 17; Roos 1987, 45–46). Arkielämässä elämäntapa tulee näkyväksi ja saa muotonsa. Arkisissa valinnoissa, teoissa ja toimissa elämäntapa eletään todeksi. Kulttuuri on keskeinen elämäntavan kannalta, sillä se asettaa raamit ja reunaehdot sille, millaiset elämäntavat voivat olla mahdollisia⁹. Roos toteaa, että *elämäntapa on kulttuuristen pohjavirtojen heijastumaa ihmisten elämässä*. Esimerkiksi kaupunkikulttuuri mahdollistaa erilaiset elämäntavalliset vaihtoehdot verrattuna maaseutukulttuuriin. Kulttuurilla tarkoitan tässä yhteydessä sitä kokonaisuutta, joka järjestää ja suhteuttaa eri elämäntavat toisiinsa eli kulttuuri muodostuu useista eri elämäntavoista, jotka ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. (Roos 1988, 16–17).

Kylässä, jossa tutkimus toteutettiin, vallitsevana kulttuurina voidaan pitää talonpoikaiskulttuuria. Silvasti (2001) tekee selkoa talonpojasta ja talonpoikaiskulttuurista. Hän määrittelee talonpoikaiskulttuurille kolme keskeistä skriptiä, jotka ohjaavat talonpoikaista elämäntapaa. Nämä ovat sukupuolisidonnainen työnjako, jatkuvuuden tavoittelu ja luontosuhde. Ymmärrän niin, että talonpoikainen elämäntapa voidaan liittää vain maanviljelijäväestöön, mutta talonpoikaiskulttuuri on jo laajempi käsite, joka ei kosketa ainoastaan maata omistavaa ja viljelevää väestöä, vaan myös muita tämän kulttuurin vaikutuspiirissä olevia. Tällaisia ihmisiä ovat esimerkiksi maataloustyöläiset, jotka maata omistamatta olivat kuitenkin vahvasti osallisia talonpoikaisesta kulttuurista. He loivat talonpoikaiskulttuuria omalla työpanoksellaan.

Talonpoikaiskulttuuri ja maalaiskulttuuri on erotettava toisistaan. Talonpoikaiskulttuuri kiinnittyy maatalouden harjoittamiseen ja maan omistamisesta johtuvaan valta-asetelmaan. Talonpoikaiskulttuuri voi siis toteutua vain suhteessa maahan, ja useimmiten siis konkreettisesti siellä, missä omistettava maa on (Silvasti 2001, 80). Tarkoitan tällä sitä, että toki kuka tahansa ja missä tahansa voi omistaa maata, mutta se ei välttämättä vielä synnytä valtarakennelmia, jotka koskettavat toisia ympärillä olevia. Valtasuhteet syntyvät vasta, kun ihmiset, joilla on jokin suhde toisiinsa ja maahan, ovat tekemisissä keskenään. Kyse on samasta lokaliteetista. Sen sijaan maalaiskulttuuria voi olla missä vain, maalla tai kaupungissa. Se on enemmänkin maalaismaisten elämäntapojen muodostama kulttuurinen kokonaisuus, jota voidaan harjoittaa paikasta riippumatta.

9 Tästä hyvänä esimerkkinä on Ilmo Massan (1998, 208–214) pohdinta perheensä ekologisista valinnoista.

Myös Peltolan kulttuurista ilmapiiriä luonnehtii näiden kahden kulttuurin läsnäolo. Talonpoikaiskulttuuri määrittää monen kyläläisen asemaa, joka puolestaan määrittää heidän valinnanmahdollisuuksiaan ja tekemisiään. Talonpoikaiskulttuuri pitää sisällään normeja ja sääntöjä siitä, mikä on kullekin suotavaa, sallittua ja soveliasta. Näin kulttuuri selkeästi ohjaa yksilön mahdollisuuksia ilmaista ja elää todeksi valitsemaansa tai omaksumaansa elämäntapaa. On tavallista, että hyvin erilaisessa hierarkisessa asemassa olevilla on samanlainen elämäntapa, mutta se, millaisina jokapäiväisinä tekoina ja valintoina se ilmenee ja toteutuu, vaihtelee. Maata omistavalle tilalliselle traditionaalisen elämäntavan toteuttaminen merkitsee omien peltojen kyntämistä omalla traktorilla, kun taas mökkiläinen, maata omistamaton kyläläinen kuopsuttaa pientä porkkanapenkkiä pienellä puutarhalapiolla. Kyseessä on kuitenkin saman elämäntavan toteuttaminen.

Globalisoituvassa maailmassa kulttuurinen homogenisoituminen näyttää olevan väistämätön tosiasia, mikä on myös tässä kylässä havaittavissa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei tämä kulttuurinen tasapäistymisen ole vielä niin voimakkaasti läpäissyt kylän iäkkäiden ihmisten elämismaailmaa. He ovat pikemminkin sitoutuneet siihen kulttuuriseen ilmapiiriin, joka on voinut heidän aktiivisina vuosinaan. Iäkkäät kyläläiset kantavat mukanaan sitä kulttuurista ja sosiaalista kylää, joka vallitsi heidän nuoruudessaan ja keski-ikässään.

Hallitseva talonpoikaiskulttuuri käy vuoropuhelua muiden kylään tunkeutuvien kulttuurien kanssa. Vuoropuhelu ilmenee ennen kaikkea ikääntyvien kyläläisten erilaisia kulttuureja ja elämäntapoja käsittelevissä kannanotoissa, jotka vaihtelevat kauhisteleavasta torjunnasta hyväksyntään. Yhtäältä vierasta tunkeilevaa kulttuuria, erityisesti kaupunkilaiskulttuuria – jonka merkittävimpänä piirteenä pidetään jatkuvaa muiden katseiden alle joutumista ja kasvotonta esillä oloa – kauhistellaan ja pidetään ahdistavana, ihmisen hyvinvointia turmelevana. Toisaalta myönteisesti suhtautuvissa kannanotoissa toisenlaisen kulttuurin hyville puolille ja eduille ei ummisteta silmiä. Toiseksi kulttuurien välinen vuoropuhelu ilmenee kyläläisten kannanotoissa toisenlaisen elämäntavan toteuttajia kohtaan. Heitä voidaan arvostella ankarinkin sanoin ja jopa väheksyä.

Sekä maalaiskulttuuri että talonpoikaiskulttuuri ohjaavat maaseudun ikääntyvien elämäntavallisia ratkaisuja, mutta kulttuuri antaa vain summittaiset puitteet. Yksilölle jää lopultakin kohtalaisen paljon valinnanvaraa ja liikkumatilaa. Lisäksi elämä ei määräydy vain tämänhetkisten tekijöiden summana, vaan siihen vaikuttaa koko menneisyys, niin yksilön elämänhistoria kuin laajemmat yhteiskunnalliset ja historialliset seikat. Elämänhistoria ja elinolot määrittyvät pitkälti kulttuurisesta kontekstistaan. Se millaisten kulttuuristen vaikutteiden kanssa yksilö on aiemmin ollut tekemisissä, ohjaa hänen elämäntapavalintojaan nykyisyydessä. (Roos 1998.) Monet ikääntyvät kyläläiset ovat eläneet erilaisissa kulttuurisissa ympäristöissä ja heidän elämässään on ollut monia merkittäviä ajanjaksoja, joilla on oma vaikutuksensa heidän tämänhetkiseen elämäntapaansa. Erot näyttävätkin paljolti syntyvän sen perusteella, millaisia vaikutteita yksilö on elämänsä aikana saanut ja millaisissa elämäntilanteissa he ovat olleet merkittävien historiallisten ja yhteiskunnallisten tapahtumien aikana.

J.P. Roos (1998) pitää sukupolven käsitettä merkityksellisenä selitettäessä elämäntavallisia eroja tai yhtäläisyyksiä. Yhteiskunnallinen sukupolvi muodostuu yhteisten kokemusten tai ei-kokemusten kautta. Yhtä lukuun ottamatta kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet ovat syntyneet 1920–30-luvuilla. He edustavat sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvea. Sota seurauksineen muodostaa heille tärkeän yhteisen avainkokemuksen, jonka perusteella heidät voidaan liittää samaan sukupolveen. He kaikki ovat eläneet 1940-luvun taitteen sotien aikaan. Muutamat heistä ovat olleet jo lähes nuoria aikuisia, mutta useat vasta alakouluikäisiä lapsia. Ratkaisevaa onkin se, missä he ovat sodan aikana asuneet, ja miten sota on koskettanut ja muuttanut heidän elämäntavallisuuttaan. Karjalasta evakkomatkalta lähteneelle sota on merkinnyt kodista luopumista ja elämän perustan horjumista, kun taas kylässä aina asuneelle sota kiteytyy lähes yksinomaan kylän yli lentäneisiin lentokoneisiin ja siirtolaislasten kyläkouluun tuloon. Tämä on juuri sellainen sukupolven sisäinen erottelija, johon Matti Virtanen (2005, 201) viittaa todetessaan, että yhteinen historia ei ainoastaan yhdistä, vaan myös erottaa sukupolven.

Suomen nopean yhteiskunnallisen muutoksen myötä maaseudulla asuneelle ja eläneelle sukupolvelle näyttää maaseudun kokemasta muutoksesta muodostuneen eräs merkittävä yhteinen kokemus. Maaseudun ja kyläelämän hiljeneminen on teema, joka nousee haastattelupuheissa säännöllisesti esille. Maaseudun muutos on tapahtunut tutkimukseen osallistuneiden ikäihmisten ollessa aktiivisimmassa iässä ja maaseudun autioitumisella ja hiljenemisellä on ollut radikaaleja vaikutuksia monen elämään. Työt maatalouden parissa ovat loppuneet, koko maaseudun infrastruktuuri on romahtanut palveluiden lakkauttamisten ja vapaa-ajanrientojen loppumisten myötä. Tätä voidaan tulkita niin, että kokemus on synnyttänyt paikallissukupolven, jolla Jyrkämä (1995, 211) tarkoittaa sukupolvea, jolla on yhteinen paikallistason avainkokemus. Avainkokemus on syntynyt paikallisten muutosten ja tapahtumien perusteella. Tässä tapauksessa maaseudun ikäihmiset muodostavat siis yhden paikallissukupolven, jonka avainkokemuksena on maaseudun ja maalaishiljenemisen. Joka tapauksessa, puhuimmepa sukupolvesta tai paikallissukupolvesta, tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden yhteisiä merkittäviä kokemuksia ovat olleet sekä sota ja sen jälkeiset pulan ja jälleenrakennuksen vuodet että maaseudun autioituminen. Nämä kaksi merkittävää yhteiskunnallista ajanjaksoa ohjaavat heidän elämäntavallisuuttaan edelleen.

LUONTOSUHDE ELÄMÄNTAPOJEN TAUSTALLA

Luontorakkaus ja luonnon läsnäolo yhdistävät kaikkia peltolalaisia ikääntyjiä. Ymmärrän tässä yhteydessä luonnon laajasti. Luontoa ovat metsä, metsän eläimet, marjat ja sienet, mutta myös puutarha hoidettuine kukkapenkkeineen ja porkkanarivineen sekä kissat ja koirat. Luontoon liittyy myös kaikki se tekeminen, minkä yhteydessä luonnosta nautitaan tai sitä hyödynnetään.

Ikääntyneiden luontosuhde on kehittynyt jo lapsuudessa. Tutkimani ikäihmiset edustavat sukupolvea, joka suurimmaksi osaksi on syntynyt ja kasvanut maaseudulla ja lähellä luontoa. Jopa mahdollinen

kaupunkimainen lapsuuden kasvuympäristö on sekin ollut hyvin luonnonläheinen, jos vertaamme sitä vaikkapa nykypäivän kerrostalolähiöihin rakennettuine puistoineen ja puutarhaistutuksineen. Lapsuuden kasvuympäristöä on leimannut myös talonpoikaiskulttuuri, jonka yhtenä periaatteena on suhde luontoon ja nimenomaan tuottava ja luontoa hyödyntävä suhde (Silvasti 2001). Tutkimieni ikäihmisten luontosuhde on välittynyt heille sekä lapsuuden kasvuympäristön kautta että talonpoikaiskulttuurin välityksellä.

Luonnolle annetaan monia erilaisia positiivisia merkityksiä. Ensinnäkin luonto takaa rauhan; yhtäältä rauhaa jostakin, toisaalta rauhaa johonkin. Luonnon helmassa saavutetaan rauha nykyisen maailmanmenon vaatimuksista, kiireestä ja levottomuudesta. Toisaalta luonnon läheisyys takaa vapauden ja rauhan olla oma itsensä ja tehdä asioita itselle mieluisalla tavalla:

Kun asuu tällä tavalla ja naapurit on kuitenkin suht kaukana, että ne ei oo seinän takana. Niin kyl se on, kun aamulla, kesäaamuna menee tonne kuistille, niin kyllä se on sellanen plussapuoli, ettei sitä voi. Ja linnut laulaa. (Nainen, 70 vuotta)

Luonto asettuu puheissa kaupungin, kirkonkylän ja urbaanin vastakohtaksi. Vaikka kyseisen kunnan kirkonkylä on kohtalaisen pieni, liitetään siihen sellaisia vastenmielisiä seikkoja kuin huono ilmanlaatu, toisenlaisen pukeutumiskoodin noudattamispakko (ks. Högbäck 2003, 123), ihmisvilinä, kiire ja kireys. Samoin Milliganin, Gatrellin ja Bingleyn (2004) tutkimuksessa ikäihmiset kiinnittivät positiivisia attribuutteja luontoon ja rakentamattomaan ympäristöön ja kielteisiä, lähinnä pelkoon ja väkivallan uhkaan liittyviä attribuutteja kaupunkimaiseen ympäristöön. Peltolalaisista ikääntyjistä monet sanovat viipyvänsä vain välttämättömimmän kuntakeskuksessa päästäkseen takaisin maaseudun ja luonnon rauhaan:

Niin se hieromapaikka oli siinä risteyksessä niin lähellä, että sinnekin tuli sitä pölyä ja huonoa ilmaa, vaikka se oli, oiskohan kolmannessa kerroksessa ollu. Että sekin päivitteli sitä, että hän yhtään ei voi pitää ikkunaa auki, sillä oli sellanen verkko, ettei pääse pöly tulemaan. Että omat hankaluutesa, vaikka ny sitten kauppaan olis lyhyt matka. En mie vaihtais. (Mies, 73 vuotta)

Nii, ja ain pitäis olla pukeutunu vähän toisenlaisiin kuteisiin ko tääll kuule, täältä miten on. Ei ei ei. Mitään ei tulis siel kirkoll. En mie tykkää. Kesällä sinne oli kiva mennä ku saap olla kesävaatteet päällä ja niin ko oikein kuuluu ihmiselle. Mutt talvella pittää, aijai aijai. (Nainen, 79 vuotta)

Vastakohta-asettelun lisäksi luonto nimetään merkittäväksi tekemisen lähteeksi. Luontoon liittyvää tekemisestä on monenlaista. Yhtäältä se voi olla taloudellisia ja hyödyllisyysnäkökohtia tavoittelevaa toimintaa. Tekeminen on järkevää, mielekästä ja välttämätöntä. Se saatetaan mieltää jopa lähes palkkatyöhön verrattavaksi työksi. Marjastaminen, sienestäminen ja metsästäminen ovat sellaista hyödyllistä ja mielekästä tekemistä, jossa nautitaan luonnosta. (Holmila 2001, 131–132.) Samalla tekeminen on kotia päin eli sillä on myös taloudellista merkitystä: omat marjat eivät maksa mitään, mutta jokaisesta appelsiinikilosta on maksettava. Miehillä metsätyöt ovat usein rahallista hyötyä

tuottavaa luontotyötä. Tällainen luontoa hyödyntävä tekeminen on opittu jo lapsuudessa. Siihen on kasvettu pienestä pitäen ja se on jotain sellaista, jota ikäihminen ei kerro, jos häneltä kysyy, millaisia luontoharrastuksia hänellä on. Tekemiseen käytettyä aikaa ei mielletä vapaa-ajaksi, vaan työajaksi, hyötyajaksi tai arkielämäksi (vrt. Silvasti 2001, 233).

Toiseksi luontoon liittyvää tekemistä sävyttää nautinto (ks. Vakimo 2001, 292). Kun maalaiskylän ikääntyvät etsivät nautintoja, haetaan niitä ensimmäiseksi luonnosta. Nautinto saattaa syntyä vain lintujen katselemisesta niiden pyrähdellessä lintulaudalla helmikuisessa pakkasessa tai keväisen luonnon eloon heräämisen ihmettelystä, kun hento vihreä ilmestyy kuin silmänräpäyksessä koivunoksiin. Toisinaan nautintoa haetaan menemällä metsään hiihtolenkille tai kävelylle. Jopa raskaat metsätyöt antavat nautinnollisia kokemuksia. Luonnon tarjoamaan nautintoon liitetään hiljaisuus, mutta myös erilaiset luonnon äänet, puiden humina, lintujen laulu ja lehmän ammunta. (Holmila 2001, 131.) Luonto koetaan niin arvokkaana tai suorastaan pyhänä, että sitä kuvataan kirkkona:

On ihanaa aina mennä metsään. Se on kyllä ku kirkko. Se on nii ihan, sammaleitten keskellä. Sitä kun on lapsuudesta asti siihen tottunu, niin se oli meillä ku kirkko. (Nainen, 68 vuotta)

Luonto ja sen monet mahdollisuudet kannustavat myös uusiin aluevaltauksiin. Luonto vetää puoleensa, sen kauneus ja annit houkuttelevat kokeilemaan ja etsimään uusia tapoja nauttia luonnosta tai hyötyä luonnosta yhä enemmän. Kekseliäisyydellä ei ole rajoja. Eräs rouva kertoi alkaneensa kerätä käpyjä, koska niitä tarvitaan askartelutarvikkeina. Samalla kun hän kävee metsässä, hän kerää käpyjä, joista kertyy pientä myyntivoittoa. Tällä tavalla hän on yhdistänyt hovin ja hyödyn jo muutaman vuoden ajan. Eräs miespuolinen kyläläinen kertoi minulle uudesta harrastuksestaan:

Olen kova sieniharrastaja. Sienikirjasta olen opetellu tutkimaan uusia sienilajeja ja valmistaa sieniruokia. Että saa maukkaita niistä. Siinä kyllä on tekemistä, että osaa kunkin sienilajin oikealla tavall valmistaa. Ne on erilaisia. Tietysti täällä on sitten luonto muutenkin ympärillä. On ihan hienoa, kun kevät tulee, niin nähdä kasvun tapahtumat. (Mies, 73 vuotta)

Usein asuinalue valitaan omaan elämäntapaan tai -tyyliin sopivaksi (van der Meer 2008). Luonnon läheisyyden ja sen tarjoamien monipuolisten mahdollisuuksien vuoksi kylään on muuttanut muutama uusi asukas eläkkeelle jäätyään. Sillä että uudeksi kotipaikaksi on valikoitunut juuri Peltolan kylä, ei ole merkitystä. Taloa oli ensisijaisesti etsitty silmällä pitäen mahdollisuuksia toteuttaa erilaisia luontoon liittyviä tekemisiä ja harrastuksia. Tästä kylästä oli löytynyt sellainen talo luonnon läheisyydestä, jota oli etsittykin:

Oikein kiva. Tää on kiva paikka. Rauhallinen paikka, niin ku näät. Ei oo naapureita. Viereinen naapuri on tossa suunnassa, 150 metrii ton metsän takana. (Mies, 74 vuotta)

Sen takia mie justiin täällä haluan olla, että voin olla pihalla ja tehdä. Se pitää virkeänä. Siinä sano yks, ei ihan seinänaapuri, mut seuraava sitten, ku tänne oltiin muuttamas, niin Tarja sano, että nyt sie saat sitten kapsutella oikein. Kylhän mie siellä niitä yhteisiäkin tiloja pikkusen aina

kapsin ja pistin sinne jotain kasvamaan niit kukkia. Ja pidin vähän niinku huolta niistäkin. Tarja nauro, että nyt sulla kapsuteltavaa. (Nainen, 73 vuotta)

Samalla tavoin kuin luonto-orientaatio on ohjannut muuttoa kylään, poismuuttoa pohditaan luonnon läheisyyden katoamisen tiimoilta. Ikäihmiset esittävät vahvoja käsityksiä, että juuri luonto on se innoittava ja liikkeelle kutsuva tekijä, jonka ansiosta he pysyvät kohtalaisen hyväkuntoisina. Maaseutu ympäristön ja siellä läsnä olevan luonnon on todettu aktivoivan merkittävästi ikääntyjää (Sarola 1996, 54; Sugiyama & Ward Thompson 2007). Kuntakeskukseen muuttamisen myötä epäillään liikkumisen ja yleisen mielenvirkeyden vähenevän, sillä luonto ei enää ole siellä samalla tavoin läsnä kutsumassa ja houkuttelemassa, suorastaan vaatimassa lähtemään liikkeelle. Kadut kuvitellaan asfalttiradoiksi, jotka eivät tarjoa kiinnostavia ja vaihtelevia kävelylenkkejä, vaan ainoaksi vaihtoehdoksi jää tallustella korttelia edestakaisin. Synkimmissä kuvauksissa kaupunkimainen asuminen on pelkkää kotona istumista:

Se on yleensä aina kun, mie oon täältäkin seurannu, ku täältä lähtee. Että kun menee sinne, siellä ei oo mitään. Siellä istutaan sisällä, vuoren päästä ne ei pääse enää liikkumaan niin äkkiä. Siinä menee huonoon kuntoon. Ihminen on luotu liikkumaan. Täällä on välttämättömyys liikku. Mie oon huomannu sen, että paikoillaan on, sit se on niin vaikee. Pari päivää istuu sateess, ettei tee mitään, nii ei viitti mihkää lähtekää. Ja polvet on kipeet. Sit ku liikkuu, niin sit ei huomaakaan, että ne on kipeet. Niin se on monelle siellä justiin. Siellä tehrään laitoshoitohmisiä. Ne menee sinne, ne on liikumati, ne on sitten vuoren päästä rullatuolissa. Siinä on minust se paha juttu. Nyt kun täältä tyhjennetään tää maaseutu ja vierään sinne, niin kohta on sairaat, on rullatuolipotilaat. Tää olis paljon tärkeempää kun ihminen sais asua niin kauan kuin pystyy maalla omass talossaan. Pitää omaa puutarhaa ja kaikkia, niissä on omat hommansa. Se on minusta kauheinta. (Mies, 72 vuotta)

Peltolalaisten ikäihmisten luontosuhteessa on havaittavissa monia terapeuttisia ja hyvää ikääntymistä tukevia elementtejä. Luonnossa ja luonnon avulla pysytään fyysisesti aktiivisena, rentoudutaan, virkistäydytään ja kehitetään itseä (Holmila 2001, 131). Luonto tarjoaa mahdollisuuksia sekä fyysisen että psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitämiseen (Milligan ym. 2004; Bhatti 2006).

Vaikka luonto ja sen merkitys on kaikille ikäihmisille tärkeä, se ei samankaltaista ikääntyvien elämäntapoja. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan niitä elämäntavallisia eroja ja tekijöitä, joita aineiston analyysi on nostanut esille. Luodessani elämäntapojen typologiaa en halua asettaa elämäntapoja arvojärjestykseen tai luoda niistä vastakkainasetteluja. Elämäntavoille antamillani nimillä korostan niitä elämäntavan piirteitä tai periaatteita, jotka kuvaavat kyseistä elämäntapaa parhaiten.

TRADITIONAALINEN ELÄMÄNTAPA

Traditionaalisen elämäntavan kannatteleva punainen lanka on jatkuvuus ja sen kokeminen. Jatkuvuudella tarkoitan yhtäältä jo kasvuperheessä omaksuttujen elämänarvojen ja periaatteiden arvostamista ja niihin tukeutumista ja toisaalta arkisten rutiinien ja tapojen jatkamista ikääntymisestä huolimatta. Jatkuvuus on ensisijaisesti arkielämää ja jokapäiväistä tekemistä ohjaava periaate (Andersson 2007). Arkisia rutiinejaan, joita sääntelee lehmän ja muiden kotieläinten pito, kuvaa eräs perhe näin. Keskusteluun osallistuvat sekä isäntä että emäntä ja emännän sisko, joka asuu yhdessä pariskunnan kanssa:

Emäntä: Me saadaan siit maitoo, voita, juustoo.

Isäntä: Minullekin sikäli siitä apua kun aamulla mennee heittämään sinne vähän lantaa, että noin ja sitten saa kahvia juoda kanssa, että...

Emäntä: Pääsee sängyst ylös ajoillansa.

Sisko: Kanoja on ja.

Leena: Kanojakin?

Emäntä: Kanojakin on.

Leena: Lehmä ja kanoja ja koira ja...

Isäntä: Pässä on vielä, vielä on pässi.

Sisko: Lammaskin on, niin joo.

Emäntä: Syksyllä otetaan possu.

Sisko: Niin possukin on vielä.

Emäntä: Kun lehmä poikii, niin siitä tulee niin paljon maitoo, että me ei voida kaataa maahankaan sitä loppua, niin possu syöpi maidon sitten. Jouluks se tapetaan.

Sisko: Se kasvaa siinä sivussa.

Leena: Missä vaiheessa otetaan po...Missä kuussa porsas yleensä tulee taloon?

Emäntä: Se on...

Sisko: Heinä, elokuussa.

Emäntä: ...elokuussa.

Isäntä: Heinäkuun lopulla.

Emäntä: Ihan tarkalleen sanottuna, neljäs, tarkalleen sanottuna neljäs päivä heinäkuuta on otettu kahtena vuonna.

Sisko: Joo, ihan on ollu, niin aina tää järjestys. Eihän sitä osais ollakaan kädet ristissä. (nauraa) (Isäntä, 81 vuotta, emäntä 78 vuotta, sisko 71 vuotta)

Tässä pitkässä lainauksessa paljastuvat selkeästi traditionaalisen elämäntavan arkirutiinit ja elämäntapaa ohjaavat arvot. Arkirutiineihin kuuluu varhainen ylösnouseminen, joka on ollut jokapäiväistä, niin arkeen kuin pyhään kuuluvaa, perustoimintaa koko elämän ajan. Eläinten hoitaminen on ollut se pakottava tekijä, joka on ajanut väen ylös sängyistä. Tämä pakko tai välttämättömyys on kuitenkin osattu kääntää positiiviseksi ja elämää ylläpitäväksi, jopa nautintoa tuottavaksi: *sitten saa kahvia juoda kanssa ja pääsee sängyst ylös ajoillansa*. Eläimiä pidetään myös sen takia, että ne ylläpitävät

vuosikymmeniä, suorastaan koko elämää hallinnutta järjestystä yllä: *ihan on ollu, niin aina tää järjestys*. Näin jatkuvuudesta, sekä päivästä päivään toteutuvasta jatkuvuudesta että vuotuista kiertoa ylläpitävästä jatkuvuudesta, muodostuu tärkeä elämää jäsentävä ja ylläpitävä tekijä.

Traditionaalista elämäntapaa sävyttää ahkeruuden, tekemisen ja työnteon arvostaminen (ks. Högbäck 2003, 110–111), mikä ilmenee arkirutiineissa ja -tavoissa. Eihän sitä osais ollakaan kädet ristissä, todetaan edellä olleessa aineistolainauksessa. Työ ymmärretään kaikenlaisena tuottavana, käsillä tehtävänä työnä. Työikäisenä oli tavoiteltavaa olla kunnollinen, luotettava ja tekevä työmies tai emäntä (ks. Högbäck 2003, 149), nyt eläkeläisenä edelleenkin korostuvat tekeminen, kykeneminen, osaaminen ja voiminen. Hyvä vanheneminen on näiden kaikkien neljän toteutumista niissä arkisissa askareissa, jotka ovat aina kuuluneet elämään. Högbäckin (2003, 150) toteamus, että ihmisen arvo tulee työstä, on liitettävissä traditionaaliseen elämäntapaan.

Kaikenlaiset hyötynäkökohdat ovat leimallisia traditionaaliseen elämäntavalle. Hyödyllisyys on jatkuvuuden ja työnteon arvostamisen lisäksi kolmas traditionaalisen elämäntavan perusarvo. Hyödyllisyyttä mitataan monella tapaa. Yhtäältä tavoitellaan taloudellista hyötyä, johon pyritään säästämällä, ei niinkään tavoittelemalla rahallista voittoa. Arkielämän valintoja tehdään sen perusteella, mikä kulluttaa vähiten rahaa, miten voisi säästää ja olla tuhlaamatta. Ruokamenoja kevennetään kalastamalla, marjastamalla ja sienestämällä. Myös omasta puutarhasta saatava sato mielletään taloudellisesti kannattavaksi. Omalle työpanokselle ei lasketa rahallista arvoa, koska samalla saavutetaan toinen merkittävä hyötynäkökohta, nimittäin hyötyliikuntaa. (Vrt. Högbäck 2003, 113–117.)

Ajan järkevä ja viisas käyttäminen heijastelee traditionaalisen elämäntavan perusarvoja. Aikaa pyritään käyttämään niin, että se kohdistuisi johonkin järkevään ja tuottavaan ja että se olisi hyödyllistä. Jos aikaa käytetään television katseluun, radion kuunteluun tai lehtien lukemiseen, valitaan mielellään sellainen ohjelma tai lehti, jonka sisältö on tietopohjainen ja asiapitoinen. Pelkkään löhöilyyn tai joutenoloon ei ole totuttu, ja vielä vanhuudessakin sellainen tuntuisi ajan haaskaamiselta ja hävettyvältä. Myös Silvasti (2001, 233) ja Högbäck (2003, 118, 155) ovat havainneet, että talonpoikaiselle elämäntavalle loma varsinaisen lomailun merkeissä on vieras käsite. Mahdollinen joutenolo koetaan usein turhauttavaksi ja helposti myös yksinäisyyden ja mitättömyyden kokemukseksi. Jopa ikääntymisestä aiheutuva hitaus mielletään laiskuudeksi ja aikaansaamattomuudeksi:

Nyt tän viimesen sairauden jälkeen mä olen heittäytynyt niin laiskaks. Kun ennen minä aina syksyllä kudoin, siis syystalvesta mä kudoin kaikenlaista ja sitten kevättälvella minä ompelin. Mä ompelin aina itselleni ja joillekin lähimmäisellenikin housuja ja puolhameita. Sarjatyönä tein ne, ja aina taas jollekin annoin ne ja joskus jopa myin, mutta etupäässä annoin. Mutta nyt kun mie olen tän kuoleman kans. Viime syksystä asti se oli niin kova se. (Nainen, 77 vuotta)

Yksi hyödyllisyyden mittari on terveellisyys. Tekemistä ja valintoja ohjaa se, kuinka hyödyllisiä ne ovat terveydelle. Puutarhatyöt, marjastaminen ja muu liikkumista edellyttävä toiminta on samalla hyötyliikuntaa. Erilaiset liikuntaharrastukset ymmärretään terveyttä edistäviksi, mutta varta vasten jonnekin lähteminen, esimerkiksi kuntosalille lähtö, ei ole niin arvokasta kuin sellainen liikkuminen, joka saadaan toimittamalla jollain muulla tavalla hyödyllistä tekemistä.

Lähes kaikki ikäihmiset elämäntavallisista eroista huolimatta pyrkivät elämään ja toimimaan hyödyllisesti ja tuottavasti; onhan se ollut yksi elämässä selviämisen perusehto heille. Traditionaalisessa elämäntavassa hyödyllisyyttä tavoitellessa on erittäin arvokasta se, että kyetään yhdistämään useita hyötynäkökohtia. Tavoitteena on, että kaikki toiminta on jollakin, mieluiten monella tapaa, hyödyllistä, ja että osataan yhdistää useita hyötynäkökohtia samaan tekemiseen. Otetaan vaikkapa puutarhatyöt. Ensinnäkin puutarha tuottaa satoa, joka muutoin pitäisi hakea kaupasta, mutta itse kasvatettuna halventaa ruokakassia. Toiseksi puutarhatyöt edellyttävät liikkumista, kumartelemista ja ponnistelemista, joten siitä saa hyötyliikuntaa. Samalla aikaa käytetään järkevästi ja tuottavasti:

Tyyne: Kesällä tulloo oltuu paljon ulkona.

Leena: Nii. Mikäs siellä ulkona? Kuopsutatteko te vielä kukkapenkkiä?

Tyyne: Kyllä. Ainaki tähän asti on jaksanu. Juurkasviloiit piti viime kesän, porkkanoita, punajuurt, sipuliit ja tillit ja kaik salaaitit.

Leena: Jaa jaa. Siinähan oli hirmunen pitäminen siinä kasvimaassa.

Tyyne: No, kyllä siinä on, mutta jakso vielä viime kesän hyvästä hoitaa niitä, ko harson vettä, ko kevväällä kylvää, nii ei heinittykkää ko. Sielt on viel kellarissa porkkanoit entisii. Ei oo ostettu yhtään tänä talvena.

Leena: Nii, että se tuotti satoakin niin kivasti.

Tyyne: Juu. Ja punajuurii samall tavall.

Leena: Joo. No kasvimaa ei varmaan ihan pieni sit ollukaa.

Tyyne: Joo, olhan se sellanen, että hyvin on pärjätty porkkanoit ja punajuur ja sipulit.

Leena: Joo. Mites perunat? Olik ne omasta takaa.

Tyyne: On, ja paljon tuli. Nyt on sama maa kynnetty ja kyl se pittää laittaa samallail nytkii perunaa. Ja jos mie täs kunnoss olen, niin kyl mie laitan vähän juurkasviiki.

Leena: Nii. Eikös se ole aika raskasta, kun pitää kumarrella

Tyyne: Mie oon polviltain. (Tyyne, 79 vuotta)

Tiina Silvasti (2001) nimeää yhdeksi talonpoikaisen elämäntavan jäsentäjäksi jatkuvuuden, jolla hän tarkoittaa ennen kaikkea sukutilan jatkajaksi ryhtymistä ja kasvamista. Hän liittää myös tuottavan työn arvostamisen ja työteliäisyyden osaksi talonpoikaista elämäntapaa. Näyttää siis siltä, että nimeämäni traditionaalinen elämäntapa olisi paljolti jatkumoa talonpoikaisesta elämäntavasta. Tässä yhteydessä on siis huomattava, ettei maanviljelyksen harjoittaminen ole välttämätön ehto talonpoikaisen elämäntavan omaksumiselle, vaan riittää, että on ollut kyseisen elämäntavan vaikutuspiirissä ja näin omaksunut talonpoikaiset elämänarvot.

Traditionalisteille kylä on tärkeä paikka. Heidän tekemisensä ja olemisensä keskittyvät kylään. Lähes kaikki vapaa-ajan viettotavat ovat mahdollisia omassa pihapiirissä. Monet traditionalisteista ovat joko Peltolasta tai ainakin maaseudulta kotoisin, ja kylä yhteisönä on merkinnyt heille aina paljon. Niinpä kyläelämän hiljeneminen koetaan suurena menetyksenä. Heidän ihmissuhteensa muodostuvat pitkälti muista kyläläisistä, joten kyläelämän hiljeneminen on koskettanut voimakkaimmin heidän elämäänsä. Nämä ikääntyvät kertoivat minulle pisimmät ja polveilevimmat kuvaukset Peltolasta ja sen muutoksesta. Traditionalisteilla on kaikkein jyrkimmät käsitykset kaupunkimaisesta elämänme-

nosta ja asumisesta (vrt. Högbacka 159–162). Kaupunki mielletään yksinkertaisesti vastenmieliseksi paikaksi. Kirkonkylä lukeutuu kaupunkimaiseen ympäristöön ja muutto kuntakeskukseen on heille kauhistava ajatus.

PERHEKESKEINEN ELÄMÄNTAPA

Tämän elämäntavan ydinajatuksen kertoo jo sen nimikin: elämäntapaa leimaa perhekeskeisyys. Perhekeskeisyys kuvastuu puheissa. Lapsista, lapsenlapsista ja jopa lapsenlapsenlapsista kerrotaan pitkiä ja värikkäitä kuvauksia. Perhe laajenee käsittämään lapset ja heidän perheensä sekä muun lähisuvun. Perheestä, erityisesti lapsista ja lapsenlapsista ollaan iloisia, suorastaan ylpeitä. Elämän sisältö on pitkälle heistä kumpuavaa, kuten eräs peltolalainen isoisä toteaa: *Pojallanikin on nyt se poika. Se on kiva. Se on sellai piristys.* Perhekeskeisistä ikääntyjistä voi todeta Riitta Högbackaa (2003, 179) mukaillen, että hyvän elämän tavoitteet ja välineet löytyvät omasta perheestä, lapsista ja lapsenlapsista, joiden hyvinvointi on etusijalla.

Perhekeskeinen elämäntapa näyttää lyövän vahvimman leiman yksilön identiteettiin. Omaa roolia äitinä, mummona, siskona, isänä, pappana tai veljenä korostetaan käyttämällä näitä ilmauksia itsestä puhuttaessa. Samalla tuotetaan hyödyllistä minäkuvaa (Dorfman 2002). Traditionaalisen elämäntavan tekemisen hyödyllisyys muuttuu perhekeskeisessä elämäntavassa itsensä hyödylliseksi asettamiseksi ja kokemiseksi suhteessa läheisiin.

Perhekeskeinen elämäntapa näyttäytyy erityisen selkeästi ajankäytön suunnittelussa ja priorisoinnissa. Ensisijalle asetetaan muut perheenjäsenet ja heidän suunnitelmansa otetaan huomioon omaa päivää suunniteltaessa (vrt. Högbacka 2002, 179–180). Omia suunnitelmia ollaan valmiita muuttamaan nopeallakin varoitusajalla, mikäli läheiset tarvitsevat apua. Perhekeskeisyys merkitsee ennen kaikkea *toisille tekemistä* (Vakimo 2001, 287; Högbacka 2003, 179). Myös monet harrastukset ovat toisille tekemistä, esimerkiksi käsitöinä valmistuvat lapaset ja sukat lapsenlapsille (ks. myös Vakimo 2001, 286).

Arkielämään kuuluu oleellisena osana avunanto ja huolenpito muista perheenjäsenistä. Lastenhoito on yksi tärkeimmistä:

Niilo: Mie sanon, tää on kuljetuspalvelu Isoisä. Aina kun ne tarvii, ne soittaa.

Aino: Myö just sanottii sitä hoitojuttuakin, että oishan se nyt aika jätetöntä, ett myö oltas täss vaan. Ko hyö kerta anto lapsesa meijä hoitoon. Oishan hyö saanu tuntia aikasemmin lähtee joka aamu, ko ois vieneet lapset mukanaan. Sillo Marjall oliki huomattavasti lyhemmät päivät, ett mie sanon, ett myö ei välillä ehitty päiväunille, ko äiti tulla tupsahti kotii. Mie sanon, että tuut häiritsemää meijän eloa ja oloa. Mentiin tuonne ulos, Niilo pitää auki ton peltotien tuolta, siellä ajeltiin kelkoilla ja pulukalla, millon milläki, ja kerranki Jenna huus, että mummo kuhuu, mummo kuhuu, hää istu siin pulkassa. No, miull ol jo sillon tää polvi leikattu, ehä mie voinu

häntä ottaakaa, mutta mie en ymmärtänny, mitä hää huutaa, se tyttö. Mie sanoin, huua nyt nii kaua, ett kohta ollaa pihassa, ett sitte sanot, mitä sie tarkoitat. No sylii hää ois tullu. No voi hyvänen aika, että ei mummo ois voinu ottaa sinnuu syliin kannettavaks.
(Niilo, 76 vuotta, Aino, 74 vuotta)

Isovanhemmuudessa perhekeskeinen elämäntapa paljastuu kirkkaimmin. Kun ihmiset jäävät entistä hyväkuntoisimpina eläkkeelle ja odotettavissa on useita aktiivisia eläkevuosia, on monella niin halutessaan mahdollisuus panostaa isovanhemmuuteen. Isovanhemman roolia tuotetaan ja rakennetaan odotusten ja normien suomissa puitteissa (Mann 2007). Sekä saatavilla oleminen (being there) että pidättäytyminen sekaantumisesta (not interfering) ovat keskeiset isovanhemmuutta säätelevät normit, jotka saattavat aiheuttaa niin perheenjäsenten välisiä kuin kunkin perheenjäsenen sisäisiä ristiriitoja ja neuvotteluja (Mason ym. 2007). Vaikuttaa siltä, että perhekeskeisessä elämäntavassa on normien välillä löytynyt sopusointu, useimmiten saatavilla olemisen hyväksi. Esimerkiksi yllä olevassa lainauksessa isoäidin toteamus Ko hyö kerta anto lapsesa meijä hoitoon viittaa vanhempien itsenäiseen päätökseen ja valintaan lapsensa hoidon suhteen. Aineistoni ei kuitenkaan ole riittävän laaja, jotta voisin tarkemmin tarkastella sitä, millaisia neuvotteluja perheenjäsenten kesken on käyty ja käydään tasapainon löytämiseksi. Tutkiessaan isovanhemmuuden merkitystä yksilön ikäidentiteetille Kaufman ja Elder (2003) huomasivat, että isovanhemmuus pitää ikäihmisen aktiivisena. Myös peltolalaiset perhekeskeiset ikääntyjät ovat toimeliaita ja aktiivisia. He osallistuvat kohtalaisen paljon erilaisiin harraste- ja toimintaryhmiin, mutta niihin meneminen oli alisteista perheen tarpeille.

Naisilla on havaittu olevan keskeinen rooli perheenjäsenten välisissä vuorovaikutussuhteissa (Mann 2007; Taylor ym. 2005). Myös Peltolassa perhekeskeinen elämäntapa on enimmäkseen naisvetoista. Tämä lienee luonteva seuraus siitä, että maaseudun naiset on perinteisesti kasvatettu ja sosiaalistettu oikeanlaisiksi emänniksi ja taloudenpitäjiksi, minkä yhtenä aspektina on ollut toimiminen perheen vaatimusten ja edun hyväksi (Vakimo 2001, 262). Perhekeskeinen elämäntapa kumpuaa pitkälle talonpoikaisista arvoista (Silvasti 2001, 173). Tutkimusten valossa maataloustaustalla on huomattu olevan kytkös aktiiviseen isovanhemmuuteen (King & Elder 1997; Mueller ym. 2002). Aineisto puhuu sen puolesta, että sekä traditionaalinen että perhekeskeinen elämäntapa ovat talonpoikaisen elämäntavan erityismuotoja tai jatkumojä ihmisen ikääntyessä. Kun enää ei voida toteuttaa kokonaisvaltaisesti talonpoikaista elämäntapaa, suuntaudutaan joko työteliäisyyteen ja hyödyllisyyteen tai perheeseen ja siihen kohdistuvaan hyödyllisyyteen.

Perhekeskeisessä elämäntavassa avunanto ja huolenpito ovat vastavuoroisia (Pyke 1999). Kun ikääntyjä itse tarvitsee apua, ovat lapset valmiita auttamaan ja huolehtimaan. Jopa kohtalaisen kaukanakin asuvat lapset käyttävät paljon aikaa voidakseen taata vanhemmilleen mahdollisuuden asua omassa kodissa mahdollisimman pitkään. Myös Högbacka (2003, 163, 171) kuvaa, kuinka maalla asuvat naiset huolehtivat ikääntyvistä sukulaisista, toisinaan jopa laajentaen avunannon koskemaan koko kylää. Toisinaan ikääntyjän perhe käsittää lasten ja heidän perheidensä lisäksi vielä elossa olevat omat vanhemmat ja omat sisarukset, joita käydään tiiviisti tapaamassa, heille annetaan hoivaa ja huolenpitoa ja heidän hyvinvointiaan vaalitaan:

Kun äiti on siellä sairaalassa, niin kyl siellä tulee käytyä ihan joka toinen päivä. Kun vaan on mahdollista, niin kyl mä oon ruoka-aikaan aina menny sinne, ku ei äiti oikein enää pysty, ei pysty oikein käsissä enää ruokailuvälineet. (Nainen, 72 vuotta)

Perhekeskeisyys voi heijastua myös aiemmista valinnoista. Esimerkiksi nuorempana on tehty sellaisia ratkaisuja, jotka ovat mahdollistaneet omien vanhempien hoidon ja hoivaamisen. Vaikka omat lapset olisivatkin nyt kaukana tai heitä ei olisi lainkaan, perhe on edelleen merkityksellinen ja tärkeä arvo. Perhekeskeinen elämäntapa ei siis välttämättä edellytä omaa perhettä puolisoineen ja lapsineen.

Perhekeskeinen elämäntapa on paljolti koko suvun omaksuma arvo ja elämäntapa. Tämä elämäntapa oikeastaan edellyttää sitä, että kaikki haluavat viettää aikaa yhdessä, viihtyvät toistensa seurassa, ja että se on heille kaikille tärkeää. Perhekeskeinen elämäntapa siirtyy usein sukupolvelta toiselle:

Alma: Sitten on jo neljättä polvee. Neljä on jo niitä. Olhan niitä nytkii kymmenen henkeä taas viime pyhänä. Tulivat lauantaina. Tamperelaiset ja hyvinkääläiset.

Leena: Ja olis ne sitten yötäki?

Alma: No oli, oli. (Alma, 77 vuotta)

Usein ikääntyvä itse ja hänen kotinsa on se keskus, jossa tätä elämäntapaa toteutetaan. Ikääntyjän kotiin kokoontuu sukua, useimmiten lapsia perheineen samanaikaisesti yhteen. Viikonloppuja, loma-aikoja ja juhlapyyhiä vietetään yhdessä. Ikääntyjän kodista perhekeskeisen elämäntavan toteuttamiskeskuksena on hienona esimerkkinä eräs peltolalainen pihapiiri, jossa oli monta hirsistä kesämökkiä. Kukin lapsi oli rakentanut oman pienen mökin, jotta kaikille riittäisi tilaa ja yösijoja.

Aina perhekeskeisyys ei kuitenkaan siirry seuraavalle sukupolvelle. Ikääntyvästä muutos tuntuu usein kurjalta pettymykseltä (ks. Vakimo 2001, 282). Muutokselle etsitään selitystä yleisestä ilmapiirin ja asenteiden muutoksesta, työelämän asettamista vaatimuksista ja osin myös lasten henkilökohtaisista mieltymyksistä. Useimmiten perhekeskeisyyden väljähtyminen merkitsee ikääntyjän elämässä harvempia tapaamisia lasten ja muiden sukulaisten kanssa ja niukempaa avunsaantia kuin olisi toivottavaa, ylipäätään se johtaa yksinäisyyden kokemukseen.

LIKKUVA ELÄMÄNTAPA

Liikkuvassa elämäntavassa keskeisenä arvoina ovat monipuolisen tyydytyksen saaminen ja itsensä kehittäminen. Kuvaillessaan maaseudulla asuvien vanhojen naisten elämäntapantöjä Sinikka Vakimo (2001, 287) puhuu *itselle suuntautuneesta tekemisestä*. Liikkuvaa elämäntapaa leimaa juuri tällainen itselle suuntautunut tekeminen. Aikaa käytetään sellaiseen tekemiseen, joka tähtää itsensä kehittämiseen ja tyydytyksen tavoitteluun (vrt. uranaiset ja maallemuuttajat Höglbacka 2003). Tätä voisi sanoa myös otetaan rusinat pullasta -asenteeksi. Rusinoita poimitaan hyvin erilaisista paikoista

ja erilaisin tavoin. Tavoitteena on siis saavuttaa mahdollisimman suuri ilo ja tyydytys mahdollisimman monenlaisista mahdollisuuksista. Tätä tavoitetta kohti pyrkiessä ollaan ennakkoluulottomia kokeilemaan:

Sitten mä aattelin, että sit täytyy ruveta harrastammaa ja sitten mie menin iltaoppikouluun ja kävin sitä kolme vuotta ja kirjoitin ylioppilaaksi vuonna -99. Kävin sen ja sen jälkeen taas, otin sen niin ku harrastuksen kannalta, menin semmoselle pyöröhirsikurssille ja hirsitalon rakennus, hirsikurssille. Aattelin että se olis yks hyvä harrastus. Ja sitten kävin sen ja kansallispukukurssi. Tommosta mitä nyt kansalaisopistossa on iltakursseina. (Nainen, 68 vuotta)

Arjen rytmi muodostuu mieleisen tekemisen ja harrastamisen ehdoilla. Arkielämä täyttyy harrastamisesta ja huomion arvoista on, että ikääntyjät itsekin puhuvat harrastuksista, kuten edellisestä lainauksesta käy ilmi. Harrastamista ei leimaa tarpeellisuus, vaan kokeilemisen ja uuden oppimisen halu. Harrastukset ovat osittain kylässä toteutettavia, mutta suurimmaksi osaksi ne edellyttävät lähtemistä, esimerkiksi kuntakeskukseen työväenopiston kurssille tai läheisen kaupungin teatteriin. Liikkuvat ikääntyjät voidaan mieltää uudenlaisen eläkeläiselämän toteuttajiksi. He edustavatkin pääsääntöisesti kolmatta ikää.

Samoin kuin Högbäckan (2003, 224) tutkimuksessa liikkuminen oli muodostunut osaksi uranaisten elämänmuotoa, liikkuminen – sekä symbolinen että konkreettinen liikkuminen – on leimallista tälle elämäntavalle. Symbolisella liikkuvuudella tarkoitan kiinnittymistä erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin ja yhteisöihin. Erilaiset harrasteryhmät ovat merkityksellisiä. Näissä ryhmissä ikääntyjälle muodostuu useita erilaisia rooleja ja asemia, joista muodostuu tietynlainen roolirepertuaari, useiden roolien kokoelma. Yksilö voi olla jäsenenä harrastelijateatterissa, metsästysseurassa ja seurakunnan kirkko-kuorossa. Jokainen näistä harrasteryhmästä on tärkeä viiteryhmä ikääntyjälle itselleen ja jokaisessa ryhmässä hänellä on oma sosiaalinen paikkansa ja roolinsa. Lisäksi hänellä on oma roolinsa suvun jäsenenä, kyläläisenä ja monissa muissa tärkeissä sosiaalisissa viiteryhmissä. Siirtyminen viiteryhmästä toiseen edellyttää rooliminnan liikkuvuutta. Näin ikääntyjällä on useita erilaisia rooleja, joihin hän sulavasti asettuu vaihtaessaan viiteryhmää. Liikkuva elämäntapa moninaisine rooleineen näyttäytyy yhtenä ilmentymänä kaupunkimaisen elämäntavan tunkeutumisesta maaseudulle ja maalaiskylään (Holmila 2001, 15–16).

Symbolisen liikkuvuuden ansiosta ikääntyjälle on muodostunut laaja sosiaalinen verkosto, joka ei rajoitu kylään, vaan levittyy laajemmalle. Näin ollen kylästä ja kyläläisistä ei ole muodostunut heille erityisen merkityksellistä sosiaalista areenaa (vrt. Högbäck 2003, 223). Suhde kylään on usein ohut, ja mikäli kyläläisten kanssa on muodostunut kanssakäymistä, on se syntynyt yhteisten harrasteiden, ei samassa kylässä asumisen tiimoilta (ks. myös Högbäck 2003, 267).

Konkreettinen liikkuvuus viittaa siihen, että käytännössä liikkuvat ikäihmiset matkustavat ja kulkevat paljon paikasta toiseen. Maalaiskylä on heille paikka, jossa asutaan ja jossa myös toteutetaan joitakin vapaa-ajan aktiviteetteja, mutta tämän lisäksi he liikkuvat ja ajavat paljon kuntakeskustaan, lähimpiin kaupunkeihin, sukulaisten ja ystävien luokse sekä lomailevat ulkomailla. Liikkuminen on

vain pieni käytännön ongelma, jonka ratkaisemiseksi liikkuvilla ikäihmisillä on myös resursseja (ks. Högbacka 2003,223). Esimerkiksi hankitaan toinen auto, jos yhdellä autolla ei kaikkea liikkumisen tarvetta voida tyydyttää.

Tämän elämäntavan edustajille maaseutu ja kaupunki eivät muodosta vastakohtaparua, vaan kaksi toisiaan täydentävää, erilaista elämis- ja kokemisympäristöä. Yhtäältä muutto maaseudulle ja asuminen siellä on jo sinällään yhden tyydytyksen ja tavoitteen täyttymys. (Vrt. Högbacka 2003, 223, 256.) Usein kylään on muutettu eläkkeelle jäännin jälkeen, kun on haluttu löytää maaseutukoti erilaisten luontoharrastusten toteuttamista varten. Muutto maaseudulle on merkinnyt uutta elämää uusine harrastuksineen ja mahdollisuuksineen (ks. Högbacka 2003, 209–211). Maaseudulla asuminen mahdollistaa tiettyjen tavoitteiden ja toiveiden toteuttamisen, mutta samalla ei ole luovuttu myöskään kaupunkiympäristön mahdollisuuksista ja tarjouksista. Niitä hyödynnetään yhtä lailla:

Nyt ens viikonloppuna, kun mä meen, yötä oon kyllä siellä Tapiolassa. Itsenäisyyspäiväks kahville, niin mä aattelin, että jos mä meen sinne, niin mä meen siskon luokse yöks. Sieltä sitten jatkan kaupungissa. (Nainen, 70 vuotta)

Monella liikkuvan elämäntavan ikääntyjällä on hyvin polveileva asumishistoria takanaan. Heillä on omakohtaista kokemusta siitä, millaisia mahdollisuuksia erilaiset elinympäristöt voivat taata. Siksi he ovat valmiita muuttamaan maalta pois, kun vointi heikkenee tai kun maaseutuasumisesta saatava nautinto ja hyöty suhteessa siitä aiheutuviin haittoihin ja vastoinikäymiseen kutistuu liian pieneksi. Muutamat omistavat jo nyt kuntakeskuksessa taukotupana huoneiston ja useilla on suunnitelmia, missä ja millainen asuminen muuttuneessa elämäntilanteessa parhaiten heille soveltuisi:

Tai me ollaan aateltu, että mennään suoraan palvelutaloon sitten, kun tästä lähetään. Ei tarvii muuttaa niin monta kertaa. (Nainen, 72 vuotta)

Liikkuvassa elämäntavassa on paljon yksilöllistymisen piirteitä, tietoista valintaa ja reflektointia, siis samoja piirteitä kuin Högbackan (2003) nimeämässä maaseudun uranaisissa ja maallemuuttajissa. Vaikuttaakin siltä, että uranaisten ja maallemuuttajien elämänmuoto muuntuu ikääntymisen ja eläkkeelle jäännin myötä kuvaamakseni liikkuvaksi elämäntavaksi.

ORIGINELLI ELÄMÄNTAPA

Originellilla viitataan tässä sellaiseen elämäntapaa, jossa on jotain omaleimaista ja poikkeuksellista, jopa kummallista. Originellin elämäntavan arvot ja käytänteet rikkovat tavanomaisuutta ja tavallisuutta (Åkesson 1991, 19–20). Tällaisia ovat esimerkiksi tavanomaisuudesta poikkeavat maanviljelyskäytänteet, parisuhderatkaisut, kotitalouden hoito ja harrastukset. Peltolassa muut kyläläiset pitävät niitä hämmästyttävänä ja outoina ja niistä myös puhutaan. Originelli elämäntapa ei ole kuitenkaan harvinaisuus (Aro 1996, 81). Tämä elämäntapa ei siis ole mikään kaatoluokka, johon laitan ne pari

tapausta, jotka eivät sovittaudu muihin edellä esiteltyihin elämäntapoihin. Itse asiassa originelli elämäntapa on Peltolassa yhtä yleinen kuin perhekeskeinen ja liikkuva elämäntapa, vain traditionaalisen elämäntavan ollessa selvästi muita yleisempi.

Kun mietin sopivaa ilmausta tälle elämäntavalle, tunnustelin muun muassa sellaisia sanoja kuin omintakeinen ja individualistinen, erakkomaistakin taisin pohtia (vrt. Åkesson 1991, 15–21). Nämä sanat kuvaavat hyvin originellin elämäntavan keskeisintä tekijää; tietynlaista itsellistä yksinäisyyttä tai yksinäistä itsellisyyttä (ks. Wenger & Keating 2008, 41). Originelli tekee omia, toisinaan hyvinkin omintakeisia päätöksiä ja valintoja, joten hänen elämänsä saattaa ulospäin näyttää erikoiselta. Itsellisyys ilmenee siinä, että ulkopuolisten arvostelun ei anneta pakottaa itseä tavanomaisuuteen. Toisaalta arvostelusta ja päivittelystä huolimatta peltolalaiset sallivat originellien elää tavallaan (ks. Holmila 2001, 68).

Kyseessä ei ole puhdas erakkotyypipi. Muutama originelli elää parisuhteessa (ks. Åkesson 1991, 41). Kuitenkin tietynlaista vetäytymistä yksinäisyyteen on havaittavissa. Arkielämässä originelli viihtyy hyvin sellaisten askareiden ja ajanvietteiden parissa, joita on helppo toteuttaa yksin, ja joihin ei tarvita muita mukaan. Silloinkin, kun olisi mahdollisuus toimia yhdessä, originelli mieluummin valitsee yksin tekemisen. Otetaan esimerkiksi metsästys. Originelli lähtee metsälle mieluiten yksin, hän ei edes liity metsästysseuraan. Yksinolo on mieluisa, siitä nautitaan ja se luo riippumattomuuden ja autonomian tunteen.

Originelli elämäntapa vaikuttaa olevan erityinen miesten elämäntapa (Åkesson 1991, 42). Miehillä on enemmän taipumusta viihtyä yksin, kun taas naiset suuntautuvat yhdessä tekemisen pariin ja kaipaavat seuraa (Sarola 1996, 69). Originellit miehet arvostavat työtä, erityisesti fyysisesti raskasta työtä, mihin seuraava aineistolainauskin viittaa. Miehisuus, joka ymmärretään fyysiseksi vahvuudeksi sekä kyvyksi arvioida luonnon käyttäytymistä, takaa selviytymisen luonnossa (ks. Holmila 2001, 132). Selviytymiskuvauksessa tuotetaan itsestä vahvaa ja taitavaa miestä:

Kerran puu oli konkelossa, nii kaadoin toisen puun päälle siihen saadaksein puuta alas. Että kaataa toisen puun siihen vähän poikittain päälle, ett se painaa sieltä puitten välistä alas. Ja kattoin reitin valmiiks, että mihkä juoksen karkuun. Tää oli haapapuu, siis oksaton puu, minkä kaadoin. Se oli oksaton se toinenkin puu. Se menkin takapainoon, se jäi, se nous korkeelle se puu, jonka kaadoin toisen päälle ja se läkskin juoksemaan sit runkoa pitkin minua kohti. Niin kattoin koko aika, mihkä se tulee. Että osaa väistää sen viime tinka ja se tuli sieltä niin nopeasti, ett otin siitä putoovasta puusta kiinni näin ja työnsi itteni alta pois. Ja tosta se meni rintaa pitkin ja reisiä pitkin alas. Ja kun väistin, niin ku moottorisaha oli toisessa kädessä, niin se osu nyrkkiin ja moottorisahaan. Moottorisaha meni palasiks siinä ja kättä sattu, mutta ei luuta menny poikki. Ja sil tavalla selkisin, että otin siitä puusta kiinni ja työnsin ittein pois siitä. (Mies, 73 vuotta)

Tutkiessaan vanhoja naimattomia miehiä Nilsson (1999, 152) havaitsi, että intensiivinen ja raskas työ luo ontologisen turvallisuudentunteen, jolloin ei tarvitse kohdata kipeitä kysymyksiä yksinäisyydestä ja ikääntymisestä. Omat havaintoni fyysisestä työstä, jatkuvasta rakentamisesta ja käsillä tekemisestä

viittaavat samaan. Tekeminen ja aikaan saaminen vakuuttavat omasta kyvykkyydestä ja selviytymisestä yksin ja samalla voidaan väistää mahdolliset yksinäisyyden tunteet ja kokemukset.

Vetäytyminen sosiaalisesta kanssakäymisestä on usein originellin itsensä valitsema, mutta toisinaan myös ulkopuolisten aikaan saama asiointi. Åkesson (1991, 57) toteaa, että originaalisuutta tuotetaan sekä kategorisoinnissa että vuorovaikutuksessa. Originellit eivät aina olekaan niin omalaatuisia kuin luullaan, mutta koska heitä yleensä seurataan, arvioidaan ja heistä puhutaan, muuttuvat he toisten silmissä yhä erikoisemmiksi ja seurauksena voi olla, että heidän seuraansa kartellaan. Ajaudutaan kierteeseen, jossa poikkeusyksilö yhä enemmän ja enemmän eristyy muista ja mitä enemmän hän etäännyy, sitä enemmän häntä pidetään erikoisena. Heidät ajetaan tai jätetään sosiaaliseen tyhjiöön. Tällöin originelli elämäntapa ei ole yksilön itsensä valitsema, vaan osittain ympäröivän yhteisön hänelle asettama tai pakottama elämäntapa.

Toisinaan originelli kyläläinen kokee yksinolon ikävänä ja elämää kapeuttavana. Originellin sosiaalinen verkosto voi olla kohtalaisen suppea, eivätkä hänen sosiaaliset taitonsa ole päässeet kehittymään tai saaneet tarvittavaa harjoitusta. Niinpä sosiaalisiin tilanteisiin meneminen ja uusien kontaktien luominen ja jopa vanhojen kontaktien ylläpitäminen on vaikeaa ja työlästä. Haluja olisi, mutta taitoja epäillään:

No, kyllä täytyis löytää juttukaveria, että ei puhetaito rapistus. Joo, kyllä puhua täytyy, että osaa puhua. (Mies, 73 vuotta)

Miksei juttukaveri olis mukava jatkossa olla, mutta no, linnuille mitä ja oraville juttelen. Nehän on nyt oravat aika kesyjä. Siinä orava käy syömässä, se huomaa, että tarjotaan sapuskaa. (Mies, 71 vuotta)

Kuten jo aiemmin totesin, originelli elämäntapa on usein miesten elämäntapa. Usein he ovat naimattomia ja asuvat yksin. Heillä ei siis ole lapsia, vaan lähimmät sukulaiset ovat joko omat sisarukset tai/ ja heidän lapsensa. Heillä on suurempi riski kuin muilla ikääntyjillä jäädä ilman apua ja huolenpitoa. Olen huolissani siitä, millä tavalla nämä iäkkäät henkilöt selviävät sairauden tai muun vakavan elämäntilanteen kohdatessa. Kun sosiaalinen verkosto on suppea, eivätkä lähimmät sukulaiset lopultakaan ole kovin läheisiä, ei originelleilla välttämättä ole sellaista avunantajaa ja huolehtijaa, joka välittäisi ja pitäisi huolen. Heillä ei ole ketään, joka vaatisi tällaiselle ikäntyjälle hyvää hoitoa tai patistelisi itse ikääntyjää lääkäriin ja seuraisi, että elämä pysyy hyvänä loppuun saakka. Jokainen, myös originelli, tarvitsee ikääntyessään sosiaalisen tukiverkoston, johon turvautua tarpeen tullen.

Originellissa elämäntavassa on paljon samoja piirteitä kuin kyläoriginelleiksi, kylähulluiksi tai poikkeusyksilöiksi nimitettyjen ihmisten tavoissa, vaikka peltolalaisia originelleja ei varsinaisesti noilla nimillä voikaan kutsua paria henkilöä lukuun ottamatta. Originelleista kerrotaan tarinoita ja juttuja. (Saarinen 2003, 30–35.) Heistä voi tulla suorastaan legendoja. Åkesson (1991, 27–28) toteaa hauskaasti, että originelleilla on kaksi elämää, sekä todellinen, eletty elämä että tarinoissa ja anekdooteissa tuotettu elämä. Peltolassakin kerrotaan paria kolmea legenda tai yhteisesti jaettua kertomusta, jotka

kuulin moneen kertaan useassa talossa. Näillä tarinoilla on tärkeä tehtävä kyläyhteisön olemassaololle ja koossa pysymiselle. Kylä tarvitsee omat originellinsa määritelläkseen omaa identiteettiään (Åkesson 1991, 29; vrt. Faircloth 2002).

Kun kiertelin kylässä ja tiedustelin kyläläisiltä, keiden luokse voisin mennä, minua välistä kiellehtiin menemästä joidenkin kyläläisten luokse. Jälkeenpäin olen havainnut, että useimmiten kyseessä oli originelli. Juttutuokiot originellien kanssa olivat kuitenkin samankaltaisia kuin muidenkin kyläläisten kanssa. Kenenkään luona en pyörtynyt, eikä kenenkään elämä kovin erikoista lopulta ollutkaan, vaikka minulle povattiin kovaa kokemusta jo eteiseen saavuttuani (vrt. Saarinen 2003, 102–106):

Paavo: Siinä asuu eläkeläinen, mut älä mee sinne. Mie en suosittelle.

Leena: Mikset suosittelle?

Paavo: En suosittelle. En mie viitti sannoo, minkä takia. Älä mee sinne.

Leena: Ihan itseäni varjellakseni?

Paavo: Hmm. Siell on ehkä paha haju, sanotaan näin. Sie lähet eteisestä jo pois. Poikamies siinä asuu. (Paavo, 74 vuotta)

Varoitteluista huolimatta menin eteistä pidemmälle, koti oli keskivertosiisti ja haju tavallinen. Keskustelukumppanini oli mukava ja minulle jäi hyvä muisto käynnistä. Tämäkään henkilö ei ollut niin erikoinen kuin olin muiden kyläläisten jutuista ymmärtänyt.

Tuija Saarinen (2003, 34) toteaa, että nyky-yhteiskunnassa poikkeusyksilöiden merkitys on vähentynyt ja että erilaisuus uppoaa elämäntapojen kirjoon. Omassa elämäntapojen tyypittelyssäni olen vahvistanut hänen oletustaan. Erilaisuudesta ja tavanomaisuudesta poikkeamisesta on tullut yksi elämäntapa muiden elämäntapojen joukossa.

ELÄMÄNTAPOJEN TYPOLOGIA

Typologiani pohjautuu ennen kaikkea arkielämässä toteutettavien käytänteiden ja elämäntapaa ohjaavien arvojen analyysiin. Usein elämäntapatypologiat pohjautuvat yhteiskuntaluokkaan tai muuhun sosiaaliseen asemaan (esim. Roos & Roos 1981). Roosin tapaan myös Holmila (2001, 51–60) hahmottaa maalaiskylästä talonpoikaista ja työväenluokkaista elämäntapaa, jonka perusta on perheen luokka-asemassa. Ilman muuta eläkeläisen nykyiseen elämäntapaan vaikuttaa se, millaiseen yhteiskunnalliseen asemaan hän on työelämässä ollessaan asettunut, mutta nykyisin ihmisillä on ehkä suuremmat mahdollisuudet tehdä tietoisia ja yksilöllisiä valintoja elämäntapansa suhteen kuin aiemmin. Nykyisin sosiaalinen asema ei enää ole niin hallitseva elämäntapaa ohjaava periaate. Toiseksi nyky-yhteiskunta tarjoaa enemmän mahdollisuuksia ja on avoimempi elämäntavallisille vaihtoehdoille. Alla olevaan taulukkoon olen koonnut keskeiset elämäntapoja ohjaavat periaatteet, joiden perusteella olen luonut maalaiskylän ikääntyneiden elämäntapojen typologian (vrt. Roos 1987; Roos & Roos 1981).

Taulukko1. Elämäntapoja jäsentävät periaatteet

Elämäntapa	Traditionaalinen	Perhekeskeinen	Liikkuva	Originelli
Elämäntapaa jäsentävä motto	Vanhassa vara parempi	Perhe on paras	Otetaan rusinat pullasta	Miehille, jotka kulkevat omia polkujaan
Elämäntapaa ohjaava periaate	Jatkuvuus, hyödyllisyys	Vastavuoroinen avunanto ja huolenpito	Liikkuvuus, tietoiset valinnat	Yksin tehtävät työt ja vapaa-ajanvietteet
Suhde kylään	Kyläelämän muutoksen ihmettely ja siitä kärsiminen	Kylä tärkeä, erityisesti, jos kylässä asuu sukulaisia	Etäinen, vieras tai itse valittu osallistuminen	Leimattu kyläläinen, kylähullu
Sosiaalinen piiri	Supistunut kyläyhteisö, suku	Muodostuu pääasiassa sukulaisista	Laaja verkosto erilaisten yhteyksien kautta	Vähäiset ihmissuhteet

Haastattelemieni 34 peltolaisen joukosta lähes puolet asettuu traditionaaliseen elämäntapaan. Loput jakautuvat melko tasaisesti kolmen muun elämäntavan toteuttajiksi siten, että originelleja on hieman vähemmän kuin perhekeskeisiä ja liikkuvia ikääntyjiä. Luokittelu on kuitenkin häilyvää ja teoria on aina käytännön yksinkertaistamista ja oikaisemista. Edellä kuvattuja elämäntavan muotoja ei ole löydettävissä elävästä elämästä puhtaaksi viljeltyinä, vaan yksilön arkielämä on lopultakin sopiva sekoitus, jossa kenties yksi elämäntapa on hallitseva, mutta siitä on löydettävissä myös aineksia jostakin tai joistakin muista elämäntavoista. Stebbins (1997) toteaa – vaikkakin hän puhuu elämäntyyleistä, ei elämäntavoista – että jokaisen käyttäytyminen ohjautuu vähintään yhden elämäntyylin mukaan, ja usein kaksi tai useampi elämäntyyli ohjaa käyttäytymistä. Siihen, millainen elämäntyyli kulloinkin on hallitseva, vaikuttaa keiden kanssa ollaan vuorovaikutuksessa ja millaisissa olosuhteissa. Tämä voidaan mielestäni sovittaa myös elämäntapaan. Käytännössä yksilön elämäntapa muodostuu kahden tai useamman elämäntavan yhdistelmästä. Tavallisesti hahmottuu kahden elämäntavan kombinaatio. Toisinaan on mahdotonta sanoa, kumpi elämäntavoista on hallitsemampi. Ehkä sellaista on turha etsiäkään, voi vain todeta, että yksilö sopeuttaa elämänsä kulloinkin vallitsevaan tilanteeseen. Elämäntapojen yhdistelminä traditionaalinen ja perhekeskeinen tai liikkuva ja perhekeskeinen ovat tavallisimpia peltolalaisten ikääntyjien keskuudessa, vaikkakaan eivät ainoita.

Originellin ja perhekeskeisen elämäntapojen yhdistelmä on eräällä tapaa jännitteisin, siksi tarkastelen sitä lyhyesti. Elämäntapojen taustalla vaikuttavat arvot ovat ensi tuntumalla toisilleen ristiriitaisia tai toisiinsa sopeutumattomia. Kyseessä ovat yleensä sellaiset aikamiespojat, jotka ovat auttaneet omia vanhempiaan. He ovat olleet se voimavara, jonka turvissa omat vanhemmat ovat voineet elää omassa kodissa elämänsä loppuun saakka (ks. Vakimo 2001, 285). Naimaikä on heidän kohdallaan mennyt omia vanhempia hoivatessa eikä nyt, kun olisi aikaresursseja, seurustelu ja intiimin suhteen luominen ja löytäminen ole enää helppoa (vrt. Aro 1996, 97–98). Itse ikääntyessään he eivät saa samanlaista mahdollisuutta kuin heidän omat vanhempansa. Voisi sanoa, että perhekeskeinen elämäntapa toteutui heidän kohdallaan vielä vanhempien eläessä, mutta nyt siitä on jäljellä vain muistot ja periaatteellinen taso tai se suuntautuu ikääntyneisiin sisaruksiin huolehtimisena ja tuen antamisena. Sen sijaan originelli elämäntapa valtaa yhä laajemman alan nykyhetken elämästä.

9 TULEVAISUUS VANHUUDESSA

Myös vanhuudessa on tulevaisuutta. Siihen suhtaudutaan toisella tapaa kuin nuorempana. Ikääntyjä on jo hyvin tietoinen ajan vähyydestä, mutta se ei tarkoita sitä, ettei enää olisi minkäänlaista tulevaisuusorientaatiota. Päinvastoin, jos joskus tulevaisuus on ollut tärkeää, niin vanhuudessa. Ensinnäkin ikääntyvillä ihmisillä on monia konkreettisia kysymyksiä ja asioita ratkaistavana. Toiseksi on käytettävä viimeinen tilaisuus hyväksi, jos aikoo vielä toteuttaa jonkun toiveen tai tavoitteen.

On syytä muistaa, että tähän tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden ikäero on yli 20 vuotta. Tällöin myös tulevaisuus näyttäytyy erilaisena ja tulevaisuuteen liittyvät kysymyksenasettelut ovat erilaisia. Jos on vasta hiljan eläkkeelle jäänyt 65-vuotias, suhtautuu tulevaisuuteen toiveikkaammin ja suuremmin unelmin kuin 85 vuotta täyttänyt, yli kaksikymmentä vuotta eläkkeellä ollut ikäihminen. Toisaalta yksin biologinen ikä ei ole merkittävä tulevaisuusorientaatioon vaikuttava seikka, vaan suurempaa painoarvoa on ikääntyjän fyysisellä, psyykkisellä ja sosiaalisella toimintakyvyllä.

Tulevaisuutta pohtiessaan monella maaseudun ikäihmisellä on mielessä erilaisia käytännön elämään liittyviä ratkaistavia seikkoja, erityisesti kylässä asuminen ja muuttaminen. Ne liittyvät kiinteästi toisiinsa, mutta niitä on tarpeen tarkastella silti erikseen. Toinen tulevaisuusorientaatioon vaikuttava teema on terveys ja sen heikkeneminen. Lopulta kuolema on osa ikääntyvän tulevaisuutta. Sitä pohditaan muun muassa kertaamalla tuttavien, sukulaisten tai omien vanhempien kuolemaa. Erityisesti omien vanhempien kuolemat antavat ikääntyjille ikään kuin viitteitä siitä, millainen oma kuolema saattaisi olla.

Aloitin tarkastelemalla peltolalaisten ikäihmisten suhtautumista toiveisiin, haaveisiin ja unelmiin. Kuolema piirtyy usein tummana ja synkkänä eikä sellaisiin tunnelmiin ole aina mieluista päättää, mutta lopetan kuitenkin tämän luvun sen pohtimiseen; onhan kuolema jo itsessään päätös maanpäälliselle elämälle.

TOIVEET JA UNELMAT

Peltolalaisten ikäihmisten toiveet ovat samansuuntaisia muiden päijäthämäläisten kanssa (Karisto & Konttinen 2004, 96–99). Haaveet eivät enää ole suurisuuntaisia ja niitä esitettäessä asetetaan usein erilaisia ehtolauseita. Haastatteluissa kysymykseni toiveista oli monille vaikea. Kysymyksen vaikeutta pohditaan ja perustellaan omalla luonteenlaadulla ja sillä, että ollaan vähään tyytyväisiä. Tyytyminen vähään onkin vanhimpien sukupolvien tyypillinen piirre:

Tai minulla on semmonen luonne, ett mie en osaa. Mie oon niin vähään vissiin tyytyväinen, tyytyväinen elämisseen. Että mikä se olis sellanen? (Nainen, 81 vuotta)

Toiveiden, haaveiden ja unelmien suhteen ollaan myös pessimistisiä. Elämä on kantapään kautta opettanut läksynsä:

Ei minkäänlaista toivetta. En mie voi toivoa mitään, koska ne ei toteudu. (Nainen, 67 vuotta)

Vaikka ehtolauseita asetetaan, niin silti monella on jokin toive, jonka haluaisi vielä toteutuvan. Sellaisia ovat esimerkiksi matka, ystävien tapaaminen tai mökki järven rannalla (vrt. Karisto & Konttinen 2004, 98). Eniten toiveita on luonnollisesti nuoremmilla ikääntyjillä. Eläkeikään kiinnitetään monia haaveita ja unelmia, joiden toivotaan täyttyvän. Mitä vähemmän aikaa on oltu eläkkeellä, sitä enemmän on jäljellä toteutumattomia suunnitelmia ja toiveita. Vanhemmiten ei enää tulevaisuuteen kiinnitetä suuria toiveita, vaan toivotaan kohtalaista vointia loppuelämäksi. Ikääntyjät, nuorimmasta vanhimpaan, liittävätkin toiveisiinsa ja unelmiinsa lähes poikkeuksetta ehdon *mikäli terveyttä riittää*. Terveys on kaikkein toivotuin asia (mt. 93–95). Hyvä terveys takaa sen, että muutkin toiveet ja unelmat saattavat mahdollistua. Terveysten suhteen ollaan kuitenkin realistisia. Ymmärretään, että todennäköisesti terveys heikkenee lähivuosien aikana:

Nii, sais nyt vielä jonkun aikaa, että näkis vähän, kuinka Riitan pojatki siit sitte. Ku tulisivat nyt oikein, pääsisivät tonne, mut siin menee niin monta vuotta ennen kuin ne pääsis tonne, vanhempaa poikaa sinne lähelle 20. Se on niin monta vuotta. Juu, menis viitisen vuotta vielä. Se on pitkä aika. Näin täss iäss se on paljon. (Nainen, 81 vuotta)

Pitkää ikää ja hyvää terveyttä toivotaan erityisesti sen vuoksi, että voitaisiin seurata jälkipolvien kasvua ja kehitystä. Sinällään korkea ikä ei ole monenkaan mielestä tavoittelemisen arvoista, vaan laadukkaat ja terveet vuodet:

No ei nyt 95-vuotiaaks, en halua miekää elää. Ei voi olla niin hyvässä kunnoss siihen, että mie haluaisin elää. Aattele nyt. Jos sie et muista mitään etkä, puhut höpöjä ja. Mitä elämää se on? Ei mittää. Paras se on sillan kuule mennä kiviaijan taakse. (naurahtaa)(Mies, 74 vuotta)

ASUMINEN

Ikääntyessä asuminen maaseudulla muodostuu yhä suuremmaksi haasteeksi. Totesin aiemmin, ettei asuntoja ole suunniteltu liikuntarajoitteiselle eikä mitoitettu niin, että avustajalle jäisi riittävästi työskentelytilaa. Jyrkät portaat, ahtaat WC:t ja alhainen tai keskimääräinen varustelutaso ovat tyypillisiä peltolalaisten ikäihmisten omistamille taloille. Ikääntymisen myötä oma tuttu koti joutuu udelleenarvioinnin kohteeksi. Ennen turvalliselta tuntunut koti koetaan nyt vaarallisena ja siellä huomataan tapaturmille altistavia seikkoja. Kun liikkuminen muuttuu kankeaksi, pohditaan selviytymistä omassa kodissa:

Tää on viiskymmentä luvun mökki. Alas on jyrkät rappuset, ylös on jyrkät rappuset, ulos on. Aina on niitä rappusia. Ja polvet kippeet. Turvoksissa niin kauheesti. (Nainen, 73 vuotta)

Monet ovat tehneet tai teettäneet pieniä muutostöitä asunnon nykyaikaistamiseksi. Muutostoimenpiteet eivät ole suoranaista seurausta ikääntymisestä, vaan asunnon nykyaikaistamisesta. Ikääntymisen vuoksi muutostöitä on tehty harvalle. Tavallisin muutostyö on kaiteen asentaminen ulkoportaille. Remontointi edellyttää sekä taloudellisia että taidollisia resursseja. Monille miehille kodin pintaremontin tekeminen on mielekästä tekemistä, ei ainoastaan talon kunnossapidon kannalta, vaan myös ajanvietteen vuoksi. Usein pojat tekevät vanhempiensa kotona erilaisia kunnostustöitä, mutta myös tuttavat ja ystävät auttavat tällaisissa töissä.

Yksin asuvia, vaatimattomalla toimeentulolla eläviä naisia kodin alhainen kunto huolettaa eniten. Heiltä puuttuu remonttiin tarvittavaa taitoa, tietämystä ja rahaa. Kun maali halkeilee ovien karmeissa ja ikkunoiden puitteissa, lattiamatto on paikka paikoin rikkoutunut ja tapettikin repeytynyt, on pintoja vaikea puhdistaa ja pitää kotia siistinä ja puhtaana.

Leena: Mitä ois mitä toivois, jos ois mahdollisuus toivoo jotain palvelua tai apua?

Hilma: Pikkusen remonttia tähän mökkiin. En minä luksusta remonttia ajattelekaa koskaan, koska minä olen aina ollut köyhä. Mut semmosta mitä on, että olis parempi siivota. Kun ois kunnan ikkunatkin. Vähän ois jotain, mistä sais lämmintä lissää. (Hilma, 73 vuotta)

Tämä henkilö esittää toivomuksen, että kunta tarjoaisi kodin remontointiapua, joka mahdollistaisi asumisen omassa kodissa pidempään. Hän pohtii sitä, eikö yhteiskunnalle kävisi huokeammaksi tarjota ikäihmisille kotiin tämäntapaisia palveluja ja tukitoimenpiteitä kuin ohjata heidät laitosmaisempiin ja kalliimpiin asumisratkaisuihin.

Muutostöiden sijaan on tavallisempaa kaventaa kodin piirissä tapahtuvaa tekemistä. Ikäihmiset muuttavat mieluummin omaa tapaansa toimia kuin ryhtyvät kodin muutostöihin. Esimerkiksi kulkua niihin kodin tiloihin, joihin pääsy edellyttää portaiden käyttöä, vältetään. Arkipäiväinen eläminen suunnitellaan niin, että kaikki tapahtuu samassa kerroksessa ja kun tahdotaan päästä muihin tiloihin, odotetaan avunsaantia:

Mä olen niin huonoks tullu nois vintin rapuiss liikkumaan, etten mä nyt enää mielellää. Mä melkein aika paljolti syksylläki, niin talvivaatteetki etin sieltä, ja poika kanniskeli ne käydessään. Toi matot ales ja mitä kaikkee. Kyl mä nyt siellä käyn, ei se siitä kiinni oo. Vienhän mie sinne pyykkiä ja muuta, mutta en oikein paljon viihtis. (Nainen, 77 vuotta)

Ei ainoastaan oman kodin varustelutaso ja kunto huolestuta ikääntyjiä, vaan myös lainsäädännölliset uudistus- ja kehittämisvaateet. Samoihin aikoihin, kun keräsin aineistoani, tulivat voimaan uudet määräykset jätevesien käsittelystä haja-asutusalueilla. Valtioneuvoston antama asetus koskee haja-asutusalueiden talouksien jätevesien käsittelyä silloin, kun kotitalous ei ole liittynyt kunnalliseen jäte-

vesijärjestelmään. Peltola on tyypillistä haja-asutusalueetta eikä siellä ole kunnallista jätevesihuoltoa. Kotitalouksiin lähetettiin asetuksen tiimoilta kirjeet, joissa selostettiin kuinka kunkin talouden tulee menetellä jätevesien käsittelyn suhteen. Useimmilla ikäihmisillä ei ole asetuksen mukaisia jätevesien puhdistusjärjestelmiä, vaan jätevedet käsitellään vanhaan malliin eli lasketaan ainakin osittain luontoon. Asetus aiheutti levottomuutta iäkkäiden kyläläisten keskuudessa. Koukeroinen virastokieli ei avautunut heille ja vallitsi epätietoisuutta siitä, miten tulee toimia. Sen verran oli laskelmia tehty, että todettiin muutostöiden tulevan erittäin kalliiksi. Asetus koettiin kuin häätönä. Ihmisiä ajetaan pois maaseudulta tällaisin toimenpitein:

Nehän viedään täältä pois. Moni asuis täällä, mut nyt tulee kaik tän EU:n pykälät. Täälläkin on sellaisia pienellä eläkeellä eleleviä. Milläs ne tohon rupee tekee näit likajuttuja, säiliöitä ja maanimetyks. Ne on niin kalliit, ei ne pysty. Se on pakko lähtee. Ei monella oo varaa sellasee. Ne maksaa niin paljon. Se on pakko lähtee. Kun meillä on iso toi säiliö ja meillä on kerta vuoteen tyhjennetään, niin noin se saa vuoden olla, ei se maksa, 80 euroo nyt ol viimeks. Nyt se pitäs sitten ajatella, että se laitetaan tohon säiliöön, umpisäiliöön. Ajattele, mitä se maksaa. Mistäs ihminen maksaa. Ja sen tietää, että nyt kun se menee pakolliseks taas, niin hinta nousee. Se on kohta sata euroo kerralt. Aina kalliimmaks tulee vaan, mitä pitemmälle menee. Sitä miekin aattelen, että mie lähren tästä. Mie en viitti ruveta. (Mies, 72 vuotta)

En ollut seurannut riittävästi asetuksen vaikutuksia maaseutuasumiselle, mutta sen verran tiesin, ettei muutostöihin tarvitse ensimmäiseksi ryhtyä, vaan jokaisen tulee tehdä selvitys, miten jätevesien käsittely on tällä hetkellä järjestetty. Yritin huteralla tietämykselläni rauhoitella huolestuneita, ja samalla vakuutuin siitä, miten helposti tällaiset ulkoapäin tulevat ja koetut uhkat järjestyvät ikääntyjän luottamusta ja tulevaisuuden uskoa. Ikäihmisille tulisi jakaa tietoa selkeästi ja ymmärrettävästi, ja heille tulisi järjestää mahdollisuus henkilökohtaiseen neuvontaan.

Vaikka asunnoissa ja asumisessa on paljon sellaisia seikkoja, jotka vaikeuttavat ikääntyjän arkea, on kotona totuttu asumaan ja suoriutumaan arkipäivän askareista. Siksi vallitseviin olosuhteisiin tyydytään ja ajatellaan, että kyllä tämä välttää vielä sen aikaa, kun minä tässä asun. Kuitenkin lähes jokainen on tiedostanut sen tosiasian, että muutto kuntakeskukseen on edessä ennemmin tai myöhemmin.

MUUTTAMINEN

Muuttoajatukseen suhtaudutaan hyvin eri tavoin. Muuttohalukkuus ja -alttius riippuvat paljon ikääntyjän elämäntavasta ja paikallisidentiteetistä. Liikkuva ikääntyjä on tehnyt selkeät suunnitelmat muuttamisesta, jopa asumismuotoa myöten. Hän muuttaa siinä vaiheessa, kun maaseutuasumisen haasteet ja vaivat ovat suuremmat kuin siitä saadut hyödyt ja ilot:

Me ollaan aateltu, että mennään suoraan palvelutaloon sitten, kun tästä lähetään. Ei tarvii muuttaa niin monta kertaa. Ku se jos muuttaa pariks kolmeks vuodeks johonkin muualle sit taas tulee huonommaks, sit taas täytyy muuttaa. (Nainen, 72 vuotta)

Joillakin on kirkolla kakkosasunto, joka toimii tällä hetkellä taukotupana kauppareissuilla tai hätävara-asuntona pahimmilla pakkaskausilla. Tällainen ratkaisu edellyttää hyvää taloutta eikä kahden asunnon omistamiseen ja ylläpitoon ole mahdollisuutta kuin ani harvalla ikääntyjällä. Jollakulla on lapsen kanssa sopimus, että hänen luonaan on mahdollisuus asua tarpeen niin vaatiessa.

Kaikkein iäkkäimmät maaseudun asukkaat ovat usein traditionaalisen elämäntavan kannattajia. Usein heidän kuntonsa on sen verran heikko, että maaseutuasumisesta aiheutuu huomattavan suuria ponnistuksia. Yksinomaan talviset lumityöt ovat suuri urakka:

Toi lumenluonti on kaikk kovinta. No, mie luon vähän kerrallaan ja sitten mie pirän toss eteisessä noita puita, että jos se pyry tulee, niin mie en tartte välttämättä sinä pyrypäivänä vaikka mä en siivoon ku rapun ja sitten seuraavana päivänä ruppee vähän kerrallaan tekemään. (Nainen, 77 vuotta)

He ovat tehneet päätöksen asua kylässä mahdollisimman pitkään, mutta siitä huolimatta hekin ovat varautuneet muuttoon ja pohtivat sitä. Muuton ja keskustassa asumisen pohdinnat värittyvät pääasiassa negatiivisesti, vaikka joitakin keskusta-asumisen etuja mainitaan. Ensimmäinen keskustasumisen haittapuoli on tiivis lähekkäin asuminen ja samanaikainen kasvottomuus (Vakimo 2001, 283). Seuraavassa katkelmassa pariskunta pohtii kerrostalonaapuruutta. Rouva on nuoruudessaan asunut itse kerrostalossa:

Eero: Kamalia asuu ne kerrostalot. Ei tunne toinen toistaa, vaikka toisest ovest tulee, niin mennää sit.

Vuokko: Päivää voi sanoo, mut ei mitään...

Eero: Menee ovest...

Vuokko: Ei sitäkää.

Eero: Päivää sanotaan, eikä mitään tunneta toisii, mennään vaa. Ei mitään tunne, se on kamalaa se.

Vuokko: Joo, pitää paikkansa.

Eero: Se on kolhoosi, se on oikee kolhoosi, puhutaan ett tää on kolhoosi. Kytätään jos tarviisin lähtee, ku naapuri lähtee, niin nyt mie menen äkkii täältä ettei varmaan törmätä yhteen. (Vuokko, 73 vuotta, Eero, 72 vuotta)

Seinänaapuruus kuvitellaan ahdistavaksi. Yhtäältä pelätään itse aiheuttavan häiriötä, mikä on luultavasti turha pelko, sillä yksi tai kaksi ikäihmistä ei saa kovin suurta metakkaa aikaiseksi. Kuitenkin tietoisuus seinänaapureista saa monet varovaisiksi ja aroiksi:

Siell tulee niin kuuma siellä osakkeessa, kun kävelee, ettei vaan tulis metelöityä. Siellä tulee pian koputuksia seinän takaa, jos soittaa liian kovaa ratioo. Mie kävin tuoss eilen kyläss yhell tuttavalla, kyl se koko ajan sano, että hiljempaa, kun naapurist rupeevat aina koputtamaan seinään ja mielestään mie puhuin hyvin hiljaa. Osakehuoneisto on usein kyl se varmin, kun jos sattuu olemaan vähän kovaäänisiä niin toiset voi häiriintyä. Joskus kun tulee kuunneltua tommosta poliisiradioo. Niitä on paljon, mitä poliisille ilmoitetaan aina, ett siit kuulu sellasii. (Mies, 81 vuotta)

Enemmän kuin itse aiheutettavaa häiriötä hirvitellään naapureista aiheutuvaa häiriötä. Näissä mielikuvissa kaupunkiasuminen muuttuu pelottavaksi. Mielikuville löydetään tukea lukemalla paikallislehdistä väkivallanteoista ja häiriöistä, joita keskustassa tapahtuu:

Ei tästä oo pitkäa aikaa kun siellä -61 syntyny niin tappo sen, minkä huoneessa se nyt oli, kämpässä. Ei tästä oo vissiin pari viikkoo aikaa. Niin minä ajattelin sillon, että kyllä se nyt siellä niissä kunnallissakin taloissa, ei ne niin vahvoja taloja. Kyllä sen täytyy aistia seinän toisella puolella, toisella mukiloidaan ihminen kuoliaaks. (Nainen, 73 vuotta)

Keskusta-asumiseen liitetään myös tekemättömyyden ongelma. Keskustassa ei ole tekemistä tai ainakin tekemistä on sangen vähän. Maaseudulla arkisten välttämättömyyksien hoitaminen edellyttää liikkeelle lähtöä ja liikkeellä oloa. Sen sijaan keskustassa asuminen mielletään niin paljon helpommaksi valmiiksi aurattuine katuineen, isännöitsijän palveluineen, lähellä sijaitsevine kauppoineen ja muine palveluineen, että arjen kuvitellaan muuttuvan nopeasti valmistuvaksi, helpoksi ja vähätöiseksi:

Kyllähän se näin vanhanakin, täytyy sanoo, että jos tuonne keskustaan alkais asumaan, niin kyllä siellä vanhettus hyvin pian. Se on aika tylsää käydä kaupassa istumassa ja kattelemassa äijien kans. Kun täält menee, niin saa jo mennä ja on vähän vaihtelua. Eihän se tietenkään kaikille sovi, mutta meitille kyll sopii näin hyvin. Terveyttä vaan riittää, niin kaikki on OK. (Mies, 81 vuotta)

Vaikka keskusta-asuminen värityy monien – lukuun ottamatta liikkuvien ikääntyjien – mielissä ikäväksi ja synkäksi, niin silti tiedostetaan muuttamisen väistämättömyys:

Mä olisin jo iät ajat muuttanu, jos mä olisin ajatellu, että mä rakennan sinne kodin. Kyl mä olen ajatellu niin, että jos mä sinne nyt menen, niin välttämättömät vien ja välttämättömät laitan, en enää ala rakentamaan siis että että mä laittasin oikein, ajattelisin, että tässä asun. (Nainen, 77 vuotta)

Uutta kotia ei kirkonkylään rakenneta, vaan sinne muutetaan pakottavista syistä. Kenttävaiheen aikana seurasin erään pariskunnan muuttovalmisteluja. Toinen puolisoista oli hiljattain saanut vakavan sairauskohtauksen ja hänen vointinsa oli heikentynyt merkittävästi. Arjen muututtua ratkaisevasti vaikeammaksi pariskunta oli päättänyt myydä Peltolassa sijaitsevan kotinsa ja muuttaa kirkolle. Muuttaminen oli ristiriitaista. Nykyinen elämä kuvataan samanaikaisesti sekä raskaana ja liian työlistävänä että mieluisana ja osaksi itseä tulleen. Seuraavassa sitaatissa hyvät ja huonot näkökulmat vuorottelevat lause lauseelta:

No, eihän se kivalta tunnu tietystikää. Toisest mielestä tuntuu kivalta ja toisest ei. Kun mie olen sellai, tykkään tehrä kaikkee. Se on vähän niin ku pakko. Vanhemmaks tulee, niin ei jaks enää. Tässä on niin paljon sitä hommaa. Kyl mie mielellään tien. Mie oo sillai, ett mie oon oppinu liikkumaan. Että mie en osaa olla paikoillaan. (Mies, 72 vuotta)

Vaikka talon uudesta omistajasta ei ollut tietoa eikä liiemmin uudesta asunnosta kirkonkylässä, mies pakkaili tavaroitaan jokaisella käynnilläni. Konkreettinen pakkaaminen oli samalla surutyön tekemistä: kirjoja käännettiin ja selailtiin, koriste-esineitä pyyhittiin pölystä hyväilevin elein. Pakkaaminen ei ollut tehokasta ja suunnitelmallista. Isohossa omakotitalossa mahtui olemaan jos jonkinlaista tavaraa ja esinettä, joita oli vuosikymmenien aikana kertynyt. Suurena pulmana oli, mihin kaikki vähemmän välttämätön varastoidaan. Mitään ei kuitenkaan laitettu pois, sen verran kipeää luopuminen teki. Tavaroiden varastointi oli kuin laastari haavojen päällä.

Keskusta-asunnolle asetetaan selvät kriteerit. Talossa tulee olla hissi tai asunnon tulee sijaita pohjakerroksessa, mutta portaita ei saa olla. Asunnon tulee olla aivan keskustassa, jotta matkat ovat mahdollisimman lyhyet. Lisäksi etsitään asuntoa, jossa on hyvin suunniteltu pohjaratkaisu ja valoisat huoneet:

Kyl minä olen pitkän aikaa ajatellu sitä, että voisni muuttaa sinne ja olen jopa käynny katsomassa asuntojakin, mutta rahaa ei oo tuhottomasti käytettävissä ja pienellä rahalla sieltä ei saa. On aika pimeitä kopperoita. Mä justiin täs annoin ohjeet kiinteistövälittäjälle, kun se soitti ja kysyi. Mie sanoin, että jos olis sellai huone, että parveke täytyis olla etelään. Ja sitten täytyis olla joko alakerran huone taikka hissitalo, että kun mä en rappuja ala kävelemmää. (Nainen, 77 vuotta)

Suurin ongelma asunnon hankkimiselle on rahan riittämättömyys. Talon myynti Peltolasta on vaikeaa. Vaikka moni positiivisesti toteaa, että nykyinen muuttosuuntaus on kaupungista maalle eikä päinvastoin, ei tämä uusi trendi kuitenkaan kohota vanhojen pienten omakotitalojen myyntihintoja maaseudulla. Lisäksi Peltola on sen verran syrjässä, ettei sinne suuntaudu voimakasta muuttoliikettä. Talo on vaikea saada kaupaksi, ja kaupan syntyessä myyntihinta jää alhaiseksi. Koska monella eläkeläisellä ei ole suuria summia säästössä, on kalliiden keskustayksiöiden tai -kaksioiden ostaminen lähes mahdotonta:

Leena: Mites se kuntakeskukseen muutto, että onks sitä tullu sitten mieleen, jos ostais osakkeen tai vuokrais osakkeen ja muuttais sinne?

Kalle: No, ei oo tullu. Ei oo tullu. Ja se on taas rahakysymys sekin.

Leena: No, sehän se tietysti on.

Kalle: Että kun täss tuli uhrattua rahat tähän ja ne meni sitten, sili vili, juu, ettei niitä säästy. Onhan ninull nyt muutama tonni kyll pahan päivän varalle. (Kalle, 83 vuotta)

Vaikka ikäihminen ei muuttaisi kirkolle omistus- tai vuokra-asuntoon, on edessä ehkä muutto vanhainkotiin. Vanhainkodilla on ikääntyjien mielissä vielä vaivaiskodin leima. Muutamat ovat käyneet tervehtimässä tuttaviansa vanhainkodissa tai pitkäaikaisvuodeosastolla, mutta käynnit eivät ole vaikuttaneet merkittävästi käsityksiin. Muutamille ajatus vanhainkotiin muutosta on kauhistus:

Leena: Sitten joku palvelutalo tai vanhainkoti tai...

Hilma: Joo (huokaa)

Leena: Miltäs ne ajatukset tuntuu?

Hilma: Aivan kauheilta, kauheilta. Minä olen niissä käynyt ja niissä on vanhukset, kun ne on kipeitä ja kiusaantuneita ja paikallaan. Ne kähisee keskenäänkin ja minä olen nähnyt niitten. Ehkä se sota on jättänyt minuun sen, että kun aina oltiin toisten nurkissa ja että ku vaikka minkälainen risukasa koti olis, niin kyl se oma koti olis. (Hilma, 73 vuotta)

Useimmat kuitenkin suhtautuvat vanhainkoteihin neutraalisti tai myönteisesti ja sitä pidetään yhtenä lähes välttämättömänä lyhyenä ajanjaksona myös omassa elämässä:

Tauno: Pääsee sitten diakoniasairaalaan. Ja hoitoon sinne. Ne hoitaa sitten. Siellä on moni tuttu päättänyt päiväsä. Siellä on oma kerros siellä diakonialaitoksessa.

Leena: Joo. Ootteko te käyneet siellä koskaan? Onko siellä ollut tuttuja?

Tauno: Joo. Kyllähän siellä on ollut, ketä minä oon käynyt kattomassa. Ne ei oo elänyt pitkän aikaa. Että siellä on sitten se hoito hyvä. Siellä on turva vanhana.

(Tauno, 86 vuotta)

Hartain toive on kuolla nopeasti, kivuttomasti ja saappaat jalassa siten, että joko laitosasuminen jää hyvin lyhyeksi ajanjaksoksi tai siltä välttyään kokonaan.

KUOLEMA

Kun valitsin yhdeksi haastattelujen teemaksi tulevaisuuden ja tulevaisuudensuunnitelmat, mielessäni olivat muuttoaikheet ja pärjääminen maaseudulla. En niinkään kääntänyt katsettani kuolemaan ja sen pohdintaan. Aineistoa analysoidessani huomasin keskustelleeni kuolemasta kaikkien kanssa, joko paljon ja monta kertaa tai vähän ja ohimennen. Aineistossani on kolmenlaista puhetta kuolemasta. Ensinnäkin aineistossa on runsaasti sekä kauniita että surkeita kuvauksia toisten kuolemasta. Kun yksi mainitsee kuin ohimennen jonkun toisen kuolemasta, toisen puhe täyttyy monista erilaisista kuoleman kuvauksista. Lisäksi kylässä kulkee pari kuolemalegendaa. Toiseksi ihmiset pohtivat omaa kuolemaansa ja esittävät siihen liittyviä toiveitaan ja pelkojaan. Puhe omasta kuolemasta on kiintoisinta kuolemapuhetta. Viimeinen puhetyyppi on yleistä kuoleman ja tuonpuoleisen elämän mahdollisuuden pohtimista. Tässä puhetyypissä ei ole aina niin suurta henkilökohtaista latausta kuin kahdessa aiemmassa kuolemapuheen tyypissä.

Puhuttaessa kuolemasta ihmiset mainitsevat lähes aina syyn kuolemaan. Kuoleminen halutaan perustella: *hän kuoli sydänkohtaukseen* tai *hän sairasti MS-tautia*. Tällöin kuolema on helpommin hyväksyttävissä ja oikeutettua. Jo korkea ikä antaa oikeutuksen kuolemalle. Se kuinka yksityiskohtaisesti kuolema ja kuoleminen kuvataan ja selostetaan, riippuu paljolti siitä, kuinka läheinen vainaja on ollut tai kuinka vaikea kuolemaa edeltänyt ajanjakso on ollut.

Kuolemakuvauksiakin on monentyyppisiä. Yhtäältä kuvataan omien vanhempien kuolemaa. Nämä puheet sisältävät usein toiveen tai ajatuksen siitä, että oma kuolema saattaisi olla samankaltainen. Palaan tällaiseen omien vanhempien kuolemasta kertovaan puhetyyppiin tuonnempana pohtiessani ikäihmisten suhtautumista omaan kuolemaan.

Toinen kuolemakuvauksen tyyppi on sukulaisten, naapureiden, tuttavien tai jopa lähes tuntemattomien ihmisten kuoleman kuvaaminen. Toisinaan puheeseen liittyy vahva henkilökohtainen suru, mutta toisinaan vainaja voi olla vieras, vain lehdestä luettu kuolinilmoitus. Ikäihmiset lukevat mielellään lehdestä kuolinilmoituksia. Toisinaan se voi olla ainut kanava, josta saa tietää tuttavansa poismenosta:

Nyt minult hävis semmonen tuttava, mille ain soiteltiin vuoron perrää. Mie en saanu ennen jouluu yhteyttä. Se ol tääll vanhusten palvelutalolla. Siin ol Alzheimer-tauti. Ja nyt ol toispäivän lehess, ett se ol kuollu. Ennen jouluu se ei enää vastannu puhelimmeen, ett se ol männy. (Mies, 76 vuotta)

Nämä kuolemankuvaukset ovat melko toteavia: *minulta hävis semmonen tuttava*. Todetaan, että kuolema on vierailut ja jättänyt taas kerran yhden loven omaan sosiaaliseen maailmaan. Tällainen yksin jäämisen kokemus ja toteaminen on tavallista ystävien, tuttavien ja puolittutujen kuolemasta puhumisen yhteydessä.

Toisen, ei kovin läheisen ihmisen, kuoleman kuvauksessa voi olla mukana aimo annos kauhistelua. Erityisesti sellaista kuolemaa kauhistellaan, jota ovat edeltäneet kovat kivut ja tuskat. Kauhistelu liittyy ennemmin juuri kuolemaa edeltävään terminaalivaiheeseen, ei itse kuoleman hetkeen. Puheen voi tulkita myös kuoleman tai kipujen peloksi.

Sellaisista kuolemantapauksista, jotka ovat tapahtuneet kylässä, ja joissa kyläläinen on kuollut tai ollut kuolemallaan kotiinsa kurjissa olosuhteissa, muodostuu yhteisesti jaettuja kuolemakuvauksia. Näissä kuvauksissa on erittäin vahva kauhistelun ja ihmettelyn sävy. Yhtäältä näissä kertomuksissa kyseenalaistuu kyläyhteisön tiiviys. Tällaiset yksinäiset, surkeat kuolemat tuovat päivänvaloon sen tosiasian, etteivät kaikki kyläläiset ole yhtä vahvasti osallisina kyläläisten sosiaalisessa verkostossa. Kauhistelu kohdistuu ensisijaisesti kyläyhteisön toimintatapoihin, vaikkakaan sitä ei sanota suoraan, vaan kiertoteitse. Esimerkiksi Peltolassa jo vuosia sitten tapahtunut kuolema kiertää edelleenkin legendana kylässä. Tässä tarinassa kyläläiset saavat synninpäästön vähäisestä avunannosta sillä perusteella, ettei itse asukas sallinut kyläläisten vierailuja:

Paavo: Siell ol karmee tapaus se hänen äitisiä, mistä hää puhu.

Maire: Niin tää Kosken Elinan äiti. Se hoiti äitiään siellä.

Paavo: Vanha ihminen kuule, se ol siellä sängyssä ja alavatsa kaikk alko märäntyä. Kaikk tarpeet ol menny jo ajat sitten sinne petille ja tytär kävi metsästä ain puun sahaamassa kerralla ett sai jonkunlaista tulta.

Maire: Ei vesijohtoo eikä mitään.

Paavo: Sinne ei päässy, muuta ku nuohooja. Ja meidän kylän kodinhoitaja ja yks rouva tuosta edesmenny, Toukolan Sinikka.

Maire: Joo, ei se laskenu sinne ketään.

Paavo: Sen äiti märenäty petiinsä. Voit sie kuvitella, että tämmöstä tapahtuu viel tän maailman aikaan? Juu, ei tytär käyny sanomassa viranomaisille, että ku äiti on vähän sairas, tulkaa katsoo. Hää märenänytti sen siihen paikalle. (Maire, 72 vuotta, Paavo, 74 vuotta)

Kylässä tapahtuneissa kauhistuttavissa kuolemakuvauksissa on ihmettelyä, miten tällaista enää nykymaailmassa voi tapahtua. Kuolema tapahtuu nykymaailmassa pääsääntöisesti steriilisti laitoksessa, jossa se osataan käsitellä ammatillisesti ja hellävaraisesti, joten tällaiset kivuliaat kotikuolemat koetaan hallitsemattomiksi.

PUOLISON KUOLEMA JA LESKEYS

Puolison kuolema on yksi kriittisemmistä vanhuuden elämäntapahtumista (Cavalli ym. 2007). Sonja Miettinen (2006, 50) on todennut, että *elämän viimeisen vaiheen kuvaus näyttää olevan avainasemassa menetyksen merkityksellistämässä ja sen sisällyttämässä osaksi omaa elämäntarinaa*. Tällaisina näyttäytyvät myös peltolalaisten leskien kuvaukset puolison poismenosta.

Minulle kerrottiin lähes aina viimeisistä yhteisistä hetkistä ennen kuolemaa. Kertomuksissa käsitellään sairauden oireita, jotka johtivat lopulta kuolemaan. Tällä tavoin halutaan löytää mieli tapahtuneelle (Bennett 2004). Lisäksi kerrotaan siitä, oliko mahdollisuutta sanoa viimeiset hyvästit vai ei, ja kuvataan keskusteluja, joita ennätettiin käydä ennen poismenoa. Itse kuoleman hetkikin kuvataan huolella. Jos itse on oltu kuolinvuoteen vierellä, iloitaan mahdollisuudesta nähdä ja kokea puolison viimeinen hetki. Mikäli itse ei oltu paikalla, toistetaan se, mikä on muilta läsnäolijoilta kuultu. Usein se on hoitajien kertomus viimeisistä minuuteista. Kun ei itse ennätetty paikalle, koetaan surua, mutta myös helpotusta siitä, että kuolema on tullut nopeasti. Samalla puolison kuolemaa kuvataan joko hyvänä tai huonona kuolemana (Miettinen 2006).

Kuolemaa edeltäneen ajanjakson ja kuolemahetken kuvauksen lisäksi kuvaillaan ja kerrataan puolison kuoleman jälkeistä aikaa. Puheessa painottuu omakohtainen kokemus ja selviytyminen läheisen kuolemasta riippumatta siitä, oliko puolison kuolema yllättävää vai ennakoitua. Kerrotaan, millaisia ajatuksia heräsi heti puolison kuoleman jälkeen, ja mitkä tekijät auttoivat synkimpien hetkien yli. Päällimmäisenä on ikävä, suru ja yksin jäämisen tuska, johon sekaantuu epäily siitä, miten elämä jatkuu tai alkaa sujua tästä eteenpäin. Useimmat mainitsevat läheisten, sukulaisten ja ystävien antaman tuen tärkeimmäksi voimanlähteeksi. Jo osanotosta lähetetyt kukat lohduttavat:

Se tuntu siltä, että miten siitä alottaa. Tuntu että täst ei pääse mihkää enää. Mutta se lämmitti jo kun mä olin ku kukkakaupassa täällä, kun ihmiset toi kukkia. (Nainen, 78 vuotta)

Erityisesti se, että läheiset ihmiset keksivät tekemistä, tuovat kirjoja luettavaksi, hakevat ja vievät erilaisiin tapahtumiin, kutsuvat kylään ja pitävät monin eri tavoin yhteyttä, kannattelee surevaa:

Naapurit oli ihan verrattomia. Ne soitti melkein päivittäin. Kysyivät, miten voit. Halusivat viedä joka puolelle. Milloin mihkäki näyttelyyn. (Nainen, 78 vuotta)

Ei ainoastaan suru ja ikävä, vaan myös käytännön asiat herättävät pohdintoja selviytymisestä. Erityisesti naislesket kertaavat arkisista askareista selviytymistä. Jos puoliso on ollut ajokortti, mutta itsellä ei, muuttuu koko arkielämä uudeksi. Enää ei ole mahdollisuutta mennä ja tulla kuten ennen, ja viimeistään tässä vaiheessa moni pahoittelee, ettei aikanaan tullut hankittua ajokorttia. Lisäksi usein myös sosiaalinen verkosto kapeutuu. Monet kuvaavat, kuinka puolison vielä eläessä oli tapana kyläillä ja kutsua vieraita, mutta nyt puolison kuoleman jälkeen ei enää ole sellaista vilkasta kanssakäymistä. Yhtäältä aiempi mahdollisuus liikkua omalla autolla selittää tätä sosiaalisen elämän muutosta. Mies on usein ottanut vastuun ja tehnyt monia sellaisia askareita ja töitä, joista naisilla ei ole minkäänlaista käsitystä. Monenlaiset pihatyöt, talon lämmittäminen ja kunnostustyöt jäävät nyt ilman tekijää. Niistä on kuitenkin välittömästi alettava huolehtia ja selviydyttävä:

Min täyty kaikki ittes rupee sitte huolehtimaa. Kun ennen aina yhress huolehdittii. Tauno huolehti aina lämmityksen näin talvisaikaa. Kesällä ei oookaa mitään lämmityksest huolta, muuta ku o vaa vettä. Mie täyry itte alkaa huolehtii lämmityksist. Ja kaikki muutki mitä on. Oli lumen auraukset ja kaikki. (Nainen, 81 vuotta)

Toisaalta myös vaimon kuoleman myötä miesleskien on täytynyt perehtyä sellaisiin arkiaskareisiin, joihin vaimon eläessä ei miehen ole liiemmin tarvinnut puuttua. Miesten on täytynyt paneutua ruuanvalmistukseen, vaatehuoltoon ja moniin muihin aiemmin naisen vastuulla olleisiin töihin.

Sukulaisten, erityisesti lasten, ja tuttavien antama käytännön apu kannattelee vaikeimpien ajanjaksojen yli. Vähitellen elämä alkaa sujua käytännön asioiden suhteen ja leskeydestä tulee osa omaa identiteettiä. Haastattelemistani leskistä jokainen on ollut yksin useamman vuoden. Puolison kuolema on yksi merkittävimmistä elämän taitekohdista ikääntyvän elämässä. Se muuttaa paljon jokapäiväistä elämää. Kun aina ennen on ollut toinenkin kotosalla ja on ollut juttuseuraa, on talo nyt hiljainen, vain oma hengitys ja omat askeleet.

AJATUKSIA OMASTA KUOLEMASTA

Puolison kuoleman kuvauksen lisäksi pohditaan paljon omaa kuolemaa. Esitetään toiveita siitä, millainen kuolema olisi hyvä kuolema. Halutaan, että oltaisiin loppuun saakka hyvävointisia, tekeviä ja toimivia yksilöitä. Toivotaan kuolemaa ilman suuria kipuja ja särkyjä:

Kai sitä vaan toivoo, että se loppuelämä ois, ettei olis oikein sairautta paljon, ois sit semmonen hyvä olo. Ei huolis koviss särkyss olla, ku mie olen niin paljon särkyä kärsiny. (Nainen, 81 vuotta)

Toiveena on, ettei ennen kuolemaa tarvitsisi kauaa – jos lainkaan – sairastella. Samalla toivotaan, ettei tarvitsisi mennä sairaalaan tai ainakaan olla siellä kovin kauan (Lloyd-Williams ym. 2007). Sairaalat mielletään ankeiksi paikoiksi kuolla, mutta ennen kaikkea ne mielletään ankeiksi paikoiksi elää raihnaisena:

Ja sitte ku tulis lähtö, niin ettei tarttis tonne sairaalaan mennä kitumaan. Pysyis tällasessa, niin vois tässä olla. Niitä on niin kaiken näkösii siellä sairaalassa. Sellaista ei ittelleen toivois, että siellä kituis montaa. Kuolis pikemmin. Täs ku sais olla, niin täällä on kesällä niin kaunista. (Nainen, 82 vuotta)

Kaunis kuolema on pois nukkumista hiljaa ja kivuitta, mutta myös eleettömästi ja hillitysti. Jos lähipiirissä on joskus tapahtunut tällainen kaunis poislähtö, sitä pidetään esimerkkinä siitä, miten itsekin toivoisi kuolevansa:

Hän nukku niin, että häntä mentiin herättää päiväunilta. Hän oli niin nätisti peittänyt petinsä ja laittanu vaatteet ja kaikki ja nukku sinne seinään päin ja kaveri oli siinä justiinsa, mut ei ollu ku pari tuntii kun he kuto yhress sukkaa, että tossahan sen sukkakudin oli. Ei se mitään puhunu, muuta kun kääntyny ja nukkunu. Ei siis sanaakaan sanonu. Minusta se on ihana lähtö, jos ei oo kipuja eikä tieräkkää, että nukkunu vaan pois tosta noin vaan. (Nainen, 73 vuotta)

Usein kuvaillaan omien vanhempien, erityisesti samaa sukupuolta olevan vanhemman kuolemaa ikään kuin enteenä siitä, millainen oma kuolema saattaisi olla. Oman vanhemman ikää kuoleman tullessa korostetaan. Ajatuksena on, että itsekin kenties kuoltaisiin samanikäisenä. Kun kuolema ei tulekaan, se saattaa hieman yllättää ja silloin sille on etsittävä selitystä:

Mä odotin, että mä kuolen, kun mun äiti kuoli 73-vuotiaana, mutt en mä kuollukkaa, vaan mä elin. Mulla oli pirun kova sisu siellä sairaalassa. Sen takia mä pääsin tämmöseen kuntoon. (Nainen, 73 vuotta)

Ajatus samanikäisenä kuolemasta ei ole ainoastaan ikäihmisellä itsellään, vaan myös lähiomaiset varautuvat siihen. Tässä keskustelevat isä ja poika:

Isä: Tietäähän sen, että kun tän ikänen on, ettei sitä kovin paljon jäljellä oo enää. Se on aivan varma.

Poika: Kyllähän sinull kummasti kymmenen vuotta...

Isä: Eihh.

Poika: Ei mitään, katos kun on pitkäikäist. Elihän isäski.

Isä: Vaikka se eli, kyl se on. Täytyy sanoo, ettei sitä niin kauan tarvii elääkää ja ihminen oppii

ajattelemaan sen asian, kyllä että se on aika. Seuraava polvi alkaa olla yhtä päätä vanhaa kuin itte elää näin vanhaks. (Isä, 81 vuotta, poika, 56 vuotta)

län korostamisen lisäksi kuvaillaan vanhemman kuoleman hetkeä. Silloin, kun kuolema on ollut hyvä ja kaunis, siihen liitetään toive, että oma kuolema olisi samankaltainen:

Sitten lähtis niin ku mejjän äiti aina toivo, että haluais saappaat jalassa lähteä. Hänellähän se toive toteutu kylläkin, että hän ei sairastellu ennen lähtöänsä. (Nainen, 68 vuotta)

Kuolemaa pohdittaessa useat toteavat, etteivät pelkää kuolemaa. Näin on sekä nuorempien että vanhempien ikääntyjien suhteen. Vanhuuden yhtenä perustehtävänä on rakentaa eheä kuva eletystä elämästä, minuuudesta ja valmistaa yksilö kuolemaan. Miten tuo valmistautuminen tapahtuu, millaisia sisäisiä neuvotteluja ja prosesseja ikääntyvä yksilö käy, ei selviä tästä aineistosta. Kuoleman tiedetään varmuudella tulevan ja ymmärretään, että enää ei ole paljoa aikaa jäljellä. Joka tapauksessa kuolema ei ole kammottava ja pelättävä, vaan siihen suhtaudutaan rauhallisesti ja tyynesti:

Kuoleman pelko ei oo niinkään. No, sekin tulee aina mieleen, mutta ei sillä tavalla, ei tunnu niin ku pahalta. Mä en niin kun pelkää sitä. (Nainen, 73 vuotta)

Kuolemaa ajatella myös mahdollisuutena ja vapautuksena silloin, jos ikääntyjää on kohdannut sairaus tai jokin muu vaiva, joka ratkaisevalla tavalla on muuttanut ja vaikeuttanut arkielämää. Suhtautuminen voi tällöin olla myös ristiriitaista; yhtäältä kuolema houkuttelee, mutta toisaalta vielä koetaan elämänhalujakin:

Vuokko: Kuolemaa mä oon vaan miettiny, en mitään muuta. Toivon vaan, että tulis äkkiä (itkee) tai se on mielessä.

Leena: Nii, päivittäin?

Vuokko: Nii. Tai sanotaan joka yö. (Vuokko, 73 vuotta)

Hieman myöhemmin, kun keskustelemme tulevaisuuden näkymistä ja mahdollisuuksista, kertoja kuitenkin toteaa: *En mä sitä kuolemaa niin tosissani ajattele. Mut en mä sitä pelkääkää.*

Lisäksi kuolemapuhe kohdistuu kuolemanjälkeiseen elämään. Tuonpuoleisesta elämästä peltolalaisilla ikääntyjillä on kohtalaisen yhtenevä käsitys: on olemassa Jumala, joka huolehtii tuonpuoleisessa maailmassa vainajasta. Uskonnollinen käsitys tuonpuoleisesta luo turvallisuutta ja luottamusta, antaa voimia ja rohkeutta kuoleman kohtaamiseen ja selittää tuonpuoleista elämää (Nakashima & Canda 2005; Ardelt & Koenig 2006). Peltolalaisten ikääntyjien joukossa on eri uskontokuntiin kuuluvia, mutta siitä huolimatta heillä on varsin yhteneväinen, seuraavan kaltainen käsitys kuoleman jälkeisestä elämästä:

Sen verran minä siitä Jumalasta nyt pirän sitten kiinni, että kun minun päiväni loppuu ja päiväni alkaavat ja kestävät, niin Hän pitääköön minusta huolen. Ottakoon minut sellaisena kuin minä olen. Ja tehköön, Hänen vallassaan on, tehköön minulle mitä tahtoo sen jälkeen kun minun pääni kallistuu. Minä jätän sen kokonaan Hänen arvioitavakseen sen asian, että mä en niin kun vaadi, että pitäis välttämättä taivaaseenkaan päästä taikka mihkää parempaan olotilaan taikka, enkä terveyttäkään vaadi. Jos saan, otan päivän kerrallaan, mutta Hän tehkööt minun kanssaan mitä tahtoo. (Nainen, 77 vuotta)

Kuoleman ja tuonpuoleisen pohdinnoissa punnitaan lisäksi muunlaisia käsityksiä, niiden paikkansapitävyyttä tai pohditaan, miten muut ihmiset ovat puhuneet kuolemasta.

10 MATKAN PÄÄTTYESSÄ

Matka Peltolaan ja peltolalaisten ikäihmisten luokse on loppuillaan. Tässä luvussa kokoan vastaukset alussa esittämiini tutkimuskysymyksiin, joihin etsin vastauksia etnografian keinoin. Etnografista kenttätöskentelyäni, joka oli osallistuvaa havainnointia, toteutin osallistumalla kylässä järjestettäviin tilaisuuksiin ja tapahtumiin, kyläilemällä kyläläisten luona ja asumalla kylässä. Havainnoistani kirjoitin tutkimuspäiväkirjaa, joka muodostaa ensimmäisen osion analysoidusta aineistosta. Lisäksi haastattelin 34 ikääntyvää peltolalaista. Haastatteluja kutsun etnografisiksi haastatteluiksi, sillä useimmiten olin tutustunut jo aiemmin haastateltavaan ja näin jaoimme yhteistä tietoa ja kokemusta (Tolonen & Palmu 2007). Sanasta sanaan litteroidut haastattelut muodostavat aineiston toisen analysoitavan osion. Analyysimenetelmä on lähinnä teema-analyysiä, jota toteutin ristiin ja rinnakkain luentana.

Etnografinen aineisto vastaa hyvin esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Yhtäältä osallistuvan havainnoinnin myötä pääsin osaksi kyläyhteisöä ja sain selville, miten ikääntyjä elää arkielämäänsä maalaiskylässä. Toisaalta haastatteluissa hahmottuivat arkielämää ohjaavat arvot ja asenteet sekä menneisyyden merkitys nykyisyydessä. Havainnoinnit ja haastattelut täydensivät toisiaan ja ne myös ohjasivat tiedonkeruuta ja havainnoivaa katsettani sekä haastattelukysymysten muotoutumista.

Ensimmäinen tutkimuskysymys kuului:

Millainen ikääntymisympäristö on maalaiskylä?

Vastatakseni tähän tutkimuskysymykseen perehdyin Peltolaan maalaiskylänä. Ensimmäiseksi selvitin, miten kylä rajautuu ja hahmottuu. Huomasin, että kylän maantieteelliset rajat ovat epäselvät. Erityisesti siellä, missä asutus jatkuu tasaisen harvana seuraavaan kylään saakka, ei ole osoitettavissa selkeää rajaa. Vuosien saatossa muun muassa erilaiset hallinnolliset toimenpiteet ovat vaikuttaneet rajojen muotoutumiseen. Esimerkiksi maan omistaminen tai koulupiiri ei enää määritä kylää. Kyläläisten käsitykset kylän rajoista ovat keskenään samansuuntaiset, vaikkakaan eivät täysin yhtenevät. Lopulta luotin tähän paikalliseen puhetapaan kylän maantieteellisessä rajaamisessa.

Hahmotin kylän fyysisiä, sosiaalisia, kulttuurisia, taloudellisia, historiallisia ja paikallisia piirteitä. Kyläkokonaisuus on pirstaloitunut maanjaollisten uudelleenjärjestelyjen myötä, jolloin myös kylän sisäiset välimatkat ovat kasvaneet. Pitkistä etäisyyksistä aiheutuvat liikkumisen ongelmat kylän sisällä ja kylästä muualle muodostavat maalaiskylän ikääntyjälle tärkeimmän jokapäiväisen pulman. Ikääntyjät ovat kuitenkin tottuneet ja sopeutuneet niihin puitteisiin, joissa he elävät elämäänsä.

Kylän menneisyys on voimakkaasti muokannut kylän sosiaalista rakennetta. Tutkimus paljasti kylähierarkian ja sen vaikutuksen, joka on vielä havaittavissa vanhempien kyläläisten puheissa ja vuorovaikutuksessa. Kylässä on kolme hierarkkisesti järjestettyä ryhmää: tilalliset, tilattomat ja siirtokarjalaiset. Lisäksi eläkeläisten keskuudessa on uusia tulijoita, jotka ovat muuttaneet kylään 1970-luvulla tai sen jälkeen. Kylän kulttuurista ilmapiiriä luonnehdin talonpoikaiskulttuurin kyllästäväksi. Totesin, että talonpoikaiskulttuuri on merkittävästi vaikuttanut myös maata omistamattomien elämään, arvoihin

ja elämäntapaan. Myös maata omistamattomat ovat osaltaan vastavuoroisesti vaikuttaneet talonpoikaiskulttuuriin ja sen paikallisiin ilmenemismuotoihin. Kylän paikallinen kulttuuri sisältää normeja ja käytänteitä, jotka määrittävät, miten erilaisista kylän sisäisistä asemista ja statuksista käsin kyläläisen on soveliaista ja sallittua käyttäytyä, toimia ja elää. Ikääntyjän sosiaalinen tukiverkosto hahmottuu sen mukaan, mihin näistä neljästä ryhmästä hän kuuluu. Lisäksi ikääntyjän omat sosiaaliset taidot vaikuttavat siihen, millaiseksi ihmissuhteet ja tukiverkostot muokkautuvat. Osoitin, että menneisyys määrittää sitä, millainen ikääntyjän sosiaalinen verkosto tällä hetkellä on. Kylässä on siis pikemminkin useita pienempiä yhteisöjä kuin yksi eheä paikallisyhteisö (Holmila 2001).

Tarkastelin maalaiskylää ennen kaikkea ikääntymisestä käsin. Tässä yhteydessä käytin ikääntymisympäristön käsitettä. Määrittelin ikääntymisympäristön ympäristöksi, jossa ikääntyvä ihminen elää, asuu ja ikääntyy. Ympäristöä tarkastellaan nimenomaan ikääntymisestä käsin ja sen tuomien haasteiden, rajoitteiden ja muutosten näkökulmasta. Sovelsin Lawtonin (1986) ekologista mallia ikääntyjän ja ympäristön vuorovaikutuksesta. Ekologisen mallin mukaan yksilön kompetenssitason laskiessa hän on vastaanottavaisempi ympäristövaikutteille. Ikääntyessä kompetenssitaso usein laskee, jolloin ympäristötekijöiden vaikutus kasvaa.

Ikääntymisympäristöllä on kolme perustehtävää: tukea, kompensoida ja stimuloida ikääntyvää yksilöä. Osaltaan ikääntyjät sopeuttavat elämänsä vallitseviin olosuhteisiin ja muutoksiin, mutta myös ympäristö voi taata tukea. Erityisesti sukulaisten ja myös muiden kyläläisten antama apu toimii kompensoivasti. Kompensaatio ja tuki eivät kuitenkaan ole jakautuneet tasaisesti ikääntyvien kyläläisten kesken. Monien aiempien tutkimusten (Rowles 1978, Golant 1984) tavoin tässä tutkimuksessa kävi selväksi, että subjektiiviset tekijät ohjaavat merkittäväällä tavalla ikääntyjän suhdetta ympäröivään yhteisöön ja ympäristöön. Tutkimus osoitti, että maaseutuasuminen tarjoaa ikääntyjälle myös virikkeitä. Erityisesti luonto monine käyttömahdollisuuksineen mahdollistaa sellaista stimuloivaa tekemistä, joka muunlaisessa ympäristössä olisi vaikeaa tai jopa mahdotonta. Se, kuinka hyvä ikääntymisympäristö maalaiskylä on, määräytyy kunkin ikääntyvän yksilön vuorovaikutussuhteesta ympäristöön. (Lawton 1986.)

Osoittautui, että ikääntyneet kyläläiset muistelevat kylää sellaisena paikallisena pienyhteisönä, joka tarjoaa jäsenelleen työn ja kodin lisäksi ihmissuhteita ja harrastuksia, siis lähes kaiken, mitä elämässä tarvitaan. Usein muistot kiinnittyvät 1940-, 1950- ja 1960-luvuille, ajankohtaan, jolloin muistelija itse eli nuorta aikuisuuttaan ja vilkkainta elämänvaihettaan ja kylä kukoistuskauttaan. Kylä on kokenut valtavan muutoksen. Kyläelämä on monella tapaa hiljentynyt eikä kylä enää ole sellainen paikallinen pienyhteisö, joka voisi taata jäsenilleen kaiken välttämättömän. Kylä on nykyisin ennen kaikkea asuinpaikka, ja muut elämän välttämättömyydet täytyy hoitaa ja toimittaa muualla. Useimmille kuntakeskuksen palvelut riittävät tähän, mutta muutamat matkaavat lähimpään kaupunkiin saakka.

Kyläelämän hiljeneminen osoittautui monelle ikääntyjälle oman vanhenemisen heijastuspinnaksi. Oma ikääntyminen on tapahtunut samanaikaisesti kyläelämän hiljenemisen kanssa. Erityisesti tämä ilmenee sosiaalisessa kanssakäymisessä ja sosiaalisen elämän muuttumisessa. Vanhalle ihmiselle on epäselvää, kummalla, omalla vanhenemisella vai kyläelämän hiljenemisellä, on lopultakin suurempi vaikutus oman elämän muuttumiseen.

Toinen tutkimuskysymys oli:

Millaisia ovat maalaiskylän ikääntyjät?

Tutkimuksessa osoittautui, että maalaiskylän ikääntyjät ovat heterogeeninen ryhmä. Jo ikäeroa nuorimman ja vanhimman ikääntyjän välillä kertyy lähes 25 vuotta. Kronologisen iän sijaan käytin kolmannen ja neljännen iän käsitteitä kuvaamaan peltolalaisia ikäihmisiä. Kolmannen iän ikääntyjät ovat hyväkuntoisia, toimeliaita ja kykeneviä. Heille asuminen maalaiskylässä tarjoaa monia mahdollisuuksia toteuttaa itseä, eivätkä pitkät etäisyydet vaikeuta ratkaisevasti heidän arkielämäänsä. Neljättä ikää leimaavat jo vanhuuden tuomat vaivat. Neljättä ikää elävät peltolalaiset ovat joutuneet ratkaisemaan arjesta selviytymisen haasteet ja kysymykset. He ovat tehneet tietoisin ratkaisun kylässä asumisen puolesta. Kuvasin myös niitä peltolalaisia, jotka parhaillaan ovat siirtymässä kolmannesta iästä neljänteen ikään. Heidän arkielämässään on tapahtunut tai tapahtumassa sellaisia muutoksia, kuten fyysisen hyvinvoinnin heikkeneminen, jotka haastavat ikäihmisen pohtimaan omaa tulevaisuuttaan ja asumistaan kylässä. Kutsuin näitä muutoksia murtumiksi. Tässä elämänvaiheessa maalaiskylän ikääntyjä päättää, asuuko kylässä vai muuttaako lähemmäksi palveluita. Mikäli hän päättää asua edelleen kylässä, on hänen suunniteltava, miten hän selviää arkielämästä ja mistä hän saa apua tarvittaessa.

Peltolalaisista ikäihmisistä suurin osa saa tukea ja apua arkielämästä selviytymiseen lapsilta ja heidän perheiltään. Vain muutama käytti kunnallisia palveluita. Moni muisteli kaiholla kylässä työskennellyttä kodinhoitajaa ja toivoi kylään uutta, samanlaisella sitoumuksella työtään tekevää kodinhoitajaa. Lehtolan (2001) tutkimassa kylässä toimi kyläpalvelija, jonka toimenkuva on lähellä kodinhoitajan työtä. Tällainen avunannon muoto voisi olla ratkaisu, joka toimisi myös Peltolassa.

Selvitin, millaisia työ- ja asumisuria peltolalaisilla ikäihmisillä on takanaan. Pääsääntöisesti peltolalaiset ikäihmiset ovat olleet joko maatalouden harjoittajia tai palkkatyöläisiä. Peltolassa ikäihmiset asuvat yksin, puolisonsa, lapsen tai sisaruksen kanssa. Myös uudemmat parisuhderatkaisut löytyvät Peltolasta. Avioliiton sijaan eletään avoliitossa. Lisäksi on muutamia LAT-suhteita, jolloin puolisoilla on oma asunto ja he asuvat osittain yhdessä ja osittain yksin taaten näin itselleen sekä läheisen ihmisen suhteen että autonomian ja vapauden itselliseen elämään. Uudemmat parisuhderatkaisut kaipaavat lisätutkimuksia. On syytä selvittää, millaisissa elämäntilanteissa tällaisiin parisuhteisiin päädytään, millaisia neuvotteluja niistä käydään ja miten niitä eletään todeksi arkielämässä.

Jatkoin ikääntyjän paikkasuhteen tarkastelulla. Hahmotin ikääntyjän paikkasuhteen syvyyttä ja kohdetta ja sen merkitystä elämäkululle. Paikan, paikallisuuden ja paikallidentiteetin käsitteiden avulla selostin ikääntyjien paikkasuhdetta. Osaltaan paikallidentiteetti vastaa kysymykseen, keitä maalaiskylän ikääntyjät ovat. Tutkimuksessa paljastui, että kylästä ei välttämättä muodostu siellä asuvalle merkityksellistä paikkaa, vaan merkitykselliset paikat voivat sijaita muualla, tai paikalla ja paikoilla ei ole suurta merkitystä ihmisen identiteetille. Paikkasuhte voi kiinnittyä myös johonkin menneisyyden paikkaan, jolloin paikallidentiteetin rakennusaineina ovat ennen kaikkea muistot, useinkin hyvin romantisoituneina ja tarunomaisina.

Useimmilla muistojen paikallisidentiteetillä varustetuilla ikääntyvillä kyläläisillä on valmius ajatella muuttoa pois kylästä. He ymmärtävät muuton välttämättömäksi, jotta elämä voi jatkua ja pysyä hyvänä. Niillä ikääntyvillä kyläläisillä, joiden paikallisidentiteetti kiinnittyy useisiin paikkoihin, tai joiden paikkasuhte ei ole merkityksellinen identiteetin rakentaja, on jo nyt muuttosuunnitelmia. Heille muutto näyttäytyy ennen kaikkea mahdollisuutena ja se latautuu positiivisesti. Heillä on takanaan polveileva asumishistoria erilaisine asumisympäristöineen. Kylään perustuva paikallisidentiteetti kiinnittää ikääntyvät voimakkaimmin Peltolaan. Näille ikääntyjille muutto pois kylästä on vastenmielistä ja monet sanovatkin, etteivät he lähde vapaaehtoisesti. Ikääntyjän paikallisidentiteetti osaltaan määrittää sitä, millaiseksi elämänsä jatkossa hahmottuu ja miten muuttoon pois kylästä suhtaudutaan. Pitkä asumisaika on todettu merkittäväksi tekijäksi yksilön paikkasuhteen muotoutumisessa (esim. Sariola 1996). Tässä tutkimuksessa osoittautui, että vuosikymmenienkään asuminen samassa kylässä ei vielä takaa vahvaa kiinnittymistä kylään. Sosiaaliset tekijät osoittautuivat tärkeimmiksi paikkasuhteen muovaajiksi.

Kolmas tutkimuskysymys kohdistui arkielämään:

Millaista on ikääntyvien arki maalaiskylässä?

Aloitin kuvaamalla ja selostamalla äkkään peltolalaisen arkista elämää. Samana toistuva rytmi ja rutiinit määrittävät sekä päiviä että viikkoja. Päivärytmi muodostuu aamun välttämättömistä askareista, keskipäivän vapaa-ajasta ja illan vietosta televisio-ohjelmiseen ja levolle käymiseen. Viikkoa rytmittävät kauppa-, sauna- ja lepopäivät. Arki täyttyy runsaasta tekemisestä, jopa niin, että voidaan puhua eläkeläisen kiireestä. Eläkeläisen kiire on erilaista kuin työkäisen kiire. Sitä sävyttää tekemisen paljoudesta syntyvä mielihyvä ja itsensä tärkeäksi kokeminen. Kiirettä myös tuotetaan. Otin esimerkiksi puilla lämmittämisen. Moni maaseudun ikäihminen haluaa lämmittää talonsa puilla, vaikka muitakin lämmitysvaihtoehtoja olisi tarjolla. Puilla lämmittäminen täyttää monenlaisia tehtäviä ikääntyjän arjessa. Sillä tavoitellaan taloudellista säästöä, siten saadaan kaivattua hyötyliikuntaa ja samalla oma olemassaolo koetaan tärkeäksi.

Havaitsin eroja maalaiskylän ikääntyvien arjen muotoutumisessa ja järjestymisessä. Käytin elämäntavan käsitettä, jonka ymmärrän elämänsä historian, elinolojen, arvojen ja asenteiden pohjalta jäsenyteen nykyisten arkielämän tekojen, toimintojen ja valintojen kokonaisuudeksi. Elämäntavan avulla jatkan edelleen vastaamista sekä kysymykseen keitä ovat maalaiskylän ikääntyvät että millaista heidän arkielämänsä on.

Löysin neljä erilaista elämäntapaa: traditionaalisen, perhekeskeisen, liikkuvan ja originellin. Traditionaalista elämäntapaa leimaa jatkuvuuden ja hyödyllisyyden tavoittelu. Aikaa käytetään järkevasti hyödylliseen ja tuottavaan tekemiseen, ja joutenolo tuottaa helposti mitättömyyden kokemuksen. Tämän sekä perhekeskeisen elämäntavan taustalla vaikuttaa vahvasti talonpoikainen elämäntapa ja kulttuuri. Perhekeskeisessä elämäntavassa toimitaan perheen hyväksi. Ajankäyttö ja tekemiset ovat perheelle alisteiset. Perhe kattaa puolison, lapset ja heidän perheensä, toisinaan myös lapsenlapsenlapset, sisarukset ja heidän perheensä sekä omat vanhemmat.

Liikkuva ja originelli elämäntapa ovat seurausta elämäntapojen kirjon monimuotoistumisesta maaseudulla. Liikkuvassa elämäntavassa sukkuloidaan sujuvasti erilaisten miljöiden, yhteisöjen ja mahdollisuuksien välillä ja tavoitteena on monipuolisesti kehittää itseä ja hakeutua uusien mahdollisuuksien äärelle. Liikkuva elämäntapa on yksi ilmentymä uusien elämäntapojen, esimerkiksi kaupunkilaisen elämäntavan, tunkeutumisesta maalaiselämään. Originellia elämäntapaa luonnehdin sanoilla itsellinen yksinäisyys. Elämäntavalle on tyypillistä omintakeiset valinnat ja tavat, jotka saattavat herättää ihmetystä muissa kyläläisissä. Yksin tekeminen on korostuneessa asemassa.

Lopuksi on syytä pohtia tämän tutkimuksen yleistettävyyttä ja jatkotutkimustarpeita. Käsillä oleva tutkimus on paikallistutkimusta, joka antaa kuvan ikääntymisestä vain yhdessä suomalaisessa maalaiskylässä. Tutkimukseen valikoitunut kylä edustaa edelleen voimissaan olevaa agraarikylää, joka sijaitsee suotuisasti eteläisessä Suomessa suhteellisen hyvien liikenneyhteyksien päässä kaupungeista. Koska tutkimus toteutettiin yhdessä maalaiskylässä, on aiheellista kysyä, miten tutkimuksen tulokset ovat yleistettävissä. Tämän tutkimuksen tuottama kuvaus on samansuuntainen aiempien tutkimusten kanssa (esim. Vakimo 2001, Lehtola 2001), vaikka tutkimuksiin valitut kylät ovat olleet erilaisia muun muassa sijainneiltaan. Voidaan siis hyvällä syyllä olettaa, että tämän tutkimuksen havainnot ikääntymisestä suomalaisessa maalaiskylässä ovat yleistettävissä laajemminkin koskemaan suomalaisia maalaiskyläiä niiden syrjäisyydestä riippumatta. Samalla on kuitenkin syytä pitää mielessä kylän valintakriteerit ja kylän paikalliset piirteet.

Kylät eivät eroa ainoastaan syrjäisyyden ja maantieteellisen sijainnin suhteen, vaan myös esimerkiksi väestökoostumus luo kylien välille eroja. Voidaankin kysyä, millaista on ikääntyä kaupungin kupeessa sijaitsevassa kylässä, jonne suuntautuu voimakasta maallemuuttoa, ja jonka väestö uudistuu nopeasti. Jäävätkö vanhat asukkaat, kenties kylässä jo hyvinkin pitkään asuneet, unohduksiin uusien tulijoiden ottaessa kylää haltuunsa? Samoin olisi aiheellista tarkastella sitä, millaista on ikääntyä maalaiskylässä, joka elää kesäasukkaiden ansiosta vuodenaikojen mukaan muuttuen eläväksi kesäasukkaiden saapuessa ja hiljentyen talvikuukausiksi. Suomessa on lukuisia erilaisia kylätyyppejä, joilla jokaisella on omat vahvuutensa ja haasteensa ikääntymisen näkökulmasta katsottaessa.

Tutkimus tavoitti ikääntyjän näkökulman, mutta keiden ikääntyjien kokemusmaailmaa se edustaa? Haastatteluun lupautuneet kyläläiset olivat kaikki kohtalaisen hyväkuntoisia ja useiden sosiaalinen tukiverkosto oli vahva. Tästä syystä tutkimuksen tuottama kuva maalaisikäntymisestä on kenties kauniimpi ja positiivisempi kuin se todellisuudessa on. Haastatteluista kieltäytyneet vetosivat sairauksiin ja heikentyneeseen toimintakykyyn. Tutkimus ei siis tavoittanut sellaisia kylän ikäihmisiä, joiden arkielämä kylässä oli pahoin vaikeutunut. Vakimo (2001, 290) toteaa, ettei hän omassa tutkimuksessaan tavoittanut olevaa vanhuutta ja ehdottaa etnografisempaa ja mukana elävämpää tutkimusotetta. Tässäkään tutkimuksessa ei päästy kovin lähelle kotiin vetäytyntä, olemisen vanhuutta. Vaikuttaa siltä, ettei edes läsnä oleva tutkimusote avaa ovia silloin, kun vanhan ihmisen voimat ovat ehtyneet ja jäljellä olevat resurssit täytyy käyttää arjesta selviytymiseen.

Tutkimuksessa tarkasteltiin vain vähän sukupuolen merkitystä, vaikka tutkimusta varten kerätty aineisto mahdollistaisi sukupuolen ympärille kiertyvät tutkimuskysymykset. Tutkimukseen osallis-

tuneet ikäihmiset niputettiin suoraviivaisesti maalaiskylän ikäihmiseksi sen enempää arvioimatta, miten sukupuoli vaikuttaa ikääntymiskokemukseen. Ikäihmisille on kuitenkin tärkeää tulla huomioiduksi ensisijaisesti vanhoina miehiä ja vanhoina naisina, ei ainoastaan vanhoina ihmisinä (esim. Karisto 2003, 122). Jatkotutkimusten tehtäväksi jää selvittää sitä, miten miesten ja naisten kuvaukset kyläelämästä eroavat toisistaan ja millaisia samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia sukupuolten välillä on löydettävissä.

On oletettavaa, että löytämäni neljä elämäntapaa eivät ole vain maalaisikäntyjien elämäntapoja, vaan niillä on oma paikkansa ja ilmenemismuotonsa myös kaupunkimaisemmassa ympäristössä. Tästä olen saanut vihiä pitäessäni yleisöluentoja ikäihmisille, jotka pääasiassa asuvat kaupungeissa. Moni on nykytellen sanonut löytävänsä itsensä elämäntapatypologiastani. Ikääntyjien elämäntavat kaipaavat jatkotutkimusta. Millaisia elämäntapoja ikääntyjien keskuudesta on yleisesti hahmotettavissa? Millaisia ilmenemismuotoja ne saavat erilaisissa ympäristöissä ja erilaisten resurssien suomissa puitteissa?

Tutkijalla on vastuu siitä, millaista vanhuutta tutkimuksessa uusinnetaan, tuetaan ja tuotetaan. Tutkimuseettisiä kysymyksiä käsitellessäni pohdin sitä, että vaarallisina ääripäinä on tuottaa joko maalaisromanttinen kuva tai kurjuuskuvaukset ikääntymisestä maalaiskylässä. Tässä tutkimuksessa tarkastelu on tapahtunut ikääntyjän positiosta käsin. Vanhat ihmiset ovat usein tyytyväisiä ja sopeutuvat mieluiten vallitseviin olosuhteisiin kuin vaativat ja valittavat (Elovainio 1997). Tällainen tyytyminen ja sopeutuminen selittävät myös tämän tutkimuksen välittämää harmonista kuvaa maalaiskylän ikäihmisistä. Arkeen ja sen vaikeutumiseen on sopeuduttu vähitellen ja mahdollisia vaikeuksia pidetään elämään kuuluvina. Valittamista ei myöskään pidetä sopivana ja siksi sitä vältetään.

Kysymys siitä, onko maalaiskylä hyvä ikääntymisympäristö, on mielenkiintoinen, mutta samalla vaikea. Vastaaminen olisi helposti laistettavissa toteamalla, ettei kysymykseen ole yhtä ja ainoaa vastausta, sillä subjektiiviset tekijät ovat ratkaisevia. Tämän tutkimuksen valossa maaseutuasuminen tarjoaa kolmannen iän ikääntyjälle mitä moninaisimmat mahdollisuudet elää tyydyttävää ja mielekästä elämää. Pitkät välimatkat ja maaseutuasumiseen liittyvät raskaat kotityöt eivät vaikeuta heidän elämänsä. Ikääntymisen myötä toimintakyky laskee ja sairaudet ovat todennäköisiä, jolloin ympäristön asettamat haasteet kasvavat. Maaseudulla pitkät etäisyydet ja vähäiset palvelut vaikeuttavat monen vanhan ihmisen arjessa selviytymistä. Ympäri vuorokautisten palvelujen saanti sivu- tai syrjäkylille on epävarmaa. Maalaiskylä muuttuu haasteelliseksi ikääntymisympäristöksi. Tällöin ei enää riitä vahva paikallisidentiteetti tai mukavat ja avuliaat naapurit, vaan on pohdittava vakavasti, missä ja miten iäkäs ihminen asuu ja elää.

Elämä on kohtaamisia ja tutustumisia, eroamisia ja hyvästien sanomisia. Nyt on aika sanoa hyvästit Peltolalle ja peltolalaisille. Matka Peltolaan on päättynyt. Päätän aineistolainaukseen viimeiseksi aiotulta matkaltani Peltolaan:

Tänä aamuna ajelen pitkästä aikaa Peltolaan. Tämä on ikään kuin jäähyväismatka. Ensimmäiseksi menen Sirkkan luokse. Sirkka alkaa saman tien esitellä minulle varaamiaan taimia, pääasiassa monivuotisia yrttejä, jotka menestyvät hyvin Juokslahdella kesämökillämme. Kyllä minulla nyt riittää ryytimaan kasveja

.Sirkalta suuntaan auton Kallen luo. Kalle puhelee minulle ennestään tuttuja juttuja lapsistaan, vaimostaan ja olemisestaan. Oikeastaan hän toistelee ne samat jutut, jotka olen kuullut monesti aiemminkin. Se minua vähän ihmetyttää. Monet pikkujututkin ovat samoja, ehkä Kallella ikä vähitellen painaa. Kerron Ruotsiin muutosta, Kalle antaa osoitteensa, että voin heittää häntä kortilla sieltä. Kalle pohtii sitä, että hänellä ei ole juttukaveria. Kalle kai pitää käynnistäni, sanookin, että voisin olla pidempään rupattelemassa.

Lopuksi ajelen Ainon ja Niilon luokse. He ovat sellaiset merkki-ihmiset, että heidän luonaan on kohteliasta käydä. Kurvaan siis yllätyskäynnille. Aino tokaisee heti, että hän on kuullut, että me muutamme. Kuulemma joku on puhunut.

Menen vielä Kaisalle. Kerron Ruotsiin lähdöstä. Kaisa kyselee, eikö minulla enää ole Peltolassa kiinnekohtaa. Eihän minulla enää ole. Koulu oli vain viime kesänä käytössäni. Juomme kahvit. Sitten menemme puutarhaan hakemaan raparperia. Saankin sitä hirmuiset määrät. Ja kielokimpun. Tänä iltana meillä tuoksuu ihanasti kielot sisällä! Halaan Kaisaa erotessamme. Ihmeellistä, kuinka hienoksi suhde Kaisaan muodostui, vaikka aluksi hän suhtautui vastahakoisesti koko tutkimukseen.

Lähden kylältä iloisin mielin. Olen hyvilläni siitä, että olen ajanut Peltolaan vielä kerran tervehtimään kyläläisiä. Lähes aina olen tullut kyläreissuiltani hyvillä mielin. Kyläläiset ovat olleet todella hyviä, ystävällisiä, vieraanvaraisia ja anteliaita minua kohtaan. (Tutkimuspäiväkirja 10.6.2005)

LÄHTEET

Af Forselles-Riska, Cecilia 2006. Menneisyyden muuttuvat paikat. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.). Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 218–231.

Allardt, Erik 1998. Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.). Elämänpolitiikka. 2000-luvun kirjasto. Tampere: Gaudeamus, 34–53.

Amit, Vered (toim.) 2002. Realizing Community: Concepts, Social Relationships & Sentiments. London & New York: Routledge.

Andersson, Sirpa 2007. Kahdestaan kotona. Tutkimus vanhoista pariskunnista. Tutkimuksia 169. Helsinki: Stakes.

Ardelt, Monika & Koenig, Cynthia 2006. The Role of Religion for Hospice Patients and Relatively Healthy Older Adults. *Research on Aging* 28 (2), 184–215.

Aro, Laura 1996. Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folklorena. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisuja no. 650. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Aro, Laura 1999. Identiteetti ja perinne. Teoksessa Lönnqvist, Bo, Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.). Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Tietolipas 155. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 177–187.

Assmuth, Laura 1997. Women's work, women's worth. Changing lifecourses in Highland Sardinia. Suomen antropologisen seuran toimituksia 39. Helsinki: Suomen antropologinen seura.

Baltes Paul B. 1996. On the Incomplete Architecture of human Ontogeny. Selection, Optimazation, and Compensation as Foundation of development Theory. *American Psychologist* 52 (4), 366–380.

Baltes Paul B. & Baltes Margaret M. 1990. Psychological perspectives on successful aging: The model of selective optimazation with compensation. Teoksessa Baltes Paul B. & Baltes Margaret M. (toim.). *Succesful aging: Perspectives from the behavioral sciences*. New York: Cambridge University Press, 1–34.

Banister David & Ann Bowling 2004. Quality of life for the elderly: the transport dimension. *Transport policy* 11, 105–115.

Becker, Gay 2003. Meanings of place and displacement in three groups of older immigrants. *Journal of Ageing Studies* 17, 129–149.

- Bennett, Kate 2004. Why Did He Die? The Attributions of Cause of Death among Women Widowed in Later life. *Journal of Health Psychology* 9 (3), 345–354.
- Bentley, J.M. 2002. Barriers to accessing health care: the perspective of elderly people within a village community. *International Journal of Nursing Studies* 40, 9–21.
- Berg, Bruce 2004. *Qualitative research methods for the social sciences*. 5. painos. Boston: Pearson.
- Bhatti, Mark 2006. 'When I'm in the garden I can create my own paradise': Homes and gardens in later life. *Sociological Review* 54 (2), 318–342.
- Bossuet, Kuc 2006. Peri-rural Populations in Search of Territory. *Sociologia Ruralis* 46 (3), 214–228.
- Bourdieu, Pierre 1984. *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bridger, Jeffrey, Luloff, A. E. & Krannich, Richard 2003. Community change and community theory. Teoksessa Luloff, A. E. (toim). *Persistence and change in rural communities: A fifty year follow-up to six classic studies*. Cambridge: CABI Publishing, 9–21.
- Burnett, Kathryn 1998. Local Heroics: Reflection on incomers and local rural development discourses in Scotland. *Sociologia Ruralis* 38 (2), 204–223.
- Cavallero, P., Morino-Abbele, F. & Bertocci, B. 2007. The social relations of the elderly. *Archives of Gerontology and Geriatrics Supplement* 1, 97–100.
- Cavalli, Stefano, Bickel, Jean-Francois & Lalive D'Épinay, Christian 2007. Exclusion in Very Old Age. The Impact of Three Critical Life Events. *International Journal of Ageing and Later Life* 2 (1), 9–31.
- Chaney, David 1996. *Lifestyles*. London: Routledge.
- Charles, Nickie & Davies, Charlotte 2005. Studying the particular, illuminating the general: community studies and community in Wales. *The Sociological Review*. Oxford: Blackwell Publishing, 672–690.
- Cohen, Anthony 1982. *Belonging: the experience of culture*. Teoksessa Cohen, Anthony (toim.). *Belonging. Identity and social organisation in British rural cultures*. Surrey: Manchester University Press, 1–17.
- Cohen, Anthony (toim.) 1982. *Belonging. Identity and social organisation in British rural cultures*. Surrey: Manchester University Press.

- Cresswell, Tim 2004. *Place: a short introduction*. Oxford: Blackwell publishing.
- Davey, Judith 2007. Older people and transport: coping without a car. *Ageing & Society* 27, 49–65.
- De Jong Gierveld, Jenny 2004. Remarriage, unmarried cohabitation, living apart together: Partner relationships following bereavement or divorce. *Journal of Marriage and Family* 66, 236–243.
- Dobbs, Bonnie & Strain, Laurel 2008. *Staying connected: issues of mobility of older rural adults*. Teoksesa Keating, Norah (toim.). *Rural ageing. A good place to grow old?* Bristol: The Policy Press.
- Dorfman, Lorraine 2002. Retirement and Family Relationships: An Opportunity in Later Life. *Generations* 26 (2), 74–80.
- Elovainio, Päivi 1997. 80 prosenttia tyytyväisiä vanhainkodissa – kuinka tätä voi tulkita. *Gerontologia* 11, 237–241.
- Elämisen välineitä ikääntyneille 2000. Toim. Alakärppä, Ismo & Hassinen, Jukka. ELVI-hankkeen raportti 2000. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Eriksen, Thomas Hylland 2004. *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Suomen antropologinen seura. Helsinki: Gaudeamus.
- Eräsaari, Leena 1995. *Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä*. Tampere: Gaudeamus.
- Esteetön ympäristö kaikille 2002. Miten huomioimme ikääntyneet sekä liikkumis- ja toimimisesteiset tienpidossa. Helsinki, Tiehallinto.
www.elsa.fi/tietopankki/tietopankki_pdf/esteeton_ymparisto_kaikille.pdf. Tarkistettu 28.1.2009
- Faircloth, Christopher 2002. The troubles with 'celebrity': community formation in senior public housing. *Ageing & Society* 22, 563–584.
- Gans, Herbert 1999. Participant observation in the era of "ethnography". *Journal of Contemporary Ethnography* 28, 540–548.
- Geertz, Clifford 1973. *The interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Ghazanfareon Karlsson, Sofia 2006. *Tillsammans men var för sig. Om särboendeförhållningar mellan äldre kvinnor och män i Sverige*. Institutionen för socialt arbete. Umeå university No 47. Umeå: Umeå university.
- Ghazanfareon Karlsson, Sofia & Borell, Klas 2005. A home of their own. Women's boundary work in LAT-relationships. *Journal of Aging Studies* 19, 73–84.

Golant, Stephen 1984. A place to grow old. The Meaning of Environment in Old Age. New York: Columbia University Press.

Golant Stephen 2003. Conceptualizing time and behaviour in environmental gerontology: A pair of old issues deserving new thought. *The Gerontologist* 43 (5): 638–648.

Gordon, Tuula, Hynninen, Pirkko, Lahelma, Elina, Metso, Tuija, Palmu, Tarja & Tolonen, Tarja 2007. Koulun arkea tutkimassa. Kokemuksia kollektiivisesta etnografiasta. Teoksessa Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.). *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 41–64.

Gothóni, René 1997. Eläytyminen ja etäännyminen kenttätutkimuksissa. Teoksessa Viljanen Anna Maria & Lahti Minna (toim.). *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätutkimuksesta*. Vammala: Suomen antropologinen seura, 136–148.

Gray, John 2002. Community as place-making. Ram auctions in the Scottish borderland. Teoksessa Amit, Vered (toim.). *Realizing Community: Concepts, Social Relationships & Sentiments*. London & New York: Routledge.

Grönfors, Martti 1982. *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. WSOY: Juva.

Gunnarsdotter Yvonne 2005. Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap. Den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv. *Acta Universitatis Agriculturae Sueciae* 2005:3. Uppsala.

Hakala, Katariina & Hynninen, Pirkko 2007. Etnografisesta tietämisestä. Teoksessa Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.). *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 209–226.

Hall, Stuart 2005. *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Hammersley, Martin & Atkinson, Paul 1995. *Ethnography: principles in practise*. Second edition. London: Routledge.

Hara, Soko 2007. Managing the Dyad Between Independence and Dependence: Case Studies of the American Elderly and Their Lives With Pets. *International Journal of Japanese Sociology* 16, 100–114.

Hatch, Laurie Russell & Bulcroft, Kris 1992. Contact with Friends in Later Life: Disentangling the Effects of Gender and Marital Status. *Journal of Marriage and the Family*. 54 (1), 222–232.

Headey, Bruce 1999. Health benefits and health cost savings due to pets: preliminary estimates from an Australian national. *Social Indicators Research* 47, 233–243.

Hegelund, Allan 2005. Objectivity and subjectivity in an ethnographic method. *Qualitative health research* 15 (5), 647–668.

Holmila, Marja 2001. Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa: yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 850*. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Huotari, Kari 1999. Positiivista elämää. Hiv-tartunnan saaneiden selviytyminen arjessa. *Sosiaalipoliitiikan laitoksen tutkimuksia 2*. Helsingin yliopisto. Helsinki: Yliopistopaino.

Hurme, Helena 1990. Eläkeikäisten perhesuhteet. Teoksessa Pohjolainen, Pertti & Jylhä, Marja (toim.): *Vanheneminen ja elämäntietä. Sosiaaligerontologian perusteita*. Helsinki: Weilin+Göös, 199–228.

Hänninen, Sakari 1998. Kamppailu identiteetistä. Teoksessa Hänninen Sakari (toim.). *Missä on tässä? SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 18*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 107–130.

Hänninen, Sakari (toim.) 1998. *Missä on tässä? SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 18*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Högbacka, Riitta 2003. Naisten muuttuvat elämänmuodot maaseudulla. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 947*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Jenkins, Richard 2003. *Social Identity*. London: Routledge.

Jetsu, Laura 2001. Kahden maailman välillä. Etnografinen tutkimus venäjänkarjalaisista hautausrituaaleista 1990-luvulla. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 853*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Jokinen, Eeva 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.

Jokiniemi, Jukka 2007. Kaupunki kaikille aisteille : moniaistisuus ja saavutettavuus rakennetussa ympäristössä. *Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 29*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Jokiranta, Harri 2003. Se on miehen elämää. Maaseudulla asuvia miehiä elämäänsä kertomassa. *Acta Universitatis Tamperensis 966*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Jorgensen, Danny 1989. Participant observation. A methodology for human studies. *Applied social research methods series 15*. Newbury: Sage.

Joseph, Alun & Chalmers, A. I. 1995. Growing old in place: a view from rural New Zealand. *Health and Place* 1 (2), 77–90.

Jylhä, Marja 1990. Terveys ja sairaus. Teoksessa Pohjolainen, Pertti & Jylhä, Marja (toim.): Vanheneminen ja elämänkulku. Sosiaaligerontologian perusteita. Helsinki: Weilin+Göös, 135–161.

Jyrkämä, Jyrki 1995. Rauhaisesti alas illan lepoon? Tutkimus vanhenemisen sosiaalisuudesta neljässä paikallisyhteisössä. Acta Universitatis Tamperensis A 449. Tampere: Tampereen yliopisto.

Jyrkämä, Jyrki 2003. Keskustelua kulttuurista, ikääntyvästä yhteiskunnasta ja kulttuurigerontologiasta. Gerontologia 17 (4), 202–206.

Kainulainen, Sakari & Rintala, Taina 2003. Maaseutukuntien mosaiikki – menestyjiä ja häviäjiä. Maa-seudun uusi aika. 2/2003. http://www.mua.fi/mua_2_2003/kainulainen.htm.

Kangas, Ilka & Nikander, Pirjo 1999. Naiset ja ikääntyminen. Tampere: Gaudeamus.

Karisto, Antti 2004. Kenttäkokemuksia Costa del Solilta. Teoksessa Laaksonen, Pekka, Knuuttila, Seppo & Piela, Ulla (toim.). Kenttäkysymyksiä. Kalevalaseuran vuosikirja 83. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 301–335.

Karisto, Antti (toim.) 2005. Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino.

Karisto, Antti 2007. Sosiaaligerontologian syvin olemus. Gerontologia 3, 273 – 280.

Karisto, Antti 2008. Satumaa. Suomalaiseläkeläiset Espanjan Aurinkorannikolla. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1190. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Karisto, Antti & Konttinen, Riikka 2004. Kotikatua, kotiruokaa, kaukomatkailua. Tutkimus ikääntyvien elämäntyyleistä. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Karisto, Antti, Nummela, Olli, Konttinen, Riikka, Haapola, Ilkka, Valve, Raisa, Uutela, Antti & Heikkilä, Kirsti 2003. Ikääntyvä Päijät-Häme: kuntien hyvinvointiraportti. Helsingin yliopiston tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenian raportteja ja selvityksiä 41.

Karjalainen, Pauli Tapani 2006. Topografinen paikan tulkinta. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.). Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 83–92.

Kaufman, Gayle & Elder, Glen Jr. 2003. Grandparenting and age identity. Journal of Aging Studies 17, 269–282.

Keating, Norah & Phillips, Judith 2008. A critical human ecology perspective on rural ageing. Teoksessa

- Keating, Norah (toim.). Rural ageing. A good place to grow old? Bristol: The Policy Press, 1–10.
- Keating, Norah (toim.) 2008. Rural ageing. A good place to grow old? Bristol: The Policy Press.
- Keeling, Sally 2001. Relative distance: ageing in rural New Zealand. *Ageing and society* 21, 605–619.
- Keith, Jennie 1988. Participant Observation. A Modest Little Method Whose Presumption May Amuse You. Teoksessa Schaie K.W., Cambell, R.T., Meredith, W & Rawlings, S.C. (toim.). *Methodological Issues in Aging Research*. New York: Springer, 211–230.
- Kemp, Susan 2001. Environment through Gendered Lens: From Person-in-Environment to Woman-in-Environment. *Affilia* 16 (1), 7–30.
- Keskitalo-Foley, Seija 2006. Kolme näkökulmaa Lapin paikkana kokemiseen. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.). *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 129–146.
- Kesän 2004 säät. Ilmatieteen laitos, sää ja ilmasto. http://www.fmi.fi/saa/tilastot_150.html#4. Tarkistettu 22.1.2009.
- Kilpeläinen, Arja & Pohjola, Anneli 2007. Kyläläiset keskiössä. Tutkimus kylien hyvinvointipalveluista. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B: Tutkimusraportteja ja selvityksiä 55. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- King, Valarie & Elder, Glen Jr. 1997. The Legacy of Grandparenting: Childhood Experiences with Grandparents and Current Involvement with Grandchildren. *Journal of Marriage and the Family* 59 (4), 848–859.
- Kinkerit ovat kylien yhteistä toimintaa. Suomen ev.-lut. kirkko. Kirkon tiedotuskeskus. <http://www.evl.fi/kkh/kt/uutiset/hel2002/kinkerit.htm>. Tarkistettu 2.1.2009
- Kirveenummi, Anna & Räsänen, Riitta (toim.) 2000. Suomalainen kylä kuvattuna ja muisteltuna. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 777*. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Klein Ikkink, Karen, van Tilburg, Theo & Knipscheer, Kees 1999. Perceived Instrumental Support Exchanges in Relationships between Elderly Parents and Their Adult Children: Normative and Structural Explanations. *Journal of Marriage and the Family* 61 (4), 831–844.
- Knuuttila, Seppo 1998. Menneisyys identiteetin paikkana. Hänninen, Sakari (toim.). *Missä on tässä? SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja* 18. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 17–41.

Knuuttila, Seppo 2004. Kenttätöitä ja –tuomioita. Teoksessa Laaksonen, Pekka, Knuuttila, Seppo & Piela, Ulla (toim.). Kenttäkysymyksiä. Kalevalaseuran vuosikirja 83. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 9–24.

Knuuttila, Seppo 2006. Paikan moneus. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.). Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–14.

Knuuttila, Seppo, Liikanen, Ilkka, Rannikko, Pertti, Itkonen, Hannu, Koistinen, Merja, Oksa, Jukka & Vakimo, Sinikka 1996. Kansalaiset, kyläläiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 114. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Knuuttila, Seppo, Rannikko, Pertti, Oksa, Jukka, Hämynen, Tapio, Itkonen, Hannu, Kilpeläinen, Heidi, Simula, Mikko, Vakimo, Sinikka & Väisänen, Marjaana 2008. Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1167. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Koff, Theodore 1992. Aging in place: rural issues. *Generations* 16 (2).

Korff, Ruediger 2003. Local enclosures of globalization. The power of locality. *Dialectical Anthropology* 27, 1–18.

Krout, John 1988. The Elderly in Rural Environments. *Journal of Rural Studies* 4 (2).

KyläELVI – Elämisen välineitä ikääntyjille –hanke. <http://www.ulapland.fi/?DeptID=12469> Tarkistettu 21.1.2009.

Kymäläinen, Päivi 2006. Paikan ajattelun haasteita. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.). Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 201–217.

Laaksonen, Pekka, Knuuttila, Seppo & Piela, Ulla (toim.) 2003. Tutkijat kentällä. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Laaksonen, Pekka, Knuuttila, Seppo & Piela, Ulla (toim.) 2004. Kenttäkysymyksiä. Kalevalaseuran vuosikirja 83. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Lappalainen, Sirpa 2007. Johdanto. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.). Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 9–14.

Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.) 2007. Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Laslett, Peter 1996. A Fresh Map of Life. The Emergence of Third Age. Macmillan Press: London.

Latvala, Pauliina 2006. Suvun satumailta katkeruuden kentille. Paikka kokemuksena ja tunnetilana. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.). Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 171–186.

Lawton, Powell 1986. Environment and aging. Classics in aging reprinted. Series 1 vol 1. Center for the study of aging. New York: Center for the Study of Aging.

Lehtinen, Ari 2006. Osallisuuden ja kieltäytymisien paikat. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.). Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 44–63.

Lehtola, Ilkka 2001. Palvelujen muutos ja syrjäkyläläisten arki. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 50. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Lehtonen, Heikki 1990. Yhteisö. Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) 2003. Erilaisuus. Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, Mikko, Löytty, Olli & Ruuska, Petri 2004. Suomi toisin sanoen. Tampere: Vastapaino.

Levin, Irene 2004. Living apart together: A new family form. *Current Sociology* 52(2), 223–240.

Little, Jo, Panelli, Ruth & Kraack, Anna 2005. Women's fear of crime: A rural perspective. *Journal of Rural Studies* 21, 151–163.

Lloyd-Williams, Mari, Kennedy, Vida, Sixsmith, Andrew & Sixsmith, Judith 2007. The End of Life: A Qualitative Study of the Perceptions of People Over the Age of 80 on Issues Surrounding Death and Dying. *Journal of Pain and Symptom Management* 34 (1), 60–66.

Lovell, Nadia (toim.) 1998. Locality and belonging. Florence: Routledge.

Low, Setha & Lawrence-Zúñiga, Denise (toim.) 2003. The anthropology of space and place. Blackwell publishing, Cornwall.

Lowenstein, Ariela, Katz, Ruth & Gur-Yaish, Nurit 2007. Reciprocity in Parent–Child Exchange and Life Satisfaction among the Elderly: A Cross-National Perspective. *Journal of Social Issues* 63 (4), 865–883.

Luloff, A. E. (toim.) 2003. Persistence and change in rural communities: A fifty year follow-up to six classic studies. CABI Publishing: Cambridge.

Lumme-Sandt, Kirsi 2005. Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusu-vuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.). Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 125–144.

Lönnqvist, Bo, Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.) 1999. Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Tietolipas 155. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Maalaismeininkiä laatukäsikirjaan. Keski-suomalainen 16.10.2007. [http://www.ksml.fi/uutiset/keski-suomi/maalaismeininki%C3%A4-laatuk%C3%A4sikirjaan\(20273\).ece](http://www.ksml.fi/uutiset/keski-suomi/maalaismeininki%C3%A4-laatuk%C3%A4sikirjaan(20273).ece) Luettu 23.1.2008.

Malmberg, Bo & Henning, Cecilia (toim.) 2002. Aspects on aging, old age care and local contexts. Aging and old age care in a local context. Hälsö högskolan i Jönköping. Report Number 2, Jönköping.

Mann, Robin 2007. Out of the shadows?: Grandfatherhood, age and masculinities. *Journal of Aging Studies* 21, 281–291.

Manthorpe, Jill, Malin, Nigel & Stubbs, Helena 2004. Older people's views on rural life: a study of three villages. *International Journal of Older People Nursing* 13 (6b), 97–104.

Martat – Marttaliitto. <http://www.martat.fi/> Tarkistettu 28.1.2009

Martikainen, Jaana 2007. "Minä kun en pimmeellä lähe" – talven vaikutus ikääntyneen liikkumiseen maaseudulla. Joensuun yliopisto Yhteiskuntamaantiede ja maantiede, Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta Pro gradu -työ. http://joypub.joensuu.fi/publications/masters_thesis/martikainen_ikaantyneen/ Ladattu 27.11.2007

Mason, Jennifer, May, Vanessa & Clarke, Lynda 2007. Ambivalence and the paradoxes of grandparenting. *Sociological Review* 55 (4), 687–706.

Massa, Ilmo 1998. Elämänpolitiikka epävarmassa kulttuurissa. Teoksessa Roos J. P. & Hoikkala, Tommi (toim.). Elämänpolitiikka. 2000-luvun kirjasto. Tampere: Gaudeamus, 189–218.

Massey, Doreen 2003. Paikan käsitteellistäminen. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.). *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 51–84.

Michael, Yvonne, Green, Mandy & Farquhar, Stephanie 2006. Neighborhood design and active aging. *Health & Place* 12, 734–740.

Mietola, Reetta 2007. Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin. Teoksessa Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.). *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 151–176.

Miettinen, Sonja 2006. Eron aika. Tyttärein kertomuksia ikääntyvien vanhempien kuolemasta. *Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 4/2006*. Helsinki: Yliopistopaino.

Milligan, Christine, Gatrell, Anthony & Bingley, Amanda 2004. Cultivating health: therapeutic landscapes and older people in northern England. *Social Science & Medicine* 58, 1781–1793.

Mollenkopf, Heidrun, Marcellini, Fiorella, Ruoppila, Isto, Széman, Zsuzsa, Tacken, Mart & Wahl, Hans-Werner 2004. Social and behavioral science perspectives on out-of-home mobility in later life: findings from the European project MOBILE. *European Journal of Ageing* 1, 45–53.

Mueller, Margaret, Wilhelm, Brenda & Elder, Glen Jr. 2002. Variations in Grandparenting. *Research on Aging* 24, 360–388.

Mäkelä, Matti 1999. *Sääkirja*. Juva: WSOY.

Nakashima, Mitsuko & Canda, Edward 2005. Positive dying and resiliency in later life: A qualitative study. *Journal of Aging Studies* 19, 109–125

Neufeld, Jason, Rasmussen, Heather, Lopez, Shane, Ryder, Jamie, Magyar-Moe, Jeana, Ford, Alicia Ito, Edwards, Lisa & Bouwkamp, Jennifer 2006. The Engagement Model of Person-Environment Interaction. *The Counseling Psychologist* 34 (2), 245–259.

Nilsson, Bo 1999. Maskulinitet. Representation, ideologi och retorik. *Etnologiska skrifter* 19. Umeå universitet. Umeå: Boréa.

Nivalainen, Satu & Haapanen Mika 2002. Ikääntyvä ja keskittyvä Suomi: Maaseudun ja vuorovaikutusalueiden väestökehitys 1975–2000. Aluekeskus- ja kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/02.

Ojala, Toini 1989. Livskvaliteten i älderdomen. En socialgerontologisk studie av sambanden mellan resurser, arenor, livsstil, livsrum och inre livskvalitet i ett homeostasteoretiskt perspektiv. *Folkpensionstaltens publikationer ml: 92*. Turku: Folkpensionstaltens central för rehabiliteringsforskning.

Oksa, Jukka 1998. Syrjäkylä muutoksessa. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 30. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Outila, Marjo, Koskinen, Simo & Piekkari, Jouni 2002. Village community as a resource for the aged. Elvi-project's final report. University of Lapland. Academy of Finland. Ageing research programme.
Palmer, Catherine 2001. Ethnography: A Research Method in Practice. *International Journal of Tourism Research* 3, 301–312.

Peace, Sheila, Holland, Caroline & Kellaheer, Leonie 2006. Environment and identity in later life. Growing older –series. Glasgow: Open University press.

Pehkonen, Aini 2004. Kylä kutsuu... Tutkimus tulomuuttoprosesseista maaseudulle. Siirtolaisuustutkimuksia A 26. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Pekkala, Armi 2003. Tutkijan eettiset ongelmat. Teoksessa Laaksonen, Pekka, Knuuttila, Seppo & Piela, Ulla (toim.): Tutkijat kentällä. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 85–108.

Phillips, Barbara & Ancoli-Israel, Sonia 2001. Sleep disorders in the elderly. *Sleep Medicine* 2, 99–114.

Phillipson, Chris 2007. The 'elected' and the 'excluded': sociological perspectives on the experience of place and community in old age. *Ageing and Society* 27, 321–342.

Phillipson, Chris & Scharf, Thomas 2005. Rural and urban perspectives on growing old: developing a new research agenda. *European Journal of Ageing* 2 (2), 67–75.

Pohjolainen, Pertti 1987. Toimintakykyisyys, terveydentila ja elämäntyyli 71–75-vuotiailla miehillä. *Studies in Sport, Physical Education and Health* 23. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Pohjolainen, Pertti 1990. Elämäntapa ja elämäntyyli. Teoksessa Pohjolainen, Pertti & Jylhä, Marja (toim.): Vanheneminen ja elämäntyyli. Sosiaaligerontologian perusteita. Helsinki: Weilin+Göös, 135–161.

Pohjolainen, Pertti & Jylhä, Marja (toim.) 1990. Vanheneminen ja elämäntyyli. Sosiaaligerontologian perusteita. Helsinki: Weilin+Göös.

Pretty, Grace, Chipuer, Heather & Bramston, Paul 2003. Sense of place amongst adolescents and adults in two rural Australian towns: The discriminating features of place attachment, sense of community and place dependence in relation to place identity. *Journal of Environmental Psychology* 23, 273–287.

Pyke, Karen 1999. The Micropolitics of Care in Relationships between Aging Parents and Adult Children: Individualism, Collectivism, and Power. *Journal of Marriage and the Family* 61 (3), 661–672.

Pääkkönen, Hannu & Niemi, Iiris 2002. Suomalainen arki. Ajankäyttö vuosituhannen vaihteessa. *Kulttuuri ja viestintä* 2002:2. Helsinki: Tilastokeskus.

Rannikko, Pertti, Oksa, Jukka, Kuikka, Matti, Knuuttila, Seppo, Heikkinen, Kaija & Eskelinen, Heikki 1984. Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 61. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Relander, Konrad 1992 [1892]. Terveyshoidollisia tutkimuksia Haapajärven piirilääkäripiiristä. Osa 1. Terveysteen vaikuttavien olosuhteiden ja tapojen ynnä yleisen terveystietämisen valaisemiseksi Haapaveden kunnassa. Helsinki: Duodecim.

Roos, J.P. & Roos, Barbara 1981. Ways of life, subjective and objective. Studies on the way of life in social change. Research project on the way of life in social change. Research reports No. 11. University of Helsinki, Academy of Finland.

Roos, J.P. 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 454. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Roos, J.P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan. Elämäntapaa etsimässä 2. Tutkijaliiton julkaisusarja; 53. Jyväskylä: Tutkijaliitto.

Roos, J.P. 1998. Mitä on elämänpolitiikka? Teoksessa Roos, J. P. & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. 2000-luvun kirjasto. Tampere: Gaudeamus, 20–33.

Roos, J. P. & Hoikkala, Tommi (toim.) 1998. Elämänpolitiikka. 2000-luvun kirjasto. Tampere: Gaudeamus.

Rowles, Graham 1978. Prisoners of space. Exploring the geographic experiences of older people. Boulder, CO: Westview.

Rowles, Graham 1983. Geographical Dimensions of Social Support in Rural Appalachia. Teoksessa Rowles, Graham & Ohta, Russell (toim.). Aging and Milieu. Environmental Perspectives on Growing Old. New York: Academic Press, 111–130.

Rowles, Graham & Ohta, Russell (toim.) 1983. Aging and Milieu. Environmental Perspectives on Growing Old. New York: Academic Press.

Rozanova, Julia, Dosman, Donna & de Jong Gierveld, Jenny 2008. Participation in rural contexts: community matters. Teoksessa Keating, Norah (toim.). Rural ageing. A good place to grow old? Bristol: The Policy Press, 75–86.

Ruonakoski, Annamari, Somerpalo, Sakari, Kaakinen, Juha ja Kinnunen, Riitta 2005. Esteettömyys ja ikääntyneiden palvelutarve. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus 2005:11. Helsinki.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Saarinen, Tuija 2003. Poikkeusyksilö ja kyläyhteisö: tutkimus Heikan Jussin (Juho Mäkäräisen) elämästä ja huumorista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 917. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Sable, Pat 1995. Pets, attachment and well-being across the life cycle. *Social Work* 40 (3), 334–341.

Sallinen-Gimpl, Pirkko 1994. Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen. *Kansatieteellinen arkisto* 40. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Salo, Ulla-Maija 2007. Etnografinen kirjoittaminen. Teoksessa Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.). *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 227–246.

Sarmela, Matti 2007. Rakennemuutos tulevaisuuteen. *Postlokaalinen maailma ja Suomi*. Nettikirja ISBN 978-952-92-1783-0, Helsinki. Ladattu 15.2.2008

Sarola, Jukka-Pekka 1994. Asuinympäristön ja paikan merkitys vanhalle ihmiselle. Teoksessa Uutela, Antti & Ruth, Jan-Erik 1994. *Muuttuva vanhuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Sarola, Jukka-Pekka 1996. Vanhukset selviytyjinä. Vanhusten asuinalueet ja sosiaaliset verkostot. *Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia no. 1*. Joensuun yliopisto, yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Schaie, K.W., Cambell, R.T., Meredith, W & Rawlings, S.C. (toim.) 1988. *Methodological Issues in Aging Research*. New York: Springer.

Scharf, Thomas & Bartlam, Bernadette 2008. Ageing and social exclusion in rural communities. Teoksessa Keating, Norah (toim.). *Rural ageing. A good place to grow old?* Bristol: The Policy Press, 97–108.

Seppälä, Marketta 1978. Äänekosken Koivistonkylä 1900-luvulla: kylän kehitys- ja muutosprosessien tarkastelua. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Sepänmaa, Yrjö 2006. Sydämen maisema. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen Pekka & Piela, Ulla (toim.). *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 31–43.

Shenk, Dena 1991. Older rural women as recipients and providers of social support. *Journal of aging studies* 5 (4), 347–358.

Siim, Pihla 2006. Paikkasuhteet maahanmuuttajien kertomuksissa. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.). Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 93–119.

Silvasti, Tiina 2001. Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 821. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sims-Gould, Joanie & Martin-Matthews, Anne 2008. Distance, privacy and independence: rural homecare. Teoksessa Keating, Norah (toim.). *Rural ageing. A good place to grow old?* Bristol: The Policy Press, 43–52.

Sinkkonen-Tolppi, Merja 2006. Kotiseudulle kiinnittyminen nuorten elämän voimavarana. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen Pekka & Piela, Ulla (toim.). Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 147–155.

Siren, Anu 2005. Older women's mobility and transportation issues: Restraints and regulations, lust and splendor. *Helsingin yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksia n:o 30*, Helsinki. <https://oa.doria.fi/handle/10024/3722> 4.12.2007

Sireni, Maarit 2002. Tilansa tekijät. Tutkimus emännyydestä ja maatilasta naisen paikkana. *Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 56*, Joensuu: Joensuun yliopisto.

Spradley, James 1980. *Participant Observation*. Orlando: Harcourt Brace Jovanovich Inc..

Stebbins, Robert 1997. Lifestyle as a generic concept in ethnographical research. *Quality & Quantity* 31: 347–360.

Sugiyama, Takemi & Ward Thompson, Catharine 2007. Older people's health, outdoor activity and supportiveness of neighbourhood environments. *Landscape and Urban Planning* 83, 168–175. www.sciencedirect.com 25.2.2008.

Suojanen, Päivikki 1997. Työkaluna tutkijan persona. Teoksessa Viljanen, Anna Maria & Lahti, Minna (toim.). *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätöystä*. Vammala: Suomen antropologinen seura, 149–157.

Suomen ev.-lut. kirkko. Aamenesta öylättiin – kirkollinen sanasto. www.evl.fi/sanasto/selitysK.htm Tarkistettu 2.1.2009

Syrjäkylillä ei selviä ilman apua. Kotimaa 8.11.2007.

Sääkslahti, Nina 1999. Kansan kulttuurista arkipäivän merkityksiin. Teoksessa Lönnqvist, Bo, Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.). Kulttuurin muuttuvat kasvat. Johdatusta etnologiatieteisiin. Tietolipas 155. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 145–154.

Söderbäck, Maja 1999. Encountering Parents. Professional Action Styles among Nurses in Pediatric Care. Göteborg Studies in Educational Sciences 139. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Tapaninen, Anna-Maria 1997. Paljaat totuudet ja etnografiset illuusiot. Teoksessa Viljanen, Anna Maria & Lahti, Minna (toim.). Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä. Vammala: Suomen antropologinen seura.

Taylor, Alan, Robila, Mihaela & Lee, Hae Seung 2005. Distance, Contact, and Intergenerational Relationships: Grandparents and Adult Grandchildren from an International Perspective. *Journal of Adult Development* 12 (1), 33–41.

Telinkangas, Sisko 2005. Tuskanpunaisesta sinivalikoiseen. Lähestymistapojen, näkökulmien, välineiden etsintää syrjäisen maaseudun tutkimiseen. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 457. <http://acta.uta.fi>. Ladattu 6.12.2005

Thomé, Fleur, van Tilburg, Theo & Knipscheer, Kees 2003. Continuation of exchange in later life: The importance of the neighborhood context. *Personal Relationships* 10, 535–550.

Toimintamalli esteettömän ja turvallisen kävely-ympäristön kehittämiseksi. Case Espoon keskus. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 77/2004. www.mintc.fi/oliver/upl185-Julkaisuja%2077_2004.pdf Tarkistettu 2.1.2009

Tolonen, Tarja 2001. Nuorten kulttuurit koulussa. Tila, ääni ja sukupuolten arkiset järjestykset. Helsinki: Gaudeamus.

Tolonen, Tarja & Palmu, Tarja 2007. Etnografia, haastattelu ja (valta)positiot. Teoksessa Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.). Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 89–112.

Tolvanen, Eija & Jylhä, Marja 2005. Alcohol in life story interviews with Finnish people aged 90 or over: Stories of gendered morality. *Journal of Aging Studies* 19, 419–435.

Tuan, Yi-Fu 2006. Paikan taju: aika, paikka ja minuus. Teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.). Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 15–30.

Tupala, Ulla 1993. Alanampa, peräpohjalainen kylä: Lapin kylätutkimuksen 5. osaraportti. Rovaniemi: Lapin maakuntamuseo.

Uutela, Antti & Ruth, Jan-Erik 1994. Muuttuva vanhuus. Helsinki: Gaudeamus.

Vaarama, Marja & Koskinen, Simo. Mitä sosiaaligerontologia on? Sosiaaligerontologian peruskurssi. Syksy 2005. Lapin yliopisto. Sosiaalityön laitos. http://www.ulapland.fi/includes/file_download.asp?depid=20152&filed=7183&file=20051121132150.ppt. Ladattu 9.2.2007

Vakimo, Sinikka 1999. Maaseutu naisen ikääntymisympäristönä. Teoksessa Kangas, Ilka & Nikander, Pirjo (toim.). Naiset ja ikääntyminen. Tampere: Gaudeamus, 121–146.

Vakimo, Sinikka 2001. Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäntäytännöistä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 818. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vakimo, Sinikka 2008. Julkisuuden kylät. Teoksessa Knuuttila Seppo, Rannikko Pertti, Oksa Jukka, Hämynen Tapio, Itkonen Hannu, Kilpeläinen Heidi, Simula Mikko, Vakimo Sinikka & Väisänen Marjaana (toim.). Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasinmäestä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1167. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 136–170.

Van der Meer, M.J. 2008. The sociospatial diversity in the leisure activities of older people in the Netherlands. *Journal of Aging Studies* 22, 1–12.

Vanhustyön tutkimuksia. Tutkimuslähteitä. [Http://www.oamk.fi/sote/hankkeita/aktiivinenvanhuus/tutkimuslahteet/kirjallisuus.htm](http://www.oamk.fi/sote/hankkeita/aktiivinenvanhuus/tutkimuslahteet/kirjallisuus.htm). Luettu 20.1.2009

Varis, Sirpa 2006. Pitkäaikaistyöttömänä maaseudulla. *Maaseudun uusi aika* 1, 46–53.

Viljanen, Anna Maria & Lahti, Minna (toim.) 1997. Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätutkimuksesta. Vammala: Suomen antropologinen seura.

Virtanen, Matti 2005. Suuret ikäluokat sukupolvena. Teoksessa Karisto, Antti (toim.). Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino, 197–207.

Vuorinen, Leena 2003. Tila, aika ja vuorovaikutus vanhainkodin arjessa. *Raportteja* 4/2003. Helsinki: Ikäinstituutti.

Wahl, Hans-Werner & Weisman, Gerald 2003. Environmental gerontology at the beginning of the new millennium: Reflections on its historical, empirical and theoretical development. *The Gerontologist* 43 (5), 616–627.

Walsh, W. Bruce 2006. Person-Environment Psychology and Work: Theory, Implications and Issues. *The Counseling Psychologist* 34 (3), 443–455.

Wenger, Clare 2001. Myths and realities of ageing in rural Britain. *Ageing and Society* 21, 117–130.

Wenger, Clare & Keating, Norah 2008. The evolution of networks of rural older adults. Teoksessa Keating, Norah (toim.). *Rural ageing. A good place to grow old?* Bristol: The Policy Press, 33–42.

Wiborg, Agnete 2004. Place, Nature and Migration: Student's attachment to their Home Place. *Sociologia Ruralis* 44 (4), 416–432.

Wiles, Janine 2005. Conceptualizing place in the care of older people: the contributions of geographical gerontology. *International Journal of Older people Nursing. Journal of Clinical nursing* 14 (8b): 100–108.

Wilkes, Lesley 1999. Metropolitan researchers undertaking rural research: benefits and pitfalls. *Australian Journal of Rural Health* 7 (3), 181–185.

Winchatz, Michaela 2006. Fieldworker or foreigner? Ethnographic interviewing in non-native languages. *Field Methods* 18 (1), 83–97.

Winqvist, Marianne 1999. Vuxna barn med hjälpbehövande föräldrar. En livsformsanalys. Sociologiska institutionen. Uppsala: Uppsala universitet.

Yodanis, Carrie 2006. A place in town: Doing class in a Coffee Shop. *Journal of Contemporary Ethnography* 35 (3), 341–366. <http://jce.sagepub.com/cgi/content/abstract/35/3/341>

Åkesson, Lynn 1991. *Det ovanligas betydelse*. Stockholm, Carlssons.

Ådahl, Susanne 2007. Good lives, hidden miseries. An Ethnography of Uncertainty in a Finnish Village. Research Reports no. 250, Department of Sociology, Helsinki.

LIITE

Haastattelun runko

1. Elämänkulku

- Miten tullut kylälle (syntynyt, muuttanut), miksi, minkä ikäisenä, minä vuonna
- Mitä töitä tehnyt
- Millainen perhe, perhesuhteet ennen ja nyt
- Eläkkeelle siirtyminen, milloin, kuinka kauan sitten

2. Suhteet kyläläisiin ja kylä

- Millaista kanssakäymisen oli ennen
- Entä nyt
- Keiden kanssa ja kuinka usein kyläilee ja pitää yhteyttä, mitä vierailut ja tapaamiset pitävät sisällään
- Kehen turvautuu jos tulee yllättäviä pulmia
- Millainen paikka kylä on asua

3. Arkiset tekemiset

- Miten aika kuluu, mitä tehden
- Entä jokapäiväiset välttämättömyydet: peseytyminen, ruuanlaitto, siivous, kauppareissut, lääkärit, apteekki, posti, pankki,
- Millaisia muita vapaa-ajan viettotapoja: martat, seurakunta, metsästysseura, eläkeläisjärjestö

4. Sukulaiset

- Missä lähimmät sukulaiset asuvat, mitä sukua he ovat
- Miten pidetään yhteyttä (päiväselteään, yökyläilyt yms.)
- Entä avunanto puolin ja toisin

5. Terveys

- Millaisia sairauksia, kuinka paljon rajoittavat elämää
- Pelkääkö sairaskohtausta tai vastaavaa

6. Turvallisuus

- Kokeeko olonsa kodissaan turvalliseksi
- Mikä aikaansaa turvallisuuden/turvattomuuden kokemuksen
- Onko tapahtunut jotain aiemmin itselle tai toiselle kyläläiselle

7. Tulevaisuudensuunnitelmat

- Miten suunnittelee tulevia päiviä
- Onko muutto keskustaan suunnitteilla
- Millaista apua toivoo saavansa tulevaisuudessa
- Mitä apua tarvitsisi juuri nyt
- Entä millaista apua saa jo tällä hetkellä

